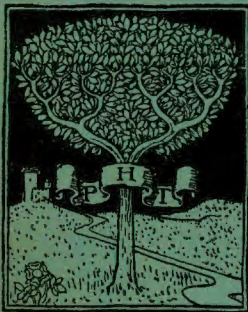

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1932

UTGIVEN

AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BENGT HILDEBRAND

ÅRG. XXXIII.

HÄFT. 1—4

INNEHÅLL.

	Sid
H. K. H. Prinsessan Sibyllas av Sverige härstamning. M. I antavla	1—3
Carl Gustaf Tessins guvernörstid. Av fil. lic. BETH HENNINGSS, Stockholm	4—37
Släkten Hwasser. M. 4 portr. o. 6 facsimiler av namnteckningar. Av läroverksadjunkten VILHELM LJUNGFORS, Malmö	38—77
Till frågan om »Engelbrektskrönikans» författare. M. en översikt av Johan Fredeberns hustrus släktförbindelser. Av fil. lic. KJELL KUMLIEN, Stockholm	78—93
Om Johan Olofsson Stiernhööks fädernehärstamning. Av docenten, jur. dr JAN ERIC ALMQUIST, Uppsala	94—96
Dawid Suendsön. Nya bidrag. Meddelade av v. härads-hövding AXEL WESTMAN, Stockholm	97—99
»Victoria Stenbock». En namnfråga. Av docenten, fil. dr STEN BONNESEN, Lund	100—102
Recensioner och smärre meddelanden	103—201
Kring Gustav Adolf den store. Nyare litteratur.	
1. Konungen. Av fil. kand. KARL-GUSTAF HILDEBRAND, Stockholm	
2. Axel Oxenstierna. Av B. H—D	
Läkarhistorisk litteratur. Av B. H—D	
P. Nyberg, Sibbo sockens historia, anm. av Aqut, s. 125; Aaron Isaacs minnen, anm. av fil. kand. Karl-Gustaf Hildebrand, s. 129; G. Brandell, Svenska undervisningsväsendets och uppfostrans historia, anm. av B. H—d, s. 130; E. Estlander, Friherre Viktor Magnus von Born, anm. av fil. kand. Stig Jägerskiöld, s. 133; A. Kjellén, Emilie Flygare-Carlén, anm. av docenten, fil. dr Henry Olsson, s. 134; L. o. Å. Wison Munthe, Släkten Munthe i Sverige, anm. av Aqut, s. 138; H. H. von Schwerin, Skånska herrgårdar efter Roskildefreden, anm. av B. H—d, s. 140; Den svenska betsockerindustrien, I, Före Svenska Sockerfabriks Aktiebolagets bildande 1907, anm. av B. H—d, s. 144; P. Sondén, Biskop Anders Fredrik Beckman, anm. av t. f. arkivrådet Walfrid Enblom, s. 147; H. G. Söderbaum, Jac. Berzelius, anm. av professor G. Aminoff, s. 148; Festskrift till Verner Söderberg, anm. av Aqut, s. 150; M. Hammar, Släkten Hammar, anm. av B. H—d, s. 155; R. Josephson, Tessin, anm. av G. M. S—e, s. 156; O. Kullberg, Svensk apotekarkalender, anm. av G. I., s. 158; Carin Lindskog, Clas på Hörnet, anm. av arkivarien G. Bolin, s. 159; Släkten Murray, anm. av Aqut, s. 161; Alma Söderhjelms, Min värld, 3, anm. av E. F., s. 165; de Woelmont de Brumagne, Notices Généalogiques, anm. av legationsrådet greve Sten Lewenhaupt, s. 167; E. Wrangel, Tegnér i Lund, I, anm. av biblioteks-amanuensen, fil. kand. Bengt Hjelmqvist, s. 167; Vetenskapsakademiens biografier, anm. av B. H—d o. K.-G. H—d, s. 169; kortare anm. i övrigt, s. 151-169; svenska tidskrifter, årsböcker o. hembygds-litt., anm. av B. H—d, s. 170-194; utländsk tidskrifts- o. årsbokslitt., s. 194-201.	

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

TRETTIOTREDJE ÅRGÅNGEN

1932

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BENGT HILDEBRAND

STOCKHOLM 1932

KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

321499

PERSONHISTORISK

TIDSKRIFT

TRETTIOÅRIG ÅRGÅNGEN

UTGIVEN MED STATSUNDERSTÖD

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

BRUNNEN

Stockholm 1912

INNEHÅLL.

Text.

	Sid.
H. K. H. Prinsessan Sibyllas av Sverige härstamning. M. I antavla . . .	1—3
Carl Gustaf Tessins guvernörstid. Av <i>Beth Hennings</i>	4—37
Släkten Hwasser. M. 4 portr. o. 6 facsimiler av namnteckningar. Av <i>Vilhelm Ljungfors</i>	38—77
Till frågan om »Engelbrektskrönikans» författare. M. en översikt av Johan Fredeberns hustrus släktförbindelser. Av <i>Kjell Kumlien</i>	78—93
Om Johan Olofsson Stiernhööks fädernehärstamning. Av <i>Jan Eric Almquist</i>	94—96
Dawid Suendsön. Nya bidrag. Meddelade av <i>Axel Westman</i>	97—99
»Victoria Stenbock». En namnfråga. Av <i>Sten Bonnesen</i>	100—102
Recensioner och smärre meddelanden (se vidare nästa sida)	103—201
Kring Gustav Adolf den store. Nyare litteratur.	
1. Konungen. Av <i>Karl-Gustaf Hildebrand</i>	103—112
2. Axel Oxenstierna. Av <i>B. H—d</i>	112—118
Läkarhistorisk litteratur. Av <i>B. H—d</i>	118—125
Insända böcker	201—202
Frågor	202—203
Notiser	204
Personregister. Utarbetat av <i>R. B.</i>	205—214

Porträtt

av professor Israel Hwasser	57
» hovkamreraren Daniel Hwasser	66
» skådespelerskan Elise Hwasser född Jacobsson	67
» skådespelerskan Anna-Lisa Hwasser-Engelbrecht	68

I avdelningen Recensioner och smärre meddelanden behandlade skrifter och uppsatser.

	Sid.
AARON ISAACS minnen, utg. av A. Brody o. H. Valentin, anm. av Karl-Gustaf Hildebrand	129
AHNLUND, N., Gustav Adolf den store, anm. av Karl-Gustaf Hildebrand	109
» » Gustav Adolf och det evangeliska väsendet	111
» » se Svenska riksdagsakter.	
» » se Oxenstierna, Axel.	
ALMQUIST, J. E., Strödda bidrag till familjerättens historia, anm. av B. H—d	151
ALVIN, R., De bortgångna studentkamraterna	152
AMINOFF, B., Vem var skalden Johan Henrik Kellgrens moder?	197
ANTONI, N., Salomon Eberhard Henschen	124
Archives Héraldiques Suisses	201
AREEN, E. E., Föreningen 1882 års män, anm. av G. I.	152
Arkiv för nordisk filologi	177
BARKMAN, G. B. C:son, Gustaf II Adolfs regementsorganisation	108
BERENDT, G., Männen vid Lützen	109
BERG, R. G:son, Småplock ur Bernhard von Beskows dagbok, anm. av Aqut	150
BERGMAN, J. Universitetet i Dorpat	112, 115
BERGSTRÖM, K., Gotlands läkarehistoria, anm. av B. H—d	122
BESKOW, B. von, se Berg, R. G:son.	
Betsockerindustrien, Den svenska. I. Före Svenska Sockerfabriks Aktiebolagets bildande 1907, av E. Sylwan o. G. Olsson, anm. av B. H—d	144
BIAUDET, H., Études posthumes	123, 132
BILDT, C., Svenska minnen och märken i Rom, anm. av B. H—d	152
Björnstjärna, C. M. o. M., Anteckningar om Konungens Lifgarde till häst, anm. av F. W—t	153
BLIX, G., Olof Hammarsten	124
BOËTHIUS, B., [Gustav II Adolfs-litt.]	107
Bohuslänslitt.	135
BRANDELL, G., Svenska undervisningsväsendets och uppfostrans historia, 1—2, anm. av B. H—d	130
BRODY, A., se Aaron Isaac.	
BROMANDER, C. V., Ordinarie lärare vid Karlstads läroverk efter år 1850, anm. av Aqut	158
BROOMÉ, A., Gamla Lundaminnen	164
BRULIN, H., Lybeckers dom och benådning	151
CARLSSON, G., De skandinaviska länderna under senare medeltiden	153
CARPELAN, T., Åtten Rosenlindt	197
» » se Finlands adelskalender.	
CHRISTENSEN, W., Lisbet-Bryske-Tekster	198
» » Lisbet og Beate Huitfeldt som personalhistoriske Forfattere	200
Dalarnas hembygdsbok	182
Dalslänslitt.	183
Dansk litt.	187, 198
DONNER, H., se Gyllenskiepp, W.	
ESTLANDER, E., Friherre Viktor Magnus von Born, anm. av Stig Jägerskiöld	133
Finlands adelskalender, red. av T. Carpelan, anm. av E. von Born	195
Finländslitt.	117, 126, 133, 165, 194

	Sid.
Fornvännen	171
Från Gästrikland	183
Föreningen Gamla Halmstads årsbok	184
Genealogisk litt. 138, 150, 155, 161, 167, 185, 187, 189, 195, 197—	199
Generalstabens krigshistoriska avd., Gustaf II Adolf. Minnesskrift, anm. av Karl-Gustaf Hildebrand	107
Genos, anm. av B. H—d	196
GERBER, E., Der Medailleur Johan Karl Hedlinger	154
Gotlandslitt. 122, 163	
GOTTLUND, C. A., Dagboksanteckningar	192
GRAPE, A., Om Jacob Westin och hans samlingar	154
GRÖNKVIST, H., Lektören Hans Johan Falkman, anm. av G. I.	154
Gustav II Adolfslitt., anm. av Karl-Gustaf Hildebrand	103
GYLLENSKIEPP, W., Löjtnant W. G:s krigsdagbok år 1789, utg. av H. Donner	196
Gästriklandslitt.	183
Göteborgslitt. 121, 146, 169	
HAFSTRÖM, G., Flottans återupprättande under Gustaf Adolfs regering	109
HAHR, A., Uppsala forna ärkebiskopsborg	191
» » Uppsala slott och dess rikssal	192
Halmstadslitt.	184
HALLE, T. G., Jakob Eriksson	169
HAMMAR, M., Släkten Hammar, anm. av B. H—d	155
HARTMAN, K. J., Aländska kongressen, anm. av B. S—n	156
HEBBE, P. M., Svenskarna i Böhmen och Mähren	112
HECKSCHER, E., Svenskt och utländskt under Sveriges stormaktstid	151
Hembygden	183
HESSLER, C. A., Gustaf II Adolfs konungaförsäkran	104
HILDEBRAND, B., Anna Messenia och släkten Rechenberg, anm. av Aquit	150
Historiallinen arkisto	196
Historisk tidskrift	170
Historisk tidskrift för Finland	194
HJÄRNE, H., Samlade skrifter, 1—2	106, 156
HORN, Vivi, De sista Sturarne	156
HORNBORG, E., Konung Gustav II Adolf	106
HULT, O., Peter Jonas Bergius 121, 178	
» » Några ord om det Rudbeckska skejsarsnittet	121, 191
» » Några bilder ur Olof Rudbecks liv	121
» » Nils Rosén von Rosenstein	121
» » Om svensk läkarhistoria och svenska läkarmatriklar	119
Hyltén Cavallius-föreningens årsbok	188
Jahrbuch des Deutschen Vereins für Familienkunde für die Tschechoslowakische Republik	201
JARRING, G., Gustaf II Adolf och tatarerna på Krim	109
JOSEPHSON, R., Tessin, anm. av G. M. S—e	156
JÖRLIN, G., Lützenoperationen	109
Karlstad: Ur K:s högre allmänna läroverks hävder, anm. av Aquit	157
Karolinska förbundets årsbok	178
KEY, E., John Wilhelm Berg	124
KJELLÉN, A., Emilie Flygare-Carlén, anm. av Henry Olsson	134
KULLBERG, O., Svensk apotekarkalender, anm. av G. I.	158
Kyrkohistorisk årsskrift	176
LANDAHL, S., Förteckning över Göteborgs Kungl. Vetenskaps och Vitterhets- Samballes arkiv 1774—1930	169
LARSSON, L., Från skånska städer, anm. av B. H—d	163
LENK, T., Livrustkammaren	159
LIV, O., se Treumuth, N.	
LINDHULT, N., Riksvapnet Tre Kronor	177
LINDMARK, T., Isak Gustaf Clason	169
LINDEKOG, Carin, Clas på Hörnet, anm. av G. Bolin	159
Lundalitt. 118, 120, 164, 166, 167	

	Sid.
LUNDBERG, E., Sextonhundralets herremannabostad	160
» » Beenhammar	160
LUNDMARK, E., Klaraabbedissornas guldkedja och drottning Helvig	151
LYSANDER, A., De bortgångnes minne 1926—1932, anm. av B. H—d	160
LÄKARHISTORISK LITT., anm. av B. H—d	118
LÖNROTH, C., o. ZETTERSTEDT, W., Från gamla prästhem i Södermanland och Nerike, anm. av G. I.	164
Matrikellitt.	152, 158
Meddelanden från Kungl. Akademien för de fria konsterna	180
» » Norra Smålands fornminnesförening	188
» » svenska riksarkivet 1930	161
Med hammare och fackla	180
MUNTHE, L. o. Å. W:son, Släkten Munthe i Sverige, anm. av Aqué	138
Murray, Slägten, anm. av Aqué	161
Namn och Bygd	177
NEWMAN, E., Den Waldenströmska försoningsläran	162
Nordiska museets och Skansens årsbok. Fataburen	172
Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen	173
NORDLUND, H., Den Carlanderska societeten	121
NORDSTRÖM, J., De Yverbornes ö. Bidrag till Atlanticans förhistoria	191
» » [Gustav II Adolfslitt.]	112
NORMAN, O. Övergången av Donau och Lech	109
Norra Allbo hembygdsförenings årsbok	189
Norrlandslitt.	148
Norsk Slegtshistorisk Tidsskrift, anm. av B. H—d	200
NYBERG, P., Sibbo sockens historia, anm. av Aqué	125
NYLANDER, E. S., Petrus Hoffwenius	124
Ny militär tidskrift	109
Närkeslitt.	164, 185
OLSSON, G., se Betsockerindustrien.	
Ord och Bild	104, 107
Oxenstierna, Axel: Rikskanslaren A. O:s skrifter o. brevväxling, sen. avd., del 12: Brev från andlige och lärde, utg. gm N. Ahnlund, anm. av B. H—d, 113, 123, 132, 166, 190	163
PALMSTIERNAN, C. F., Sverige, Ryssland och England 1833—1855	163
Personalhistorisk Tidsskrift, anm. av B. H—d	198
PETTERSSON, A., Abraham Bäck	124
PIRA, F. H., [Gustav II Adolfslitt.]	107
QUENSEL, U., Israel Hwasser och hans tid	124
Risebergaboken	185
ROSMAN, H., Skepparegillet i Visby	163
Rudbecksstudier	191
Samfundet S:t Eriks årsbok	182
SANTESSON, C. G., Axel Key och Nordiskt Medicinskt Arkiv	125
Scandia	104, 109, 171
SCHWERIN, H. H. von, Skånska herrgårdar efter Roskildefreden, anm. av B. H—d	140
SCHÜCK, A., Gustav Adolfs kulturgärning	107
» » se Stavenow, A.	
» , H., Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien	112
SKOTTSBERG, C., Hans Oscar Juel	169
Skånelitt.	140, 145, 160, 163, 186
Skånes hembygdsförbunds årsbok	186
Smålandslitt	116, 166, 188, 189
SONDÉN, P., Biskop Anders Fredrik Beckman, anm. av W. Enblom	147
STAVENOW, A., o. SCHÜCK, A., Katalog över Gustav II Adolfsutställningen 1932	106
STECKZÉN, B., Fältherren [Gustav II Adolf]	109
Stockholmslitt.	122, 159, 182
Svenska Linnésällskapets årsskrift	178
Svenska riksdagsakter, I: 2, del 1, utg. gm N. Ahnlund, anm. av Karl-Gustaf Hildebrand	103

	Sid.
SYLWAN, E., se Betsockerindustrien.	
SÖDERBAUM, H. G., Jac. Berzelius, levnadsteckning, anm. av G. Aminoff	148
Söderberg, Verner, Festskrift till, anm. av Agut	150
SÖDERHJELM, Alma, Min värld, 3, anm. av E. F.	165
SÖRENSON, P., Ekonomi och krigföring under Gustaf II Adolfs tyska fälttåg 1630 —1632	109
Sörmlandslitt.	154, 164
Tidskrift i sjöväsendet	109
TREUMUTH, N. o. LIIV, O., Polonica im Estnischen Staatlichen Zentralarchiv	154
TUNBERG, S., Gustav Adolfs kungakrona	104
TÖRNGREN, A., Fru Ida Falks till Gladsax testamente, anm. av B. H—d	187
Upplands fornminnesförenings tidskrift	190
Uppsalalitt.	114, 121, 123, 124, 191, 192
VALENTIN, H., se Aaron Isaac.	
VEJDE, P. G., Gåvetorp och Gemmatorp	189
Vem är det? 1933, anm. av A. Almhult	168
WERNSTEDT, F., Några obeaktade originalkartor av Olof Hansson Örnehufvud	166
Vetenskapsakademiens biografier	124, 148, 169
WIDSTRAND, A., Sveriges läkarehistoria, 4:e följden, 1—2, anm. av B. H—d	118
WILNER, P., Lunds universitets matrikel, h. 4, 1725—1732	166
VIRDESTAM, G., Väckjö stifts herdaminne, V o. VI, anm. av B. H—d	166
de WOELMONT de BRUMAGNE, Notices généalogiques, anm. av S. Lewenhaupt	167
WOHLIN, N., Gustaf Fredric Wirsén	169
WRANGEL, E., Tegnér i Lund, 1, anm. av B. Hjelmqvist	167
Värmland förr och nu	192
Västergötlands fornminnesförenings tidskrift	192
ZETTERSTEDT, W., se Lönroth, C.	
ÅKESSON, E., Vitalis Norström	163

FÖRKORTNINGSLISTA.

- AOSB = Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling.
 ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, Vitterhetsakademien.
 BSH = Bidrag till Skandinaviens historia, utg. av C. G. Styffe.
 DS = Svenskt Diplomatarium (Diplomatarium Suecanum), utg. gm J. G. Liljegren,
 B. E. Hildebrand, E. Hildebrand och S. Tunberg.
 GFR = Konung Gustaf den förstes registratur.
 HH = Historiska Handlingar.
 HS = B. E. Hildebrand, Sv. sigiller från medeltiden.
 HSH = Handlingar rörande Skandinaviens historia.
 HT = (svensk) Hist. Tidskr.
 KrLL = Kristoffers landslag.
 MELL = Magnus Erikssons landslag.
 MESTL = » » stadslag.
 MSD = Mindre sekreta deputationen.
 NTBB = Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen.
 PHT = Personhistorisk Tidskrift.
 RPB = Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref.
 SAT = Svenska Autografsällskapets Tidskrift.
 SD = Svenskt Diplomatarium fr. o. m. år 1401, utg. gm C. Silfverstolpe och K. H.
 Karlsson.
 SFSS = Samlingar utg. av Svenska Fornskrift-Sällskapet.
 SRA = Svenska riksdagsakter.
 SRS = Scriptorum rerum Suecicarum medii ævi.
 SU = Sekreta utskottet.
 KA = Kammararkivet.
 KrA = Krigsarkivet.
 KB = Kungl. Biblioteket.
 LUB = Lunds Universitetsbibliotek.
 RA = Riksarkivet.
 UUB = Uppsala Universitetsbibliotek.

H. K. H. Prinsessan Sibyllas av Sverige härstamning.

Det tyska furstehuset *Wettin* härstammar från Sydschwaben och kan följas tillbaka till 900-talet. Till *Sachsen* kom ätten på 1200-talet (kurfurstar från 1423). Från 1400-talets slut är huset *Wettin* delat i den äldre, *ernestinska*, och den yngre, *albertinska*, linjen. 1547 övergick kurvärdigheten från den ernestinska linjen till den albertinska och ärvdes sedan inom denna, som innehade konungavärdigheten i *Sachsen* 1806—1918. Ernestinska linjen utgrenade sig i de storhertigligen och hertigligen sachsiska husen, regerande till 1918.

Med hertig *Ernsts* av *Sachsen-Coburg och Gotha* (1784—1844, se antavlan) broder *Leopold I* besteg en gren 1831 *Belgiens* tron, som den alltjämt innehar. Ernsts och Leopolds brorson prins *Ferdinand* äktade drottning *Maria II da Gloria* av *Portugal*, blev själv titulärkonung 1837 och stamfader för den portugisiska kungliga gren (*Braganza-Sachsen-Coburg och Gotha*), som regerade 1853—1910 och utslocknade vid exkonung *Manuels* död 1932. Titulärkonungen *Ferdinands* av *Portugal* brorson *Ferdinand* blev 1887 *Bulgariens* furste och 1908 konung (tsar). Han abdikerade 1918 men grenen fortsätter att regera i *Bulgarien* med hans son konung *Boris III*. Med hertig *Ernsts* (se ovan) sonson *Edvard VII* besteg en linje av huset (*Hannover-Sachsen-Coburg och Gotha*) även *Storbritanniens* tron 1901 (bär från 1917 namnet *Windsor*). Prinsessan *Sibyllas* farfader, hertigen av *Albany*, var drottning *Victorias* av *Storbritannien* fjärde son — alltså bror till *Edvard VII*, till *Arthur*, hertig av *Connaught* (kronprinsessan *Margaretas* fader) och till storhertiginnan *Alice* av *Hessen* (kronprinsessan *Louises* mormor). Prinsessan *Sibylla* är således syssling till såväl sin gemål som till kronprinsessan *Louise*. Prinsessans farmor var systerdotter till drottning *Sophie* av *Sverige* och således kusin till konung *Gustaf V*. Genom t. ex. konung *Georg III:s* av *Storbritannien* (se antavlan) gemål härstammar prinsessan från *Gustav Vasa* (jfr PHT 1924, s. 2). Prinsessan *Sibyllas* morfars farfars far var ättling i femte led av riksskattmästaren och riksamiralen greve *Gabriel Bengtsson Oxenstierna af Korsholm och Wasa* († 1656).

Antavla i fem led för H. K. H. Prinsessan Sibylla av

<i>Frans</i> , hertig av <i>Sachsen-Saalfeld-Coburg</i> , f. 1750, † 1806. <i>Augusta</i> , grevinna av <i>Reuss-Ebersdorff</i> , f. 1757, † 1831.	<i>August</i> , hertig av <i>Sachsen-Gotha-Altenburg</i> , f. 1772, † 1822. <i>Louise</i> , prinsessa av <i>Mecklenburg-Schwerin</i> , f. 1779, † 1801.	<i>Georg III</i> , konung av <i>Stora Britannien och Irland</i> , f. 1738, d. 1820. <i>Charlotta</i> , prinsessa av <i>Mecklenburg-Strelitz</i> , f. 1744, † 1818.	<i>Frans</i> , hertig av <i>Sachsen-Saalfeld-Coburg</i> , f. 1750, † 1806. <i>Augusta</i> , grevinna av <i>Reuss-Ebersdorff</i> , f. 1757, † 1831.	<i>Georg</i> , furste av <i>Waldeck</i> , f. 1747, † 1813. <i>Augusta</i> , prinsessa av <i>Schwarzburg</i> , f. 1768, † 1829.	<i>Victor</i> , furste av <i>Anhalt-Bernburg-Schaumburg</i> , f. 1767, † 1812. <i>Amalie</i> , prinsessa av <i>Nassau-Weilburg</i> , f. 1776, † 1841.	<i>Fredrik Vilhelm</i> , prins av <i>Nassau</i> , f. 1768, † 1816. <i>Isabella</i> , grevinna av <i>Kirchberg-Hachenburg</i> , f. 1772, † 1827.	<i>Paul</i> , prins av <i>Württemberg</i> , f. 1785, † 1852. <i>Charlotta</i> , prinsessa av <i>Sachsen-Altenburg</i> , f. 1787, † 1847.
<i>Ernst</i> , hertig av <i>Sachsen-Coburg och Gotha</i> , f. 1784, † 1844.	<i>Louise</i> , prinsessa av <i>Sachsen-Gotha-Altenburg</i> , f. 1800, † 1831.	<i>Edvard</i> , hertig av <i>Kent</i> , f. 1767, † 1820.	<i>Victoria</i> , prinsessa av <i>Sachsen-Saalfeld-Coburg</i> , f. 1786, † 1861.	<i>Georg</i> , furste av <i>Waldeck och Pyrmont</i> , f. 1789, † 1845.	<i>Emma</i> , prinsessa av <i>Anhalt-Bernburg-Schaumburg</i> , f. 1802, † 1858.	<i>Vilhelm</i> , hertig av <i>Nassau</i> , f. 1792, † 1839.	<i>Pauline</i> , prinsessa av <i>Württemberg</i> , f. 1810, † 1856.
<i>Albert</i> , pringsgemål, prins av <i>Sachsen-Coburg och Gotha</i> , f. 1819, † 1861.	<i>Victoria</i> , drottning av <i>Stora Britannien och Irland</i> , kejsarinna av <i>Indien</i> , f. 1819, † 1901.	<i>Georg</i> , furste av <i>Waldeck och Pyrmont</i> , f. 1831, † 1893.	<i>Helene</i> , prinsessa av <i>Nassau</i> , f. 1831, † 1888.				
<i>Leopold</i> , hertig av <i>Albany</i> , f. 1853, † 1884.	<i>Helene</i> , prinsessa av <i>Waldeck och Pyrmont</i> , f. 1861, † 1922.						
<i>Karl Eduard</i> , hertig av <i>Sachsen-Coburg och Gotha</i> , f. 1884.							

Sibylla Calma Marie Alice Bathildis Fö.
f. 18 jan. 1908, förmäld 19 och 20 okt. 1932 m.
Sveriges arvfurste, hertig

erige, född prinsessa av Sachsen-Coburg och Gotha.

<i>Holstein-Sonderburg-Augustenburg</i> , f. 1757, † 1816. <i>Friederike von Schlieben</i> , f. 1757, † 1827.	<i>Carl</i> , landgreve av <i>Hessen-Kassel</i> , f. 1744, † 1836. <i>Louise</i> , prinsessa av <i>Danmark</i> , f. 1750, † 1831.	<i>Philipp Ernst</i> , greve av <i>Schaumburg-Lippe</i> , f. 1723, † 1787. <i>Juliana</i> , prinsessa av <i>Hessen-Philippthal</i> , f. 1761, † 1799.	<i>Georg</i> , furste av <i>Waldeck</i> , f. 1747, † 1813. <i>Augusta</i> , prinsessa av <i>Schwarzburg</i> , f. 1768, † 1829.	<i>Fredrik Christian</i> , hertig av <i>Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg</i> , f. 1765, † 1814. <i>Louise</i> , prinsessa av <i>Danmark</i> , f. 1771, † 1843.	<i>Christian Conrad Sophus</i> , greve <i>Danneskiold-Samsøe</i> , f. 1774, † 1823, Geheimekonferensraad. <i>Johanne Henriette Valentine Kaas</i> , f. 1776, † 1843.	<i>Karl</i> , furste av <i>Hohenlohe-Langenburg</i> , f. 1762, † 1825. <i>Amalie</i> , grevinna av <i>Solms-Baruth</i> , f. 1768, † 1847.	<i>Emich Karl</i> , furste av <i>Leiningen</i> , f. 1763, † 1814. <i>Victoria</i> , prinsessa av <i>Sachsen-Saalfeld-Coburg</i> , f. 1786, † 1861 (förm. 2. 1818 m. <i>Edvard</i> , hertig av <i>Kent</i>).
<i>Adolf</i> , hertig av <i>Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg</i> , f. 1785, † 1831.	<i>Louise Caroline</i> , prinsessa av <i>Hessen-Kassel</i> , f. 1789, † 1867.	<i>Georg</i> , furste av <i>Schaumburg-Lippe</i> , f. 1784, † 1860.	<i>Ida</i> , prinsessa av <i>Waldeck</i> , f. 1796, † 1869.	<i>Christian</i> , hertig av <i>Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg</i> , f. 1798, † 1869.	<i>Louise Sophie</i> , grevinna <i>Danneskiold-Samsøe</i> , f. 1796, † 1867.	<i>Ernst</i> , furste av <i>Hohenlohe-Langenburg</i> , f. 1794, † 1860.	<i>Feodora</i> , prinsessa av <i>Leiningen</i> , f. 1807, † 1872.
<i>Fredrik</i> , hertig av <i>Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg</i> , f. 1814, † 1885.	<i>Adelheid</i> , prinsessa av <i>Schaumburg-Lippe</i> , f. 1821, † 1899.	<i>Fredrik</i> , hertig av <i>Schleswig-Holstein</i> , f. 1829, † 1880.	<i>Adelheid</i> , prinsessa av <i>Hohenlohe-Langenburg</i> , f. 1835, † 1900.	<i>Fredrik Ferdinand</i> , hertig av <i>Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg</i> , f. 1855.	<i>Caroline Mathilde</i> , prinsessa av <i>Schleswig-Holstein</i> , f. 1860.		
<i>Victoria Adelheid</i> , prinsessa av <i>Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg</i> , f. 1885, förm. 1905.							
prinsessa av <i>Sachsen-Coburg och Gotha</i> , <i>Gustaf Adolf Oscar Fredrik Arthur Edmund</i> , sterbotten, f. 22 apr. 1906.							

Carl Gustaf Tessins guvernörstid.

Av Beth Hennings.

Den 17 dec. 1747 mottog Carl Gustaf Tessin ständernas officiella meddelande, att de »med Kongl. Maj:ts nådigste behag» kallat honom till guvernör för den då tvååriga kronprins Gustav. Hösten 1749 inträdde han på allvar som ledare av sin höga elevs undervisning och fostran. Formellt kvarstannade han i ämbetet till år 1756; i realiteten avgick han emellertid därifrån redan i januari 1754.

Denna Tessins guvernörstid — i verkligheten omfattande ej mer än drygt fyra år — har blivit föremål för en överraskande stor uppmärksamhet. I alla tider ha såväl historiska som litteraturhistoriska författare fäst ett stort avseende vid hans inflytande över sin elev ej blott som undervisare utan än mer i allmänt moraliskt avseende. Detta Tessins förhållande till prinsen har blivit föremål för så olika uppskattningar och även tydligtvis gett anledning till så mycket missförstånd, att man för att göra sig en klar bild därav — av intresse för uppfattningen ej blott av Gustav III:s ungdomsutveckling utan även av Tessins egen personlighet — måste ur denna synpunkt något se tillbaka på Tessinuppfattningen genom tiderna.

Tessin har ju fått dela samma öde som hela det tidevarv han tillhörde att bliva föremål för högst olika värderingar. Dessa ha fått sin starka tillspetsning såväl till översvallande beröm som bittert klander, i hög grad tack vare att han redan från början kom att bedömas ur utpräglad partisynpunkt, och att eftervärldens meningar om honom, liksom om frihetstiden och 1700-talskulturen över huvud taget, starkt påverkats av härskande politiska och filosofiska tänkesätt. Ett lidelsefriare och mera förutsättningslöst bedömande av epoken har först blivit realiserbart, sedan objektet flyttats in i ett längre historiskt perspektiv. Faktiskt har ju ett sådant under senare tider börjat göra sig alltmer gällande, och det har då helt naturligt också kommit Tessin till godo.

Som Walfrid Holst¹ framhållit, var det från början en mot Tessin avog, starkt partiskt färgad uppfattning, som blev den avgörande — lancerad framför allt av hans partimotståndare Gustaf Bonde i dennes »Historiska upplysningar» och den danske ministern Lynar i dennes »Hinterlassene Staatsschriften» — och som ej kunde utträngas av den panegyriskt utformade bild, vilken Tessins partivänner och beundrare, t. ex. A. J. von Höpken, försökte skapa.² Denna avoga stämning underblästes av den allmänna reaktionen mot Gustav III och hans regim, som bryter fram i memoarerna redan under dennes egen tid, t. ex. hos Axel von Fersen d. ä.,³ och i synnerhet efter hans död, framför allt med Magnus Blix' »Sveriges statshvälfningar och hushållningsanstalter ifrån 1720 till år 1792».⁴

I ännu högre grad sjunka Tessins aktier inför kritiken från de unga nyromantikerna, som i sin bittra och ensidiga reaktion mot hela 1700-talet fördömde Tessin som en av dem, som allrämest bidragit att införa den i deras ögon sede- och smakfördärvande franska kulturen. Kulminationspunkten av ensidigt och orättvist bedömande representerar väl Hammarsköld, som i »Svenska vitterheten» (1819) utan minsta förståelse för Tessins verkliga kulturgärning, utdömer honom för att han jämte Dalin »mycket bidrog att hos oss införa den ytliga fransyska glittersmaken».

Samma år som »Svenska vitterheten» utkom emellertid F. V. von Ehrenheims »Tessin och Tessiniana», som ger uttryck åt en helt annan positiv och välvillig uppfattning av Tessin. En liknande uppfattning fördes fram av Montgomery vid hans utgivande 1824 av Tessins dagbok för 1757, och något senare även av andra mer kända beundrare av 1700-talet, Crusenstolpe i hans källpublikationer och historiska romaner och »ärkegustavianen» Bernhard von Beskow i hans »Om Gustaf den tredje såsom konung och människa» (1860—61) och »Minne af . . . Carl Gustaf Tessin» (1864). Den kunde likväl icke få övertaget över den alltjämt synnerligen kritiska uppfattning, som hyllades av en av den nya tidens mest lästa skriftställare Georg Adlersparre i hans recension av »Tessin och Tessiniana», av Geijer i »Teckning af frihetstiden» (1838) och även av C. G. Malmström i »Sveriges politiska historia från konung Karl XII:s död till statshvälfningen 1772» (1855—1877).

¹ Holst, Carl Gustaf Tessin under rese-, riksdagsmänna- och de tidigare beskickningsåren (1931), s. XII f.

² A. J. v. Höpken, Åreminne över C. G. Tessin 1771 (i Höpkens Skrifter, II: 237 ff.).

³ Fredrik Axel von Fersens Historiska skrifter, utg. av R. M. Klinckowström (1867), I—VIII.

⁴ Tr. 1793—1795.

Som man kunde vänta, skulle den frammbrytande reaktionen mot nyromantikens ensidigheter, som också medförde en rikare förståelse för 1700-talet, också innebära en välvilligare uppskattning av Tessin. Den kan följas i en stigande linje, dels hos historiker som L. Stavenow, Sigrid Leijonhufvud, C. Hallendorff och nu senast W. Holst;¹ dels hos litteraturhistoriker som B. E. Malmström, O. Levertin, K. Warburg och H. Schück, dels hos konsthistoriker som A. Lindblom.² Holst med sin utpräglad erkännssamma framställning av Tessin som politiker, Lindblom med sin mer skissartade karakteristik, vilken dock är den mest positiva och sakliga teckning av Tessin som den stora kulturpersonligheten, som över huvud finnes, och slutligen Sigrid Leijonhufvud med sin förståelsefyllda bild av Tessin som människa, kunna sägas representera den höjdpunkt, till vilken denna stigande linje tills dato nått.

Vad nu speciellt angår uppfattningen av Tessin som uppfostrare, sammanhänger den naturligtvis på det intimaste med den allmänna uppfattningen av honom som politiker och i synnerhet som kulturpersonlighet, liksom med vederbörandes allmänna inställning till 1700-talet och dess kultur. Det egendomliga är därvidlag, att ju mer kritiskt och ogillande man sett på Tessin i allmänhet, dess större och därför också dess fördärvligare inverkan har man tillmätt hans uppfostran på hans lärjunges personlighet och karaktär. Eller — vilket kanske är att uttrycka saken riktigare — ju mer kritiskt inställd man varit mot Gustav III, dess mer har man velat skriva bristerna i hans karaktär på Tessins dåliga inflytande. Uppenbart är, att de, som reagerat mot Gustav III:s egenartade människotyp, alltid haft ett mer eller mindre medvetet behov att förklara den, och man har då helt enkelt sökt en god del av denna förklaring i Tessins uppfostran. Det kapitala fel man därvidlag begått är, att man glömt, att Tessins personliga inflytande över Gustav gjorde sig gällande på ett mycket tidigt stadium av dennes liv och under så få år, att det är absolut omöjligt att kunna tillmäta det någon avgörande betydelse.

¹ L. Stavenow, *Frihetstiden, dess epoker och kulturlif* (1898), *Frihetstidevarvet, i Sveriges historia intill tjugonde seklet*, utg. av E. Hildebrand, avd. VII, (1903), och i *Sveriges historia intill våra dagar*, utg. av E. Hildebrand o. L. Stavenow, avd. IX (1922). — Sigrid Leijonhufvud, *Omkring Carl Gustaf Tessin, I—II* (1917—1918), *Carl Gustaf Tessin o. hans Åkerökrets* (1931). — C. Hallendorff, *Frihetstiden i Svenska folks historia IV*, (1928). — W. Holst, a. a.

² B. E. Malmström, *Grunddragen af svenska vitterhetens historia, I* (1866), s. 405 ff. — O. Levertin, *Gustaf III som dramatisk författare* (1894), s. 4 ff. — Schück-Warburg, *Ill. svensk litteraturhistoria, ny, omarb. uppl., II* (1911—1912), s. 149 ff. — Schück, *Ill. svensk litteraturhistoria, fullst. omarb. uppl., III* (1927), s. 392 ff. — O. Levertin, *Niclas Lafrensen d. y.* (1899), s. 136 ff., dens., *Gustaf Lundberg* (1902), s. 31 ff. — A. Lindblom, *Carl Gustaf Tessin, de fria konsternas befrämjare*, (i *Nationalmusei årsbok* 1926).

Den avoghet man hyst mot Tessin som uppfostrare har dels gällt själva hans sätt att meddela kunskap, som kallats ytligt, jöllrande o. s. v. och därför ansetts ha gett ett klent resultat, dels hans inflytande i moraliskt avseende, varvid det påståtts, att han lagt grunden till Gustavs brist på karaktär och religiösa grundsatser, utåtvändhet samt smak för teater och nöjen. Vad speciellt angår Tessins för Gustavs räkning skrivna »En gammal mans bref till en ung prints», har man antingen klandrat dem för att de gått vida över elevens horisont, eller också för att de saknat djup i åsikter, riktning åt ett högre ideal o. d.

Men även en mot Tessin i detta fall mer välvillig uppfattning gjorde sig också från början gällande, nämligen inom kretsar och bland partivänner, som stodo Tessin nära. Ett av de allra första offentliga uttrycken härför torde ha varit A. J. von Höpkens äreminne över honom, uppläst i Vetenskapsakademien 5 mars 1771.¹ Det heter där om Tessins uppfostran av kronprinsen: »Dess ännu späda ålder tillät icke en allvarsammare undervisning än med lek och behagligheter. De göra, att dygden insmyger sig ljuvligen, varföre ock grev Tessin flera resor om veckan och igenom brev under fabler och historier och med livliga föreställningar sökte inplanta alla de stora egenskaper, som pryda först en välartad människa och sedan en stor konung.»

Den kritiska uppfattningen trängde sig dock snart fram. Man återfinner den, samtidigt med ett visst överdrivande av Tessins inflytande på prinsen, redan hos mot Gustav III avoga memoarförfattare. Sålunda ansåg Fersen Tessin mindre lämplig till uppfostrare »genom den mindre gedigenheten av sitt snille och sina kunskaper»² — ett onekligen hårt omdöme om den person, som kanske kan kallas sin tids största kulturpersonlighet, i hans egenskap av lärare för ett barn i 4—7 årsåldern. Än hårdare är Adolf Ludvig Hamilton, som påstår, att Tessin »tilldanade det lättsinne Gustav III visade i senare tider»,³ en uppfattning som dock torde ha varit rätt typisk för de antigustavianska kretsarna under Gustav III:s senare regeringstid. Självklart är, att en sådan uppfattning endast ytterligare skulle accentueras under nyromantikens dagar. Symptomatisk är därvidlag Hammarsköld i »Svenska vitterheten»: »Det inflytande som han hade på den snillrike Gustav III ifrån dennes späda år, väckte den fransyska jöllerton och den lättsinniga praktlusta, som

¹ Se ovan s. 5, not 2.

² Fersen, a. a., III: 8.

³ Anekdoter till svenska historien, under Gustaf III:s regering, utg. av O. Levertin, 1901 (Svenska memoarer och brev, IV, s. 3).

tillbakahöll denne konung från uppnåendet av den höjd, vilken försynen hade ämnat honom att intaga.»¹ Nyromantikens beska uppfattning går ännu igen så sent som hos Geffroy i hans för Sverige betydelsefulla arbete, »Gustave III et la cour de France», där det heter: »Dès sa première enfance Gustave III fut privé de tout sérieux direction intellectuelle ou morale». Om hans brev faller han det löjliga omdömet, att de »trahissaient peut-être une légèreté de l'esprit qui du gouverneur risquait de passer au élève».²

En mer positiv uppfattning av Tessin som uppfostrare kunde man däremot vänta hos dem, som direkt bevarat den gustavianska traditionen. Typiskt är också att Beskow tar Tessins uppfostran i försvar för beskyllningen för ytlighet och menar, att den djupast präglats av religiöst och moraliskt allvar.³ Likaså kan en sådan uppfattning förväntas hos de senare generationer, som i reaktion mot nyromantiken ställt sig mer förstående mot 1700-talet. Sålunda reagerar B. E. Malmström mot fosforisternas ensidiga omdöme om Tessin och tillbakavisar med energi påståendet, att Tessin skulle ha inpräglat »lösa moraliska grundsatser» och »förakt för religion» hos prinsen. Han reducerar över huvud taget Tessins inflytande till dess rätta värde.

Levertin, som betytt så mycket för återuppväckelsen av intresset för 1700-talet, har endast i förbigående ägnat Tessin som uppfostrare några sidor, nämligen i inledningen till sin »Gustaf III som dramatisk författare», 1894. Den synpunkt han här för fram och som han närmast tagit upp efter A. E. Friedlander,⁴ nämligen Tessins betydelse för grundläggandet av Gustav III:s dramatiska intresse, forcerar han dock väl starkt — frestande nog för effektfullheten i detta sammanhang — och gör sig faktiskt skyldig till samma överskattning av Tessins betydelse som förut påtalats, här dock för ovanlighetens skull ej i förklenande riktning. En mera ingående, saklig och samtidigt i stort sett positiv värdesättning av Tessin som pedagogisk författare träffa vi först hos K. Warburg⁵ — representerande det liberala 80-talets 1700-talssympatier — en uppfattning som ytterligare nyanserad går igen hos H. Schück⁶ vilken gentemot beskyllningen mot Tessins brev till prinsen, att de skulle ligga alltför högt

¹ Svenska vitterheten, 2 uppl., 1833, s. 200.

² Geffroy, Gustave III et la cour de France, I (1867), s. 74, 90.

³ Om Gustaf den tredje såsom konung och människa, I, s. 30 ff.

⁴ Gustaf III som dramatisk författare (1884), s. 5 f.

⁵ Schück-Warburg, Illustrerad svensk litteraturhistoria, 2 uppl., II (1911—1912), s. 149 ff.

⁶ Illustrerad svensk litteraturhistoria, fullständigt omarbetade uppl., III (1927), s. 392 ff.

över en 5—10-årigs andliga nivå, påpekar, att de av sin författare säkerligen framför allt avsetts som vittnesbörd om de uppfostringsprinciper han följt vid sin höga elevs undervisning. I övrigt dela både Warburg och Schück uppfattningen om Tessins stora inflytande på Gustavs karaktär till både gott och ont men utan att annars närmare ingå på hans verksamhet som uppfostrare, än mindre på frågan om denna grundats på några pedagogiska principer. En i det hela välvillig Tessinuppfattning går också igen i N. Erdmanns »Gustaf III. De första bladen i hans livs historia» (1907). Detta arbete innehåller ju den tills dato fylligaste framställningen av Gustav III:s barndoms- och ungdomshistoria; det utmärkes i fråga om Tessinframställningen av samma förtjänster, som prägla boken i dess helhet: ett onekligen erkännansvärt sammanbringande av förstahandsmaterial men en hopplöst osystematisk behandling av ämnet och en ytlig skissering av den politiska bakgrunden.

Även Sigrید Leijonhufvud, i övrigt besjälad av fin förståelse för Tessins personlighet, tager något avstånd från hans lärometod utan att tyckas direkt tillskriva den någon större betydelse för prinsens karaktär. Hon framdrager några förut ej citerade uttalanden av honom rörande uppfostran,¹ men någon mer samlad bild av Tessin som pedagog ger hon ej.

*

Överblickar man skilda tiders uppfattning av Tessin som kronprins Gustavs uppfostrare, framstår det ganska tydligt, att medan man som regel sett oförstående eller rent av ringaktande på Tessins undervisning, har man orimligt överdrivit, i all synnerhet i negativ riktning, den betydelse hans uppfostran haft för Gustav III. I regel har man avfärdat hans undervisningsmetod som något ytligt och nästan löjeväckande utan att spilla några vidare funderingar på saken i sig själv. I det fall att man verkligen skymtat något av en avsiktlig metod därbakom, har man blott sett på denna med överlägset ogillande. Så t. ex. Geffroy: »Tessin est aussi l'esclave de son temps par sa foi excessive dans les maximes qui recommandaient alors d'instruire les enfants sans leur imposer la peine et le travail. — — — Sans aucun doute il ne faisait que — — — l'accoutumer à un genre d'instruction des plus superficiels. Mais c'était la manie de l'époque.»²

¹ Se även den av Sigrید Leijonhufvud utgivna Carl Gustaf Tessins Dagbok 1748—1752 (1915).

² Geffroy, a. a., s. 90. — A. J. von Höpken, barn av samma tid som Tessin och grundligt insatt i dess tänkesätt, röjer dock i sitt ovan citerade anförande (s. 23), en viss blick för Tessins lärometod.

Det egendomliga är emellertid, att, om man söker efterforska, varpå egentligen de författare stödjade sig, som uttala sin kritik mot Tessin som uppfostrare, man finner, att de antingen icke alls meddela något härom, eller, om de verkligen göra detta, de nästan undantagslöst endast anföra de bekanta fyra sidorna i von Ehrenheims »Tessin och Tessiniana» (s. 161—164), där författaren uppger sig citera Tessins berättelse till Sekreta utskottet vid 1755—1756 års riksdag (Hörsamst memorial).¹ Av dessa fyra sidor bruka i regel endast de mest beryktade raderna citeras, nämligen: »Medan prinsen lagade sitt hår, roade jag honom gemenligen med kopparstick, som föreställde varjehanda sysslor och hantverk. Detta gav mig tillfälle att underrätta Hans Kungl. Höghet, vad vart och ett hade att betyda, och vad därtill fordrades, på det han måtte lära, huru var människa har sin tunga börda, och att veta rätteligen värdera sina tillkommande undersåtares svett. Men skulle sådant göra något intryck, så måste jag beledsaga det med gester, härma läten och gny, sjunga någon liten skraddarevisa m. m., så att ofta, ifall någon hastigt inkommit, har jag snarare tagits för en komediant än för en allvarsam rikets ämbetsman.»

Det är alltså så gött som undantagslöst på denna Tessins utsaga man grundat den gängse beskyllningen mot honom för ytlighet i undervisning och uppfostran.²

För att göra verklig rättvisa åt Tessins uppfostrargärning bör man emellertid givetvis grunda sin uppfattning på en bredare bas. Möjligheter härtill förefinnas faktiskt i ganska hög grad. Dels har man att tillgå de redogörelser för kronprinsens fostran och undervisning, som Tessin själv upprepade gånger givit, både officiella och icke officiella,³ dels en hel del uppgifter av andra personer om samma

¹ Se om denna nedan not 2.

² Undantag — om man bortser från sådana med Tessin samtida personer som Fersen, vilken väl grundat sin ofördelaktiga uppfattning av Tessin i detta hänseende på hörsägner — utgöra i senare tider endast S. Leijonhufvud, som framdragit några andra uttalanden av Tessin om uppfostran och vissa drag, som belysa hans uppfostrargärning, samt, i någon mån, även N. Erdmann.

Överraskande är att ingen lagt märke till att von Ehrenheims citat är både felaktigt och vilseledande. Jämför man det med originalet, Tessins Hörsamst memorial (bland allegat till adelns protokoll vid 1760—1762 års riksdag, vol. II, Riddarhusarkivet) finner man nämligen för det första, att v. E. endast ytterst summariskt på sju rader refererat den vidlyftiga del av memorialet, som handlar om Tessins guvernörsverksamhet, och att för det andra allt det övriga, inklusive berättelsen om hans underhållande av prinsen med kopparstick och visor, inte alls står att läsa i memorialet utan av v. E. citeras efter Tessins Åkerödabok, där det ordagrant återfinnes under d. 18 dec. 1757 (f. ö. tryckt i Carl Gustaf Tessins Dagbok 1757, utg. av Montgomery). Det är ju dock en viss skillnad mellan en officiell redogörelse, inlämnad till rikets ständer, och en anteckning av rent privat natur, nedskreven i ens dagbok.

³ Tessins redogörelse d. 18 jan. 1752 för M. S. D: i dettas protokoll. — Tessins underdåniga föreställning till Hans Kungl. Majt. d. 19 maj 1752, tryckt i Handlingar

sak, dels samtida uttalanden om prinsens kunskaper, framför allt den värdefulla redogörelsen för hans examen den 6 februari 1756 inför ständernas deputerade,¹ dels och icke minst Tessins egna principiella uttalanden i fråga om uppfostran i allmänhet och prinsens i synnerhet. Sådana föreligga i riklig mängd, fastän spridda, i hans dagbok samt även mera samlade dels i en uppsats, daterad Drottningholm den 12 okt. 1752, *Reflexions sur les Etudes de Monseig^r le Prince-Royal*,² dels och framför allt i en skrift *Tanckar angående Barnauppfostran*, som han vid 1751—1752 års riksdag uppläste i Mindre sekreta deputationen.³ Dessa båda skrifter, i synnerhet den senare, förtjäna onekligen att framdragas ur sin undangömdhet. De innehålla tillsammans ett programmatiskt uttalande av Tessin till förklaring av, tydligen också till försvar för hans pedagogiska åskådning och undervisningsmetod, riktande sig den förra troligen till de kungliga föräldrarna, den senare till rikets ständer.

Studerar man nu den här utvecklade åskådningen något närmare, finner man att den står helt i överensstämmelse med de moderna pedagogiska idéer, som i strid med den gamla latinskolans benhårda principer vid denna tid bröto fram med förnyad styrka. — Vi ha häri säkert en god del av förklaringen till vissa samtidas ringaktande löje eller bestämda ogillande av den tessinska lärometoden. Det förra kan man tydligt utläsa ur Fersens beskrivning på Gustavs första uppfostran,⁴ vilken är att fatta som en äldre, tämligen ointellektuell mans griniga ovilja mot nya idéer, som voro honom helt främmande; det senare t. ex. ur prästeståndets kritik av Lovisa Ulrikas och Tessins uppfostran, som tog sig nog så beska uttryck vid 1751—1752 års riksdag och som bottnade i teologisk dogmatism. De, som själva fått sin uppfostran efter den gamla latinskolans idéer, tyckte helt enkelt, att de nya pedagogiska reformtankarna voro löjliga och pjollriga, ej olik vad gammaldags människor i våra dagar tänka om den moderna pedagogiken.

De nya idéerna på uppfostrans område, som ytterst utgingo från Rabelais och Montaigne, hade vidare utvecklats på 1600-talet framför allt av jansenisterna och Comenius men även av Francke i

ur v. Brinckman'ska arkivet på Trolle-Ljungby, utg. av G. Andersson, II (1865), s. 173 ff. — Egenhändig anteckning av Tessin om guvernörskapet 1752, tryckt i Lovisa Ulrika och Carl Gustaf Tessin, utg. av S. Leijonhufvud (1920), s. 145. — Vördsamst memorial till S. U. d. 22 dec. 1755.

¹ S. U:s prot. 9/3 1756.

² Del III av den samling Tessiniana, som finnes i Trolle-Ljungbys arkiv och som dess ägare hovjägmästaren greve C.-A. Trolle-Wachtmeister benäget låtit mig taga del av.

³ M. S. D:s prot. 19/3 1756.

⁴ Fersen, a. a., III, s. 8 ff.

Halle för att därefter slå ut i blom hos 1700-talets första stora reformpedagog, Locke, i hans *Thoughts on education*. I stark reaktion mot den gamla skolans formalistiska metod med grammatikplugg och död utanoläsning, en schematisk undervisning, som utan hänsyn till den levande individen och till den omgivande världen gav lärt pedanteri i stället för levande kunskap, gingo just de nya idéerna ut på att kunskapen skulle göras *levande*. Detta skulle vinnas dels genom att undervisningen skulle grundas på åskådning (något som särskilt med styrka betonades av Comenius) genom iakttagelse av naturen, användande av bilder, kartglober och annat åskådningsmaterial, dels genom att barnet skulle läras tänka egna tankar och på ett självständigt sätt tillägna sig kunskap. Därför skulle hela undervisningen läggas om. Utanoläsning och grammatikregelplugg skulle i mest möjliga mån elimineras bort, i dess ställe skulle träda inom språkundervisningen en imitativ metod med samtal, reproduktion o. s. v., inom modersmålet (ett ämne som nu med styrka fördes fram gentemot latin) uppövning av stilen genom författande av brev, uppsatser o. d., i historien berättande som utgångspunkt för elevens egna reflektioner. Genom allt detta skulle man vinna det, som sattes som den nya skolans stora mål: att kunskapsinhämtandet skulle innebära glädje, på det lägre stadiet fri lek, på det högre fritt tänkande. Slutligen skulle hela undervisningen baseras på en ny psykologisk metod, på förståelse för den enskilda individen, vars egenart skulle studeras. Läraren skulle bli en vän till eleven.

Till allt detta fogas dessutom under 1700-talet med dess utpräglat utilitistiska anda principen om att kunskapen skall vara avpassad för det levande livets krav, skall vara nyttig, realistiskt betonad.

De nya pedagogiska reformtankarna trängde med styrka på olika vägar in i Sverige särskilt under 1700-talets första decennier. Dels lärde man känna Locke — kanske mer indirekt genom Holbergs förmedling än direkt; hans »*Thoughts on education*» utkom emellertid i svensk översättning år 1709 — dels lärde man känna de franckeska idéerna genom studenter, som i mängd besökte Halle och vände hem, fyllda av pedagogisk reformiver.¹ En anda av ideellt betonat reformnit går genom tiden. Samtidigt som man inför det nya styrelsesättet i optimistisk tro på den guldålder man hoppas det skall inaugurera, är man också fylld av upplysningens tro på uppfostrans allt avgörande betydelse och dess möjlighet att skapa ett bättre människosläkte. En omfattande pedagogisk litteratur uppstår,²

¹ H. Wijkmark, *Från Nya elementarskolans ungdomstid* (1928), s. 8.

² Hos K. I. Lénström, *Sveriges litteratur- och konsthistoria i utkast* (1841), upp-tager förteckningen på tidevarvets pedagogiska litteratur cirka 400 nummer.

där de nya idéerna förfäktas, dels i kortare uppsatser i tidskriftslitteraturen, t. ex. i Dalins Argus, Lars Salvius' Lärda tidningar, dels i större memorial och skrifter, t. ex. Strängnäsrektorn Erik Eklunds »Uppfostringsläran» (1746) och den mångsidige åbobiskopen Johan Browallius' »Oförgripelige tankar om undervisningsvärdet vid gymnasier och scholarne i riket» (1751).

Endast ytterst långsamt trängde de nya idéerna in i den av teologerna behärskade skolvärlden. Däremot omfattades de mer obehindrat i adelskretsarna, där man i allmänhet hade en mer utilitistisk, mot lärdomspedanteriet kritisk inställning och där man vid den individuella uppfostran, som kom de unga ädlingarna till del, hade lättare att tillämpa den än i den formbundna skolan. Detta är förklaringen till att det ofta var adelsmän, som voro de ivrigaste förfäktarna på frihetstidens riksdagar för en modernisering av det svenska skolväsendet, och att de otaliga Brev om uppfostran, Tankar om uppfostran o. s. v., som sågo dagen under detta tidevarv, så ofta hade adliga författare.

Att Tessin med sin mångsidiga bildning och omfattande om också kanske rätt osystematiskt bedrivna beläsenhet, sitt medlemskap sedan 1746 i den stora Uppfostringskommissionen och sin ställning som Åbo universitets kansler kände till alla de nämnda reformidéerna är självklart.

Den uppfostran, som på denna tid skulle ges en ung furste, anslöt sig närmast till den unge adelsmannens. I båda fallen krävdes en bildning, som var gedigen men ej direkt lärd, och där latinet saklöst kunde skjutas mer i bakgrunden, medan franskan fick en mer betydande plats, i båda fallen en uppfostran till manér och goda seder, som lade an på sällskapstalangernas uppodlande och på kroppsövningar. Det viktigaste, som skilde furstens uppfostran från adelsmannens, var att den förra alltid måste ha i sikte att förbereda eleven för hans kommande stora uppgift. Därför blev den också ansedd som betydelsefullare än någon annan; därför uppfostrades furstarna ofta ensamma i förnäm avskildhet från andra ynglingar. Så skedde dessvärre också med kronprins Gustav.

Intresset för fursteuppfostran hade i Frankrike under 1600-talet varit särskilt starkt, och man hade därför goda föredömen att hämta från denna tid. Man ser också, hur Tessin tager till sina förebilder detta århundrades mest berömda fursteuppfostrare, Bossuet, lärare för Ludvig XIV:s son, och i alldeles särskild grad Fénélon, lärare för hertigen av Bourgogne, vilken är genomträngd av de nya pedagogiska reformidéerna och den tidiga upplysningens humani-

tetsideal. Alldeles som denne lägger han an på att vinna sin elev ej med stränghet men med kärlek, att ej tynga med en pedantisk morallära men medelst fabler på ett roande sätt lära eleven inse sina fel och svagheter, att ej i sin undervisning tråka ut och att ändå ständigt hålla eleven för ögonen hans stora framtidskall.

Tessins Tanckar angående barnuppfostran är ingen systematiskt framställd lära — för system har Tessin erkänt att han alldeles saknade sinne — det är en samling pedagogiska satser, en smula aforistiskt utformade, utan inbördes ordning, som ej alls uttömma sitt ämne. Tillsammans tagna och kompletterade med de ovannämnda Reflexions jämte andra uttalanden i samma ämne bära de emellertid vittne om en konsekvent tankegång och en alldeles bestämd ståndpunkt till uppfostringsfrågan hos författaren.

De vittna också om Tessins grundliga förtrogenhet med de ledande idéerna hos 1600- och 1700-talens reformpedagoger utan att verka slavisk kopia av förebilderna. Sedda mot bakgrunden av tidens svenska pedagogiska skriftställarskap övverraska f. ö. Tessins uttalanden i uppfostringsfrågan genom tankens originella friskhet och utformningens konstnärliga pregnans. Hade Tessin gjort sig mödan att samla och hoparbeta dessa pedagogiska utkast och befordrat dem till trycket, hade han utan tvivel räknats som det dåtida Sveriges mest betydande pedagogiska författare.

Utgångspunkten för all barnuppfostran bör enligt Tessin vara det inträngande studiet av barnets egenart: »On connait la culture des fruits, des fleurs, des légumes — et on ignore la vraie culture de l'esprit et du cœur dans les enfans. Quelle misère».¹ Varje barn har sin särskilda egenart. Denna bör man aldrig tröttas att utforska utan lämna barnen »tillfälle att liksom själva gå ur sitt skal» och försöka sätta sig in i deras tankegång, så att man ej »betager dem det hurtiga väsende, som stora män anstår». Man bör taga sig till vara att ej »med ständigt knot och bryderi göra barnen styvsinta». Fela de, bör man endast i nödfall aga dem men i det längsta försöka komma till rätta med dem med goda ord och genom att få dem att själva inse sina fel. (Just en sådan »lindrig» uppfostran anser Tessin särskilt lämplig för prins Gustav.) Vid barnets första undervisning bör man först lära det »känna och begripa», d. v. s. genom åskådning ge det klara begrepp, sedan odla förståndet och minnet. Man bör noga akta sig för att fylla hjärnan med död minneskunskap och tvinga barnet till själlös utanläsning av sådant, som man anser det skall ha nytta av först längre fram. Man bör ej i början tvinga det att

¹ F. Sparres utdrag ur Åkerödaboken, I—V, Tessinska samlingen, RA.

lära ordagrant och på vissa bestämda tider på dagen sådant, som i den första barndomen väcker avsmak för alla studier men med lätthet läres vid en mognare ålder. Däremot bör man småningom träna upp barnets förmåga av eget tänkande genom resonemang, historiens hjälp o. s. v. På så sätt skall barnet tillägna sig kunskap på ett självständigt sätt och själv kunna se, på vilka vägar det når fram till kunskap, i stället för att de flesta veta en sak endast för att andra sagt, att det är så. »On peut être sur que dès que son jugement commencera à se former, son génie se développera, tout comme le feu prend à la poudre après que la trainée est consommée».¹ — Man får icke driva på ett barns utveckling och för tidigt hålla det till arbete — »i förtid mogna snillen äro snarast förnötta». »Il n'importe peu que l'on sache tôt, pourvu que l'on sache bien».² — Barnet behöver också få leka fritt och helst tillsammans med jämnåriga. Slutligen måste barnet också vänjas vid umgänge och goda seder, lära ett behagligt och otvunget skick och i synnerhet att visa belevnhet mot damerna. Det måste därvid »avkläda sig sin första hud och lämna sin barnslighet», föra sig som de fullvuxna och använda deras ord och uttryckssätt.

Frånsett det sista, som ju vittnar om att Tessin var ett barn av l'ancien régime och att Rousseaus Émile ännu var oskriven, te sig hans åsikter högst moderna och förnuftiga. Det är samma tankar; som gå igen i hela den moderna barnpedagogiken. Vad man möjligen kan ha att invända mot Tessins system, är väl också detsamma, som man kan ha att invända mot våra dagars nyaste pedagogik: att den har för mycket frihet och för litet tygel, och att den kanske innebär en överkultivering av det individuella. Om varmt intresse och djup förståelse för barnanaturen vittna hans Tankar i varje fall. Att Tessin verkligen i hög grad ägde en sådan förståelse, därom finnas f. ö. många vittnesbörd, ej minst av hans egen hand. Ännu på gamla dagar, då han bitter och besviken framlever ett liv i förskingringen, säger han om sig själv: »Men med barn är jag barn» och »jag är för gammal att kunna neka ungdomen något».³

*

Hur tillämpade nu Tessin i samråd med Lovisa Ulrika dessa sina principer? Alldeles tydligt är, att de på en mängd punkter mycket nära sökt följa Lockes recept i fråga om själva undervisningen men att de i strid med andan hos Locke och tydligen även mot Tessins

¹ Carl Gustaf Tessins Dagbok 1748—1752, utg. av S. Leijonhufvud (1915), s. 94.

² Reflexions sur les Etudes de monseigr le Prince Royal, Trolle-Ljungbys arkiv.

³ S. Leijonhufvud, Carl Gustaf Tessin och hans Åkerökrets (1931), s. 16, 68.

egen uttalade åsikt varit särskilt ivriga att driva fram prinsens intellektuella uppfostran, medan man haft mindre sinne för den sträva moraliska fostran av ett specifikt engelskt kynne, som är ett särmerke för Locke och det centrala i hans uppfostringslära. Ej heller har man tagit vidare ad notam Lockes föreskrifter om kroppslig träning och hårdning annat än hans föreskrifter om en lätt, köttlös diet som den mest hälsosamma för barn. Att Lovisa Ulrika lät prinsen iakttaga en sådan veta vi genom Fersen, som — naturligtvis — omtalar det under ogillande.¹

Undervisningen, som naturligtvis inte kunde bli alltför allvarlig, när prinsen ännu ej fyllt fem år, bedrevs i början av Tessin ensam tillsammans med drottningen. Själv har han betonat, att det, som han ansåg viktigast vid barns första uppfostran, var att »böja hjärtat» genom en efter deras fattningsgrad avpassad sedelära, medan kunskapsinhämtandet vore mindre viktigt. Det var också därmed han själv började. Med fullständigt förkastande av den gamla metoden att inlära moral genom torra satser upptog Tessin den moderna pedagogikens idé att meddela den på ett roande sätt genom fabel- och sagoberättande. Tidens stora patos var ju morallära; det sammanhänger med dess optimistiska sokratiska tro på att rätt kunskap om dygd och last vore nog att skapa den förra och utrota den senare. Den lättfattligaste och då populäraste formen för moraliska lärdomars framställande var ju fabeln, »la morale des enfants», som Tessin säger. Läromästare fann denne i antikens fabelberättare, i Fénelon, La Fontaine och kanske framför allt i La Motte, och genren måtte ha tilltalat honom särskilt, ty han har skrivit massor av fabler, även sedan han dragit sig tillbaka från guvernörskapet.

Han brukade berätta några fabler för prinsen varje dag. På ett roande och lekande sätt lär han här prinsen att inse det fula i t. ex. nyfikenhet, skvalleraktighet, osnygghet, lättja, högfärd liksom det vackra i hjälpsamhet, tålmod, flit, ordning o. s. v. Ungefär samtidigt börjar Tessin också använda en annan metod: att skriva små komedier över av prinsen själv valda ämnen, som han spelade tillsammans med denne, och »vilka», som han själv säger, »jag alltid till

¹ Fersen, a. a., III, s. 9. — Att Lovisa Ulrika var ständigt ängslig för att prinsen skulle ansträngas med för mycket kroppsrörelser, är annars högst förklarligt på grund av hans kroppsliga svaghet. — Det tycks emellertid inte alls, som om man haft något sinne för sådant, som kunde befordra hans hälsa. Professor Voltemat, prins Karls lärare, omtalar, att man hängde sandpåsar på kronprinsen, för att han skulle bli rakare (Anekdoter till 18:de seklets historia, N. 946, UUB — en innehållsrik men, som det tycks, rätt skvalleraktig krönika till tidens historia). — F. ö. hade ju Lovisa Ulrika den mycket okloka vanan att hålla prinsen sent uppe om nätterna under den egendomliga motive- ringen, att »sönnen gjorde barnen tröga och dumma». (Fersen, a. a., III, s. 9).

undervisningens och sedernas förbättrande lämpade samt under desamma inövade Hans Kungl. Höghet i fransyska språket och som oftast rättade dess tänkesätt. Jag kan ej nog berömma kronprinsens eld och kvickhet just vid dessa tillfällen.»¹

Huruvida denna metod att inpränta moral var så mycket mer effektiv än den gamla mer abstrakta, må väl lämnas därhän. Att Tessin, trots den lekande metoden, tog saken allvarligt, är emellertid säkert. Hur viktig och maktpåliggande han ansåg sin uppgift att forma prinsens sinne och karaktär vara, har han alltför många gånger vitsordat, för att man skulle betvivla det. Först och främst ville han lära honom det, som enligt hans mening borde tjäna till moralens fasta ankargrund, de kristna sanningarna. — Det är nämligen att märka, att Tessin, sin ingående kännedom om fransk upplysningslitteratur och sitt spirituella och maliciösa lynne till trots, var en övertygad och varm kristen. Till sin innersta livsåskådning var han långt mer ett barn av 1600-talet med dess gammaldags, på fasta dogmer grundade tro än av 1700-talets skepticism, från vilken han helt tog avstånd.² De tvivel på hans religiositet och renlärighet, som yppades av samtiden och även stundom upprepats av senare tider, äro säkerligen ogrundade. Ingen, som läst om också blott delar av hans dagbok, anteckningar och brev, kan betvivla, att hans religiositet var uppriktig och äkta, även om man ej helt torde kunna frikänna honom från en viss förkärlek för den vackra frasen. Hans religiositet hade f. ö. en viss dragning åt pietismen, och han satte särskilt stort värde på den för sina pietistiska sympatier kände Erik Tolstadius, som han uttalar sig om i sin dagbok med stor uppskattning. Enligt vad som meddelats mig muntligt av doktor Henning Wijkmark, vilken genomgått Skeppsholmskyrkans nattvardslängder för den tid Tolstadius där var kyrkoherde, var Tessin en mer än en gång sedd gäst vid nattvardsbordet därstädes — ett ovedersägligt bevis på hans intresse för Tolstadius och dennes förkunnelse, då man annars alltid gick till nattvarden i sin egen församling. Tessin har f. ö. även vädjat till Tolstadius som renlärighetsauktoritet. Vissa av »En gammal mans bref till en ung prints», som behandla religiösa ämnen, underställde han nämligen Tolstadii prövning och mottog

¹ S. Leijonhufvud, Kring Carl Gustaf Tessin, II, s. 172. — När man ondgjort sig över Tessins användande av komedien i skolstugan, har man glömt, att han hade ett par århundraden gamla föredömen därför i den gamla hedervärda latinskolan.

² Hans fäste i 1600-talets grundsyn kan ju även förklaras av hans starka samhörighet med fadern, Nicodemus Tessin d. y., som ju var en ovanligt utpräglad exponent för 1600-talets anda och alldeles direkt på sonen inympat bl. a. sin egen beundran för le grand siècle (Holst, a. a., s. 7). Jfr även R. Josephson, Nic. Tessin d. y. Tiden — mannen — verket, I (1930).

även av denne ett skriftligt utlåtande,¹ som han i en senare anteckning säger sig utnyttjat, i den mån det lät sig anpassas till prinsens ålder, ehuru han »blygts att följa hans (Tolstadii) soumisa skrivart».² — Det är därför ställt utom allt tvivel, att Gustav, i vad på Tessin ankom, fick en sant kristlig undervisning. Voltemat säger också i sina Anekdoter: »Nog uppfödes prins Gustav i gudsfruktan, så långt Tessin är dess guvernör. Härleman tror, att Tessin är ganska gudfruktig.» Därför återkom han också så ofta i sin undervisning till religionen, därför var det han, när prinsen blev något äldre, utbytte fabelberättandet mot bibelläsning.

1751 började Tessin driva moralläran på ett nytt sätt: med hjälp av små korta brev, de första årgångarna av de sedan så berömda En gammal mans bref till en ung prints.³ Till en början innehålla de små enkla fabler och sagoaktiga berättelser med moralisk tillämpning, genom vilka man skymtar några av prinsens speciella svagheter, högdragenhet mot betjäningen, envishet och bristande flit. Småningom lägges fabelformen delvis bort, och Tessin behandlar de moraliska eller religiösa ämnena på rent resonerande vis eller också andra ämnen, t. ex. måleri och målare med utgångspunkt från Drottningholms samlingar, samtida stora personligheter som Linné och Anders Celsius o. s. v.

Tyngd av sina många plikter som kanslipresident och riksråd insåg Tessin snart nödvändigheten av att åt verkliga lärare överlämna prinsens egentliga undervisning dels i kristendom, dels i en del övriga ämnen. För det första ändamålet föllo Tessins liksom de furstliga föräldrarnas blickar på en person, som därtill föreföll nästan självskriven, nämligen överhovpredikanten Clas Georg (Jöran) Schröder, som stod högt i hovets gunst.

Denne, som var en begåvad och dugande man, hade gjort en ganska snabb och utmärkt karriär. Son till biskopen i Kalmar Herman Schröder — redan han känd av hovet som en framstående predikant från den tid han var kyrkoherde i Katarina församling i

¹ »Någre vid eders excellences tvänne brev till Hans Kungl. Höghet i ödmjukhet fattade välmente erinringar, som torde efter eders excellences välbehag kunna på något sätt nyttjas», nio tättskrivna foliosidor. (Tessiniana, III. Exc. Samuel af Ugglas' arkiv, tillhörigt kabinettsskammarherren frih. M. af Ugglas, Stockholm, som benäget låtit mig få taga del därav.)

² »Mémoire à former», 1764 (Ugglas' arkiv, III).

³ Första årgången av breven (^{25/8}—^{22/8}, 1751) och andra årgången (^{1/7}—^{30/8}, 1751) trycktes på Lovisa Ulrikas föranstaltande och utan Tessins vetskap under titeln Utkast av en gammal mans dagliga bref under dess sjukdom till en späd prints, 1751. Därtill fogade Tessin, 1753 en fortsättning. En äldre mans bref till en stadigare prints, som trycktes utan kungaparets tillåtelse. Slutligen utgav Tessin på ständernas anmaning 1756 en för allmänheten avsedd, betydligt ökad upplaga av samtliga brev under titeln En gammal mans bref till en ung prints.

Stockholm — hade han studerat i Uppsala och sedan som mycket ung befordrats till lektor i Kalmar, men samma år sänts av fadern på en studieresa till en del tyska universitet, framför allt Halle. Man kan förutsätta som självklart, att Schröder där tog starkt intryck av ej blott den franckeska pietismen utan även de pedagogiska reformidéer, som praktiserades i de halleska skolorna och som syftade till en mer levande undervisning särskilt i fråga om kristendom. Att den unga teologen efter hemkomsten var föremål för en viss uppmärksamhet framgår av att han mycket kort därefter vid endast 28 års ålder förordnades till hovpredikant. Han steg hastigt i graderna, liksom i hovets gunst, blev överhovpredikant 1748 och 1751 pastor primarius. Som han dessutom var ej blott Fredrik I:s utan även Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas biktfader, fick officiera vid flera viktiga tillfällen i den kungliga familjens liv och även, i motsats till många av sina ståndsbröder, tycks ha stått solidarisk med kungafamiljen, var det ju helt naturligt, att just han skulle väljas till kristendomslärare åt prins Gustav.

I fråga om lärare i övriga ämnen föllo blickarna på en annan person i tronföljarparets närhet, som också kunde tyckas synnerligen lämplig, Olof Dalin, Sveriges erkänt främste skald vid denna tid och till detta en ej blott allmänt bildad man med en modern och human åskådning utan också facklärdd — just vid denna tid skapande sig ytterligare berömmelse med sin Svea rikets historia.

Båda dessa personer blevo nu efter rådets formliga bifall den 30 nov. 1750 utnämnda till kronprinsens lärare. Att ständerna ej tillfrågades om saken, vittnar ju om en viss självrådighet från tronföljarparets och Tessins sida, och det skulle också senare framkalla kländer.

Enligt Tessins egna ord skulle Lovisa Ulrika i början av sin bekantskap med Dalin — denne blev föreställd för kronprinsessan av Tessin redan 1744 — hyst en viss motvilja mot den berömde skalden. Ja, Tessin uppger t. o. m., att, då Dalin utnämndes till lärare, han fick ge sitt hedersord på att aldrig lämna prinsen ensam med denne.¹ Vare därmed hur som helst, tydligt är, att det ej dröjt länge, förrän Dalin helt vunnit Lovisa Ulrikas nåd. — Som pedagog för prins Gustav i enlighet med Lovisa Ulrikas och Tessins principer passade Dalin säkert utmärkt. Som god upplysningsman hyllade han själv alldeles samma åsikter som de i uppfostringsfrågan. Av hela sin själ delade han tidens allmänna avsky för det lärda pedanteriet och dess hänförelse för utvecklingen av ett självständigt och

¹ Mémoire à former, 1752 (avskrift av E. Sparre i Ugglas arkiv, III).

förnuftigt tänkande. Det pedagogiska program han redan 1734 utvecklat i *Then swänska Argus* (n:o 5) är nära besläktat med det Tessin utvecklar i *Tanckar* angående barnuppfostran. Man skall väl lära känna barnets skaplynne. Det skall »med lek och roligt umgänge» läras tänka klart och med egna tankar och att uttrycka dessa med egna ord. Däremot skall man ej påtvinga barnet sina åsikter. Man skall försöka väcka dess lust att lära på egen hand, detta ej minst i fråga om religionen. »Han bör söka religion. Religionen bör intet söka honom.» I fråga om språkundervisningen rekommenderar Dalin övning men varnar för dött inpluggande. Slutligen bör den unge uppfostras till ett belevat sätt, t. ex. genom umgänge med damer, genom »förförliga böcker» och »förnuftiga komedier». — Liksom Tessin har Dalin lärt av Locke, om direkt, genom Holbergs eller någon annans förmedling må vara osagt.

Som extralärare har dessutom prinsens uppvaktande kavaljer greve Nils Adam Bielke ofta fått inträda. Under Tessins och Schröders frånvaro övertog Bielke bibelläsningen, och själv utmärkt kunzig i franska, läste han även detta språk med prinsen, när Tessin ej själv gjorde det.

Efter de nya lärarnas inträde i ämbetet har tydligen prinsens undervisning blivit utvidgad och ordnad. Tack vare särskilt Tessins flerfaldiga redogörelser¹ kan man ganska noggrant fixera prinsens schema för den tid, som nu närmast följer. En noggrann redogörelse för detta synes mig, ehuru inrymmande en hel del kanske i sig mindre viktiga detaljer, här nödvändig, då den i hög grad bidrager att skänka den rätta belysningen åt Tessin som ledare av prins Gustavs undervisning.

Senast klockan nio vaknade prinsen på morgonen och gjorde då sina morgonböner. Antingen före eller efter frukosten närvar han sedan vid den allmänna, av någon av hovpredikanterna hållna morgonbönen. Vid frukosten brukade Tessin underhålla honom med sedelärande fabler. När han blev något större, ersattes dessa, som nämnts, med läsning av ett eller par kapitel ur bibeln, »varvid», som Tessin säger, »min omsorg var att med en efter Hans Kungl. Höghets ålder lämpad tydelighet visa sammanstämningen emellan gamla och nya testamentet såsom den under den helige andes medverkande kraft rätta grunden till trones stadge i våra hjärtan med tilläggning av vad mera uppbyggeligit till samma vår tros förökelse och bevarande förbättring utur den heliga skrift ymnogt hämtas kan.»²

¹ Se ovan s. 10, not 3, s. 11, not 2.

² Hörsamst memorial, d. 22 dec. 1755.

Därefter läste prinsen franska, som bestod i konversation eller kortare översättningar från svenska till franska — skrivna av Tessin efter prinsens diktamen — »varvid jag mig vinnlade att efter yttersta begrepp lära Hans Kungl. Höghet egenteligaste betydelsen och rättaste bruket av vart och ett ord». Ibland lästes också några sidor av Rollins Histoire ancienne, varvid Tessin tillfogade »muntelige anmärkningar till urskiljande av vad antingen berömligt eller lastbart i de av historieskrivaren antecknade gärningar fantz, då jag ock tog mig tillfälle att visa Hans Kungl. Höghet, vilka lagar och seder äro ifrån urgamla tider antingen behållna, förkastade eller ändrade, samt deras beskaffenhet och nytta». Då prinsen blev litet äldre, började Tessin ge honom en elementär kunskap om det, som var hans eget huvudintresse, konsten: »Då framtofs efter Hans Kungl. Höghets egên åstundan en eller annan bok med kopparstycken och utlades som kortast, vad de föreställte, varjämte Hans Kungl. Höghet fogligast leddes till måleriets kännedom i gemen, undervistes om de konsttermer, vilka ibland kännare brukelige äro, samt underrättades om de åtskillige huvudskolors och i dem uppammade konstnärers förtjänst och beskaffenhet i synnerhet.»¹

Klockan 12 gjordes toalett. Under denna, som tog lång tid, särskilt med frisering och pudring av håret, skulle även tiden begagnas. Den var därför anslagen till att lära prinsen vad Tessin kallade »undervisning i varjehanda konster». Tessins beskrivning därav i Åkerödagboken har redan återgivits.² Bättre besked därom ger emellertid Tessin i sitt förut citerade Hörsamst memorial, där han säger: »Under det Hans Kungl. Höghet påkläddes, lämnades honom frihet att själv utvälja ett eller annat tidsfördriv, som merendels bestod i kopparstycken och ej sällan sådana, som föreställde varjehanda hantverkare i deras verkstäder, då mig lägenhet gavs att undervisa Hans Kungl. Höghet om de åtskilliga och enkannerliga förlag, verktyg och handavighet, som till vardera behövas».

Det är, som förut nämnts, på denna del av undervisningen, som man nästan uteslutande grundat sin ofördelaktiga uppfattning av Tessin som undervisare. Ser man den emellertid i sitt sammanhang, som en detalj i det hela och som ett typiskt utslag av den av tidens pedagogik förordade åskådningsmetoden, förefaller den ju i själva verket ej alls så löjeväckande, som man i allmänhet ansett. Det förtjänar i detta sammanhang att påpekas, att Browallius i sina Oförgripelige tankar, där han över huvud taget förfäktar en

¹ Denna konsthistorieundervisning på barnstadiet var lika karakteristisk för lärarens personlighet, som den torde ha varit ovanlig för tiden och det dåtida Sverige.

² Se ovan s. 10.

realistiskt betonad kunskap; bl. a. också rekommenderar ej blott en »teckning eller utkast av rikets tillstånd och regeringssätt» utan också en »avmålning av de förnämsta och allmänligast förekommande ting och göromål, konsthantverk, näringsmedel, sysslor och tidskiften i världen».¹ Man har f. ö. vid sin förkastelsedom glömt, att det här gällde ett barn i fyra- till åttaårsåldern, och för detta åldersstadium var väl en sådan metod inte mer löjlig eller ytlig än t. ex. de illustrerade läseböcker, barnvisor och lekar, som förekomma i senare tiders småbarnsundervisning, och som skola ge barnet en första föreställning om arbetslivets värld. Tessin var ett gott stycke mer barnpsykolog än sin svenska samtid — det var hela saken.

Tre dagar i veckan hade prinsen sedan en timmes lektion i teologi för Schröder, »varvid Hans Kungl. Höghets minne på intet sätt plågas, utan man söker förmå Hans Kungl. Höghet till någon omtanka, ty den gudsfruktan, som igenom förnuftets ljus och övertygelse inplantas, bliver rotad i hjärtat och därstädes beständig.»² — Påfallande är ej blott att Schröder lagt an på en mer modern, resonerande undervisningsmetod, utan även att kristendomstimmarnas antal ofantligt begränsats i jämförelse med det i skolorna dagligen och i flera timmar bedrivna teologipluggandet. Hur Tessin själv såg på prinsens kristendomsundervisning, därom har han gett det bästa besked i de ovannämnda Reflexions. Han betonar där vikten av att prinsen lär känna religionen i grund men på samma gång, att detta bör ske resonemangsvis. Både bibel- och katekesläsningen bör bedrivas på detta fria sätt. Endast så — genom att vädja till hjärtat och förståndet — kan man hos ett barn förebygga den leda vid kristendomsundervisningen, som annars brukar vara den vanliga, och som brukar ha likgiltighet för all religion till sin sorgliga följd.

Två gånger i veckan hade prinsen också före middagen välskrivningsövning för en herr Bjurman.³ Redan sommaren 1752 skrev han en påfallande prydlig stil i sina brev till Tessin.³

Klockan ett intog prinsen middag. Efter denna fick han under Tessins överinseende »antingen uppå maten något röra sig» eller, om han ville, »igenombläddra kopparstycken, vilket sednare gemenskapen valdes till bevis, att Sveriges ädle kronprins merendels sina vilotimmar väl och nyttigt använde.»³

¹ H. Hernlund, Bidrag till den svenska skollagstiftningens historia under partidevarvet 1718—1809, I B (1882), s. 63.

² Hörsamst memorial, d. 22 dec. 1755.

³ En hel del välskrivningsböcker finnas bevarade (de äldsta från 1754), F. 475, 476, 477, UUB.

Något senare efter middagen gick prinsen ner i drottningens rum, där han under hennes eget överinseende undervisades av Dalin i ett par timmar i historia och geografi. 1752 rapporterar Bielke till Tessin under dennes frånvaro, att Dalin »raconte l'histoire entremêlée de réflexions morales, lui demande son propre sentiment sur les faits qu'on vient de lui conter et lui fait tous les jours raconter ce qu'il a retenu de la conversation de la veille».¹ Geografi studerade prinsen naturligtvis efter åskådningsmetoden, med användande av glob och kartor, där han fick lära sig att söka ut de förnämsta länderna och städerna. Efter lektionerna fick han som mindre leka med sin bror Karl, något äldre fick han återvända till sina rum för att antingen leka eller »underrätta sig i krigsövningar». Klockan 7 intog han supé, som liten med Karl, senare i sina egna rum med sin uppvaktning.² Därefter begav han sig till deras majestäter, där han fick vara närvarande vid den vanliga cerclen, då han fick leka, eller vid couren, då han fick sitta stilla och spela kort. Klockan 9 återvände han till sina rum med Tessin, och medan han kläddes av, lästes för honom »någon välskriven fransk bok, dels till övning i språket, dels under någon tillämpad sedolära, dels ock att upptända dess naturliga förstånd och göra det till umgänge skickeligt och behageligt».³ Sedan han läst sina aftonböner, fick han gå till sängs. Under natten övervakades han av guvernören, som sov i samma rum.

Av allt detta torde framgå, att det var en ganska grundlig undervisning, som den sexårige prinsen åtnjöt, resultatet först och främst av Tessins ihärdiga intresse och mödor, som höll honom sysselsatt alla stunder han kunde spara från de offentliga värven, men även av Lovisa Ulrikas och lärarnas.⁴ Man kan ej säga annat, än att han var med ett glödande pedagogiskt nit »infamt påpassad» från morgonstunden, ända tills han fick gå till sängs. Samtidigt som undervisningen på sätt och vis bedrevs i frihet och allt plugg var bannlyst, var den lagd på att intensivt odla hans förstånd och träna upp hans egna tankar. Ett fel och ett stort sådant hade den använda upp-

¹ Bielke till Tessin 19/6 1752, RA.

² 9/6 1752 omtalar Bjurman i brev till Tessin (Tessinska saml., RA), att prinsen dinerat med hovmästarinnan, riksråden Cedercreutz och Palmstierna, general Kaulbars och baron Hårleman.

³ Hörsamst memorial, d. 22 dec. 1755.

⁴ Tessins jäktade tillvaro belyses utmärkt av hans egna ord till sin grevinna d. 4 jan. 1751 från Ulriksdal: »Jag vilar mig ungefär som en 'Wästgöthe' à qui l'on dit 'medan du vilar dig så gå till Hjo'. Utan jämförelse värre än i stan, brev, svar, bud, en bas d'un côté l'alphabet et de l'autre les affaires du temps — — —». (C. G. Tessins brevväxling med Ulla Sparre, Ericsbergs arkiv; benäget meddelande av författarinnan Sigrid Leijonhufvud, Stockholm). Han säger sig också i ett annat brev vara »fastsydd vid prins Gustafs ärm».

fostringsmetoden, att prinsen växte upp, omgiven av idel vuxna personer och utan att få vara med jämnåriga utom någon gång med syskonen. Detta fel påtalades av Tessin men utan påföljd — det var tydligen drottningens vilja; hon tyckte inte ens om att han lekte med bröderna.

Mot prinsens undervisning kunde alltså ej rimligtvis riktas några klagomål. Också funno ständerna vid 1751—1752 års riksdag, inför vars deputerade han undergick examen, att hans kunskaper »voro så ogemena och den unge herrns ålder så vida överträffande, att de det ej utan förundran och en innerlig glädje kunnat anföra»,¹ vilket väl, förutom allt vad förut sagts, torde jäva påståendet om det mindre-värdiga i Tessins undervisning och uppfostran.

*

Redån så tidigt som 1752 skulle emellertid Tessins verksamhet som guvernör utsättas för en allvarlig rubbning, slutligen ledande till hans förtidiga avgång från ämbetet. Mellan honom och kungaparet — d. v. s. i själva verket Lovisa Ulrika — uppstodo nämligen häftiga konflikter. Dessa berodde framför allt på att Tessin inte ville understödja kungaparets anspråk på ökad politisk makt men hade också en mer personlig grund i motsättningen mellan den till ytterlighet härsklystna drottningen och den om sin ära till ytterlighet ömtålige Tessin. Som den mer lättledde och sangviniske Dalin dragits in i hovpartiets rojalistiska politik och dessutom stigit högt i drottningens gunst, blev detta även en anledning till misstro och ovilja från Tessins sida mot denne, något som kom att ytterligare skärpa konflikten. En första påtaglig följd av slitningarna blev Tessins avgång från kanslipresidentämbetet hösten 1751. Helst hade han också på samma gång velat avsäga sig inte blott riksråds- utan även guvernörsvärdigheten. I varje fall anmälde han både för riksdagen och för kungaparet sin önskan att avgå från denna senare.² På villkor att han skulle få längre tjänstledighet lät han emellertid övertala sig att stanna kvar i båda dessa ämbeten. Härav begagnade han sig också genom att efter riksdagens slut resa till sitt kära Åkerö. I samband därmed var det också som konungen, utan att ens fråga Tessin därom, formligen utnämnde Bielke till underguvernör. Rådet gjorde härvid inga svårigheter, då guvernörens frånvaro gjorde ett

¹ M. S. D:s prot. d. 18 jan. 1752.

² Med sitt sedvanliga behov att skriftligen fixera sina tankar och bevekelsegrunder har Tessin i en för sina vänner avsedd promemoria i sju punkter sammanfattat skälen till sin önskan att avgå (Ugglas' arkiv III). Den är daterad d. 25 sept. 1751, alltså blott några dagar efter riksdagens öppnande.

dylikt arrangemang berättigt. Hösten 1752 återinträdde Tessin i sitt ämbete, och ännu en vinter förflöt under ständiga nervslitande konflikter med kungaparet, men sommaren 1753 tillbragte Tessin åter på landet. När han hösten 1753 återkom till hovet, fann han sin ställning svårare än någonsin, inte minst därigenom att kronprinsen, som naturligtvis inte kunde vara oberörd av striderna omkring honom, småningom blev allt uppstudsigare mot sin guvernör, därtill inspirerad, som han själv senare meddelar i sina memoarer, av drottningen.¹ Detta var så mycket beklagligare, som inte blott Tessin med de allra starkaste band av både faderligt varm känsla och den djupaste lojalitet mot landets blivande konung var fäst vid sin elev, utan även denne från början höll hjärtligt av sin käre »Tess» och tydligen i det längsta hållit fast vid honom.² Det förvånar oss ej, att kronprins Gustav som ung man med en viss bitterhet ser tillbaka på denna av andra vållade brytning mellan honom och en man som Tessin, vilkens värde han dock senare lärde sig inse, när han själv blivit vuxen. I själva verket var denna brytning mellan Tessin och kungafamiljen upptakten till de tragiska konflikter vid hovet, som sedermera kommo att utöva sin ödesdigra inverkan på prinsens förut i allmänhet godartade men nervöst livliga och känsliga sinnelag och skärpte hans inneboende egensinnighet och nyckfullhet.

Det som särskilt smärtade Tessin var att se, hur medan han själv alltmer trängdes i bakgrunden, i stället Dalin och Bielke alltmer uppträdde som drottningens rådgivare i uppfostringsfrågan. Redan så tidigt som i den — i not 2 å föreg. sida omnämnda — promemorian, d. v. s. 25 sept. 1751, skriver han: »Är väl fjärran ifrån mig att begära, det någon skulle eloignerats, men väl att var och en må bliva inom sin skranka, men när jag ser dem, som äro under mitt inseende, bliva kallade som oftast till konferenser, vilkas resultat utgå på uppfostringsverket, synnes mig sådant alltför nära röra.» Och i en anteckning av mer enskild art från följande år återkommer han till samma sak: »Ceux³ qui ont sa confiance, sont consultés, après quoi le resultat tourne en ordres pour moi.»⁴

¹ F. 414, UUB.

² Bielke till Tessin 12/6 1752, 22/6 1752, Tessinska saml., RA.

³ Ordet ditsatt i stället för de överstrukna orden: »mr le cte Bielke et mr Dalin». Tillvägagångssättet är karakteristiskt för Tessin. Driven av en rättfärdighetskänsla, som stundom på ett rätt egendomligt sätt bryter sig mot hans benägenhet att anse sig illa behandlad, gjorde han ofta dylika ändringar i sin dagbok och sina anteckningar för att fria sig från självförebärelsen att onödigtvis nedsvärta sina medmänniskor inför eftervärlden.

⁴ Anteckning om guvernörskapet (Ugglas' arkiv II, tr. i Lovisa Ulrika o. Carl Gustaf Tessin, utg. av S. Leijonhufvud, s. 145).

Tydligt är, att Tessin och drottningen med åren blevo allt oenigare i uppfostringsfrågan. Drottningen tycks ha ansett, att Tessin alltför enväldigt ville ordna Gustavs undervisning, kanske även att den var för formlös och för litet pådrivande.¹ Tessin återigen ansåg, att de andra alltför häftigt pådrevo prinsens utveckling och ville proppa hans huvud med för mycket kunskaper. I den förut citerade promemorian klagar han: »Tyckes mig att för mycket av honom äskas, i synnerhet övas dess minne nog starkt, som ansenligen tager på dess eftertänka vid en ålder, då efter mitt begrepp mesta tiden bör användas till utsäde av gudsfruktan och seder samt olaters utrotande». Å andra sidan klagar han över att Dalins sätt att undervisa prinsen i historia genom sin brist på konsekvens och kronologisk reda bibringar eleven »un esprit romanesque et étranger et embrouille sa mémoire et son jugement».² — Med smärta och grämlse har Tessin sett, hur ledningen av uppfostringsverket alltmör gled ur hans händer, medan drottningen på detta område som inom politiken svartsjuk om makten, ensam ville dirigera allt, lydigt sekunderad av de mer än Tessin medgörliga herrarna Dalin och Bielke. Också skriver Tessin i en privat anteckning 1752: »S. M:e la Reine — — — veüt me ravir entièrement l'honneur de l'éducation du Prince en se chargeant seule de la conduite de ses études».³ — Att emellertid Lovisa Ulrika alltjämt i princip hyste samma grundåskådning i fråga om det pedagogiska systemet som Tessin tycks framgå av hennes ord till modern d. 27 juni 1752: »Je ne sais si la méthode que je fais observer pourra réussir, mais ce n'est qu'en rai-

¹ Danska ministerns dépesch 1/2 1754: »Tvisten sägs vara, att C. G. T. vill ensam styra G:s uppfostran utan att föräldrar få blanda sig däri (A. Fryxells »Afskrifter ur danska Geheimarkivet» i Saml. t. Sveriges historia, XI, KB).

² S. Leijonhufvud, Omkring Carl Gustaf Tessin, II, s. 146. — I sina Reflexions från 1752 utvecklar Tessin närmare denna sin uppfattning. Att i hans resonemang ligger dold en udd, riktad mot Dalin, är alldeles tydligt. Han understryker här vikten av att historieundervisningen bör vara redig, kronologisk och ge en fast stomme av klara fakta samt rekommenderar ständig repetition. Han synes härvidlag företräda den äldre historieundervisningsmetoden, vilken betraktade kronologien som »historiarum lumen», medan den modernare, roande berättarmetoden företrädes av Dalin. Att han tydligen ansåg denna metod direkt farlig för prinsens fantasibetonade natur, framgår av följande: »Il est constant que les traits romanesques et chargés frappent l'esprit des enfans au-dessus de tout le reste, mais le plus souvent ils l'emporent: ils oublient le simple, le naturel et la connexion pour ne pas s'arrêter qu'à ce qu'il y a de pompeux et d'extra. — — — Je sais par expérience que les idées du Prince se remplissent en moins de rien de tout ce qui semble merveilleux. Il le répète dans sa chambre avec emphase. Il en compose des scènes, il déclame, s'emporte et se perd dans le chaos du sublime, de façon qu'il faut plus d'un jour pour le remettre au niveau». Och han föreslår i detta sammanhang, att man borde läsa tidningarna med prinsen åtminstone en gång i veckan för att ge honom en första kunskap om »la situation actuelle de l'univers». Egendomligt nog varnar Tessin alltså här för den metod, som han dock i hög grad praktiserade i sin egen undervisning.

³ Se ovan s. 25, not 4.

sonant qu'on lui apprend l'histoire, la géographie et la théologie. Rien ne charge sa mémoire croyant que d'apprendre beaucoup par cœur, fait une étude machinale sans aucune jugement.»¹

Konflikten mellan Tessin och kungaparet ledde slutligen den 30 jan. 1754 till ett våldsamt uppträde, varvid tydligen båda parterna i övermåttet av sin upprördhet ganska grundligt förgått sig. Därefter lämnade Tessin hovet och, även för alltid och på ett i grunden mycket oformellt sätt guvernörsysslan.

I stället utnämnde konungen riksrådet greve Claes Stromberg till t. f. guvernör. I dennes medgörliga och tämligen obetydliga person hade äntligen Lovisa Ulrika fått en guvernör som passade henne bättre än den stolte och överkänslige Tessin.²

Man förstår, att under ovan skildrade förhållanden redan från år 1752 Tessins inflytande över kronprinsen alltmer reducerades för att med år 1753 så gott som fullständigt upphöra. Under de långa tider han vistades på landet åren 1752 och 1753 kunde han ju ej utöva det annat än genom sina brev.

På dessa mottog han nu ett och annat svarsbrev från Gustav. Elva sådana finnas bevarade i original.³ De äro i allmänhet skrivna på svenska och verkliga små brev men på samma gång att betrakta som övningar i den stilart, som tiden ansåg som den viktigaste, brevstilen. Man ser också av några av de senare breven, hur Tessin småningom leder Gustav fram till försök i det rent litterära brevens vida mer krävande genre, där ett visst ämne diskuteras. Påfallande är i många av breven det barnsligt omedelbara och vänliga tonfallet gentemot »min Tess» och »Tessa». Med rörelse har säkert den redan åldrande och bräcklige Tessin mottagit dessa brev, vars prydliga handstil vittnar om att de skrivits med omsorg, och vars barnsligt formade uttryck för brevskrivarens känsla — »j'aime mon cher Tess de tout mon cœur» — och okonstlat meddelade nyheter — »jag skall berätta min Tess en lycklig tidning, att jag fick igår höra, att Papa är överkommen till Finland» — säkert göto någon balsam på hans alltmer förgrämda hjärta.

Redan i Tessins brev från sommaren 1752 kan man läsa mellanraderna hans bitterhet mot fienderna vid hovet. Självupptagen

¹ Luise Ulrike, die Schwedische Schwester Friedrich des grossen. Ungedruckte Briefe an Mitglieder des preussischen Königshauses. Herausgeg. von F. Arnheim, II (1910), s. 303.

² Här om skrev L. U. sedermera i sin på äldre dagar avfattade Journal: »Prinsessan emellertid fått i Stromberg en man, som med mera docilité följde den principe hon fant tjänligast. Ärlig man». (Lovisa Ulrika o. Carl Gustaf Tessin, s. 9).

³ Ugglas' arkiv, I. De sista av breven äro tryckta i »En ung herres svar på en gammal mans bref år 1753. Tryckt uti kongl. Tryckeriet» s. 101 i förordet.

som han var till hela sitt väsen, lät han sina känslor ganska tydligt skina igenom de moraliserande förmaningarna, t. ex. när han inskräper, att man bör lära sig skilja mellan sanna vänner och falska smickrare, att man bör akta sig för skvaller o. s. v. Sommaren 1753 fortsättas breven men med en ännu mera resonerande prägel och onekligen sättande en sjuårings förstånd på ganska stora prov. Sålunda resonerar han om nyttan av historieläsning för furstarna, om teater och skådespel — det är vid detta tillfälle han rekommenderar de historiska motiven för skådespelet, vilket onekligen är av särskilt intresse, dels därför att tanken då ännu kan betraktas som alldeles ny, ja knappast ännu på allvar lancerad, dels därför att det historiska skådespelet ju faktiskt blir den genre som Gustav III senare framför allt kommer att odla som dramatisk författare. — Tryckta genom Tessins egen försorg 1753 och sedan omedelbart översatta till franska och tyska väckte hans brev ett oerhört uppseende utomlands. Sålunda lästes den franska upplagan vid de ryska adelsskolorna,¹ och vid universitetet i Palermo förelästes de »till ungdomens tjänst och undervisning.»² Däremot tror jag icke, att man får skatta betydelsen för kronprins Gustav av breven från 1752—1753 så särskilt högt. Redan när prinsen mottog dem, blevo de nog ofta utsatta för drottningens spydigheter, och när Tessin sedan 1753 tryckte alla de dittills skrivna breven utan att begära kungaparets tillstånd, framkallade denna egenmäktiga åtgärd Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas oerhörda förargelse, något som säkert bidrog att minska deras värde i elevens ögon.

Den senare delen av Tessins brev, skriven 1755 och 1756, kan väl ännu mindre förutsättas ha gjort något vidare intryck på prinsen, om ens något intryck alls. Då var ju redan kungaparets brytning med Tessin definitiv, och denne hade för alltid lämnat hovet. Tydligt är att Tessin i dem mer än någonsin bemödat sig att framträda som den samvetsgranne och allvarlige mentorn. Måhända stimulerades han också ej blott av förhoppningen att läsas av den älskade eleven utan också av vissheten om att småningom bliva läst av en utländsk publik. Han vill här ge prinsen ett slags allmänbildning i olika ämnen. Sålunda ger han en översikt av historisk litteratur, skriver om vaccinationen, medel att öka befolkningstalet, ger en utredning av det svenska styrelsesättet, redogör för statskontoret, bergskollegium, arkitekturens utveckling i Sverige, allt med samma älskvärda brist

¹ Fredrik Sparres dagbok, 23 dec. 1760, RA. — En italiensk övers. utkom i 3 bd, tr. i Lucca 1765.

² Geffroy i *Revue des deux mondes*, mars 1864.

på system, som utmärker Tessins författarskap i allmänhet. Dessutom talar han moral, gärna med förtäckta anspelningar på hovet, och slutligen tecknar han åter och åter bilden av den idealiske regenten, sådan han önskar att Gustav skall bliva, den typiske fénéonske fridsfursten, som mild, nådig och rättvis, utan självförhåvelse arbetar på sitt folks lycka. Det är ungefär samma fursteideal som Dalin samtidigt håller för prinsens ögon i sina moraliserande berättelser, ett ideal, som f. ö. borde ha varit rätt vilseledande för en blivande svensk frihetstidsmonark, då både Tessin och Dalin på ett anakronistiskt sätt överdrivet betona betydelsen av konungens rent personliga egenskaper, d. v. s. över huvud taget konungens person. Det står rätt illa tillsammans med den republikanska uppfattning av styrelsesättet, Tessin samtidigt förfäktade i råds-kammaren — ett belägg bland många andra på den egendomliga blandningen hos honom av 1600-talets och 1700-talets tänkesätt.¹

Med tanke på innehållet i Tessins senare brev kan man knappast förtänka kronprinsen, om han inte fann dem alltför roliga, trots att de onekligen voro genomandade av varm känsla för honom. Man vet ju också genom Fredrik Sparre, att prinsen inte ens orkade öppna boken, och att lakejerna allt emellanåt hittade bägge delarna (de senare breven utgavos tillika med de tidigare i två delar 1756) i sopvrån, dit prinsen i förgävelsen kastat dem.²

Ett så ömkligt, ja man kan väl säga tragiskt slut fick Tessins guvernörskap. Själv kunde han sedermera aldrig övervinna den med bitterhet blandade smärtan att ha blivit i onåd skild från tvenne personer, vid vilka han var så varmt fästad som vid Lovisa Ulrika och hennes son.

Hans lott var beklagansvärd, ty han hade tagit sitt guvernörskap på djupaste allvar, och till brytningen bar givetvis Lovisa Ulrika långt mer skuld än han. Möjligt är att drottningen hade rätt, då hon krävde mer fasthet av Tessin i hans förhållande till sin elev. Å andra sidan var Gustav ett så till ytterlighet livligt, fantasirikt, nervöst och svårberäkneligt barn, att Tessins på psykologisk förståelse grundade behandling av honom kanske var mera värd än en mera stram och strängt konsekvent sådan. Då man ser, hur kapitalt de 1756 utnämnda handledarna misslyckades, när de sökte praktisera en sådan men utan att kunna fota den på verklig förståelse, är man åtminstone böjd att tro så. Av denna anledning och eftersom Tessins

¹ Om Tessins vädjan till Tolstadius rörande de brev, som hade ett religiöst innehåll, se ovan s. 17 f.

² Fredrik Sparres dagbok, RA.

uppfostran av prinsen upphörde redan med dennes sjunde år, förefaller det mig orimligt att kunna tillskriva Tessin någon för framtiden menlig inverkan på hans elev i moraliskt hänseende.

Däremot är det väl tämligen säkert, att om ej den olycksaliga konflikten mellan drottningen och Tessin utbrutit, den uppväxande kronprinsen även i fortsättningen skulle i den senare haft en både förstående handledare och faderlig vän. — Vad slutligen beträffar Tessins påstådda betydelse för grundläggandet av Gustav III:s estetiska och speciellt dramatiska intresse — eller »vurm» som det gemenligen brukar kallas — så är det naturligtvis möjligt, ja troligt att Tessins uppfostran därvidlag spelat en viss roll. Så t. ex. är det ju givet, att de små komedier han ibland brukade spela med prinsen, liksom den dramatiska åskådlighet han försökte ge sin undervisning i allmänhet, kommit prinsens medfödda dramatiska begåvning och oerhört tidigt väckta teaterintresse till mötes. Det avgörande härvid var dock inte Tessins inflytande utan det rent konstitutiva i prinsens egen medfödda dramatiska inriktning, som ju framträdde med en så överraskande styrka hos honom redan som mycket liten, att Tessin enligt sina egna ord »trodde bättre vara att låta den utbryta än att tillstādja den långsamt gro till högre mognad».¹ Större roll än Tessin spelade säkert härvidlag drottningen själv, som ju brukade låta prinsen, redan från det han var mycket liten, bevista de många teaterföreställningarna på hovet, och som tvivelsutan förmedlade sitt eget glödande dramatiska intresse till sonen, så mycket mer som hon i motsats till så gott som alla andra tycks ha sett på sonens intresse för teatern enbart med roat gillande. Även Dalin har säkerligen här haft ett större inflytande än Tessin, då han ju handledde prinsen vid något senare år än denne.²

*

Över huvud spelade säkert *Dalin* en dominerande roll för prinsens uppfostran och andliga utveckling under åren 1752—1756. Detta så mycket mer som han verkligen vann sin elevs hjärta. Med sitt kvicka och spirituella väsen, sin litterära begåvning och dessutom och ej minst sina utpräglat nationella och rojalistiska åsikter var han säkert i hög grad ägnad både att fånga den brådmogne gossens intresse och påverka hans kynne. Att Dalin var en god och nitisk lärare kan säkert ej jävas. Tvivelsutan hade Tessin heder av

¹ Åkerödaboken, 1760 (Lovisa Ulrika och Carl Gustaf Tessin, s. 196).

² Vårt att minnas är kanske emellertid, att Gustav 1756 skriver en liten fésaga, *Les génies*, i alldeles samma genre, fastän dramatiserad, som Tessin odlar i t. ex., *Lé faunillane*.

sitt val av lärare — det var ju nämligen han som från början introducerat Dalin hos drottningen — även om han senare kom att känna agg mot honom. Måhända brast det Dalin något i systematisk grundlighet, men i stället ägde han förmågan att ge levande kunskap. Tyvärr finnas endast mycket få och torftiga vittnesbörd om förhållandet mellan lärare och elev. Gustavs egna ord om Dalin i sitt minnestal över denne och Klingensterierna, från början avsett att hållas vid avtäckandet av den gemensamma minnesvården över dem på Lovö kyrkogård,¹ andas varm känsla och beundran men ger tyvärr inga upplysningar om Dalin som lärare och mentor. Så mycket mer kanske det därför kan vara av vikt att i detta sammanhang påminna sig Dalins betydelse för en annan elev, hans första i Stockholm, Hans Gustaf Rålamb, och de varma ord denné faller om Dalin som lärare och vän. I sin Anteckningsbok², där han för egen räkning nedtecknat minnen från sitt liv, skriver han: »Ibland de yppersta förmåner mig i världen hänt, räknar jag den stunden min far anförtrodde min ungdom i Dalins händer. Hans ädla hjärtelag, hans djupsinniga och tillika kvicka begrepp och mognade urskillningsgåva äro eftervärlden i dess arbeten lämnade såsom ojävaktiga och tydliga vittnesbörder. Geniet och hjärtat liksom tävlade om företrädet, och bägge voro de yppersta jag hös någon dödlig känt. Dalin fattade vänskap för mig, och jag älskade honom som min bror. Det var ingen svårighet för honom att vinna ett barns vänskap och förtroende.»

Av de ämnen, vari Dalin undervisade kronprins Gustav, var väl moralläran av relativt underordnad betydelse. Den bedrevs efter Tessins föredöme med fabler, sagor och dikter, som Dalin skrev för prinsens räkning och som försågos med vidhakade »skolmästarreflektioner» (Warburg).

Av långt större betydelse var däremot hans historieundervisning. Med all säkerhet kan man tillskriva Dalin huvudförtjänsten av att hos Gustav ha väckt det levande intresse för historien, som sedan skulle följa honom under hela hans liv och bli av stor betydelse vid hans senare insats i vårt lands kulturella liv. Som historielärare hade ju Dalin de bästa förutsättningar i sin egenskap av Sveriges då mest framstående historieskrivare och sin förmåga att berätta medryckande och levande. Själva hans grepp om ämnet är detsamma, som vi återfinna hos hans förebild Rollin, vilken han f. ö. träffat i Paris och högt beundrade. Historia skulle vara livfull och konkret framställning av gestalter och händelser som underlag för

² Rålambska saml., 12:0 nr. 4, KB.

moraliska reflektioner. På så sätt tjänade den vid undervisningen också det ändamål, som den dåtida pedagogiken som nämnts framför allt syftade till — att uppöva lärjungens tänkande.¹ Man förstår av det beröm, som slösades på Dalins undervisning vid den beryktade examen inför ständerna 1756, att han särskilt lagt sig vinn om att lära prinsen uttrycka sig med egna ord och även att försöka komma fram med egna tankar. Ett typiskt uttryck för hans lärometod har man i ett av prinsens brev till Tessin,² där han uttalar sin mening om Coriolanus, Camillus och andra gestalter ur Roms historia: »Coriolanus hade kunnat anses för dygdig, om ej hans högfärd kommit honom att själv hämnas på sitt fädernesland, därför att de intet nog belönste hans förtjänster, som ändock intet var annat än hans skyldighet o. s. v.» Redan av detta märker man, att det är Rollins *Histoire romaine* med sina moraliska karakteristiker över hjältarna som ligger bakom och som naturligtvis använts som lärobok³ men också att Dalin ej följt denne slaviskt i hämlarna utan även framfört andra synpunkter än Rollins.⁴

1756 hade Dalin med prinsen gått igenom den romerska historien — vilken ju ännu vid denna tid var den vid skolundervisningen fullständigt dominerande — till Konstantin den stores död och även den svenska historien till Karl XII:s död. Detta senare var ju rätt naturligt, eftersom det var Dalins historiska huvudintresse, men annars i och för sig rätt märkligt, då man enligt 1724 års skolordning endast läste sitt eget lands historia som ett bihang till allmänna historien och studiet därav över huvud taget säkert var minimalt. I tidigare instruktioner för svenska furstars uppfostran hade ju studiet av svensk historia rekommenderats; man kan dock säkerligen förutsätta, att undervisningen däri var föga värdefull, jämförd med

¹ Programmet för denna Dalins historieundervisning kan sägas vara givet av Lovisa Ulrika själv i en »Idée sur la méthode la plus facile que l'on pourrait observer pour les études de mon fils le prince Royal depuis l'age de sept ans jusqu'à celui de neuf», som hon antagligen skrivit 1753 till ledning för Dalin. (Handlingar ur v. Brinckman'ska arkivet på Trolle-Ljungby, II, s. 23 f.) Drottningen föreskriver här, att historiestudiet bör bedrivas som ett studium i moral, nödvändigt för alla barn och i synnerhet för kronprinsen. Läsaren bör ej lägga an på minneskunskap men föredraga historien i berättelseform, likväl följande den kronologiska ordningen. Sedan bör prinsen återberätta, vad han hört föregående dag, ehuru med andra ord, varvid han bör eggas att tillfoga egna moraliska reflektioner. När prinsen kan historien, bör han repetera den efter Bossuets *Abregé*.

² En ung herres svar på en gammal mans brev, 1753 (²⁸/₈ 1753).

³ Detta omnämner f. ö. ärkebiskop Benzelius vid redogörelsen för prinsens examen i S. U. (se prot. 9. 2. 1756). Rollins historia var den allmänt använda skolboken i de franska och särskilt de jansenistiska skolorna.

Andra exempel på den dalinska lärometoden och prinsens f. ö. rätt lustiga och kvicka omdömen om olika historiska gestalter ger Bielke i sina brev till Tessin (Tessinska saml., RA.).

Dalins. — För Dalin läste också prinsen geografi och latin, för Schröder alltjämt teologi, medan Bielke undervisade honom i räkning och fransmannen Champmelé i fransk konversation. Dessutom hade han nu börjat teckna för hovintendenten Jean Erik Rehn och dansa för den franske dansören Du Londel. Detta hörde till exercitierna, som också voro en viktig beståndsdel i uppfostran.

Sommaren 1754 gjorde kungaparet en resa till de sydliga provinserna. Det var under denna resa som kronprinsen skrev sina första, i varje fall första bevarade brev till föräldrarna.¹ De äro i likhet med de flesta av breven till Tessin skrivna på svenska och visa i jämförelse med dem en tilltagande säkerhet i att föra pennan. Den barnsligt omedelbara tonen bryter sig redan här och var med en viss lillgammal siratlighet i det språkliga uttrycket, i synnerhet när den lilla brevskrivaren skall betyga föräldrarna sin glädje över att ha mottagit brev från dem och sin längtan efter att de skola komma tillbaka. F. ö. ge de roande och målande inblickar i prinsens dagliga liv på Drottningholm. Hans högsta fröjd är att leka med syskonen — ett nöje som han tydligen passade på att grundligt njuta av, när modern var borta — att rasa med bröderna i stora galleriet, dra dem i vagn på terrassen utanför slottet eller kasta boll. Med sin ettåriga syster Sofia Albertina dansar han var kväll. Andra nöjen bjudas också: att tävla i kulkastning med guvernören greve Stromberg, att promenera med honom i parken eller något än ovanligare, att bese en samling papegojor, markattor och morianer, som kapten Dahlberg just fört med hem från Surinam. Av prinsens brev får man också veta, att han ibland haft tillfälle att lyssna till en annan och större läromästare än sina vanliga, nämligen ingen mindre än Linné.

Lovisa Ulrika som hyste ett varmt om ock dilettantmässigt intresse för naturvetenskaper och delade tidens passion för samlingar, hade redan 1751 kallat Linné till Drottningholm för att i ett nyinrett kabinett ordna hennes i Holland inköpta naturaliesamling, vilken innehöll en för tiden storartad kollektion insekter, konkylier, koraller, växter och mineralier.² Under de följande åren återvänder Linné ofta till Drottningholm, står högt i gunst hos de kungliga och är tydligen även omtyckt av kronprinsen i vilken han har en villig lyssnare till sina livfulla beskrivningar av djur och växter.³ Sålunda berättar Gustav i brev till föräldrarna 3 aug. 1754: »Igår aftons så sprang jag ikring i galleriet med mina bröder, sedan bad jag archiater Linneus

¹ 15 brevkoncept, ej med prinsens stil i F. 417, UUB.

² Samma år omnämner Tessin i brev, (7 juni) till Gustav kabinettet och beskriver utförligt en intressant snäcka, *Cymbrium nautilus tenuis*.

³ Th. M. Fries, Linné, Lefnadsteckning (1903), II, s. 305 ff.

förtälja för mig om djur. Han förtalde för mig om myggor, om fåglar, som åt upp dem, om svanar och pelikaner och hafslejon.» — Och två dagar därefter den 5 aug.: »Därefter hörde jag av Linneus, huru man skall känna igen örter, som äro förgiftiga, eftermiddagen viste Linneus mig blommor och förtalde om djur.» I samma brev omtalar också prinsen: »I förrgår hade jag skrivit till papa och mama i mamas medaille-cabinett, där sekreteraren Berch viste mig romerske medallier som roade mig rätt mycket.» — Det var den framstående numismatikern Carl Reinhold Berch, sekreterare i antikvitetsarkivet, som här uppträdde som läraren, och lärorummet var Lovisa Ulrikas myntkabinett, som tillika med biblioteket och mineraliekabinettet, inrymmts i den 1751—1752 av Lovisa Ulrika tillbyggda delen av Drottningholms slott och givits en utsökt inredning i rokokostil, troligen av slottsbyggets arkitekt Carl Hårleman, kanske möjligen av hovintendenten Jean Erik Rehn.¹

Det var i denna tidsbetonade och förfinade Drottningholmsmiljö, som kronprins Gustav mottog sina starkaste och mest betydelsefulla barndomsintryck, i den miljö, som helt var ett verk av hans kulturellt intresserade, starkt intellektuellt och estetiskt anlagda moder. Tvivelsutan var det hon som under Gustavs egentliga barndomsår övade det mest dominerande inflytandet över honom, ett inflytande, som ännu vid denna tid, då hennes sinne ej förmörkats av politiska strider och familje- och hovlivet i stort sett präglades av harmoni och glädje, säkerligen var i mångt och mycket till godo. Själv en på sätt och vis stark och nobel karaktär; förenande rokokons lätta och spirituella lynne med upplysningens starkt etiska patos, var hon i åtskilliga hänseenden ett föredöme för sin son. Framför allt övade hon säkert i andligt hänseende ett för livet betydelsefullt inflytande över denne. Hennes utpräglade intellektualism, skärpt i den franska smakens formstränga skola, hennes av såväl idealism som skepticism präglade livsåskådning, hennes lidelsefulla intresse för skönhet, konst, litteratur och teater gingo ju direkt i arv till sonen, om också hos honom färgade av den »heroiska romantik», som var hans mer fantasi-betonade natur så egen. Lovisa Ulrika har velat fostra honom till den på en gång kraftfulla, ädla och faderliga regent, på en gång upplysta och förfinade kulturvän, som var hennes och den upplsta despotiens fursteideal. — Denna avsikt talar med särskilt tydligt språk ur ett litet samlingsverk, som hon själv utarbetat på franska för sonens räkning och som hon gav honom i julgåva julen 1752.² Det inledes

¹ A. Lindblom, Lovisa Ulrikas naturaliekabinett å Drottningholm (i Nationalmusei årsbok 1927).

² Avskrift av Fr. Sparres hand, Kungl. arkiv, RA.

av ett av en verkligt nobel anda buret företal, vars sista rader vilja lägga prinsen på hjärtat detta humana fursteideal, som var det upphöjda föremålet för hennes egna drömmar och som hon dessvärre själv var så föga ägnad att förverkliga: »Souvenez-vous toujours qu'une naissance illustre nous oblige à des plus grands devoirs, que les titres et les dignités ne sont pas les liens qui nous unissent aux hommes, mais le mérite et la bonté. Le vrai bonheur de la grandeur est lorsque les autres trouvent leur bonheur dans le nôtre. Puissiez-vous, mon cher fils, connaître tout le prix de ce bonheur et d'être un jour tel que Titus, les délices du genre humain».¹ Därefter följer en serie bilder av upphöjda furstegestalter ur historien med tillagda reflektioner, som betona deras olika karaktärsegenskaper, börjande med Fredrik Vilhelm I av Brandenburg — den av Lovisa Ulrika älskade och beundrade fadern — fortsättande med Gustav Vasa och Gustav II Adolf, Edvard VI av England, Ludvig XII av Frankrike, Augustus, Titus och slutande med Johan IV av Portugal; vidare en serie »réflexions» och »maximes morales», en »poésie morale» (även i övers. på svenska) framhävande värdet av en konung, som regerar med mildhet i motsats till den, som endast väcker fruktan — samt en samling »poésies pieuses», innehållande framför allt ett ode av Rousseau efter psaltarens 114:e psalm.

Det framgår av ovannämnda, att Lovisa Ulrika även velat bereda plats för religionen bland de ideal, som skulle forma den unge furstens karaktär. Vid flera tillfällen har hon betonat religionens värde, och särskilt av ett mer vidlyftigt uttalande till brodern August Wilhelm från 1747² framgår med tydlighet, att hon, ehuru starkt påverkad av upplysningens rationalistiska tänkande och speciellt av sin vän Voltaire, tar avstånd från deismen och faktiskt, åtminstone ännu vid denna tid, hyllar en visserligen rationellt präglad men tydligen uppriktigt omfattad, kristen tro. Troligt är emellertid, att Lovisa Ulrika småningom något avlägsnades från denna mer positiva kristna åskådning, i varje fall har hon alltmera tagit definitivt avstånd från kyrkan och prästerskapet. I längden kom därför också den anda av skeptisk intellektualism och uppsluppet gyckel med kyrka och präster, som utvecklades vid hennes hov under Dalins bestämmande inflytande, och som nog ofta även gick ut över kristendomen själv, att i högre grad påverka Gustav än drottningens innerst kvardröjande respekt för religionen och tämligen snart förtaga det intresse, med vilket han

¹ Tryckt i Gustav III:s och Lovisa Ulrikas brevväxling, utg. av H. Schück (1919), I: 1 f.

² Arnheim, a. a., II: 6 f. (13 jan. 1747).

till en början tycks ha tillgodogjort sig Schröders kristendomsundervisning.

Dessvärre var det i fler hänseenden än detta som drottningen kom att i förhållande till sonen med ena handen taga, vad den andra handen gav. Som moder och uppfostrare visade hon en betänklighetsfull brist på överensstämmelse mellan uppsåt och verkställighet. Detta sammanhänger med hennes temperament, som på ett ödesdigert sätt präglades av fordringsfull egocentricitet, häftighet och nyckfullhet, hetta och kyla i en farlig blandning. Tvivelsutan älskade hon sin son, men på hysteriskt anlagda naturers vis ville hon älska för att behärska. Axel von Fersen säger, med all säkerhet ytterst träffande, att »drottningen trodde sig vinna sin sons förtroende genom höghet och fruktan», och tillägger »hon har nyttjat samma metod med alla sina barn, och ehuru hon älskade dem mycket, med undantag av prins Karl, som hon ej kunde fördraga, ehuru han var konungens favorit, behandlade hon dem aldrig med jämnhet; hon smekte aldrig den ene utan på den andres bekostnad».¹ Av dessa Fersens ord framgår också ett annat drag i hennes förhållande till barnen, hennes oerhörda partiskhet. Så länge Gustav var liten, framdrog hon alltid honom framför de andra. Gustav var le bien-aimé, och vid ett tillfälle säges hon ju ha yttrat vid middagsbordet: »Se hur vif Gustav är, tout marque son génie, mais Charles a tout le pesanteur de la maison de Holstein».² I sina brev till föräldrarna 1754 hade Gustav ofta berättat, att han lekt med syskonen. Härpå svarar drottningen: »Il me paraît par vos propres lettres que vous fréquentez beaucoup vos frères; vous savez combien je l'ai défendu; ce n'est pas l'école où vous pouvez vous instruire».³ Det är ju självklart, att denna orättvisa och taktlösa behandling av barnen inte skulle vara nyttig vare sig för den tillbakasatta eller den gynnade parten. I själva verket har också säkert Lovisa Ulrikas inflytande på Gustav i moraliskt hänseende varit högst ödesdigert trots alla hennes med sträng mentormin framförda marningar till dygd och goda seder. Prinsens ofta påtalade höghed mot betjäningen blir visserligen ej mindre osympatisk men väl vida mer förklarlig, när man sammanställer den med ett yttrande om Lovisa Ulrika av kammarherre Hans Gustaf Rålamb (som likväl tillhörde hovpartiet) från 1772: »Hade medlidande hjärta för de fattiga men icke för sina domestiker och undersåtar, vilka hon tror vara skapade endast att tjäna henne, och att de äro hennes trälar, när de njuta

¹ Fersen, a. a., III: 15.

² Voltemats Anekdoter IV: 65, UUB.

³ Gustav III:s och Lovisa Ulrikas brevväxling, I: 5.

hennes lön.»¹ Uppenbarligen har hon dels genom ett olämpligt föredöme, dels genom direkta anmaningar lagt grunden till en av Gustav III:s mest framträdande karaktärsegenskaper, hans högmod, och att hennes olämpliga framhävande av honom framför de andra barnen — trots mellankommande anfall av stränghet — skulle befordra hans från början konstitutiva egensinne, är högst sannolikt. Mest ödesdigert blev måhända dock hennes förhållande till sonen i ett annat hänseende: genom hennes brist på varm, omedelbar moderlig känsla. Gustav III har troligtvis hört till dessa på en gång förtunnade och sensitiva naturer, som i avsaknad av en utpräglat maskulin och sexuell läggning äro ägnade att söka tillfredsställelse för känslan i sin närmaste familj och särskilt hos moder och systrar.² Av en mängd vittnesbörd från hans barndom ser man också, hur han slöt sig till föräldrarna och särskilt modern. Så mycket olyckligare måste därför Lovisa Ulrikas med åren alltmer despotiska och kyliga förhållande till sonen och den isolering, som hon skapade kring honom i förhållande till syskonen, ha verkat på denne, rotande en ensamhetskänsla och en frusenhet på känslolivets område, som tvivelsutan är ett sårmarke för Gustav redan som yngling och som på ett nästan tragiskt sätt kontrasterar med hans alltjämt instinktiva fasthållande vid familjen.

Det torde därför i ovanligt hög grad kunna sägas om Gustav III:s barndom, hans tio första levnadsår, att den varit av grundläggande betydelse för hela hans liv och att hans brådmoget utvecklade personlighet i många fall då givits en livsavgörande inriktning. Att denna inriktning ej i högre grad bestämts av Tessin, oaktat denne tog sin uppfostrargärning på djupaste allvar och officiellt kvarstod som guvernör ända till år 1756, bör ha framgått av föregående. Så mycket mer ha säkerligen Dalin och i all synnerhet drottningen under dessa år övat ett bestämmande inflytande på kronprins Gustavs känsliga barnasinne.

¹ S. Leijonhufvud, Ur svenska herrgårdsarkiv (1902), s. 199.

² En typisk parallell har man ju härvidlag i morbrodern Fredrik II, med vars natur Gustav III ju har givna beröringspunkter, och hans innerliga förhållande till modern och systrarna i all synnerhet hans nästan svärmiska vänskap för systemen Fredrika Sophia Wilhelmina.

Slakten Hwasser.

Av Vilhelm Ljungfors.

Slakten Hwasser, som i tidigare generationer spelat en icke oväsentlig roll i vår odlings hävder, torde vara av uppsvenskt ursprung, även om dess stamfader levat i Skåne. Stamfadern bär namnet B ö r j e L a r s s o n H v a s (s), och han säger sig i en inlaga till Kungl. Maj:t 1684 vara den ende svenske rådmannen i Malmö. Tydligt hör han till den stab av ämbetsmän, som under uniformitetssträvandena kom till Skåne. Hans båda söner, som ändrade släktnamnet till H v a s s e r, blevo stamfäder för var sin gren av slakten. Den äldre stannade huvudsakligen i Sydsverige, medan den yngre ända från början haft sitt hemvist i mellersta Sverige. Huruvida slakten kan ha något att göra med den vallonsläkt H w a s s, som bl. a. representerats av den år 1927 avlidne med. dr Torbjörn Hwass i Stockholm, torde vara omöjligt att avgöra.

I äldre tid skrives namnet vanligen H v a s s e r, men de senare generationerna, särskilt av yngre grenen, stava namnet H w a s s e r.

Tab. 1.

LARS HVAS(s)?

S ö n e r:

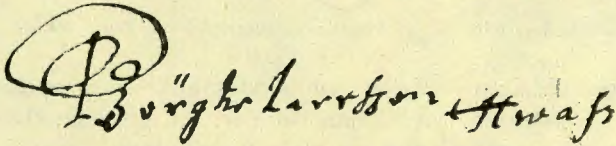
BÖRJE LARSSON HVAS(s), rådman, † 1686. Tab. 2.

CHRISTOPHER omnämnes 1693 i målet om bakugnskatt (se tab. 13) och är möjligen densamme som *Christopheros Wasserus* Pomeran., preceptor hos generalmajor Buchwaldt i Malmö, vilken 1676 ²⁴/₇ avlade ed på att icke under pågående krig träda i förbindelse med fienden på något som helst sätt. Buchwaldt hade tidigare tjänstgjort i Pommern och Wasserus har kanske fått benämning därefter. Han tyckes icke ha varit inskriven vid Greifswalds universitet.

Tab. 2.

BÖRJE LARSSON HVAS(s) (son av Lars Hvas(s)?, tab. 1) anger sig i underd. ansökn. till K. M:t 1684 ¹²/₈ ha varit häradskrivare i över 20 år. Han nämnes 1665 ⁷/₃ som sådan över Oxie, Skytts och Bara härader och åtnjuter då 100 dlr smt i lön och 40 dlr i reseersättning. Under kriget med Danmark blev han liksom många andra

ämbetsmän tillfångatagen och bortförd. Han lösgavs dock snart, ty han tjänstgjorde som kassör vid ambassaden under fredsunderhandlingarna i Lund och rekommenderades 1679 $\frac{4}{12}$ av Karl XI till en rådmanstjänst i Malmö. Generalguvernören Johan Gyllenstierna lät denna skrivelse gå vidare till magistraten i Malmö. Hvass inställde sig inför denna myndighet 1680 $\frac{22}{6}$, men hade blivit förekommen

Börje Larsson Hvass' namnteckning (å odat. supplik i Biographica, RA).

av en handlande Gert Frankesen, vilken också erhöll säte i rätten s. å. $\frac{12}{8}$. Emellertid vände sig Hvass till den nye generalguvernören Rutger v. Ascheberg och påpekade, att han som landsstatsman borde gå före Frankesen. Ascheberg gav honom rätt, men först 1681 $\frac{29}{4}$ blev han extra rådman. Han åtnjöt lön som häradsskrivare t. o. m. 1681. Emellertid biträdde han Ascheberg, särskilt 1682—1684, med undersökning rörande de hemman, som anslagits till rusthåll i Skåne, Halland och Bohuslän. När han återinträdde i tjänst, ville Frankesen hava rang framför honom och Ascheberg gav F. skenbart rätt. I sitt svaromål sade också Hvass, att rangen får han gärna hava, blott Hvass själv får behålla lönen.² H. ansökte 1684 hos K. M:t om att bli borgmästare i Malmö men fick ej tjänsten. Som bisittare i rätten var han närvarande sista gången 1686 $\frac{15}{1}$ och i mitten av apr. s. å. dog han och begrovs i sin efter kyrkoherden Nils Söffrensens inköpta gravplats n:r 17 i mittelgången i S:t Petri kyrka.

Börje Larssons gård låg i 9:de roten och övertogs av äldre sonen. Vid omreglering i början av 1690-talet fick den n:r 317 och placerades i 4:de roten.¹ Den låg mellan nuvarande Adelgatan och Norra Vallgatan snett bakom residenset. — G. m. PETRONELLA (PERNILLA) LARSDOTTER, † 1692 i mars i Malmö S:t Petri och begr. i kyrkan $\frac{24}{4}$. Den 18 nov. 1689 upprepar hon en tidigare gjord anhållan hos magistraten att utfå de på mannens anpart kommande rådhuskäl-

¹ Gården beskrives sålunda: »Börge Larszön gard til gaaden, 2 lofft högh — fra O. til V. 36 all. — östen porten i varm stuge — vesten porten i dito, som kand bringes til varme — ofuen stugen i kamer vden varme — garden fra' s. til n. 40 all. — vesten i nyt husz, 2 lofft högh, och er der vdj i varm stuge och ofuen på i kamer, som kand bringes dertil — gaarden er kring bygt med pachhusz, stahl, köch och bryghusz vel ved macht.»

² Hvass drev tydligen även affärer. Vid ett tillfälle levererade han ett stort parti spannmål till svenska staten:

larpenningarna för 1684—1686, liksom också återstoden av lönen för 1686, som var »annus meriti», med 137 dlr smt. Hon gör även pretention på nådår för 1687 i likhet med änkor efter andra i stadens

Pernilla g. Börje Larsson

Namnteckning 1689^{20/11} av Pernilla Larsson, g. m. Börje Larsson Hvass.

tjänst anställda, en rättighet, som Gert Frankesen omedelbart skyndar sig att bestrida, varvid han betonar, att han icke klandrat, att Börje Larsson åtnjutit full lön för 1685 och 1686.

Söner (båda antagligen födda i Trälleborg):

LARS (LAURENTIUS BIRGERI) HVASS, sedan HVASSER, f. på 1660-talet, handlande, † 1699. Tab. 3 (stamfader för den äldre grenen),

LARS (LAURENTIUS HAQUINI BIRGERI) HVASS, sedan HVASSER, f. 1670, häradshövding, † 1716. Tab. 13 (stamfader för den yngre grenen).

Äldre grenen.

Tab. 3.

LARS (LAURENTIUS BIRGERI) HVASS, sedan HVASSER (son av Birger Larsson Hvass, Tab. 2), f. på 1660-talet trol. i Trälleborg; student vid Lunds. univ. 1683^{20/6}; handlande i Malmö, vann burskap 1696^{12/6}, men hade tydligen redan tidigare drivit affärer; övertog faderns gård å nr 317, vilken 1699 värderades till 1,800 dlr smt. Hvasser dog redan i jan. 1699, ty det själaringsdes^{10/1}, men liket stod bisatt i »Crämmercapellet» ända till^{12/6}, då han begrovs i egen grav (nr 26) i S:t Petri kyrka. Bisättningspenningar betalades med 8 öre pr vecka för 18 veckor.¹ Hvasser blev broder i Knutsgillet i Malmö 1698^{22/9}. — G. 169(3) i Malmö m. HELENA (ELENA) JÖRGENDOTTER FAXE, f. 1669^{3/12} i Skabersjö, † 1714^{22/7} i Malmö S:t Petri, dotter av kontraktsprosten i Bara kontrakt, kyrkoherden i Skabersjö

¹ I en redogörelse för boets ställning av 1700^{1/2}, upptagas tillgångarna till 8,292 dlr (däribland 500 pund malt och korn å 14 mark pundet till 1,750, obligationer till 1600 och fruns hästar och vagn till 200 dlr), skulderna till 972 dlr 19 öre (därav Lars Hvasser satt till förvaring 512 dlr). Emellertid gör änkan därvid även avdrag för åtskilliga förluster: en mellan Stockholm och Kalmar i juli 1695 förlorad farkost 1,400 dlr, under en hemresa från Danzig i nov. 1696 1,300 dlr, s. å. betalt efter svärfadern 270 dlr och 1699 en sjöskada vid Helsingör med laddning och skuta 1,600 dlr. Efter utökning kommer därför på barnens lott vardera 800 dlr, varvid döttrarna erhålla hennes fästmansgåva (med Nermans tillåtelse), guld och juveler till 600 dlrs värde, samt därjämte vardera en guldkedja om 100 dlr.

Börje Larsson Hvas(s), häradsskrivare, rådman, † 1686.

Lars (Laurentius Birgeri) Hvas(er),
handlande, † 1699.Börje (Birger) Larsson Hvas(er),
f. 169(4), auditör, häradshövding,
† 1779. Tab. 4.Lars Hvas(er), f. 1698,
löjtnant, †
Tab. 12.Anders, f. 1724, kapten,
† 1777.
Tab. 5.Jacob Fredrik, f. 1743,
boktryckerikonstförvant,
† 1771. Tab. 16.Adolph Fredrik,
f. 1766, kapten,
† 1817. Tab. 6.Anders,
f. 1768, guldsmed,
† 1816. Tab. 11.Anders Reinhold,
f. 1799,
tygförvaltare,
† 1879.
Tab. 7.Carl Birger,
f. 1803,
kammer,
† 1881.
Tab. 8.Adolf Fredrik, Axel Wilhelm,
f. 1804,
handlande,
kyrkoherde,
† 1852.
Tab. 9.Axel Wilhelm,
f. 1806,
kyrkoherde,
† 1853.
Tab. 10.Lars (Laurentius Haquini Birgeri) Hvas(er),
f. 1670, häradshövding, † 1716.
Tab. 13.Petrus (Pehr) Hvas(er), f. 1702,
v. häradshövding, † 1740.
Tab. 14.Jacob (Israel) Hvas(er), f. 1710,
rektor, † 1786.
Tab. 15.Lars Adolph, f. 1744,
kontraktsprost och kyrkoherde,
† 1824. Tab. 17.Carl Gustaf, d. 1752,
postdirektör, † 1840.
Tab. 29.Samuel,
f. 1784,
kyrkoherde,
† 1829.
Tab. 18.Daniel,
f. 1785,
v. pastor,
† 1816.
Tab. 21.Emanuel,
f. 1787,
skeppskirurg,
† 1822.
Tab. 23.Gabriel,
f. 1788,
domprost,
† 1864.
Tab. 24.Richard,
f. 1826,
kyrkoherde,
† 1906.
Tab. 19.Daniel,
f. 1817,
hövkamer,
† 1871.
Tab. 22.Carl Adalrik,
f. 1822,
läroverksadjunkt,
† 1892.
Tab. 25.Axel Gabriel,
f. 1826,
häradsskrivare,
† 1894.
Tab. 28.Axel Gustaf Samuel,
f. 1874,
lokomotivförare.
Tab. 20.Carl Axel Israel,
f. 1863,
civilingenjör,
† 1928.
Tab. 26.Hilmer Adalrik Emanuel,
f. 1871,
häradsskrivare.
Tab. 27.

Jörgen Faxe och hans andra hustru Helena Jacobsdotter. (Omg. 1700 $14/2$ i Malmö S:t Petri m. handlanden i Malmö Albrecht Nerman, f. där, † 1739 $4/3$ där, 70 år gammal, i hans första gifte [g. 2) 1715 $20/8$ i Landskrona m. Sophia Lang(e), begr. 1770 $13/7$ i S:t Petri kyrka, 72 år gammal, dotter av handl. Johan Lang i Landskrona]). Vid moderns död 1714 erhöillo samtliga barn i båda giftena vardera 1,000 dlr i arv.

B a r n (alla födda i Malmö S:t Petri):

PETRONELLA, f. 169(3), † 1779 $14/10$ i Ystads S:t Petri, »sedan hon i try år aldeles måst hålla sig wid sengen». — G. 1713 $29/9$ i Malmö S:t Petri m. handlanden, sedan även rådmannen i Ystad DAVID CHRISTENSSON, f. 167(2) i Malmö, † 1760 $2/3$ i Ystads S:t Petri, i hans andra gifte. (G. 1) 1694 i dec. i Ystads S:t Petri m. Helena [Elena] Erhartsdotter, † i pesten 1712 $27/8$ i samma förs., 40 år gammal, och begr. å S:ta Marie kyrkogård.)

BÖRJE LARSSON HVASSER, f. 1694, auditör, häradshövding, † 1779. Tab. 4.

HELENA (ELENA), f. 169(6), † 1720 $13/2$ i Malmö S:t Petri, 24 år 5 veckor gammal. — G. 1715 $27/11$ i Malmö S:t Petri m. den förmögne handlanden i Malmö SEBOLDT HERMAN SIEMSEN f. 167(1) i staden Reinfeldt i Tyskland, † 1737 $19/6$ i Malmö S:t Petri (där han trots tysk börd hela tiden varit skriven), i hans andra gifte. (G. 1) 1707 $18/10$ i samma förs. m. Ingeborg Tinckel, f. 1673 $11/8$ där; † 1715 $2/3$ där, dotter av handlanden Peder Rasmusson Tinckel och Cecilia Hansdotter Borup. — 3) m. Hedeveigh Planck, f. 1705 i Karlskrona, † 1729 $28/3$ i Malmö S:t Petri, 23 år 11 mån. gammal och begr. i kyrkan.)

JÖRAN HVASSER, f. 169(7), handlande i Malmö (burskap 1716 $2/3$), sedermera stadsmäklare där, † 1729 $21/12$ eller under påföljande natt (ej i dödboken). Det själaringsdes $12/12$ i Caroli kyrka.¹

¹ Följande räkning från hans läkare kan ha ett visst intresse:

»Nachfolgende Medicamenten habe in des Sehl. Herrn Jürgen Wassers krankheit verbrauchet wie folget neml.

1729 d. 20 Octobr: fieber Tintur	19
d. 25 Species wie Thæ zu gebrauchen	27
dito scharbockstropffen	23
d. 4 Decembr Brust Species	25
dito Brust Tintur	21
d. 8 Colic tropffen	17
dito Mixtur Löffelweiss zu nehmen	19
d. 10 Luftt und hertz stärkende Mixtur Löffelweiss zu nehmen	2—5
d. 11 selbe Mixtur und pulver	2—14

Suma 9 dl 10 ör S:mt.
6 dl S:mt.

Vohr meine gehabte Mühe

Malmö d. 18 Decembr: Anno 1729. B. J. Köllner.»

Jöran Hwasser

Namnteckning av Jöran Hwasser (i skiftesinstrument efter modern 1715 ²/₆).

Vid efter honom hållen auktion köpte svågern Christensson hans konterfej, och vid arvskiftet erhöilo hans syskon bl. a. vardera en peruk och hans yngste broder därjämte en värja med mässingsfäste. — G. 1720 ¹²/₄ i Malmö S:t Petri m. MARIA WANZONIA, i hennes andra gifte, f. 1688 ¹²/₈ i Dalköpinge, † 1721 i Malmö S:t Petri och begr. i kyrkan ¹²/₄, dotter av kyrkoherden i Dalköpinge och Gislöv Johannes Jonæ Wanzonius och hans första hustru Johanna Danielsdotter. (G. 1) med dåvarande kollegan vid Malmö skola, sedan rektorn i Karlskrona Laurentius Andreae Kjellbom [stud. västg. i Lund 1706], † 1718.)

LARS HVASSER, f. 1698, löjtnant, †. Tab. 12.

Tab. 4.

BÖRJE (BIRGER) LARSSON HVASSER (son av Lars Hvass, sedan Hwasser, Tab. 3), föddes 169(4) i Malmö S:t Petri. »År 1713», heter det i en hans anteckning, »kom jag i tjänst på Gouvernements Contoret i Malmö, till slutet af 1715; 1716 ³/₁ fick jag Fältmarchalken Gref: Gyllenstiernas nådiga fullmakt på fält cancelist beställningen vid Skånska armén, hvilken sysla jag förrättade till 1718, i Juni månad;

B. L. Hwasser

Namnteckning av B. L. Hwasser (1715 ²/₆).

då jag blef commenderad med Herr Major Baltzars anförtrödde bataljon till Norjet och Fredrikshall.» Därunder fungerade Hwasser både som auditör och kommissarie och blev 1719 ¹⁵/₆ auditör vid Smålands femmänningsregemente till fot (konfirmation s. å. ¹⁵/₈). Regementet sammanslogs 1720 med Smålands tremänningsregemente och kallades sedermera Överste Horns reg:te. Hwasser blev härardshövding i Vikornas domsaga 1752 ¹²/₁₁, genom byte med auditören på Gotland Gustaf Danckwardt åter auditör 1772 ²⁰/₈; fick

¹ Enligt 1773 års monsterrulla för artilleriet i Malmö.

1773 $\frac{3}{2}$ avsked och tjänstgjorde antagligen aldrig i Malmö. Under sin häradshövdingetid bodde han på Kragenäs i Tanums s:n men flyttade efter avskedet till Aslageröd i Hede s:n, † där 1779 i okt. (lucka i dödboken), bouppteckning 1780 $\frac{23}{2}$. — G. med MARIA WIDSTEDT, i hennes andra gifte, † 1769 $\frac{20}{11}$ på Kragenäs, 67 år gammal¹ (G. i. m. sedermera löjtnanten vid artilleriet i Göteborg Julius Hillerström, f. 1692, som deltog 1718 i aktionen vid »Pilegard» vid norska gränsen, då han fick flera blesstyrer och förlorade högra armen, av vilka sår han senare dog.) Hon fick i ett för allt ett hemman i Bohuslän för sin livstid jämte 300 dlr av mannens resterande lön för åren 1714—1716.

B a r n:

JULIUS, f. 172(1), volontär vid Överste Horns värvade regemente 1733 $\frac{23}{2}$, mönsterskrivare vid J. L. Bousquets regemente 1738 $\frac{5}{4}$; andre förare 1740 $\frac{8}{2}$; avsked 1741 $\frac{20}{11}$, ty han blev sergeant med indelning vid Södermanlands regemente 1741 $\frac{18}{11}$; fältväbel där 1742 $\frac{24}{8}$; interimsfänrik 1743 $\frac{7}{5}$. Deltog i sjökriget vid Korpo ström under finska kriget 1743 och hade kommendering vid Dalupproret; 1751—1753 var han på fästningsarbete å Sveaborg men beordrades 1752 $\frac{10}{7}$ till tjänstgöring i Sverige. Stabslöjtnant vid sitt reg:te 1757 $\frac{1}{4}$, hade vakthållning i Karlskrona 1758—1759; fänriks indelning 1758 $\frac{25}{4}$ samt vitsordet »skicklig och habil». Bevistade pommerska kriget från 1760 till dess slut (därunder regementskvartermästare). Löjtnants indelning 1760 $\frac{7}{3}$; avsked med pension 1763 $\frac{8}{12}$ på grund av sitt sjukliga tillstånd men kom icke i åtnjutande av densamma förrän 1770. Antagligen har han sedermera fått titel av kapten, ty som sådan omtalas han under senare delen av sitt liv, † 1789 $\frac{13}{3}$ i Övre Ysby, Foss s:n i Bohuslän. — G. m. ELSA MAGDALENA VON HORSTEN (HORST, HORSTER), f. 17(30), † 1819 $\frac{26}{6}$ i Foss s:n.²

LARS (LORENTZ) CHRISTIAN, f. 172(3); gick i Malmö skola; student vid Lunds univ. 1738; sergeant vid H. K. H. Kronprinsens reg:te och kapten Gyllenrams kompani; fältväbel 1750 $\frac{21}{11}$; avsked s. å. Han finnes antecknad i Tanums husförhörlängd 1760—1775, där han angives vara död. Kallas någon enstaka gång även LORENTZ CHRISTOPHER.

ANDERS, f. 1724, kapten, † 1777, Tab. 5.

¹ I en husförhörlängd för 1760—1775 upptages en sonson BÖRJE, 15 år, vilken våren 1770 beger sig till Norge.

² Om hon är besläktad med jägmästare von Horst(en) eller av den skånska prästsläkten Horster, har icke kunnat avgöras.

BÖRJE (BIRGER), f. 1726 $\frac{3}{8}$ i Landskrona; 1742 volontär vid J. L. Bousquets reg:te; förare 1744 $\frac{19}{8}$; sergeant 1749 $\frac{24}{8}$; fältväbel 1750 $\frac{13}{8}$; stabsfänr. vid Kronobergs reg:te 1763 $\frac{1}{7}$; stabslöjtn. där 1769 $\frac{15}{8}$; kapten i reg:tet 1773 $\frac{23}{8}$; stabskapten 1775 $\frac{26}{10}$; avsked 1776 $\frac{17}{4}$. R S O, † 1811 $\frac{15}{5}$ på Flahult Östergården, Tannåkers s:n. G. 1766 $\frac{20}{11}$ på Stora Gavlö, Dannäs s:n m. ANNA CATHARINA GYLLENSVÄRD, f. 1723 där och döpt $\frac{1}{5}$, † 1813 $\frac{18}{9}$ i Flahult Östergården, Tannåker, dotter av löjtnant Harald Gyllensvärd (adl. ätten n:r 240) och Anna Brita Hård af Torestorp (adl. ätten n:r 17).

? JULIANA BRITTA, nämnes som »madame» på Borsna, Ryssby s:n (Kronob.), hos systemen Maria.

BENGT, begr. 1736 $\frac{21}{8}$ i Bunkeflo kyrka.

HELENA DOROTHEA, f. 1733 $\frac{16}{8}$ i Malmö garnison, † ung.

MARIA, f. 1736 $\frac{19}{2}$ i Malmö garnison, † 1790 $\frac{24}{9}$ i Mårarps Bengtsgård, Ryssby (Kronob.). — G. 1761 $\frac{7}{7}$ i Tanum med vice härads-hövdingen, ägaren av Borsna säteri i Ryssby s:n LARS OLOFSSON BARCK, i hans andra gifte, f. 1715 $\frac{9}{2}$, † 1782 $\frac{7}{5}$ på Borsna. (G. 1) 1749 $\frac{17}{5}$ på Borsna m. sin kusin Birgitta Catharina Barck, † 1758 $\frac{13}{4}$ där, 41 år gammal.¹⁾

JOHAN LUDVIG, f. 1741 i Malmö garnison och döpt $\frac{26}{7}$, † 1742 och begr. $\frac{31}{3}$.

Tab. 5.

ANDERS (son av Börje [Birger] Larsson Hvasser, Tab. 4), f. 1724 $\frac{20}{11}$; volontär vid J. L. Bousquets reg:te (sedermera Konungens eget värvade reg:te) 1739 $\frac{7}{7}$; mönsterskrivare 1740 $\frac{8}{2}$; sergeant 1743 $\frac{28}{10}$; fältväbel 1750 $\frac{29}{12}$; fänrik 1757 $\frac{4}{6}$; löjtnant 1761 $\frac{14}{9}$; stabskapten 1770 $\frac{26}{2}$; kompanichef 1773 $\frac{21}{3}$. R S O. Efter hemkomsten från pommerska kriget låg han först i garnison i Malmö men förflyttades kort före sin död till Hälsingborg, † där 1777 $\frac{18}{12}$. — G. 1763 $\frac{19}{9}$ i Greifswald m. CHARLOTTA DOROTHEA (VON) LILJESTRÖM, f. 1737 i S:ta Marie församling i Wismar och döpt $\frac{19}{5}$, † 1804 $\frac{11}{3}$ i Hälsingborg, dotter av assessorn i Wismarska tribunalet Carl Claudius (von) Liljeström (adl. ätten n:r 250) och Sophia Agneta Lovisa von Kahlden.

B a f n. (alla födda i Malmö garnisonsförsamling):

CARL BIRGER, f. 1764 $\frac{4}{7}$; minderårig volontär för n:r 75 vid livkompaniet och H. K. H. Kronprinsens reg:te 1764 $\frac{1}{10}$; rustmästare utan lön 1773 $\frac{6}{9}$; sergeant utan lön 1774 $\frac{17}{9}$. Enligt generalmönster-

¹ Jfr C. Sjöström, Smålands nation i Lund (1922), s. 131.

rulla för 1785 erhöill han 1783 $27/12$ befordran utom regementet. Omnämnes ej i bouppteckningen efter brodern Axel Wilhelm.

ADOLF FREDRIK, f. 1766, kapten, † 1816. Tab. 6.

GUSTAF ULRIC, f. 1767 $20/5$; konstituerad fänrik vid amiralitetet; fänrik 1791 $14/5$. Omnämnes ej i bouppteckningen efter brodern Axel Wilhelm.

ANDERS, f. 1768, guldarbetare (guldsmed), † 1816. Tab. II.

AXEL WILHELM, f. 1770 $28/1$; skrivare å häradsskrivarekontor i Onsjö, Luggude och Rönnebergs härader; e. o. kammarskrivare i militiekontoret i krigskollegium 1788 $26/6$; kammarskrivare i sjömilitiekontoret 1789 $2/6$; kammarskrivares lön 1791 $21/2$; överfördes med kontoret 1791 $5/5$ till generalsjömilitiekontoret och tjänstgjorde som kammarskrivare i kungl. förvaltningen av sjöärendena, † ogift 1814 $9/5$ i Stockholm.

MARIA SOPHIA CHARLOTTA, f. 1771 $17/5$, † ogift 1839 $28/4$ i Hälsingborg.

LARS OTTO, f. 1773 $27/2$, † 1778 $7/5$ i Hälsingborg.

ULRICA ELISABETH, f. 1774 $8/4$, † ogift 1815 $15/4$ i Hälsingborg.

LOVISA, f. 1776 $7/3$, † 1840 $15/7$ å Videröra, Ottarps s:n. — G. 1810 $9/6$ i Hälsingborg m. löjtnanten vid Kronobergs reg:te ERIK GUSTAF ULFSPARRE,¹ † 1814 $28/10$ i Hälsingborg, 40 år gammal (kallas där Fredrik U.).

Tab. 6.

ADOLF FREDRIK (son av Anders, tab. 5), f. 1766 $11/4$ i Malmö garnisonsförsamling; artillerist med n:r 68 vid kapten Zalfeldts komp. i Skånska artilleribrigaden 1788 $29/6$; ex. i bössmästeriet 1789 $10/6$; furir vid samma komp. s. å. $19/5$; underlöjtnant med styckjunkares lön vid överste Blomcreutz' komp. 1790 $7/3$ (konfirm. s. å. $23/6$); ex. för subalternofficerare 1791 $28/12$; befälhavare och tjänstförrättande tygmästare i Malmö 1798 $1/5$; premiärlöjtnant vid Vendes artillerireg:te 1801 $26/10$ utan rubbning av det förut meddelade förordnandet; underlöjtnants lön 1814 $28/6$; kaptens namn, heder och värdighet 1816 $8/3$, † 1817 $26/1$ i Malmö garnisonsförsamling. — G. där 1798 $21/12$ m. JOHANNA CHARLOTTA DAHLSTRÖM, f. 1767 $11/1$ i Jönköping, † 1824 $23/11$ i Kristianstad, dotter av borgmästaren i Malmö Georg Reinhold Dahlström och Elisabeth Margareta Skytte af Sätra (adl. ätten n:r 154).

¹ Ej hos Anrep.

BARN (alla födda i Malmö garnisonsförsamling):

ANDERS REINHOLD, f. 1799, ammunitions- och gevärsförrådsförvaltare, † 1879. Tab. 7.

CHARLOTTA, ELISABETH, f. 1800 ⁵/₁₁, † 1827 ⁶/₁₁ ogift i Malmö S:t Petri av hektik.

JOHANNA LOVISA, f. 1801 ²³/₁₁, † 1825 ²³/₁ ogift i Malmö S:t Petri av hektik.

CARL BIRGER, f. 1803, kronolänsman, stadskassör, kamrer, † 1881. Tab. 8.

ADOLF FREDRIK, f. 1804, handlande, † 1852. Tab. 9.

JOHAN CHRISTOPHER, f. tvilling 1806 ²⁰/₁, † 1807 ⁵/₆.

AXEL WILHELM, f. tvilling 1806, kyrkoherde, † 1853. Tab. 10.

Tab. 7.

ANDERS REINHOLD (son av Adolf Fredrik, Tab. 6), f. 1799 ²⁷/₁₀ i Malmö garnisonsförsamling; furir vid Vendes artillerireg:te 1815 ²⁰/₈; sergeant 1816 ¹/₁; styckjunkare 1819 ¹⁰/₁₁; officerskadett 1827 ²³/₇; gevärs- och ammunitionsförvaltare i Kristianstad 1843 ²⁰/₄, R V O 1866 ²/₇, † 1879 ²/₁₁ i Kristianstad. — G. 1839 ¹⁶/₁₀ i Sörby (efter lysning i Landskrona garnisonsförs.) m. MÄRTA MARIA WIL-
LASSON, f. 1807 ⁵/₈ i Norra Mellby, † 1898 ¹⁴/₈ i Kristianstad, dotter av prosten och kyrkoherden i Sörby och Gumlösa Erik Willasson och Anna Katrina Lagerlund.

Son:

ERIK ADOLF CHARLES CHRISTIAN, f. 1840 ²⁴/₈ i Landskrona; tygskrivare i Kristianstad 1864 ²⁶/₁ och vid artilleriförråden i Landskrona 1873 ²⁴/₁₁; gevärs- och ammunitionsförvaltare i Kristianstad 1879 ²⁰/₁₁; guldmedalj för nit och redlighet i rikets tjänst 1902; avsked med pension 1903 ⁵/₁₀, † barnlös 1914 ²/₁₁ i Kristianstad. — G. 1875 ¹⁴/₁₁ i Kristianstad m. sin kusin CHRISTINA CHARLOTTA HWASSER, f. 1845 ²⁴/₈ i Kalmar, † 1925 ²⁶/₇ i Kristianstad. Se Tab. 9.

[Tab. 8.

CARL BIRGER (son av Adolf Fredrik, Tab. 6), f. 1803 ¹⁵/₂ i Malmö garnisonsförsamling; fogdetjänare 1827; kronolänsman i Oppmanna distr. 1828 ²⁴/₈; transport till Järrestads d:o 1829 ¹⁸/₆; avsked 1838 ²¹/₁₂; bar titeln hovrättskommissarie; stadskassör i Ystad 1838—55 och därunder medl. av direktionen för Skånska Privatbanken i

Ystad 1851—1854; inköpte egendomen Kopparmöllan i Östra Ljungby och innehade den till 1861, då han slog sig ned i Åby pr Klippan. Där hade han en hemmansdel å n:o 5 & 6 Åby, som han emellertid utarrenderade; kallas kamrer, † där 1881 $\frac{23}{5}$. — G. 1) 1828 $\frac{22}{7}$ i Ingelstorp (ö. om Ystad) m. ELISABETH CATHARINA PALM, f. 1799 $\frac{12}{6}$ där, † 1849 $\frac{20}{6}$ i Ystad, dotter av kronolänsmannen i Löderups distrikt, ekonomidirektören Johan Georg Palm och Johanna Catharina Ahlman. 2) 1851 $\frac{19}{10}$ i Ystad m. CHRISTINA DOROTHEA RAAB, f. 1820 $\frac{9}{3}$ i Simrishamn, † 1882 $\frac{20}{10}$ i Åby, Gråmanstorp s:n, dotter av hattmakaremästaren Johan Jacob Raab och Ulrika Margareta Holmgren.

B a r n:

- 1) CHARLOTTA, f. 1829 $\frac{2}{5}$ i Oppmanna, † där 1830 $\frac{15}{4}$.
- 1) FREDRIK GEORG REINHOLD, f. 1831 $\frac{22}{2}$ i Östra Hoby, † 1847 $\frac{12}{2}$ i Ystad.
- 1) MARTIN GEORG, f. 1834 $\frac{12}{5}$ i Ö. Hoby, † s. å. $\frac{13}{5}$.
- 1) CARL ELIS AUGUST, f. 1838 $\frac{10}{6}$ där, † 1839 $\frac{18}{5}$ i Ystad.
- 2) ELISABETH CHARLOTTA (LOTTEN) FREDRIKA MARIA, f. 1856 $\frac{20}{6}$ i Östra Ljungby, † 1902 $\frac{20}{4}$ i Kävlinge. — G. 1877 $\frac{26}{3}$ i Gråmanstorp m. lantbrukaren, sedan vågmästaren vid sockerfabriken i Kävlinge BROR OLOF THEODOR BILLING, f. 1850 $\frac{20}{10}$ i Gråmanstorp, i hans första gifte. (G. 2) 1903 $\frac{9}{3}$ i Gråmanstorp m. Syster Jeanette Grönberg, f. 1852 $\frac{12}{5}$ i Simrishamn, dotter av traktören Jöns Peter Grönberg och Elisabeth Bernhardina Raab.)

Tab. 9.

ADOLF FREDRIK (son av Adolf Fredrik, Tab. 6), f. 1804 $\frac{9}{6}$ i Malmö garnisonsförsamling; bodbetjänt i Kalmar 1820—1836; handlande i Ålem 1836 och i Kalmar från 1839, † där 1852 $\frac{20}{5}$. — G. 1837 $\frac{22}{6}$ i Ålem m. MARIA CHRISTINA DAHLGREN, f. 1809 (i Förlösa sn?) † 1879 $\frac{11}{10}$ i Landskrona, dotter av en snickare Dahlgren.

D ö t t r a r (båda födda i Kalmar):

CHRISTINA CHARLOTTA, f. 1845 $\frac{24}{8}$, † 1925 $\frac{26}{7}$ i Kristianstad. — G. 1875 $\frac{14}{11}$ där m. sin kusin, tygförvaltaren ERIK ADOLF CHARLES CHRISTIAN HWASSER, f. 1840 $\frac{24}{8}$ i Landskrona, † 1914 $\frac{2}{11}$ i Kristianstad. Se Tab. 7.

EMELIE THÉRÈSE, f. 1848 $\frac{15}{8}$, † 1912 $\frac{15}{7}$ på Hägerstad, Hannäs s:n. — G. 1877 $\frac{19}{4}$ på Risberg i Råda s:n, Värmland, m. sedermera kyrkoherden i Fryksände BROR WILHELM UHR, f. 1847 $\frac{2}{1}$ i Kroppa, † 1884 $\frac{4}{11}$ i Fryksände.

Tab. 10.

AXEL WILHELM (son av Adolf Fredrik, Tab. 6), f. tvilling 1806 ²⁰/₁ i Malmö garnisonsförsamling; gick i Malmö skola; studentexamen i Lund 1823; prästvigd där 1829 ²⁴/₆; hade bl. a. missiv i Simrishamn, Hällestad, Vanstad, Stora Slågarp, Kropp, Väsby, Kviinge och Östra Torp; pastoralex. i okt. 1836; kyrkoherde i Huaröd och Svenstorp 1849 ¹⁰/₁ med tillträde 1850 ¹/₅, † 1853 ¹⁰/₂. Har gjort sig känd som teologisk forskare och publicist i konservativ anda. — G. 1850 ²⁸/₈ i Gässie m. ANNA SOPHIA ASPEGREN, f. 1826 ²/₆ i Östra Vemmenhög, † 1892 ²⁸/₉ i Lund, dotter av prosten och kyrkoherden i Gässie och Eskilstorp Johan Jacob Aspegren och hans första hustru Margreta Lovisa Lageman. Jämte dottern erhöll hon ett extra nådår.

Dotter:

JOHANNA LOVISA MARIA, f. 1851 ²¹/₈ i Huaröd, † 1859 ⁷/₁₂ av nervfeber i Lund.

Tab. 11.

ANDERS (son av Anders, Tab. 5), f. 1768 ²²/₇ i Malmö garnisonsförsamling; lärde guldsmedsyirket och vistades 1799 i Malmö men kom senare till Stockholm (kallas även émailleur) och blev guldarbetare (guldsmed) där 1811 ²⁵/₁₀; † 1816 ¹⁰/₁₀ där. Kallas i Upmarks arbete liksom i Stockholms stads bouppt. felaktigt »Wasser». — G. m. LOVISA CAROLINA SJÖSTRÖM, f. 1783 ²²/₄, överlevde sonen.

S o n:

CARL AXEL WILHELM, f. 1813 ⁶/₁₂ i Stockholm; e. o. kontorskrivare vid Stockholms stads auktionskammare, † barnlös där 1842 ⁸/₄. G. m. MARIA CHARLOTTA PETRE, f. 1815 ⁶/₁₀ i Stockholm, † 1880 ²⁰/₇ i Kalmar; dotter av grosshandlaren i Stockholm Robert Petre¹ och Gustava Röhl.

Tab. 12.

LARS HVASSER (son av Lars [Laurentius Birgeri] Hvass[er], Tab. 3), f. 1698 ¹/₆ i Malmö S:t Petri; studentex. vid Lunds univ. 1715 ²⁴/₈; blev sedan militär, vistades med vederbörligt tillstånd 1727 i Köpenhamn, var i slutet av 1729 föravskedad kornett vid Kungl. livskvadronen, är kanske identisk med den löjtnant Hv.²

¹ Örnberg, Sv. Ättart. IX: 371, där dock dotterns gifte ej omnämnes.

² Möjl. är dock löjtnant Hvasser i Marstrand identisk med Börje Hvasser, se Tab. 13 (bland barnen).

Lars Hvasser

Namnteckning av Lars Hvasser (1750 ²/₆).

som förekommer i Marstrand, men vars öden sedan icke kunnat följas. —G. 1729 ²³/₂ i Stockholm (Hedv. Eleon.) m. EBBA STAKE,¹ i hennes andra gifte. (G. i. m. bokhållaren Anders Wallenius, † 1725 i Stockholm.)

Barn:

HELENA PETRONELLA, f. 1730 ²⁴/₁ i Hedvig Eleonora förs.
? LARS FRIEDRICH, f. 1734 ¹⁸/₈ i Marstrand.

Yngre släktgrenen.

Tab. 13.

LARS (LAURENTIUS HAQUINI BIRGERI) HVASS,² sedan HVASSER (son av Börje Larsson Hvas(s), Tab. 2), f. 1670 i Trälleborg; student vid Lunds univ. 1683 ³⁰/₆; bedrev där juridiska studier, vilka tyckas vara avslutade 1690, då han till 1691 vistades i hemmet hos modern och var henne behjälplig med hennes affärer.

Laurent. B. Hwass

Namnteckning av Lars Hvass (1690 ²⁵/₂).

I Harakers dödbok heter det om honom:

»Sedan han hemma blifwit uppfostrad i christeliga dygder och förnämligast i Herrens frycktan och sann gudacktighet skedde affärden till Academien i Lund, där han under en skicklig mans trogna anförande samt Biskopen högvyrdige och höglärde Hr Doctor Papkes inspection är undervist till det kära fäderneslandets tjenst, duglig och skickelig. Efter 9 åhrs förlopp lemnade han den Kongl. academien i Lund år 1691 med ett hederligt testimonio academico af Höglärde Professorn

¹ Ovisst om av adl. ätt. Stake.

² I Skånska nationens album (Lunds universitetsbibliotek) stå bröderna inskrivna (ej egenhändigt) omedelbart efter varandra 1683 som »Laurentius Birgeri Hwass» och »Laurentius Haqvini Birgeri Hwass». Den ytterst egendomliga namnformen för den senare med dubbla patronymika är svärförklarlig (månända kan morfadern ha hetat Laurentius Haqvini?), så mycket mer som han själv tydligen skrev sig »Laurent: B: Hwass», se namnteckningen.

och academie Rectoren Hr Erland Lagerlöf och begaf sig till främmande orter i Tyska bottn, Sveriges Crono tillhöriga, dherifrån till Saxen uppehållande sig förnämligast uthi Leipzig, Wittenberg och Hall[e], der han fliteligen studerade, blef af förnähme män allestädes högel. recommenderat hos hvarjom till sin återresa till Sveriges länder.»

Här talas icke om något eventuellt avbrott i resan på grund av moderns död. Möjligen har den avslutats först med hans hemkomst i juni 1692. Medan han ännu vistas i fädernehemmet, blev han i början av 1693 föremål för en rättegång, som säkerligen väckt betydlig uppmärksamhet, framkallad som den var av hans något hetsiga humör. Familjen blev krävd på den s. k. bakugnsskatten, avsedd för garnisonen i staden. Den äldre brodern betalade sin del men tyckte, att den andra hälften borde den yngre svara för, då han vid skiftet fått lika arv med honom. Saken var före både i kämnärs- och rådsturätten upprepade gånger och hänsköts slutligen till akademiska konsistoriet i Lund, dit Hvass på grund av studentprivilegierna vädjade. I domboken kallas bröderna »Larsz Hvas dhen gifte» och »studenten Larsz Hvas».

Stadsfiskalen Stephan Piper, furiren Anders Forsman och rotmästare Sven Pålssons hustru hade jämte stadstjänaren Hans Persson infunnit sig i Hvass' hus, där denne, hans hustru och hans farbroder Christopher voro tillstädes. Sedan handl. Hvass upplyst om att han betalt sin del, så svarade, enligt Hans Perssons vittnesmål, Piper och Forsman: »Ja, Mons: Hvas, vi måste antingen hafwa pant äller pänningar.»

I Hans Perssons relation heter det vidare: »Emellertidh gick H: Börge Larsons broder af stugun, och derpå inkom strax Studenten Larsz Hvas, som frågade, hwadh påstodh, då Piper och Forsman sade som tilförne, att [de] måste hafwa dhen resterande backerugnsskatt, hvarpå bem:te Studenten Hvas svarade: 'Willien I hafwa pant' och derpaa tog paa sängen en stor sölfvärja, läggiandes dhen för dhem på bordet, sägandes der är pant, och med det samma strax flögg till Piper, slogh honom vidh öret, ref paruquen af honom, och skiött honom hårt på dören, att icke allena stugudören flög up uthan och, att en hustru, som stodh i farstugun medh backelse medh det samma föll backlenges omkull på gulfwet. I detta tumult knoppade och iagh migh på dören, men Furiren Forsman blef i stugun, och hwadh medh honom passerade emedlertidh, weet iagh intet.» I inlagen till konsistoriet säger Forsman, att Hvass »med skuffande, hugg och slag af en käpp samt kläders rifwande våldsamt och grufvel. hanterat» honom.

Så mycket är säkert, att Forsman efter uppträdet sökte göra våldet, som föröfvats, till livssak, tillkallade vakten, vilken tydligen uppträdde på ett mycket bryskt sätt även mot den äldre brodern, då denne icke sade, var studenten befann sig. Denne hade under tiden gömt sig på en höskulle, där vakten fann honom. Den avförde honom omedelbart till arresten.

I konsistoriet, dit även Forsmans förman, överstelöjtn. Macklier, inlämnade skrivelse och företrädde av krigsfiskalen, blev Hvass emellertid frikänd. Forsman och Piper ansågos icke hava haft laga rätt att tränga in och kräva skatten, som de gjort, då de icke ägt fullmakt därtill. Båda parterna hade förgått sig, varföre kostnaderna kvittades.

Därjämte framhölls, att Hvass som student ej vore skyldig erlägga dylik skatt.

I Harakers ovan anförda dödbok heter det vidare: »När han under Gudz bistånd ankom, var, giord han en begynnelse auskultera vijd Åboo Häfrätt, derifrån han avancerade till Canzelie Secreterare und. Hr. Grefve Lars Wallenstedt, der efter till Extra ordinarius Notarius i Kungl. Häfrätten uti Stockholm, och sist till Häradshöfdinge uthi Sahl:e Hr. Pehr Gyllenhöök ställe, hvilket honom af Hans Kungl. Maj:ts anförtrodda embete han i döden med allas nöje redel. och väl förestådt hafver.»

Liksom den äldre brodern kallade han sig sedermera Hvasser. Hvasser blev häradshövding över Norrbo, Norbergs och Skinnskattebergs domsaga i Västmanland 1698, † 1716 ¹²/₄ på Kättsta gård i Harakers socken och begr. i kyrkan ²⁸/₄. — G. 1698 ⁹/₁₀ på Fors' bruk i Västerfärnebo m. MARIA GYLLENHÖÖK, i hennes första gifte, f. 167(8), † 1741 ³/₂ på Kättsta, dotter av häradshövdingen i förenämnda domsaga Per Larsson Hök, adlad Gyllenhöök (adl. ätten n:r 1115), och Regina Elbfass i dennas andra gifte. (G. 2.) 1719 ²⁸/₁₂ i Haraker m. Carl Westenhielm, [adl. ätten n:r 1201] f. 169(2), † 1728 ¹/₆.

Barn (alla födda på Kättsta):

BYRIE (BÖRJE), f. 1701 ¹³/₆ kl. 9 e. m., † s. å. ²⁴/₁₀ kl. 7 f. m.

PETRUS (PEHR), f. 1702, v. häradshövding, † 1740. Tab. 14.

CAROLUS, f. 1704 ²⁰/₂ kl. 6 f. m., † s. å. ⁹/₆.

BYRGIE (BÖRJE), f. 1705 ¹⁴/₄ kl. 10 f. m., kan möjligen vara identisk med den löjtnant Hvasser, som förekommer i Marstrand 1734. Något förnamn är där icke utsatt. Löjtnantens son kallas L a r s F r i e d r i c h (och så heter ju även Börjes bror).

LARS [FREDRIK], f. 1707 ²⁷/₄ kl. 6 f. m.; student vid Uppsala univ. 1714 ²⁸/₅ och i Västmanland-Dala nation s. å. ⁷/₇; idkade juridiska studier ännu 1727; kallas i dec. 1730 auskultant (»Lars Fredric»); auditor vid ett regte i Finland; avsked 1736; flyttade till S:t Petersburg, där han fick förmånlig anställning i det tyska Justitie-Kollegiet, † där barnlös. G. m. en kusin till ryske generalen Vilim Fermor.

REGINA PETRONELLA, f. 1708 ¹¹/₇ kl. ¹/₂ i f. m., † 1768 ²³/₁₁ i Enköping. — G. 1730 ¹⁴/₆ i Haraker m. direktören »öfwer Linne fabriquer kring Westerås» ABRAHAM HEDMAN f. 1699 ⁹/₁₀ i Avesta, prästson från Tillberga och tidigare korpral vid Livregementet till häst, † 1766 ⁹/₁ inemot 12 om natten i Haraker.

JACOB [ISRAEL], f. 1710, rektor, † 1786. Tab. 15.

MARIA CHARLOTTA, f. 1711 ⁸/₁₁, † 1712 ¹¹/₁.

EVA BEATA, f. 1713 ²³/₅, † 1741 och begr. ¹⁷/₅ i Tillberga. — G.

»wid Pingeste tiden» 1731 i Tillberga m. hovsekreteraren HANS TORSTENSSON; student i Upps. (Sthlm) 1717 $\frac{15}{3}$; brukade och bebodde Källberga i Tillberga s:n men flyttade bort efter hustruns död. Om henne heter det i dödboken: »Domina de Källberga Eva Beata Hwasser, conjux Hans Torstensson, excruciata per 13 dies æstuanti febri et pleuritidi, expiravit 26 annos nata, felix, domesticum malo atque ærumnis exonerata.»

ADAM, f. 1714 $\frac{14}{11}$ kl. $6\frac{1}{2}$ e. m.; ankom till akademien i Uppsala 1724; student där 1728 $\frac{4}{10}$; studerade till 1737, då han blev volontär vid fortifikationen; kommenderades 1741 att vara kapten Boll behjälplig vid prämbyggnaden i Finland; adjutant vid Kalmarbrigaden 1742 $\frac{13}{1}$; konduktör vid Stockholmsbrigaden 1746 $\frac{23}{4}$; löjtnant vid Finska brigaden 1751 $\frac{19}{2}$; hade 1742—1754 ständig tjänstgöring vid fästningarna i Kalmar, Malmö, Varberg, Landskrona och Kristianstad; kapten vid fortifikationen 1755 $\frac{14}{4}$; stupade vid belägringen av Demmin under pommerska kriget 1759 $\frac{12}{1}$. Ogift.

Tab. 14.

PETRUS (PEHR; PETTER) (son av Lars Hvass, sedan Hwasser, Tab. 13), f. 1702 $\frac{12}{11}$ kl. 2 f. m. på Kättsta i Haraker; student vid Uppsala univ. 1714 $\frac{22}{5}$ och i Västmanland-Dala nation s. å. $\frac{7}{7}$; idkade där juridiska studier till 1721, inskrevs i Göta hovrätt, blev där likvidationskommisarie och advokat samt vice häradshövding, † 1740. — G. 1731 $\frac{6}{4}$ på Källberga i Tillberga s:n, efter lysning i Haraker, m. MARGARETHA CHRISTINA WALLGREN från Örebro.

Barn:

CARL MAGNUS, var mönsterskrivare, död under pommerska kriget.

MARGARETHA CHRISTINA, vistades med sin man på Kättsta 1762—1763. — G. m. inspektoren MATTIAS RÖNNBERG. De kommo från Lundo förs. i Finland 1762 $\frac{5}{5}$, återflyttade till Finland 1763 och erhöilo bevis 1764 $\frac{3}{4}$.

Tab. 15.

JACOB [ISRAEL] (son av Lars Hvass, sedan Hwasser, Tab. 13), f. 1710 $\frac{21}{5}$ kl. 5 f. m. på Kättsta i Haraker; student vid Uppsala univ. 1717 $\frac{15}{3}$ och i Västmanland-Dala nation $\frac{10}{3}$, hade skickliga handledare och undervisade sedermera själv två herrar

Hastfehr och bergsrådet Bergenstiernas styvsöner Swab samt handledde även sin yngre broder Adam. Han erhöll 1734 av ärkebiskop Steuchius tillstånd att predika i Knutby; prästvigdes 1737 ²¹/₄ efter kallelse av riksrådet, frih. Lagerberg; pastorsadjunkt och vice pastor i Grythyttan och Hällefors, predikade också vid Loka hälsobrunn. Han var utan förordnande från 1744, tills biskop Kalenius, ägare av Sätra brunn, kallade honom till predikant därstädes. Han arrenderade jämväl gården Fångsbacken och var tillika traktör för brunnsgästerna. Rektor vid Arboga skola 1748 ¹²/₄; samtidigt nådårspredikant efter komminister Hoppe 1749 och efter komminister Ahlroth i Himmeta 1752 och orator vid prästmötet 1755. Han vistades flera terminer i Stockholm och lät biskopen uppehålla rektorstjänsten genom vikarie, skötte den därpå själv en kortare tid men blev sedan åter tjänstledig och hade från 1759 ständigt tjänstledighet med bibehållande av spannmålslönen¹. Att han var en egendomlig man, tillstår han själv i ett brev till domkapitlet 1756, då han säger, att han efter prästvigningen »blef så sälsam, att han mången gång sjelf förundrat sig deröfver!» Trots mycket geni och goda kunskaper samt goda utförs-gåvor lyckades han icke erhålla pastorat, säkerligen beroende på hans sätt att uppträda. Som rektor införde han en del nyheter, som borgarna uttalade sitt missnöje med, sålunda lät han gossarna spela komedi. Särskilt väckte jule-komedien om Kristi födelse i 10 akter stark anstöt. Han utgav en »moralisk veckoskrift», kallad »Svenska Herden. På Nyåret 1756. Stockholm». Härav tyckas ej ha utkommit mer än två nummer men ett St. 2 i Nyköping 1760. Av hans hand härör också: »Alla rätte ärliga Svenskas högtbetygade fögnad öfwer talemänswalen af En fattig schole-betjent. Stockholm 1765». Han ägde gård och trädgårdstomt under n:r 59 i Stor- och Vretroten i Arboga, † där 1786 ⁹/₁₁. Den senare tiden levde han ett egendomligt liv, i »sällskap med Mose», och sov flera år i sin likkista. — G. 1740 ⁴/₃ i Stockholm, efter lysning i Grythyttan, m. EVA CATHARINA GIRENIA, f. 1716 ¹¹/₉ i Hällefors, † 1776 ²⁰/₉ i Arboga, dotter av kyrkoherden i Grythyttan Daniel Girenus och hans andra hustru Catharina Brovallia.

¹ Redan innan Hv. tillträdde rektoratet, var skolan förfallen. Han begärde omedelbart reparationer både utan och innan, förbättringar i inredningen, anslag till undervisningsmaterieell m. m., fordringar, som man till en början tillmötesgick, men som, då de alltjämt ökades, föranledde långvarig process. Han handskades kanske mindre väl med pojarna och retade därigenom många. Förmäste motståndaren var »R e n h o r n», af honom kallad 'Enhörningen, som vill passera för en liten polyhistor och i en nymodig och vidlyftig politik stigit så högt, att han vill befalla öfver andras samveten.' Af en hop vilddjur säger han [Hv] sig ha blifvit sargad, men hotar att 'formera sin penna Hvassare' än vanligt och ej gifva sig, förrän han får ut sin rätt.»

B a r n (9, varav följande kända):

EVA MARIA, f. 1741 $\frac{30}{10}$ i Grythyttan, innehade jämte syskonen och bebodde till 1810 faderns gård i Arboga, † ogift 1812 $\frac{24}{11}$ i Igelsta, Romfartuna s:n.

JACOB FREDRIK, f. 1743, boktryckerikonstförvant, † 1771. Tab. 16.

LARS ADOLPH, f. 1744, prost och kyrkoherde, † 1824. Tab. 17.

ANNA CATHARINA, f. 1746 $\frac{16}{2}$ vid Loka brunn i Grythyttan, † ung.

REGINA PETRONELLA, f. 1748 $\frac{5}{11}$ i Kila, Västmanland, † ogift 1833 $\frac{10}{4}$ i Eksjö.

CARL GUSTAF, f. 1752, postdirektör, † 1840. Tab. 29.

Tab. 16.

JACOB FREDRIK (son av Jacob [Israel], Tab. 15), f. 1743 $\frac{13}{6}$ i Grythyttan; boktryckerikonstförvant; † 1771. — G. m. MARIA MARGARETHA HAMMARBERG, † 1782.

B a r n:

FREDRICA MAGDALENA, f. 1769 $\frac{10}{3}$. — G. m. buntmakare WAHLGREN.

CARL FREDRIK, f. posthum 1772 $\frac{6}{3}$, levde 1783 men omnämnes ej i bouppteckningen efter farfadern 1787 $\frac{2}{2}$.

Tab. 17.

LARS ADOLPH (son av Jacob [Israel], Tab. 15), f. 1744 $\frac{24}{7}$ i Grythyttan; gick i Västerås skola och Strängnäs gymnasium; student vid Uppsala univ. 1764; prästvigd i Stockholm av biskop Lars Benzelstierna 1769 $\frac{17}{12}$; pastorsadjunkt i Ore och 1772 i Sala; pastorex. i Västerås 1774; huspredikant hos riksrådet, greve Axel von Fersen s. å.; e. o. predikant vid Stockholms eskader av arméns flotta 1779; regementspastor vid flottan och kyrkoherde i Skeppsholms församling 1781 $\frac{4}{4}$; transport som kyrkoherde till Älvkarleby i ärkestiftet 1789 $\frac{22}{5}$, utmärkte sig där för ordningssinne, drift och verksamhet; prost 1798 $\frac{28}{2}$; kyrkoherde i Romfartuna av Västerås stift i april 1808 med tillträde 1810 $\frac{1}{5}$; tjänstgjorde som vice kontraktsprost i Norrbo härad 1812 och som kontraktsprost 1813—1816. Han »sjuknade om hösten 1813 i brösthvattusot, men en stark kropp, kraftfull själ, god diet och tienliga medicamenter uppehöll honom genom Guds wälsignelse wid lif och munterhet ända till den 12:te mai kl. 3 om morgonen 1824, då han stilla afled i Sundborns präst-

gård hos sin äldste son kyrkoherden magister Samuel Hwasser». Han jordfästes där $27/6$ eller Kristi himmelfärdsdag, men stoftet fördes sedan till Romfartuna. Under sin sjukdom hade han först sönerna till vice pastorer men lämnade sedan hela tjänsten åt församlingens komminister mot vissa förbehåll. Har (anon.) utgivit: »Personalier öfver brukspatron J. Wegelin», som åtföljde Johan Runboms likpredikan öfver denne (1789). G. 1) 1783 $4/6$ i Björksta m. MARAGARETHA CATHARINA DJURMAN, f. 1760 $9/2$ i S:ta Clara förs. i Stockholm, † 1796 $22/8$ i Älvkarleby, dotter av dåvarande komministern, sedan prosten och kyrkoherden i Björksta, fil. dr Samuel Djurman och Christina Nordlindh. — 2) 1798 $21/7$ i Stockholm m. EVA CATHARINA BJÖRLING, f. där 1764 $9/3$, † 1814 $3/4$ i Romfartuna av flussfeber, dotter av justitiarien Gustaf Björling och Christina Ulrica Örnbeck.

S ö n e r:

- I. SAMUEL, f. 1784, kyrkoherde, † 1829. Tab. 18.
- I. DANIEL, f. 1785, fil. dr, teol. lic., v. pastor, † 1816. Tab. 21.
- I. EMANUEL, f. 1787, skeppskirurg, † 1822. Tab. 23.
- I. GABRIEL, f. 1788, domprost, † 1864. Tab. 24.

I. ISRAEL, f. 1790 $17/6$ i Älvkarleby. Åtnjöt utom ett år i Hudiksvalls skola ingen annan undervisning än i hemmet, där den patriarkaliskt stränge, nitiske, originelle och begåvade fadern själv handledde honom i de klassiska språken och matematik. Eljest var han mest hänvisad till egna studier, som synnerligen lämpade sig för den inåtvände, grubblande pojken, vilken på grund av en något otymplig kropp icke i likhet med de fyra äldre bröderna var road av alla möjliga lekar och upptåg och av dem därför kallades »lilldrummeln». I stället kunde det hända, att han lade sig på ryggen antingen på marken eller i en liten båt ute på den förbifytande Dalälven och mediterade. Student vid Uppsala univ. 1804 $4/12$ (Upplands nation). Sina egentliga universitetsstudier begynte han dock först med v. t. 1806 men vistades under h. t. åter i hemmet, avlade medico-philosophisk ex. 1807 och började därpå sina egentliga medicinska studier, mest på egen hand, därvid framför allt påverkad av tysken J. C. Reil, fransmannen X. Bichat och den engelske »Hippokrates» Th. Sydenham men jämväl av d:r Pehr af Bjerken, överkirurg vid Serafimerlasaret, där han tjänstgjorde under sommaren efter avlagd med. kand.-ex. hösten 1810. Starkt allmänt inflytande rönt Hw. av Walter Scott. Med. lic. 1812 $3/6$; disp. 1813 (med prof. J. Åkerman som præses) för med. d:rsgrad öfver »De usu balneorum in febribus

curandis»; frånvarande promoverad till med. dr (primus) 1813 ¹⁸/₆. Den vattenbehandlingsmetod, han i sin avhandling förordat, kom till praktisk tillämpning under det följande fälttåget.

Sommaren 1812 var han vik. sjukhusläkare i Uppsala, inskrevs därpå som pensionär i fältläkarekåren och mottog hösten s. å. förordnande att förestå sjukvården vid första avdelningen av garni-

ISRAEL HWASSER.

Efter pennteckning i Kungl. Bibl.

sonssjukhuset, medföljde under kriget 1813—1814 svenska armén som sjukhusläkare i Tyskland och Norge och hade särskilt i Celle och Kiel en betydande arbetsuppgift. I dec. 1814 var han åter i Uppsala och blev kirurgie mag. 1815 ¹⁰/₅.

Han utgav efter hemkomsten två delar (inalles 5) av sin avhandling »De typho contagioso» och speciminerade på den tredje för professuren i praktisk medicin vid Åbo universitet och utnämndes till professor 1817 ³¹/₃.

Som professor nedlade han ett utomordentligt arbete för undervisningens höjande och verksamma bedrivande, vilket också bar synligt resultat i ökning av antalet medicine studerande. Han blev vice ordförande i Collegium medicum 1824. På egen begäran avsked från professuren i Åbo 1829 ^{30/12}, åter svensk medborgare och professor i teoretisk och praktisk medicin i Uppsala 1830 ^{17/6}.

År 1831 blev han Præfectus Nosocomii Academici (sjukhusdirektör), stiftade på 1830-talet Uppsala läkareförening, vilken han ledde, så länge han levde, fungerade som Rector magnificus läsåren 1834—1835 och 1845—1846, promoverades till fil. hedersdr vid jubelfesten i Helsingfors 1840 och var själv promotor vid med. d:rs-promotionen i Uppsala 1841.

Han blev led. av Finska hushållningssällskapet 1818, av Svenska läkarsällskapet 1825 (i 100-årsminnesskriften står 1830), av Vetenskaps-Societeten i Uppsala 1831, av Finska litteratursällskapet 1838, hedersled. av Vetenskaps-Societeten i Helsingfors 1846, led. av Vetenskapsakademien 1848, En av de Aderton i Svenska akademien (efter Sam. Grubbe) 1854 och hedersled. av Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademien 1858. Varm beundrare av Karl XIV Johan var han orator vid universitetets fest med anledning av konungens 25-årsjubileum 1843, på hans initiativ grundades 1848 ^{9/3} Karl Johansförbundet¹ och H. tilldelades 1849 av Svenska akademien dess stora, av samme konung stiftade pris. — R R S:t Wl O 4 kl 1825, R N O 1842 ^{28/1} och K N O 1 kl 1856 ^{28/4}.

På egen begäran erhöll han avsked från professuren 1855 ^{26/7}, men fortastte ända in i det sista med sin vetenskapliga gärning; † 1860 ^{11/6} i Uppsala på grund av kallbrand, framkallad av att han barfota under promenad i sin våning fått en trästicka i ena foten.

Hwasser beskrives som kortväxt men satt och fyllig. Han rörde sig mycket litet de senare åren och lämnade ej sin våning, utom när plikten bjöd. Ständigt sysselsatt med läsning eller mediterande bolmade han ivrigt på sin pipa och sov ytterst litet.

Hans minnestecknare, professor Per Hedenius (som skrivit biogr. inledn. till Hwassers »Valda skrifter» i del 1, 1868, xxiii s.) säger om Hwasser: »Hans vetenskapliga personlighet bär i hög grad genialitetens prägel. Till de stora theoretiska själsförmögenheter, som han af naturen erhållit, hörde utan tvifvel äfven ett ljusst förstånd, men en ovanligt rik och djup känsla, en stark och liflig inbillningsgåfva voro dock hos honom ännu mer framstående än den nyktra begreppsbildningen och stränga reflexionen. Här af karakteriseras arten af hans snille och författarskap. Detta blef derföre mer poetiskt och construerande än strängt

¹ Jfr härom U. Quensels å nästa sida nämnda, nyutkomna studie.

analytiskt och vetenskapligt bevisande. Ehuru han till sitt egentliga forskningsfält valt en så starkt empirisk vetenskap som medicinen, hängaf han sig likväl vida mer åt meditation och speculativ forskning. Hans enskilda personlighet . . . var för hvar och en, som närmare lärde känna honom, i hög grad tilldragande och älskvärd. Hans samtal vittnade både om en ovanlig beläsenhet och lärdom och en djup erfarenhet af lifvet, men erhöilo dock sitt öfvervägande interesse genom hans egen snillrika originalitet, hans träffande omdömen och ofta blixtrande qvickhet . . . Trohet och fasthet i karakteren utgjorde hos honom ett särdeles utmärkande drag.»

Hwassers »Valda skrifter» utkommo i 4 delar 1868—1870. Om hans övriga skrifter se Hj. Linnström, Svenskt Boklexikon. Om Hwasser jfr även G. Heinricus »Israel Hwassers uttalanden i hans finska korrespondens om personer och förhållanden i Sverige» (i Svenska litteratursällskapets i Finland Förhandlingar och uppsatser, bd 21, 1907) samt Ulrik Quensel, »Israel Hwasser och hans tid» (Upps. 1932. 8:o. 3 + 40 s., 1 pl.-portr. Bihang till Karl Johans Förbundets Handlingar.)¹

Arvtagare till prof. Hwasser voro hans fosterbarn, fröken *Augusta Maria (Wadsberg^a) Hwasser*, f. 1834 ²⁶/₅ i Viksta, † 1861 ²/₂ i Uppsala, och brorsonen, hovkamreraren Daniel Hwasser, vilka ärvde lika, sedan hans husföreståndarinna, fröken Augusta Claesson erhållit hans silverskrivdon med penna (silvret i boet, 1004 ³/₄ lod å 1:60, värderades till 1607:60).

G. 1817 ²⁹/₇ i Uppsala m. ANNA CHARLOTTA WADSBERG, f. 1794 ¹⁷/₂ i Stockholm, † 1852 ²/₈ i Uppsala, dotter av brunnsintendenten, med. dr Anders Magnus Wadsberg och Johanna Sophia Bergen. Äktenskapet var barnlöst.

1. NATHANAEL, f. 1792 ³/₁ i Älvkarleby; e. o. postexpeditör 1812 ⁷/₆; postmästare i Enköping 1816 ²⁴/₆; genom tjänstebyte med C. Liljedahl transport till Tierp 1825 ¹⁸/₃, † ogift 1830 ²⁷/₄ i Yvre, Tierps s:n.

2. ADOLPH LEONARD, f. 1803 ²²/₂ i Älvkarleby; medföljde halvbrodern Israel till Åbo 1817; student där 1818 ⁴/₄; betyg till Sverige 1820 ²²/₆; student vid Uppsala univ. s. å.; disp. där pro exercitio 1822 under mag. D. U. Arborelius' presidium över »Conspectus grammaticus linguæ Dalecarliæ, P. II:da»; fil. kand. v. t. 1827; studerade h. t. 1827—h. t. 1830 anatomi, fysiologi och kemi vid Karolinska institutet i Stockholm; stipendiat i fältläkarkåren hösten 1828 och tjänst-

¹ Jfr nedan sid. 124.

² Hon var professorskan Hwassers kusins dotter.

gjorde vid Allmänna garnisonssjukhuset och Serafimerlasarettet; disp. pro gradu philosophico med prof. E. G. Geijer som preses över »De regno vetere Burgundiorum»; promoverad till fil. dr 1830 ¹⁸/₆; student i Norrlands nation i Lund h. t. 1830; farmaceutisk ex. s. å.; med. kand. v. t. 1831; med. lic. 1833 ¹⁸/₂; disp. pro gradu medico 1833 ¹⁸/₃ med. prof. J. Sönnenberg som preses över »Ad anginam membranaceam epidemice in Scania grassantem observationes»; promoverad till med. dr 1834 ²⁰/₆; kir. mag. s. å. ¹⁸/₃; förordnande som stads- och lasarettsläkare i Nyköping några månader 1833, som läkare i Västra Bergslagen 1834, som stadsläkare i Hedemora 1834 ⁹/₁₁—1835 ²⁶/₁₀; gjorde s. å. vetenskaplig resa till Köpenhamn och speciminerade efter återkomsten påföljande vår i Lund med »De constitutione hectica dissertatio pathologica»; docent i praktisk medicin vid Lunds univ. 1836 ²⁴/₆; stadsläkare i Karlskrona 1836 ³⁰/₆; därjämte läkare vid Blekinge läns-lasarett där s. å. ²²/₁₀; bataljonsläkare vid Värmlands fältjägerregemente 1838 ¹⁷/₈ och bosatte sig i Kristinehamn, där han utövade praktik; på egen begäran 1848 avsked på grund av sjuklighet; † ogift 1850 ²⁵/₂ i Kristinehamn. Skrev uppsatser i Hygiea III, IV, V.

Tab. 18.

SAMUEL (son av Lars Adolph, Tab. 17), f. 1784 ¹⁷/₇ i Skeppsholms förs. i Stockholm; student vid Uppsala univ. 1800 ⁹/₁₀ och i Västmanland-Dala nation; disp. pro gradu philosophico 1806 över »De Epistola poetica»; promoverad fil. dr s. å. ¹⁴/₆; prästvigd 1809 ⁷/₇ i S:ta Clara kyrka i Stockholm av biskop Waller; pastorsadjunkt i Nora men erhöll snart missiv till fadern; kollega i Falun 1810 ²²/₃, tillträdde andra klassen 1811; pastoralex. 1814 ¹³/₆; föreslogs utan ansökan till Sundborns pastorat 1817 och fick fullmakt efter valet s. å. ⁴/₈; tillträdde 1819 ¹/₅; transport till Orsa 1827 ⁵/₃ och skulle tillträda detta pastorat 1829 men avled av vattusot s. å. ¹²/₆ under flyttningen i Falun, där han sökte läkarvård.

Utom ovannämnda skrift har han utgivit: »De satira Juvenalis» (Upps. 1808). Carl Steffenburg skriver om honom (i »Minnen från skola och gymnasium»): »— — — den älsklige Samuel Hwasser, stiftets älskvärdaste pastor, den bästa af alla mina lärare. Hos honom var jag adjunkt i 4 år. Den tiden roade han sig med att dagligen läsa ett kapitel i Bibeln på 9 språk. Vid ett stort bord fullt med uppslagna böcker satt han före 6 om morgnarna. 'Det är roligt att se, hur gubbarna vändats efter uttryck', var ett af de yttranden, han dervid fälde. Han var musikaliskt bildad, sångare (äfvén violon-

cellist), poet, god predikant, till lynnet glad som ett barn. Helst sjöng han Fredmans Epistlar.»

G.¹ 1819 $\frac{1}{8}$ efter lysning i Falun m. ANNA GUSTAFVA BERGER, f. 1794 $\frac{17}{2}$ där, † 1857 $\frac{10}{1}$ i Leksands prästgård och nedsatt i Bergööska graven å Stora Kopparbergs kyrkogård, dotter av handlanden i Falun Carl Gustaf Berger och Margareta Christina Westman.

B a r n (alla födda i Sundborn):

THEODOR, f. 1820 $\frac{3}{7}$; utbildade sig till maskiningenjör; lärling på Järnkontorets mekaniska stat; fick understöd med 500 rdr för resa till Belgien och England 1854 $\frac{4}{1}$; anställdes vid den under byggnad varande Gävle—Dala järnväg 1855 med uppdrag att uppgöra alla ritningar för broar — vilka av sparsamhetsskäl uppfördes av trä utom bron över Lillån i Gävle, som byggdes av järn — ävensom ritningar till lokomotivstall och maskinverkstäder samt att övervaka deras utförande och erhöll härför 3,000 rdr rmt i lön. Maskiningenjör vid järnvägen 1859 $\frac{14}{3}$, avsked med pension 1874 $\frac{21}{12}$. Emellertid utsågs han till järnvägens verkst. dir. 1876 $\frac{2}{8}$ men avgick 1886 $\frac{10}{8}$ på grund av tvist om järnvägens utsträckning till Rättvik och tillerkändes då en pension på 5,000 kr. Under sin Gävletid var han stadsfullmäktig två perioder och led. av landstinget. Efter avskedet flyttade han till Stockholm, där han dog ogift 1887 $\frac{23}{7}$. Har utgivit: »Handbok för lokomotivförare med 9 större lithografierade plancher» (Sthlm 1865, övers. t. finska 1870).

GUSTAF, f. 1821 $\frac{2}{12}$, handelsbokhållare i Hedemora, † ogift 1844 $\frac{14}{11}$ där av inflammation i hjärtsäcken.

SAMUEL, f. 1823 $\frac{7}{5}$, † 1825 $\frac{24}{7}$ i Sundborn.

BERNHARD, f. 1825 $\frac{9}{6}$. Blev vid unga år fosterson hos farbrodern Israel; studentex. i Uppsala 1846 $\frac{10}{6}$ och studerade där; telegrafelev 1863 $\frac{20}{5}$; e. o. assistent 1864 $\frac{23}{4}$; assistent i Gävle 1867 $\frac{15}{4}$ (tilltr. $\frac{1}{5}$); transport till Eskilstuna 1871 $\frac{20}{10}$ och till Stockholm 1880 $\frac{20}{9}$, † ogift 1883 $\frac{4}{5}$ i Eskilstuna.

Omedelbart efter dödsfallet lästes i Eskilstuna Tidning: — — —
 »Rikt utrustad af naturen, begåfvad med en ovanligt skarp iakttagelseförmåga egnade han sig på lediga stunder specielt åt att klippa silhouetter, hvilket han verkstälde med en hög grad af konstnärlighet. Tidningen Söndags-Nisse förvarar i sina äldre årgångar många af Hwassers 'gubbar'. Beundransvärd var både den ledighet och den säkerhet, med hvilken han klippte sina gubbar. En bit papper och en sax, ett motiv framkastadt för tillfället af hvilken som helst, synnerligast af barn inom familjer, der han umgicks — och han hade en bild färdig, som icke blott spred glädje för ögonblicket, utan äfven tålde vid en strängare

¹ Vigseldatum efter herdaminnet.

granskning. Den glädje, som han på detta sätt spred bland familjekretsens yngre medlemmar, var för hans barnafromma själ tillfyllestgörande. På sig sjelf tänkte han föga, och den mekaniska tjenstgöringen vid telegrafan blef honom så småningom en börda. Sålunda slöt han sig på äldre dagar alltmer inom sig sjelf, och tilltagande sjuklighet gjorde för honom nödvändigt att åtnjuta tjenstledighet, till dess han — — — afled, glömd af de många, hvilka han roat med sina gubbar, men förvisso ihågkommen af dem, som inse, att han under gynsammare förhållanden skulle hafva utvecklat sig till en konstnär af framstående rang.»

RICHARD, f. 1826, kyrkoherde, † 1906. Tab. 19.

EDWARD, f. 1828 ⁶/₁₂, kom tidigt som bruksbokhållare till Wij bruk, tillhörande Ockelboverken, och var kvar där i slutet av 1880-talet, flyttade därifrån till Jädraås' bruk och hade där anställning hos dåv. trafikchefen för Lingshed—Norr Sundets järnväg Johan August Westerlund, † ogift 1905 ¹⁰/₁ där.

Tab. 19.

RICHARD (son av Samuel, Tab. 18), f. 1826 ²⁷/₁₀ i Sundborn. Kom vid faderns död till farbrodern Gabriel i Stora Skedvi och medföljde denne efter hans utnämning till domprost i Västerås; gick i både Falu och Västerås' skolor; studentex. i Uppsala v. t. 1847; ämnade först bli läkare men fick avsmak för kallet på anatomi-salen och bestämde sig i stället för prästbanan efter att hava bevisat en prästvigning i Uppsala domkyrka 1849; prästvigd 1851 ¹/₆; v. komminister i Ljusnarsberg, sedan i Venjan (två olika omgångar), hos farbrodern och fosterfadern i Leksand, där han av allmogen alltid tilltalades med uttrycket »unga Hwasser». Under sin vice pastorstid i Ore utförde han, som hade mångsidiga intressen, en målning över församlingens kyrka; denna tavla förvaras nu i Mockfjärds prästgård. Komminister i Björksta 1863 ¹³/₁ (tilltr. 1864 ¹/₅); pastora-lex. 1865 ¹⁹/₆; kyrkoherde i Venjan (en undangömd församling i övre Dalarne) 1872 ¹³/₃ (tilltr. s. å. ¹/₅); transport till det natursköna Ore vid vägen till Hälsingland 1890 ¹⁵/₁₁ (tilltr. 1892 ¹/₅), † där 1906 ²⁹/₁₀.

I Venjan, där Hw. stannade 20 år, rådde den uppfattningen, att han skulle få bli där i hela sitt liv, vilket en bondgubbe uttryckte med orden: »Int' kommer du härifrån, Hwasser, förr'n du kommer i backen.» Emellertid kom han väl överens med sina församlingsbor. Ingen frikyrkoverksamhet förekom i pastoratet. I fisket i Venjansjön hade han en vederkvickelse, sina sångfåglar och blommor vårdade han ömt. Begåvad med en vacker sångröst kunde han ännu söndagen före sin död låta den ljuda från altaret. Predika

hade han då icke orkat på länge, men annars skrev han noggrant ner sina predikningar. Dessa vila nu enligt hans yttersta vilja i hans grav. Älsklig, gladlynt och livlig var han under alla livets förhållanden, och humorn saknades sällan; den spred ljus och hopp i den ofta tryckta tillvaron. — G. 1865 ²⁸/₉ i Öregrund m. JULIA DOROTHEA ASPLING, f. 1842 ¹³/₇ i Häverö, † 1911 ⁷/₄ i Mockfjärds prästgård, dotter av inspektoren vid Herrängs gruvor Emil Theodor Aspling och Anna Elisabeth Kahl.

B a r n:

ANNA JULIA GUSTAFVA, f. 1866 ¹⁰/₁₂ i Björksta, genomgick flicklärov. i Falun och var sedan privatlärarinna, bl. a. i Mora 1886—1887, emigrerade till U. S. A. 1888 och har där haft skilda anställningar, innehar för närvarande tapisseriaffär i Chicago, Ill. Ogift.

IDA MARIA ELISABETH, f. 1868 ²⁸/₁ i Björksta. Bor änka i Nås. — G. 1887 ²¹/₈ i Venjan m. kronolänsmannen i Nås OSKAR FREDRIK KALLIN, f. 1858 ¹⁸/₅ i Trehörningsjö, † 1899 ²⁸/₃ å länslasarettet i Falun.

SIGRID AUGUSTA DOROTHEA, f. 1870 ¹⁰/₇ i Björksta, förestod Drottning Desiderias arbetskola i Visby 1904—1930, bor nu i Äppelviken. — G. 1892 ¹²/₁₀ i Falun m. kaptenen vid Gotlands infanteriregemente, R S O, DANIEL HERMAN SÖDERBERG, f. 1856 ¹⁸/₄ i Visby, † 1901 ⁶/₃ i Slite.

HJALMAR RICHARD THEODOR, f. 1871 ²⁹/₁₂ i Björksta; gick i Falu lärov.; mogenhetsex. i Uppsala 1891; student vid Uppsala univ. s. å.; extralärare i Gävle 1906—1907, i Jönköping 1907—1909 och 1910—1913 samt i Östersund 1909—1910; dispens från teologiska examina 1913 ²⁸/₈; prästvigdes för Linköpings stift s. å. ²⁶/₅; har haft missiv som vice pastor i Vena, Motala, Kisa m. fl. ställen; v. komminister i S:t Olai förs. i Norrköping 1931. Hw. har gjort tvenne utländska studieresor och av trycket utgivit: »Reflexioner och funderingar. Minnen från en resa 1924» (Motala s. å.).

AXEL GUSTAF SAMUEL, f. 1874, lokomotivförare. Tab. 20.

EVA MATHILDA CECILIA, f. 1880 ²¹/₁₂ i Venjan, har genomgått praktisk skola och var sjuksköterskelev vid Söderhamns lasarett 1902. — G. 1903 ¹⁹/₁₁ i Nås m. statens folkskolinspektör i Västmanlands östra inspektionsområde, LVO, fil. kand., pastor ANDERS JOEL EUCHARIUS OLSSON GARPE, f. 1869 ²⁰/₂ i Grytnäs.

Tab. 20.

AXEL GUSTAF SAMUEL (son av Richard, Tab. 19), f. 1874 ¹⁸/₈ i Venjan, gick i Falu h. a. läroverk, praktiserade vid flera verkstäder

och två år som eldare till sjöss; maskinistex. vid navigationsskolan i Malmö 1897; lokomotiveldare vid Statens järnvägar s. å.; ord. lokomotivförare 1906. Var åren 1905—1912 bosatt i Katrineholm, sedan i Norrköping. — G. 1905 $\frac{5}{12}$ i Stora Malm m. HEDVIG ZENOBIA PETTERSSON, f. 1879 $\frac{20}{10}$ i Lunda (Söderm.), dotter av lantbrukaren Carl Fredrik Pettersson och Maria Carolina Carlsson.

S o n:

ESKIL RICHARD SAMUEL, f. 1907 $\frac{7}{12}$ i Katrineholm, Stora Malms förs., studentex. vid Norrköpings h. a. läroverk 1927 $\frac{19}{6}$; student vid Uppsala univ. (Östg. nat.) 1928 $\frac{22}{10}$; teol.-fil. ex. 1931 $\frac{22}{6}$; student vid Lunds univ. (Östg. nat.) s. å. $\frac{9}{10}$.

Tab. 21.

DANIEL (son av Lars Adolph, Tab. 17), f. 1785 $\frac{21}{9}$ i Skeppsholms församling i Stockholm; student vid Uppsala univ. samtidigt med äldre brodern 1800 $\frac{9}{10}$; författade både sin och broderns disputationer pro exercitio och fullgjorde denna disputation under D. Boëthius 1801, avlade fil. kand.-ex. på en hösttermin (16 ämnen); disp. pro gradu under Liljeblad 1806; promoverad till fil. dr $\frac{14}{6}$ s. å.; utgav 1810 »Dissertatio de ridiculo», p. 1—3; teol. kand. s. å.; disp. 1810 under Olbers; efter två terminers studier teol. lic. 1813; prästvigd till vice pastor hos fadern i Romfartuna, † där av recidiv i lunginflammation 1816 $\frac{12}{10}$.

Brodern Israel yttrar om honom i sina självbiografiska anteckningar, att han hade en alldeles otrolig lätthet att inhämta kunskaper, men att han redan från sitt 17:de år upphörde med allvarligare studier, liksom han icke heller kände någon genomgripande kallelse vid valet av levnadsbana. Hans skaldegåva var verklig och rik, men han brydde sig icke om att genom studier utveckla och fullkomna den. Den personliga sarkasmen blev det övervägande elementet trots diktionens ledighet och liv. Även som präst var han egenartad, och han kunde, när han kom upp i predikstolen, tack vare sin djupa, mystiska känsla göra ett utomordentligt intryck på åhörarna. Israel blev djupt gripen av broderns död, enär han anklagade sig själv för att som läkare ej hava gjort allt, som stod i hans makt för att hjälpa honom till hälsa.

År 1868 trycktes i 100 ex. »Skrifter af Daniel Hwasser», vilka innehålla dels »Verser öfver Philosophie-doktors-promotionen i Upsala, den 14 Juni 1806», sarkastiska till innehållet med en strof till vardera av hans 49 promotionskamrater, vidare »Ode till min

Snusdosa» och »Sång emot Snuset» samt »Tal, hållet i gladt lag». Styckena om snuset trycktes tidigare i [O. S. von Unge], »Rappe naturel i vers och prosa af Vandringsmannen genom Dalarne» (Westerås 1835), och talet, som tidigare tillskrivits Theodor Hagberg men i verkligheten hållits av Hwasser, i Uppsala 1851. — G. 1815 ²¹/₂ å Hässlö gård vid Västerås m. CHARLOTTA WILHELMINA ÅKERMAN, f. 1795 ²/₁₁ i Irsta, † 1820 ¹/₆ i Romfartuna av lungshot, dotter av klockaren Wilhelm Ludvig Åkerman och Christina Charlotta Bellander.

S ö n e r (båda födda i Romfartuna):

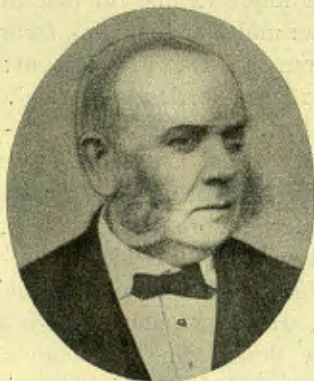
LARS, f. 1816 ²⁹/₂; kom under moderns sjukdom till farbrodern i Sundborn 1819, medföljde denne vid den tillämnade flyttningen, men då han dog, innan målet nåddes, fick farbrodern Gabriel i Stora Skedvi taga hand om gossen, till dess att denne 1834 for till Lund; student där 1835 (Norrlands nation). I terminskatalogen förekommer han här h. t. 1835 och åren 1837—1839 och 1841. Han tyckes hava studerat teologi att döma av tre predikningar, som han utgivit åren 1840, 1842 och 1843. År 1843—1844 var han en kortare tid redaktör för Örebro Aftonblad, och han påtalar enligt ett i Örebro läns museum förvarat aktstycke, varför icke han själv i st. f. boktryckaren får stånda ansvar för artiklar i tidningen, riktade mot stadsfiskalen. Han har vidare utgivit »Svar på tal» (Örebro 1844) och »Juridiska skuggspel. Framställda till allmänt beskådande, 1:sta afdelningen» (Eskilstuna 1846); † ogift 1849 ²/₆ i Örebro och kallas då f. d. studerande.

DANIEL, f. 1817, hovkamrer, † 1871. Tab. 22.

Tab. 22.

DANIEL (son av Daniel, Tab. 21), f. posthum 1817 ²⁹/₂ i Romfartuna, 7 månader efter faderns frånfalle; upptogs som fosterson hos farbrodern Israel, vilken på grund av de tragiska omständigheterna vid faderns död älskade barnet, innan det lämnat moderlivet, och framdeles blev den ömmaste fader för den föräldralöse. Student i Uppsala 1837 men kom aldrig att ägna sig åt allvarliga studier, som man kunde väntat av den begåvade ynglingen. Studentlivet grep honom helt, och snart blev han på grund av sin härliga tenor, sin sarkastiska kvickhet (ett arv från fadern) och sin levnadsglädjen av de ledande i studentsällskapet Juvenalernas många festliga söndagssoareer och samkväm, där skämtet och ordlekarna flödade och sången klingade som aldrig förr. Särskilt torde ett par offentliga teatraliska föreställningar till förmån för skalden Johan Nybom,

vilka studentkåren gav höstterminen 1843, hava livligt senterats. Därvid uppfördes andra och tredje akterna av »Den stumma», en scen ur andra akten av »Wilhelm Tell» och till sist »Namnsdagsmaskeraden eller Min morbror proselyt, Hvad-du-vill» i två tavlor, den sistnämnda författad av flera studenter gemensamt men huvudsakligen av Daniel Hwasser, vilken själv spelade studenten Svartbäck och då för första gången sjöng sin egen skapelse »Studentens glada lif». Till slut avlade han dock kameralex. 1846, begav sig till Stockholm, inskrev sig i Krigskollegium 1846 ²⁷/₁₁ och fick anställning å teaterkansliet. Han blev kronprinsens, sedan Karl XV:s hovskald,

DANIEL HWASSER.

Efter L. A. Hedins monografi.¹

kastellan på Ulriksdal, erhöll titeln hovkamrerare 1857, blev Kungl. teaterns sekreterare och ombudsman 1859 ¹/₇ och var dess t. f. direktör 1860 ²¹/₅—³¹/₁₂; RVO 1867 ²⁸/₇; RDDO 1863 ²⁸/₇; † 1871 ⁹/₃ i Stockholm. — Även i Stockholm blev han en av mittfigurerna i ett glatt sällskapsliv, vilket kulminerade på den s. k. Smedjan vid Ulriksdal sommaren 1858. Hans försök på scenen 1844 misslyckades, möjligen på grund av hans korta och satta gestalt.¹

G. 1858 ¹⁴/₁₀ i Uppsala m. den berömda skådespelerskan EBBA CHARLOTTA ELISE JACOBSSON, f. 1831 ¹⁶/₃ i Nikolai förs. i Stockholm, † 1894 ²⁸/₁ å sin villa Västråt i Fiskebäckskil, dotter av vaktmästaren vid inrikes tullbevakningen Johan Magnus Jacobsson och Catharina Maria Bergström. Hon blev elev vid Kungl. teatern

¹ Om D. Hw. jfr L. Alfr. Hedin, *Daniel Hwasser*. Skämtaren, sångaren och diktaren från en gången tid. Urval ur hans efterlämnade papper jämte biografiska anteckningar och anmärkningar. Sthlm, Albert Bonniers förl. 1901 (80. 151 s., 1 pl.).

ELISE HWÄSSER.
Efter fotografi.

1849 $\frac{1}{1}$, aktris där 1850 $\frac{1}{7}$, premiäraktris 1853 och erhöi livstids-
engagement 1863 och kvarstod ända till 1888. Hennes rollista, som
upptager minst ett par hundra roller, tyder på en utomordentlig
mångsidighet och betydande karakteriseringsförmåga. Se om henne
Nord. Familjebok m. fl. arbeten.

Dotter:

ANNA MARIA ELISABETH (ANNA-LISA), f. 1861 $\frac{10}{8}$ i Solna, de-
buterade på Dramatiska Teatern som Dora i Sardou's pjäs av sam-
ma namn 1879 och hade sedan anställning vid Kungl. teatern 1879
—1880 och vid Nya teatern i Stockholm 1880—1886, medföljde
därpå sin man, som förde eget sällskap 1886—1889 och 1892—1895,
eller var liksom han engagerad vid Svenska teatern i Helsingfors
och i Stockholm. Ett par aftnar före bröllopet hade de blivande
makarna recett på Nya teatern, varvid Anna-Lisa under livligt bi-
fall utförde Margaretas roll i Faust. Tidigare hade hon å samma
scen med framgång kreerat titelrollen i Emilia Galotti. Sedan hon
blivit änka, gasterade hon 1908—1914 med eget sällskap i både
Finland och Sverige. Under gästspel i Hälsingfors 1905 drabbades
hon av förlamning och måste tillbringa 3 år på Stockholms sjukhem.

ANNA-LISA HWASSER ENGELBRECHT.
Efter fotografi (rollporträtt).

Som direktris saknade hon organisationsförmåga, och därför slogo hennes försök därutinnan ej väl ut. Annars var hon en betydande skådespelerska med gott huvud och en ovanligt vacker stämma; † 1918 ¹²/₁ å Allmänna försörjningsinrättningens sinnessjukavdelning i Stockholm. — G. 1881 ¹⁵/₁₀ i Jakobs kyrka i Stockholm m. skådespelaren, teaterdir. WILLIAM EDMUND ISIDOR ENGELBRECHT, f. 1855 ¹²/₄ i Stockholm, † 1904 ²⁰/₉ i Sundsvall av slaganfall på scenen under utförandet av prästens roll i »Värmlänningarna».

Tab. 23.

EMANUEL (son av Lars Adolph, Tab. 17), f. 1787 ³/₅ i Skeppsholms församling i Stockholm; student vid Uppsala univ. 1804 ⁹/₆ och i Upplands nation.¹ Trol. har han studerat medicin och kanske tagit medicinsk examen. Av en eller annan anledning har

¹ Tyvärr är nationsmatrikeln för den tiden försvunnen, vadan det icke kunnat erhållas någon upplysning om studieriktning och examina.

han emellertid lämnat landet och flyttat till Norge. Han var där överkirurg på briggen Laugen 1812, skepps- och garnisonskirurg på Fredriksverns fästning 1814, kom därifrån 1815 till Romfartuna med familj men flyttade i mars 1816 till Kristiansand i Norge och var sedan bosatt där. År 1817 var han kirurg på briggen Laaland. Han tillskrev 1821 $\frac{2}{3}$ generalchirurgen, professor Thulstrup och frågade, om denne ville konstituera honom som kompanikirurg. Denne svarade honom omedelbart, att det var omöjligt, då han icke hade norsk embedsexamen; i varje fall måste Hwasser enligt konstitutionen först avlägga præliminair-examen, innan han kunde bli kompanikirurg. Förnyade hänvändelser medförde icke bättre resultat — examen i ett annat land betydde ingenting¹ — och till sist meddelade han 1821 $\frac{20}{7}$, att han skulle begiva sig till Kristiania för att undergå tentamen, vilket var ett oundgängligt villkor, för att han skulle få lov att praktisera. Någon tentamen tyckes emellertid icke ha blivit av. Han dog 1822 $\frac{1}{4}$ i Kristiansand »af nerve-svekkelse». — G. 1812 $\frac{23}{2}$ i Kristiansand m. GUNHILD JOHANNE GABRIELSDATTER SCHULTZ, f. 1790 $\frac{10}{6}$ (Romfartuna, husförhörslängd har 1793 $\frac{23}{12}$) där, † 1864 $\frac{4}{3}$ där, dotter av toldbetjent Frantz Didrik Gabrielsen Schultz och Cecilie Johannesdatter Lund. (Omgift 1823 $\frac{9}{2}$ i Kristiansand m. skolelærer Sören Bolund Kildahl.)

S ö n e r:

FRANTZ ADOLPH DANIEL, f. 1814 $\frac{3}{11}$ i Fredriksvern, kom efter faderns död till farbrodern Gabriel att där uppfostras; var sedan i handel och flyttade från Stockholm till Nyköping 1841, där han drev specerihandel tillsammans med Anton Säaf under firma Hwasser & Säaf, † ogift 1853 $\frac{4}{4}$ av leversjukdom i västra förs. därstädes.

GABRIEL, f. 1817 $\frac{17}{9}$ i Kristiansand, † s. å. $\frac{20}{9}$.

Tab. 24.

GABRIEL (Son av Lars Adolph, Tab. 17), f. 1788 $\frac{21}{12}$ i Skeppsholms förs. i Stockholm; student vid Uppsala univ. 1801 $\frac{26}{3}$ och Västmanland-Dala nation; disp. pro exercitio under J. P. Crælius 1805 och pro gradu under G. Knös 1811; promoverad fil. dr 1812 $\frac{15}{6}$; disp. pro cand. theol. under S. Lundblad över »De Clemente Alexandrino» (Ups. 1817); teol. kand. 1817; teol. lic. 1818; prästvigd till vice pastor för fadern 1818 $\frac{7}{7}$ och stannade i Romfartuna nära 5 år; kyrkoherde i Stora Skedvi i Dalarna 1820 $\frac{11}{12}$; prost vid

¹ Just detta omnämnande tyder på, att han möjligen tagit någon examen i Sverige.

tillträdet 1823 $\frac{1}{5}$. Teol. dr i Uppsala 1830 $\frac{10}{11}$, var riksdagsman i prästeståndet för Västerås' stift vid riksdagarna 1828—1830, 1834—1835, 1840—1841 och 1844—1845; domprost i Västerås 1841 $\frac{19}{6}$, installerades s. å. $\frac{19}{10}$; erhöll första förslagsrummet till biskop i Västerås 1849 men förbigicks vid utnämningen. Det var sålunda nära, att han därvid blivit biskop Nibelius' efterträdare, liksom han tidigare blivit dennes faders efterträdare i Stora Skedvi. Han sökte nu och blev kyrkoherde i Leksand 1850 $\frac{9}{4}$, tillträdde 1852 $\frac{1}{5}$; kontraktsprost s. å.; inspektor för Falu högre elementarläroverk 1852—1860; fil. jubeldr 1862; † 1864 $\frac{3}{11}$. Jordfästningen för rättades av prosten D. E. Boëthius med likpredikan, som trycktes jämte personalia av kyrkoherde D. B. Arosenius.

Han handhade själv pastoralvården ända in på året 1864. Han har utgivit: »Tal i Westerås' Bibelsällskap 1822» (Westerås 1823). — »Predikan vid Bibelhögtiden 1841, hållen i Westerås Domkyrka» (Westerås s. å.). — »Liktal öfver f. d. capit. Jonas Carl Tuné etc. (Sthlm 1820). — »Predikan på 25:te söndagen efter trefaldighet den 9 november 1856, vid orgelverksinvigning i Christine kyrka i Falun» (1856). — I C. G. Venström och G. Hwasser, »Lärarens och åhörarenas första möte» (Falun 1859): Installationstal.

Hw. var såväl i sitt umgänge som i sin ämbetsutövning en man, som ingen kundé neka den kärlek, han själv i rikt mått gav. Han älskades därför och värderades av alla.

G. 1821 $\frac{24}{3}$ i Eskilstuna m. EBBA PAMELA NORDEWALL, f. 1794 $\frac{23}{11}$ där, † 1857 $\frac{23}{1}$ i Leksand, dotter av överstelöjtnanten Erik Nordwall, adlad af Nordewall (adl. ätten n:r 2257) och Fredrika Catharina Branting.

B a r n:

CARL ADALRIK, f. 1822, läroverksadjunkt, † 1892. Tab. 25.

AXEL, f. 1823 $\frac{1}{8}$ i Stora Skedvi, † 1825 $\frac{11}{7}$, i rödsotsepidemi.

AXEL GABRIEL, f. 1826, häradsskrivare, † 1894. Tab. 28.

EVA GABRIELLA, f. 1832 $\frac{3}{10}$ i Stora Skedvi, † 1903 $\frac{7}{3}$ i Ludvika. — G. 1861 $\frac{1}{7}$; i Leksand m. dåvarande pastorn i Leksand, sedermera kyrkoherden i Norrbärke, kontraktsprosten, LNO, AXEL WAHLBÄCK, f. 1826 $\frac{23}{3}$ i Österfärnebo, † 1897 $\frac{30}{11}$ i Ludvika.

Tab. 25.

CARL ADALRIK (son av Gabriel, Tab. 24), f. 1822 $\frac{15}{1}$ i Romfartuna; student vid Uppsala univ. 1841; fil. kand. 1848; promoverad fil. dr s. å. $\frac{19}{6}$. Från hösten s. å. vik. lärare i naturvetenskap vid Västerås gymnasium och vik. lärare i grekiska vid lärdomsskolan

där; ord. lärare vid gymnasiet 1849 $\frac{4}{12}$ (tillträdde 1850 $\frac{1}{5}$); adjunkt vid Högre elementarläroverket 1853 $\frac{27}{4}$; förordnande som vik. lektor i grekiska v. t. 1861 och läsåren 1864—1872; avsked med pension 1890 $\frac{1}{9}$. En av grundläggarna av Elementarläroverket för flickor i Västerås (först kallad Hwasserska flickskolan) 1866 förestod han detta läroverk 1868—1890. I Västerås var han ledamot av stadsfullmäktige 1863—1886. RVO 1886. Efter avskedet flyttade han till Toresund och därpå till Mariefred, † där 1892 $\frac{21}{2}$.

Skrift: »Årsprogram för Elementarläroverket för flickor i Västerås 1875—1890». — G. 1851 $\frac{11}{9}$ i Västerås m. HILMA ELISABETH CHARLOTTA WIDBERG, f. 1828 $\frac{30}{8}$ där, † 1910 $\frac{6}{5}$ på Stockholms sjukhem, liksom mannen begravnen i Västerås, dotter av stads-, provinsial- och lasarettsläkaren, med. dr och kir. mag. Johan Anders Widberg och Eva Josephina Blidberg.

B a r n (alla födda i Västerås):

EBBA SOFIA, f. 1852 $\frac{10}{6}$, † 1915 $\frac{28}{6}$ på Serafimerlasar. i Stockholm. — G. 1874 $\frac{21}{5}$ i Västerås m. gruvförvaltaren vid Ludvika bruk och sedan vid Skönviks aktiebol. GUSTAF MAURITZ TIGERSTRÖM, f. 1843 $\frac{4}{3}$ i Vimmerby, † 1915 $\frac{16}{1}$ på Gustafsberg i Ludvika.

JOHAN ESKIL GABRIEL, f. 1854 $\frac{9}{4}$; mogenhetsex. i Västerås 1872 $\frac{23}{5}$; student vid Uppsala univ. 1873; fil. kand. där 1884 $\frac{20}{1}$; provårskurs vid Södra latinläroverket i Stockholm läsåret 1884—1885; vik. adjunkt i Västerås partiellt v. t. 1877; extralärare h. t. 1877—h. t. 1880 samt läsåren 1885—1892, † ogift 1892 $\frac{14}{8}$ i Västerås.

HILMA EVELINA, f. 1856 $\frac{28}{4}$. Bor änka i Göteborg. G. 1880 $\frac{19}{7}$ i Västerås m. stationsinspektoren i Gräsberg vid Bergslagens järnvägar SELIM AUGUST LÖWENADLER, f. 1845 $\frac{20}{5}$ å Mada, † 1911 $\frac{1}{12}$ i Askim.

HILDUR GABRIELLA, f. 1859 $\frac{24}{7}$, genomgått Västerås' elementarlärov. för flickor, utex. från Stockholms folkskolelärarinneseminarium 1880, lärarinna vid förut nämnda läroverk s. å., avgick med pension v. t. 1920 men fortsatte som timlärarinna därstädes läsåren 1920—1926. Hon bor å Lärarinnehemmet Ro på Lidingön.

CARL AXEL ISRAEL, f. 1863, verkstadsingenjör, † 1928. Tab. 26.

ELLEN PAMELA, f. 1865 $\frac{20}{9}$, utex. från Småskoleseminariet i Västerås, lärarinna i Eskilstuna till 1898. — G. 1899 $\frac{20}{9}$ i Stockholm m. förvaltaren vid Dormsjö bruk JOHAN HENNING AXEL CORNELIUS, f. 1871 $\frac{10}{11}$ vid Hofors' bruk, Torsåkers s:n (Gävl.). De bo f. n. i Eskilstuna.

HILMER ADALRIK (ALRIK) EMANUEL, f. 1871, häradsskrivare. Tab. 27.

Tab. 26.

CARL AXEL ISRAEL (son av Carl Adalrik, tab. 25), f. 1863 $\frac{12}{11}$ i Västerås; mogenhetsex. i Gävle 1882; praktiskt arbete vid mekan. verkstäder i Västerås och Gävle 1882—1886; elev vid Tekniska högskolan, utex. 1889; konstruktör vid Stora Kopparbergs Bergslags A.-B. 1890 $\frac{1}{2}$ —1895 $\frac{30}{9}$; föreståndare för Dormsjö Gjutteri och Mek. Verkstad 1895 $\frac{1}{10}$ —1900 $\frac{30}{9}$; anställning som verkstadsingenjör vid A.-B. Gävle Verkstäder 1900 $\frac{4}{10}$ —1910 $\frac{14}{4}$; avdelningschef för tråddrageri och ammunition vid A.-B. Svenska Metallverken i Västerås från 1912 $\frac{1}{8}$, † 1928 $\frac{6}{8}$ i Västerås. — G. 1897 $\frac{6}{8}$ i Falun m. sin kusin PAMELA KATARINA HWASSER, f. 1865 $\frac{14}{10}$ i Leksand, dotter av häradsskrivaren Axel Gabriel Hwasser och Maria Hellsing. Bor änka i Eskilstuna. Se tab. 28.

Barn:

KARIN HILMA MARIA, f. 1898 $\frac{6}{9}$ på Dormsjö, Garpenberg; genomgått Västerås elementarlärov. för flickor 1916, elev vid telegrafverket 1917 $\frac{1}{2}$, telegrafkurs våren 1918; ordinarie telegrafist i Eskilstuna 1927 $\frac{1}{7}$.

SIGNE GABRIELLA, f. 1903 $\frac{8}{1}$ i Gävle, † s. å. $\frac{29}{11}$.

LARS AXEL ADALRIK, f. 1906 $\frac{12}{3}$ i Gävle, † 1908 $\frac{21}{3}$.

ASTRID PAMELA, f. 1910 $\frac{28}{11}$ i Gävle, utexaminerad barnsjuksköterska från Eurenii minne, Stockholm, och Flensburgska vårdanstalten, Malmö.

Tab. 27.

HILMER ADALRIK (ALRIK) EMANUEL (son av Carl Adalrik, tab. 25), f. 1871 $\frac{24}{12}$ i Västerås; mogenhetsex. där 1891 $\frac{10}{8}$; e. o. landskontorist i Västmanlands län 1892 $\frac{11}{8}$; har på förordnande bestritt häradsskrivare-, länsbokhållare-, lanträntmästare- och landskontoristbefattningar; landskontorist i nämnda län 1900 $\frac{8}{12}$; syssloman vid Västerås' lasarett 1909—1910; häradsskrivare i Tjuströ fögderi i Kalmar län 1910 $\frac{28}{11}$. Sedan 1922 styrelseledamot i Smålands Enskilda Banks avd.kontor i Västervik och ordf. där; taxeringsnämndsordförande sedan 1901; ledamot av stadsfullmäktige i Västervik, av drätselkammaren och ordf. i folkskolestyrelsen där m. m. RVO 1930. — G. 1901 $\frac{6}{8}$ i Köping m. ALMA MARIA GARTZ, f. 1873 $\frac{8}{12}$ å Granö, Kungsbarkarö, dotter av possessionaten Johan Gustaf Pettersson och Johanna Sofia Carlson.

Barn:

ELLEN MARIA, f. 1902 $\frac{3}{1}$ i Västerås. — G. 1924 $\frac{14}{9}$ i Lidingö kyrka m. bankdirektören i Smålands Ensk. Bank i Oscarshamn,

sedan byråinspektören i Bankinspektionen i Stockholm, OLA WILHELM REINHOLD KÄLLQUIST, f. 1896 ¹⁷/₇ i Stockholm.

ESKIL JOHAN ADALRIK, f. 1903 ⁸/₉ i Västerås; studentex. i Västervik 1923. ¹⁰/₅; jur. stud. vid Uppsala univ. (Östgöta nation) h. t. s. å.

ERIK ADALRIK GABRIEL, f. 1911 ⁴/₈ i Västervik; utex. som sjukgymnast fr. dr Kjellbergs institut i Stockholm 1930, bosatt i Västervik.

Tab. 28.

AXEL GABRIEL (son av Gabriel, tab. 24), f. 1826 ²⁵/₉ i Stora Skedvi; studentex. i Uppsala 1847 och i Västmanland-Dala nation s. å.; kamalexamen 1851 ⁵/₆; långvariga förordnanden som kronolänsmän och häradsskrivare; häradsskrivare i Västerbergslags fögderi 1867 ¹⁷/₉, † 1894 ²⁰/₁₁ i Falun. — G. 1863 ¹²/₄ i Leksand med MARIA HELLSING, f. 1841 ⁴/₅ i Sävsnäs, Dalarne, † 1924 ²¹/₅ i Falun, dotter av smedsmästaren Gustaf Helsing i Gravendal, Sävsnäs, och Anna Stina Langmark.

B a r n:

MARIA GABRIELLA, f. 1864 ²⁷/₄ i Älvdalen, Dalarne, † 1930 ¹¹/₃ i Falun. — G. 1891 ²/₁ där m. kommissionslantmätaren i Kopparbergs län, sedan distriktslantmätaren i Näs' distrikt KNUT AXEL NYSTRÖM, f. 1860 ²⁰/₁₂ i Falun, † 1926 ²⁰/₅ där.

PAMELA KATARINA, f. 1865 ¹⁴/₁₀ i Leksand. Bor änka i Eskilstuna. — G. 1897 ⁹/₄ i Falun m. sin kusin, civilingenjören CARL AXEL ISRAEL HWASSER. Se tab. 26.

THORBORG SOFIA, f. 1868 ²⁴/₄ i Söderbärke, † 1875 ²²/₅ där.

CARL ADOLF, f. 1870 ⁴/₃ i Söderbärke; mogenhetsex. i Falun 1890 ²²/₅; e. o. landskontorist i Kopparbergs län s. å. ²⁷/₉; landskontorist där 1899 ²²/₉; förordnanden som länsbokhållare och lantränsmästare; häradsskrivare i Nedansiljans fögderi 1907 ²²/₂. Har tjänstgjort som sekr. hos stadsfullmäktige och hos drätselkammaren i Falun, är sedan 1903 sekr. hos byggnadsnämnden där och från 1911 tillika led. av nämnden; är Gävle-Dala Hypoteksförenings ombud i Kopparbergs län sedan 1904 och kamrerare i Lima och Transtrands skogsmedelsfond sedan 1906; sedan 1908 led. av styrelsen för Kopparbergs läns sparbank och sedan 1909 av Bank A.-B. Stockholm-Övre Norrlands (nu Svenska Handelsbankens) direktion vid kontoret i Falun; ombudsman hos Dalarnes Nya Brandstodsbolag sedan 1912 ²¹/₇; sedan länge styr.-led. och kassaförvaltare i Dalarnes Fornminnes- och Hembygdsförbund m. m. Skrift: »Dalarnes nya brandstodsbolag 1878—1928. Minnesskrift enligt styrelsens

uppdrag utarbetad.» (Falun 1928; ill.). RVO 1927. — G. 1913 $^{13}/_{12}$ i Stockholm m. EVA LÖTTIGER, f. 1889 $^{11}/_{4}$ i Åby, Kalmar län, dotter av kontraktsprosten och kyrkoherden i Åby August Löttiger och hans andra hustru Anna Alma Constance Erikson.

SIGRID, f. 1872 $^{7}/_{8}$ i Söderbärke, † 1874 $^{23}/_{4}$ där.

AXEL TEODOR, f. 1874 $^{24}/_{11}$ i Söderbärke; efter slutade skolstudier brukselev å Rämens bruk i Värmland 1892; bokhållare å Lesjöfors' bruk i Värmland 1893; bokförare där 1896 och bruksförvaltare 1904; avsked med pension 1926. Han bosatte sig då i Wien men återflyttade till Sverige 1930 och bodde först i Filipstad men är nu bosatt i Stockholm samt innehar bruksrevisors- m. fl. uppdrag. Var under många år ordf. i Rämens sockens kommunalnämnd, fattigvårdsstyrelse och kommunalstämma, led. av skolråd och kyrkoråd, vägstyrelse, därjämte nämndeman och taxeringsnämndsordf. — G. 1912 $^{14}/_{12}$ i Stockholm m. EDIT SIGNE ELISABET ERIKSSON, f. 1890 $^{1}/_{6}$ i Stockholm, dotter av verkmästaren August Eriksson och Matilda Andersson.

JOHAN GABRIEL, f. 1877 $^{27}/_{10}$ i Söderbärke; mogenhetsex. i Falun 1896; kortare anställning å bank, ägnade sig sedan åt tidningsmannabanan; medarb. i Gefle Dagblad, Dagens Nyheter och Hallandsposten, inköpte 1903 boktryckeri i Kungsbacka och utgav där till sin död tidningen Nordhalland, † ogift 1905 $^{24}/_{2}$ å Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg.

Tab. 29.

CARL GUSTAF (son av Jacob [Israel], tab. 15), f. 1752 $^{2}/_{3}$ i Himmeta; skrivare i postverket; kopist hos Kungl. Generalpoststyrelsen 1779 $^{23}/_{7}$; postinspektör i Linköping 1795 $^{31}/_{10}$; postdirektörs namn 1817; † 1840 $^{23}/_{12}$ i Linköping. — G. 1792 $^{21}/_{5}$ i Älvkarleby m. sin broders svägerska MARIA ELISABETH DJURMAN, f. 1768 $^{20}/_{1}$ i Björksta, † 1800 $^{8}/_{11}$ i Linköping, dotter av kontraktsprosten, kyrkoherden i Björksta, fil. dr Samuel Djurman och Christina Nordlindh.

B a r n:

ABRAHAM f. 1792 $^{1}/_{11}$ i Stockholm; studentex. vid Uppsala univ. (Östgöta nation) 1812; hovrättsexamen där 1815; auskultant i Svea hovrätt s. å. $^{21}/_{6}$ och i Göta hovrätt 1817 $^{22}/_{1}$; v. häradshövdning 1819 $^{23}/_{11}$; länsnotarie i Östergötlands län 1821; avsked 1822; häradshövdings namn, heder och värdighet 1827 $^{4}/_{7}$; förordnades att biträda vid utarbetandet av förslag till nya författningar för postverket 1839; assessor i Svea hovrätt 1842 $^{11}/_{7}$; avsked redan 1844 $^{11}/_{7}$; † ogift 1863 $^{11}/_{2}$ i Linköping.

EBBA GUSTAFVA, f. 1793 $\frac{2}{11}$ i Stockholm, Maria förs., †1879 $\frac{26}{10}$ på »Kung Oscar I:s Minne». — G. 1846 $\frac{13}{3}$ i Stockholm med hovtandläk. hos kronprinsessan Joséphine CARL FREDRIK BICHLÉ, f. 1799 $\frac{12}{9}$ i Berlin, † 1865 $\frac{11}{7}$ på Stora Frösunda, Solna, i hans tredje gifte. (G. 1. 1829 $\frac{5}{12}$ —1840 $\frac{13}{7}$ m. Henrika Matilda Morvall, f. 1812 $\frac{10}{12}$, † 1853; 2. 1842 $\frac{3}{5}$ m. Anna Eleonora Schmidt, f. 1785 $\frac{28}{1}$, † 1845 $\frac{25}{7}$.)

CARL, f. 1795 $\frac{3}{4}$ i Stockholm; sergeant vid Andra Livgrenadjärregtet; bevistade som sådan fälttåget i Norge 1814; avsked ur krigstjänsten 1815 $\frac{13}{3}$; e. o. kontorsskrivare vid Linköpings postkontor 1816, sedan i Stockholm; studentex. i Uppsala (Östgöta nation) 1819, † ogift 1824 $\frac{22}{3}$ i Linköping.

PAUL, f. 1797 $\frac{3}{2}$ i Linköping; gick i skolan där; studentex. i Uppsala 1815 (Östgöta nation); med.-fil. examen 1818; försvarade 1820 första stycket av prof. Romansons »Afhandling om musklerne i menniskokroppen»; tjänstgjorde bl. a. å Serafimerlasarettet och Barnbördshuset i Stockholm; med kand. 1822; amanuens vid Nosocomium i Uppsala; med. lic. och kir. mag. 1823; disp. pro gradu medico s. å. med prof. Jac. Åkerman som preses över »Tumor a ruptura arteriæ ortus»; praktiserande läkare i Norrköping; promoverad till med. dr i Uppsala 1827 $\frac{15}{6}$; stadskirurg och lasarettsläkare i Norrköping s. å.; † 1828 $\frac{18}{2}$ där av lungkatarr och blodstörtning. Han begrovs i Linköping.¹ — G. 1825 $\frac{15}{11}$ i Konungsund m. SOPHIA MATHILDA AURORA MORIN, f. 1802 $\frac{10}{9}$ i Åtvid, † 1839 $\frac{9}{9}$ i Gammalkils prästgård men antecknad i Linköping, dotter av bokhållaren Carl Gustaf Morin och Catharina Näsman.

Andra bärare av namnet Hwasser äro:

NILS HWASSER (Wasser), styrman, sedan extra vaktmästare vid Södra korrektionshuset, † barnlös 1829 $\frac{24}{1}$ i Stockholm, 50 år gammal. — G. m. ANNA CHRISTINA SCHIERMAN, † 1840 $\frac{10}{5}$ i Stockholm, 63 år gammal.

KARL VILHELM HWASSER, f. 1857 $\frac{20}{3}$ i Orsa; mogenhetsex. i Falun 1876 $\frac{20}{5}$; student vid Uppsala univ. s. å.; fil. kand. 1884 $\frac{13}{9}$ (efterprovning 1896 $\frac{20}{5}$); provårskurs vid Norra latinläroverket i

¹ I Norrköpings Tidningar lästes minnesverser i tidens patetiska stil.

»Sorgens tårar, varma, ömma,
Från vårt öga rinna ner —
Vi en Hwasser aldrig glömma,
Fast han oss ej gläder mer.»

Stockholm läsåret 1885—1886; e. o. lärare där 1886^{29/8}—v. t. 1888, vid Göteborgs högre latinläroverk 1888—1890, vid lägre allmänna läroverket å Östermalm 1891^{4/2—1/4}; vid Katarina d:o partiellt 1891^{11/8} till vårterminens slut, 1891—1892 och med full tjänstgöring 1892—1893, vid södra latinläroverket från och med 1893; adjunkt vid Göteborgs högre latinläroverk 1901, † 1904^{22/12} i Göteborg. — G. 1897^{9/1} i Stockholm m. MARIA SOFIA HÖGBERG, f. 1866^{19/3}, dotter av källaremästaren Karl Högberg och Augusta Åberg. Bor änka i Stockholm.

S o n:

GÖSTA GABRIEL, f. 1898^{20/8} i Stockholm; studentex. vid Norra latinläroverket i Stockholm 1916^{9/12}; kassör hos Fastighetsaktiebolaget C. O. Lundberg, Stockholm.

Källor:

Tryckta: C. Sjöström, Skånska nationen 1682—1832 (1897); Norrlands nation i Lund (1902); K. G. Odén, Östgötars minne (1902); M. Weibull och E. Tegnér, Lunds universitets historia 1668—1868, II (1868); P. Wilner, Lunds universitets matrikel; Aksel Andersson m. fl., Uppsala universitets matrikel; Uppsala och Lunds universitets kataloger; S. Cavallin, Lunds stifts herdaminne (1855—1858); J. F. Muncktell, Westerås stifts herdaminne (1843—1846); Handlingar rör. prästmötet i Västerås 1871, 1912; A. U. Isberg, Bidrag till Malmö stads historia; Karlstads stifts matrikel; Köhlgren, Linköpings stifts matrikel; O. Lindberg, Landsstaten i Malmöhus och Kristianstads län 1719—1917 (1919); Hj. Gullberg & T. Ugglå, Landsstatsmatrikel 1913; Sacklén, Sveriges läkarhistoria och dess fortsättningar; F. C. Kiær, Norges Læger i det nittende Aarhundrede (1888—1890); I. Kobro, Norges Læger 1800—1908 (1908, 1915); J. Kleberg, Krigskollegii historia. Biograf. anteckningar 1630—1865 (1930); F. A. Dahlgren, Förteckning öfver svenska skådespel uppförda på Stockholms theatrar 1737—1863 och Kongl. theatrarnes personal 1773—1863 (1866); G. Nordensvan, Svensk teater och svenska skådespelare från Gustav III till våra dagar, II (1918); L. Alfred Hedin, Svante Hedin (1898) o. Daniel Hwasser (1901); E. Åkerberg, Musiklif inom Par Bricolle 1779—1890 (1910); O. Kugelberg, Postmästare i Sverige och Finland (1895); V. Ekstrand, Svenska landtmätare 1678—1900 (1903); J. Wessler, Svenska tandläkare 1700—1900; G. Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor (1925 ff); Walborg Hedberg & Louise Arosenius, Svenska kvinnor från skilda verksamhetsområden (1914); Karin Kock, Skånska privatbanken (1931); G. Bergström, Arboga krönika, II (1895); A. Lewenhaupt, Karl XII:s krigare (1920—1921); Fahlroths matrikel öfver tjänstemän vid Sveriges järnverk och järngrufvor (flera årgångar); Scheutz & Björkman, S. G. Dahl, E. Kölgren, Läroverksmatriklar; V. Ljungfors, Släkten Billing (i Svenska Släkter, 1908); I. Hwasser, Valda skrifter (1868—1870) o. Skålar och föredrag i Carl Johansförbundet; P. Hedenius, Israels Hwassers minne (Uppsala läkareförening 1860); H. Hofberg, Svenskt biografiskt handlexikon (1906); Hj. Linnström, Svenskt boklexikon 1830—1865 (1867—1884); B. Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur (1895—1902); Post- och Inrikes Tidningar; Stockholms Dagblad; Eskilstuna tidning; Nerikes allehanda; Nyköpingsbladet; Norrköpings tidningar m. fl.; statskalendrar.

Otryckta: Kyrkoarkiven i följ. församlingar: Arboga, Björksta, Dörvy, Eksjö, Enköping, Eskilstuna (Fors), Falu Kristine, Fors (Älvsb.), Foss (Boh.), Fredriksvern (Norge), Fuxerna, Förlösa, Gässie, Grythyttan, Gråmanstorp, Göteborgs garnison, Hedemora, Himmeta, Huaröd, Hällefors, Hälsingborg, Irsta, Kalmar, Kila (Västmn.), Konungund, Kristiansand (Norge), Kristianstad, Landskrona stad och garnison, Lid-

köping, Linköping, Lund, Malmö S:t Petri, Caroli och garnisonsförs., Marstrand, Norrköpings Hedvig, Nyköpings västra och östra, Ockelbo, Ottarp, Otterstad, Romfartuna, Rommele, Ryssby (Kron.), Råda (Skarab.), Simrishamn, Stockholm: Nicolai, S:ta Clara, Hedvig Eleonora, Skeppsholmen; Stora Skedvi, Sundborn, Tannåker, Tanum, Tillberga, Uddevalla, Upphärad, Uppsala, Wismar S:ta Marie (Tyskland), Västerfärnebo, Västerås, V. Ny, Ystads S:ta Marie och S:t Petri; Ålem, Åsbräcka, Åtvid, Älvkarleby, Ö. Hoby och Ö. Vemmenhög.

Skytts härads dombok 1663—1665; Malmö kämnärs- och rådsturätts dombok med inneliggande handlingar; Akademiska konsistoriets i Lund protokoll 1693; mantalslängder för Eskilstuna, Malmö, Stockholm och Örebro, Göteborgs och Bohuslän samt Västbo härad (Jönk.), magistratens i Malmö besiktningsinstrument 1692. Bouppteckningar i Arboga, Malmö, Norrköping, Nyköping, Stockholm och Uppsala samt i Norrbo, Sunnerbo, Sunnervikens och Tunge härader; Skånes landsbok; Malmö S:t Petri kyrkas räkenskaper och gravlängd; Regementsrullor i Krigsarkivet; Biographica i Riksarkivet; Klerckerska samlingarna i Kungl. Biblioteket i Stockholm; E. Lagerheim, Personhistoriskt lexikon (K. B.); Hülpherska samlingarna i Västerås läroverksbibliotek; Telegrafstyrelsens matrikel; Västmanland-Dala nations matrikel; Kristiansands Skifteretts arkiv; Generalkirurgens »Correspondence-protocol 1816—1825» i Statsarkivet, Oslo; Winterska samlingen i Finlands statsarkiv; muntliga och skriftliga meddelanden av släktmedlemmar och andra.

Till frågan om »Engelbrektskrönikans» författare.

Av Kjell Kumlien.

Den s. k. Nya krönikans genesis har föranlett diametralt motsatta åsiktsbildningar. Det grundläggande spørsmålet har varit, huruvida denna viktiga källskrift till vårt lands historia under åren 1389—1452 är att se som resultatet av en eller två författares verksamhet.

Då K l e m m i n g år 1868 efter huvudhandskriften, Codex Holm. D 6,¹ utgav »Nya eller Karlskrönikan», ansåg han den i fråga om sammansättning och författarursprung såsom *ett* enhetligt verk,² nedskrivet av en person, som alltigenom varit partisk för Karl Knutsson. Tio år senare presenterade v o n d e r R o p p i sin märkliga skrift rörande 1400-talets tysk-skandinaviska historia³ en skarpsinnig analys av Karlskrönikan, vari han på väsentliga punkter motbevisade teorien om en enda författare. Karlskrönikan sönderföll enligt hans mening i trenne naturliga avsnitt, nämligen tiden fram till 1436 samt epokerna 1436—1440 och 1440—1452. Det första krönikepartiet återgick på en dikt, som skrivits av en man, tillhörande kretsen kring Engelbrekt, de två senare voro längre fram i tiden författade av någon Karl Knutssons entusiastiske och hänsynslöse lovsjungare. Krönikans första avsnitt, sådant det framstår i sin äldsta, i Codex Holm. D 6 skönjbara avfattning, präglas nämligen enligt v o n d e r R o p p ännu helt av en demokratisk anda, och dess författare avslöjar sig genom sin beundran för bondehövdningen, sina folkliga

¹ I Kungl. Bibl., Stockholm.

² G. E. K l e m m i n g, Svenska Medeltidens rimkrönikor, 2 (Svenska Fornskriftssällskapets samlingar, 17), s. 255, 294 ff. — På grund av utrymmesskäl lämnas här ingen närmare beskrivning av D 6 eller av de övriga, senare handskrifter, i vilka Karlskrönikan ingår. Härom kan hämtas upplysningar hos K l e m m i n g, a. a., 2, s. 254 ff., G. v o n d e r R o p p, Zur Deutsch-Skandinavischen Geschichte des XV. Jahrhunderts (1876), s. 128 ff., I. A n d e r s s o n, Källstudier till Sveriges historia 1230—1436 (1928), s. 259 ff., E. N e u m a n, Karlskrönikans proveniens och sanningsvärde (Sammlaren, N. F., årg. 8, 1927, tr. 1927—1928, s. 103 ff., och N. F., årg. 13, 1931, tr. 1932, s. 97 ff.).

³ Se föregående not.

sympatier och sitt konkreta vetande rörande allt, som stod i samband med de engelbrektska härtågen, såsom en Engelbrekts hänförde anhängare, vilken i den berättande diktens form velat hugfästa minnet av sin hjältes märkliga bana. Denna dikt sammanfördes under Karl Knutssons konungatid med krönikepartierna 1436—1452 till ett verk, dock först sedan den, så gott det gick, omdanats till överensstämmelse¹ i form och innehåll med de senare Karl Knutssonvänliga avsnitten.²

I. Andersson förfäktade i sin 1928 utgivna doktorsavhandling en rakt motsatt ståndpunkt.³ Han hävdade, att Karlskrönikans första avsnitt vore en på skriftliga källor grundad, historisk framställning⁴ av händelserna fram till Engelbrekts död, tillkommen på Karl Knutssons initiativ. Författaren har av konung Karl fått tillstånd att begagna de officiella dokumenten i rikets arkiv, han har genom den muntliga tradition, som hans uppdragsgivare förmedlat, kunnat giva sin skildring av åren 1434—1436 must och konkret liv. Författarens syn på händelser och sammanhang under Engelbrekts tid är Karl Knutssons. Dessa antaganden, som föranletts endast av en granskning av partiet fram till 1436, leda Andersson till påståendet, att hela Karlskrönikan *under Karl Knutssons första tid som konung* författats av *en därtill befullmäktigad person*. Dess främsta uppgift har varit »att framhålla kontinuiteten mellan Engelbrekts uppror och Karl Knutssons konungadöme».⁵

Medan Andersson efter sin granskning av källorna till Karlskrönikans första avsnitt trott sig berättigad att draga vissa slutsatser rörande författarens arbetssätt och verksamhetskrets, har en minutiös stilistisk och språklig undersökning av huvudhandskriften D 6 och samtida diplom fört E. Neuman till helt andra resultat.

¹ Den ursprungliga Engelbrektsdikten skall enligt von der Ropp ha undergått två revisioner, en omkr. 1440 och en omkr. 1452.

² Enligt von der Ropp utgjorde de i D 6 efter vers 1971 utcensurerade raderna, vari berättas om Engelbrekts tvist med Bengt Stensson (Natt och Dag), en rest av den ursprungliga Engelbrektsdikten, som med detta enda undantag skulle ha omformats från den mera konstfulla rimflätning, som utmärkte de nyss nämnda, strukna versraderna, till de två senare krönikepartiernas enkla parrim. — Den något långsökta teorin vederlades övertygande av E. Hjærne i hans uppsats »Biskop Thomas' av Strängnäs visa om striden för Sveriges frihet» (i Hist. Tidskr. f. Finland 1919, s. 96 ff.).

³ Se s. 78, not 2. — Till I. Andersson ansluter sig E. Nygren i sin recension över hans doktorsavhandling (Scandia, II, 1929, s. 89 ff.).

⁴ Andersson spårar bakom inledningen till det krönikeparti, som skildrar Engelbrekts resning, annaler och diplom (s. 263 ff.); för framställningen av de politiska händelserna från hösten 1434 till våren 1436 ha flerstädes »dokument av statskaraktär» legat till grund (s. 276 ff.); som källor för de många och utförliga krönikenotiserna från Engelbrekts härtåg anar han nu förlorade dagtingehandlingar (s. 292 ff.).

⁵ I. Andersson, a. a., s. 299.

Redan i en för några år sedan publicerad studie rörande »Karlskrönikans proveniens och sanningsvärde» framträdde Neuman med en grundlig utredning av till Codex Holm. D 6 anknutna handstilsproblem och spekulerade även över frågan, vilken som kunde ha varit »huvudredaktören» av den (senare) krönikedel, som skrivits 1452—57.¹ I en nyligen tryckt uppsats med samma titel som den föregående underkastar Neuman Karlskrönikans första avsnitt en allsidig och grundlig språklig granskning, som leder honom fram till vissa även ur historisk synpunkt intresseväckande resultat. Huvud dragen i hans framställning äro följande.

För att få en pålitlig grund för den kommande undersökningen utmönstrar Neuman, efter diskussion och granskning, de ändringar i olika delar av krönikepartiet, som gjordes av »huvudredaktören» vid redigeringen på 1450-talet. I likhet med von der Ropp fäster han uppmärksamheten på de i detta krönikeavsnitt förekommande talrika uteslutningarna, som redan genom sin blotta förekomst framlocka antagandet, att Engelbrektspartiet haft annat litterärt ursprung än de senare delarna av krönikan, som i stort sett sakna sådana utgallringar. En förmodan i dylik riktning bestyrkes dessutom av den omständigheten, att man bakom de flesta av dessa utgallringar kan spåra en bestämd tendens. I denna inläser Neuman — följande von der Ropps mönstergivande analys — avsikten »alles für Karl auch nur im entferntesten anstössige zu entfernen und ihn nach Möglichkeit in den Vordergrund zu stellen». Med flera citat exemplifierar han sedan den tyske forskarens tes (s. 105—110). Ännu en art av uteslutningar äro enligt Neuman »sådana, som gjorts av hänsyn till personer, som vid Engelbrektspartiets omredigering stått Karl Knutsson nära och som det alltså legat i redaktörens intresse att i görligaste mån skona för yppande av fakta, vanhedrande för dem själva eller deras närmaste» (s. 111). Det viktigaste exemplet på en sålunda motiverad uteslutning finner Neuman i v. 2572: 1—29, vilka innehålla en skarp vidräkning med Axel Pedersson (Tott) på Varberg, vilkens son Erik Axelsson senast i oktober 1441 var i Karl Knutssons tjänst och även efter Karls trontillträde under flera år stod högt i hans gunst. Sistnämnda omständighet anser Neuman tala för att ifrågavarande parti skrivits någon gång under åren 1436—1438 men att det efter 1440 uteslutits av personliga orsaker. I samma

¹ Samlaren 1927, s. 103 ff. Neuman uppvisade här, att hand 8 i D 6 av flera skäl måste ha tillhört »huvudredaktören av den 1452—57 skrivna delen av krönikan». Efter en tämligen äventyrlig bevisning identifierade Neuman denne man — visserligen hypotetiskt — med Karl Knutssons kansler, Uppsalakaniken Bengt Jönsson, vilkens namn dock ej finnes belagt efter 1449.

slutsats — olika författare och avfattningstid för Karlskrönikans första och senare delar — resulterar Neumans undersökningar rörande rimflätningen i olika delar av krönikan samt frekvensen av vissa ord i dess olika partier (s. 113—124).

Därefter upptagas »Engelbrektskrönikans» olika delar till närmare granskning. Neuman antyder härvidlag en betydelsefull distinktion. Handskriftens första lägg, v. 1—1261, har helt karaktären av renskrift, medan däremot det andra, och första hälften av det tredje, v. 1262—2765, överflöda av för det historiska sammanhanget delvis betydelsefulla ändringar.¹ Redan Klemming drog härav slutsatsen, att de senare verserna (1262—2765) tillhörde »ett föregående skede». Dessas språkliga särpräglighet och sakliga ursprunglighet leda Neuman till konklusionen, att dessa verser, vilka hava utskrivits av den *andra* i krönikan förekommande handstilen, representera en del av den ursprungliga Engelbrektskrönikan. Då hand 1:s slutrader utgöra en omarbetning av början till hand 2:s manuskript och då språkformerna i detta flerstädes utövat en påtaglig influens inom första läggets renskrift, har denna med största sannolikhet i sin helhet baserats på ett manuskript av hand 2 (s. 124—127).² Kring denna koncentrerar sig alltså intresset, då det gäller en undersökning av Engelbrektspartiets (»Engelbrektskrönikans»?) proveniens och sanningssvärde.

En grundlig analys av hos hand 2 förekommande språkdrag, som ej här kan refereras i detalj, leder Neuman till slutsatsen, att nedskrivaren av verserna 1262—2765 måste ha varit av *tysk* härkomst. Ett flertal exempel på lågtyska språkformer gör denna konklusion ytterst trolig. Då även en mängd i krönikepartiet använda egendommiga rimord osökt låta sig förklaras genom en hänvisning till lågtyskt språkbruk, anser sig Neuman kunna utsträcka sin slutsats rörande *utskrivarens* nationalitet till att även gälla *författarens*³ (s. 127—160).

För att nå klarhet om vem denne kan ha varit, har Neuman verkställt en undersökning av diplomerna i Riksarkivet och Uppsala universitetsbibliotek för åren 1430—1442. Hans *rechercher* ha såsom resultat givit 20 brev, utskrivna av hand 2, samtliga från tiden 1434—1439. I dessa diplom återfinnas samma språkliga särdrag

¹ Dessa ändringar äro ej gjorda av hand 2. Jfr nedan, not 3.

² Neuman hävdar samtidigt (s. 125), att hand 1:s versparti utgör »en till större överensstämmelse med de politiska och språkliga intentionerna i Karlskrönikans slutparti gjord omredigering, vilken senare renskrivits av annan person än redaktören».

³ Det av hand 2 utskrivna partiet kan, som Neuman påpekat (s. 138), ej vara själva författarkonceptet; det har därtill alltför få ändringar. Även andra omständigheter peka i samma riktning (jfr s. 137 f.). Förhållandet har observerats redan av von Ropp, a. a., s. 133.

och samma piktur som hos hand 2 i Engelbrektskrönikan. Identiteten mellan dokumentens och krönikeverkets handstilar synes sålunda absolut fastslagen. Då ej mindre än *nio* av nyssnämnda diplom äro utfärdade av Sveriges riksråd och flera andra härröra från rådets främsta män, såsom drotsen och marsken (1) och marsken ensam (2), tvekar Neuman ej om vem som kan ha skrivit dem. Det måste ha varit rikets och rådets, i ett par av dessa dokument omnämnde skrivare, *Johan Fredebern*, som sålunda även framstår såsom *Engelbrektskrönikans författare*.

Härmed erhåller Neuman en fast utgångspunkt för sin undersöknings slutförande. Om skrivaren Johan Fredebern har han visserligen ej några andra biografiska upplysningar, än att han var gift med en svensk kvinna, å vilkens vägnar han gjorde anspråk på en kvarn i Norrköping,¹ och att han »troligen» liksom många andra tyskar vid denna tid var bosatt i Stockholm. Men vetskapen om krönikeförfattarens person för ändock något närmare lösningen av frågan om krönikans tillkomsttid. Det senare utmönstrade partiet om Axel Pederssons (Tott) löftesvidriga uppträdande satte terminus ad quem till året 1440.² Men till tiden före 1439 knappas gränsen in med hänsyn tagen till Engelbrektskrönikans objektivt-sympatiska skildring av Nils Stenssons (Natt och Dag) verksamhet under Engelbrekts fälttåg, som ej kan ha tillkommit under eller efter den förres landsförrädiska uppträdande under 1439. Ett språkligt skäl leder till en ännu finare fixering. Fredebern tecknar efter $\frac{9}{10}$ 1438 ordet »jag» med »jac» (28 ggr jac mot 1 ggr jak under tiden från $\frac{9}{10}$ 1438 till $\frac{10}{7}$ 1439), medan i Engelbrektskrönikan skrivningen »jak» konsekvent upprätthålles. Krönikan måste sålunda, sluter Neuman, ha tillkommit före $\frac{9}{10}$ 1438.

Vem eller vilka kunna då ha varit författarens uppdragsgivare? Von der Ropps teori, att det skulle hava varit någon Engelbrekts man, tillbakavisar Neuman — liksom Andersson — med en hänvisning till den brist på indignation krönikören visar, då han skildrar, hur Engelbrekt förbigicks vid rikshövitsmannavalet 1436. Men ej heller Anderssons hypotes om Karl Knutsson såsom upphovsman även till det första partiet av Karlskrönikan godtages. De krönikepartier, som enligt Andersson främst skulle häntyda på något sådant — skildringarna av Stegeholms belägring 1434, utnämningen av drots och marsk 1435 och belägringen av Stockholm 1436

¹ Se perg.-brev av $\frac{17}{10}$ 1438 i UUB, tr. i A. Nordén, Norrköpings medeltid (1918), nr 115, s. 140 f.

² Jfr ovan s. 80.

— äro, framför allt om hänsyn tages till den ursprungliga texten, ej så bevisande i denna riktning.¹ De två senare krönikeställenas utförlighet förklaras även därav, att Johan Fredebern, efter vad av honom utskrivna diplom visa, varit personligen närvarande vid ifrågavarande tillfällen.²

Såsom möjliga uppdragsgivare återstå enligt Neuman »kulturrens främsta representanter: klerkerna med deras ledare ärkebiskop Olov». Den sistnämnde omtalas flerstädes och alltid på ett hedrande sätt i krönikan,³ och Neuman förmenar, att »hans ande svävar» över framställningen, även där han icke omnämnes. Bevis härför lämnar framför allt den detaljerade redogörelsen för ärkebiskopsstriden, som återger Uppsalakapitlets syn på konflikten och förmodligen även personliga meddelanden från ärkebiskopen själv. Slutsatsen härav kan blott bli en. Ärkebiskop Olof, som till stor del haft Engelbrekts frihetskamp att tacka för sitt archiepiskopat, har — förmodligen i samråd med biskop Thomas, folkhövdingens varme beundrare — någon gång under åren 1436—1438 givit rikets skrivare i uppdrag att med tillgängliga arkivaliska hjälpmedel i krönikans form göra en framställning av den mördade rikshövitsmannens verksamhet. Dessa uppdragsgivares syn på händelserna ha i huvudsak kommit att präglade krönikans skildring.

* * *

Neumans fascinerande undersökning bygger på en i slika sammanhang alltför sällan nyttjad forskningsmetod: den språkliga och stilistiska granskningens.⁴ Tillvägagångssättet bjuder i detta fall på lockande framkomstmöjligheter och stora risker.⁵ — Metodiskt riktigt börjar Neuman sin undersökning med att återföra Engelbrektspartiet av krönikan till dess ursprungligaste, i handskriften skönjbara form. Tyvärr motiverar Neuman de uteslutningar, som senare gjorts av »krönikeredaktören», med historiska reflexioner, som ibland synas

¹ Karl Knutsson spelar i dessa avsnitt en framträdande roll.

² Perg.-brev, dat. Jungfruhamn 7/10 1435 samt Stockholm 10/1, 1436 och 22/1, 1436 (2 st.), RA.

³ V. 554 f., v. 1667 f., v. 1688 ff., v. 1811 ff., v. 1823 f., v. 2179 ff., v. 2287 ff.

⁴ Professor Gottfrid Carlsson har i en artikel i Svenska Dagbladet den 17 aug. 1932 framhållit värdet av Neumans studie.

⁵ Tack vare sin relativa samtidighet med de skildrade händelserna samt hela sin uppställning och sammansättning ger Codex Holm. D 6 forskaren betydelsefulla inblickar i en tidstypisk, »redaktionell» utvecklingsprocess. Neuman påpekar, att Klemmings för sin tid förtjänstfulla utgåva genom sin olämpliga disponering av stoffet knappast låter handskriften åskådligt framträda i sitt rätta skick; denna edition kan ej anses motsvara modernt-vetenskapliga krav.

något lekmannamässiga.¹ Det måste också ihågkommas, att politiska motiv ej alltid behöva hava legat till grund för smärre strykningar i krönikan. Metriskas skäl kunna också ha spelat in, som Neuman på ett ställe (s. 108) — dock alltför vagt — antyder.² Till en viss grad har N. rätt i sitt påstående, att ur Engelbrektskrönikan tendentiöst strukits notiser, som kunnat anses fördelaktiga för släkten Natt och Dag (s. 109). Man måste dock ställa sig skeptisk mot en dylik motivering för utmönstringen av v. 1479: 1—24, som skildra, huru biskop Knut (Bosson Natt och Dag) i Linköping genom överrumpling lyckas frantaga Albrekt Styke Rönö borg, som sedan överlåtes åt biskopens brorson Erik Stensson att förvaltas för domkyrkans räkning. Efter den 9 juli 1441 var för övrigt Rönö gård i Karl Knutssons ägo,³ och i denna och därmed sammanhängande omständigheter kunna måhända några av de viktigaste motiven sökas, varför detta versparti utmönstrats.

Uteslutningen av de rader (v. 2572: 1—29), i vilka Axel Pedersson (Tott) göres till föremål för en osympatisk skildring, måste diskuteras med mera försiktighet, än vad som blivit fallet i Neumans framställning (s. 11 f.). Neuman synes ej ha observerat, att mellan Karl Knutsson och Axelssönerna existerade en nära frändskap.⁴ Erik Axelsson tillhör tydligen Karl Knutssons krets redan den 9 juli 1441, då han jämte denne förekommer såsom vittne och beseglare av Eskil Isakssons (Banér) morgongåvobrev⁵ till dennes första hustru Cecilia Haraldsdotter (Gren).

¹ Det är ej alls så självklart, som förf. tycks antaga (s. 106), att Karl Knutsson på riksmötet i Arboga 1435 borde blivit hövitsman i Tjust. Den, som utsågs därtill, var Bo Knutsson (Grip), som även han var stor godsägare i Tjust och dessutom äldre än Karl Knutsson (Bo Knutssons fader dog redan 1406, se H. Rosman, Bjärkasäby, I, 1923, s. 145).

² Krönikenotisen, att Engelbrekt kvarlämnade en krigarskara utanför Laholm och lät »her bo stensson oc swan thera hövitsman wara» (s. 2477 f.), har redaktören förändrat såtillvida som han överkorsat ordet »stensson», ett förfarande, som han beträffande samma man upprepat på tal om belägringen av Varberg (s. 2576). Neuman antar (s. 110), att avsikten härmed varit att låta läsaren sväva i okunnighet om huruvida det är Bo Knutsson (Grip) eller Bo Stensson (Natt och Dag), som avsetts. Mot denna förmodan talar den omständigheten, att Bo Stensson även utan sitt patronymikon för många samtida var igenkännlig på grund av sin riddartitel — här betecknad med ordet »her» — medan Bo Knutsson ej blev riddare förrän 1441 och f. ö. ej långt därefter avled. Karlskrönikan uppehåller i detta fall mycket noga denna distinktion, och Bo Knutsson uppträder ej någonstades i krönikan med herretiteln.

³ Perg.-brev av nämnda datum i RA.

⁴ Jfr K. H. Karlsson, Axelssönernas släktskap med Bondeätten, PHT 1898—99, s. 21—23, Alexandra Skoglund, De yngre Axelssönernas förbindelser med Sverige 1441—1487 (1903), och K. Fabricius, En nordisk lensmands liv i det 15de Århundrede, HT 1904, s. 205.

⁵ Orig. på perg. i Wiksamlingen nr 13, RA; tr. i Dela Gardiska Archivet, 3, s. 79 ff., efter avskrift i den s. k. Stureska kopieboken, f. 13, LUB. Det diplom av 10/10 1441, som Neuman åberopar i detta sammanhang (s. 112) finnes i FMU III (1921), nr 2420, s. 244 ff., tryckt i bättre version än hos (Lager)Bring, Handl., 2, s. 221 f.

Neumans uppfattning, att partiet utmönstrats därför, att en medlem av Tottsläkten, Erik Axelsson, vid omredigeringen av Engelbrektspartiet stått Karl Knutsson nära, förefaller dock sannolik. Tidpunkten, då denna utgallring företogs, torde vara svår att bestämma.

Med sin lyriskt förtäljande folkviseton och sin egenartade rytm bilda verserna 1971: 1—51 en svårförklarad kontrast gentemot den övriga Engelbrektskrönikan.¹ Man har hyst olika meningar om orsaken, varför detta parti utmönstrats ur krönikeverket. Von der Ropp trodde,² att det berodde på Karl Knutssons hänsyn för Magnus Bengtsson (Natt och Dag), som i detta avsnitt skildras mycket osympatiskt. Som Neuman påpekar,³ kan detta skäl ej godtagas, då Karl Knutsson och Göksholmherrarna under åren efter Engelbrekts död knappast voro de bästa vänner — ett förhållande, varpå skildringen i Karlskrönikans både första och andra del giver talande belägg.⁴ Han förmodar i stället orsaken vara den, att en tredjedel av partiet skildrar, hur Erik Puke lyckades intaga Bengt Stenssons borg Södertälge. Häremot kan anföras, att i andra, ej censurerade krönikeavsnitt omtalas Pukes bedrifter till den nationella frihetskampens fromma med gillande.⁵ En beaktansvärd omständighet är, att verspartiet 1971: 1—51 ej alls passar in i sammanhanget. Även detta kan ha motiverat en strykning. — Neumans försök att förklara den egendomliga rytmen i detta avsnitt förefaller ej riktigt genomtänkt, framförallt icke från hans egna utgångspunkter. Han säger, att det synes »långt ifrån omöjligt, att han (d. v. s. Engelbrektskrönikans författare) känt till biskop Thomas' frihetsvisa och i detta parti sökt tillämpa dess metriska schema, men då ju detta varit ovanligt och relativt svårt, lyckats däri sämre än med knitteln».⁶ Enligt Neuman skulle alltså ett visst parti i Engelbrektskrönikan, skrivet före den 6 oktober 1438, ha rönt metrisk påverkan från Frihetsvisan, vars datering till våren eller sommaren 1439 han på annat ställe i sin uppsats synes godtaga!⁷ Troligare än denna hypotes är

Rimflätningen i verspartiet 1971: 1—51 är vanligen *a a b, c c b*, o. s. v. Neuman visar (s. 113 ff.), att det ursprungliga Engelbrektspartiet har icke mindre än 15 teradsrim (*a a a, b b b* o. s. v.).

¹ A. a., s. 136.

² A. a., s. 108.

³ Jfr min uppsats Karl Knutsson och Sveriges unionsparti våren och sommaren 1439 i HT 1930, s. 495.

⁴ T. ex. hans verksamhet i Norrland 1434 (v. 944—1001) och i Stockholm 1436 (v. 2147—2226).

⁵ A. a., s. 118.

⁶ A. a., s. 118 och 176. — Jag tillåter mig i detta sammanhang påpeka, att E. Lönnroths av Neuman (s. 176) återopade uppsats om Biskop Thomas' Fri-

väl antagandet, att verspartiet 1971: 1—51 utgör en rest av något tidigare kväde, som väl omotiverat »instoppats» i krönikörens framställning.¹

Neumans analys av Engelbrektskrönikans olika delar — som i stort sett ansluter sig till von der Ropps — framtingar emellertid en betydelsefull reservation ifråga om hans teori om *Johan Fredebern* som författare till »Engelbrektskrönikan». Hand 2, utskrivaren av versraderna 1262—2765 i Codex Holm. D 6, har också nedskrivit de av N. återopade 20 dokumenten från tiden 1434 till 1439 (jfr ovan s. 7 f.), och tillhör alltså riksrådets skrivare Johan Fredebern. *Men hand 2:s parti är förmodligen ej, enligt Neuman, själva författarkonceptet*². Man måste då, för att upprätthålla Neumans teori, förutsätta, att Fredebern skrivit rent sitt eget koncept, något som ju är ganska troligt men ingalunda säkert.³ Det måste ihågkommas, att hela denna språkliga och stilistiska diskussion om Engelbrektskrönikans författare och dennes uppdragsgivare baseras på studiet av en renskrift efter ett eller flera olikartade, nu okända original (eller efter en avskrift). Här finnes en lucka i det eljest så klara resonemanget, som borde ha föranlett författaren att på avgörande punkter använda mera reserverade uttrycksätt.

Neumans — visserligen provisoriska — bestämning av tiden för Engelbrektskrönikans tillkomst kan knappast i och för sig anses bevisande. Att Fredebern efter den 6 oktober 1438 tecknar »jag» med »jac», medan han i Engelbrektskrönikan och i de före nämnda dag utfärdade dokumenten skriver »jak», torde ej kunna tillmätas avgörande betydelse, då *flertalet av tidens originalurkunder nu äro förlorade* och det bevarade brevmaterialet således utgör endast en ringa del av det ursprungliga. Även här hade i varje fall mera moderata ordalag passat. För övrigt borde möjligen terminus ad quem med Neumans egna utgångspunkter kunnat ytterligare dragas bakåt i tiden. Ärke-

hetsvisa trycktes i *Scandia* 1931 — ej 1930 som Neuman uppgiver —, medan min uppsats om Karl Knutsson och Sveriges unionsparti våren och sommaren 1439, innehållande en försöksdatering av frihetsvisan med liknande resultat som det Lönnroth kom till, stod tryckt i *Hist. Tidskr.* 1930 (tr. 1931, men utkom några månader tidigare än nämnda häfte av *Scandia*).

¹ Krönikepartierna 2238: 1—14 och 2634—2737 påminna ifråga om själva berättartonen om avsnittet 1971: 1—51; jfr I. Andersson, a. a., s. 299 f. Utgör partiet 1971: 1—51 en rest av någon tidigare dikt, bör det ej präglas av germanismer i samma utsträckning som Engelbrektskrönikans övriga delar; av Neumans nu publicerade undersökning synes framgå, att avsnittet ovanligt litet påverkats av tyska ordvändningar. En språklig granskning just med denna utgångspunkt vore måhända motiverad.

² A. a., s. 126, 138. (». . . att ett parti med så relativt få ändringar som hand 2:s skulle vara själva författarkonceptet, är föga troligt.») Jfr s. 81, not 3.

³ Neuman tager utan reservationer detta för givet (a. a., s. 181).

biskop Olof, som enligt Neuman var Fredeberns främsta uppdragsgivare, avled i juni 1438.¹ I Neumans framställning omtalas ej denna händelse, som i den av honom själv planlagda diskussionen borde spela en oumbärlig roll.²

Trots befogade reservationer måste det ändå erkännas, att Johan Fredebern i all sin historiska obetydlighet ovanligt väl synes passa för uppgiften som »Engelbrektskrönikans» författare. Av Neumans undersökning framgår ej, i hur hög grad detta verkligen är fallet. Han synes nämligen alltför bristfälligt ha utnyttjat det tillgängliga historiska källmaterialet och har fördenskull ej kunnat dra konsekvenserna av sin hypotes. Johan Fredebern är ingalunda så okänd, som Neuman förmodar. C. G. Styffe meddelar om Fredebern uppgiften, att han den 18 juli 1434 i en brevanteckning uppgives såsom ägare till gården *Körunda* i Ösmo socken, Södermanland, där ju som bekant den under unionstiden ryktbara Hammerstasläkten hade sitt stamgods.³ Denna uppgift bör kompletteras med en annan, i detta sammanhang mycket viktig. Den 3 mars 1435 tilldömde biskop Thomas på ting i Vårdinge väpnaren Hans Djäkn av *Körunda* (Hans Diäkn aff *Kørende*) godset *Vansta* i Ösmo socken.⁴ Väpnaren *Hans Djäkn* och *Johan Fredebern* äro tydligen samma person.⁵ Om Johan Fredeberns förfäder synes tidens diplommaterial ej giva några upp-

¹ Se SRS III: 2, s. 102.

² Naturligtvis låter det sig tänkas, att det av ärkebiskop Olof meddelade uppdraget först efter hans död kommit till utförande.

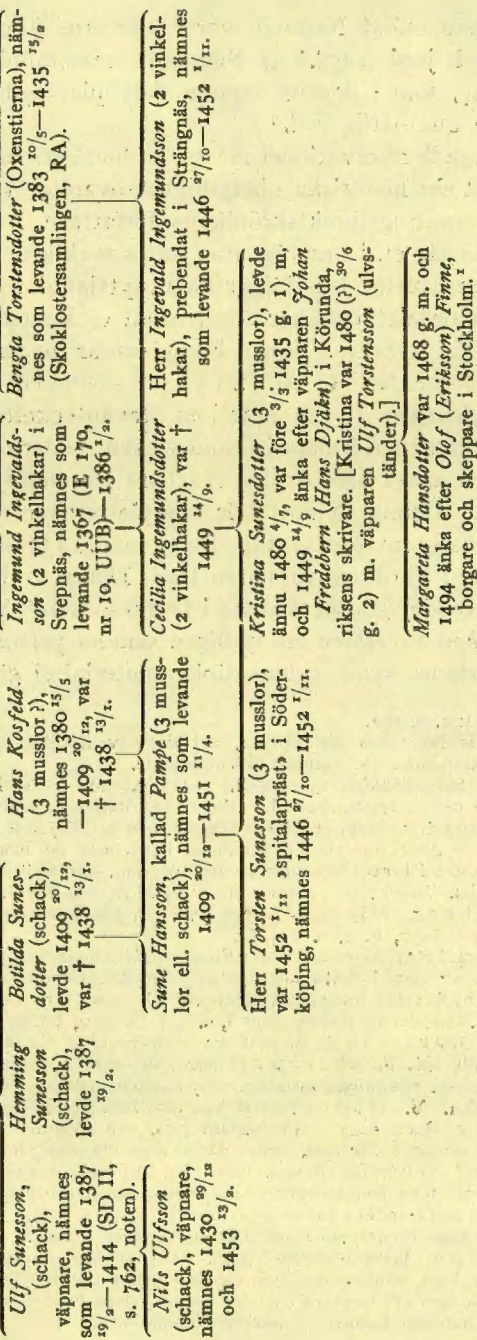
³ Styffe, *Skandinavien* (3:e uppl., 1911), s. 290. — Notisen är en anteckning i marginalen till en brevavskrift i Peringskölds *Monumenta Sveo-Gothorum VI*, *Monumenta per Sudermanniam etc.* i KB (Fh. 6), och har följande lydelse: »Nicolaus Æringlason miles de Hamarsta et Johannes Fredebern de Kørende procurarunt hanc [förmodligen den i brevet utlovade avlaten åt dem, som vallfärda till Ösmo kyrka]. Orate pro eis». Brevet och notisen ha nyligen ur viss lokalhistorisk synpunkt belysts i Ingeborg Wilcke-Lindqvist, *En kyrkoreparation på 1400-talet* (i *Fornvännen* 1932, h. 4, s. 194 f.).

⁴ Orig. på perg. i RA. Även detta brev finnes angivet hos Styffe (s. 290, not 4), dock utan återgivande av den i detta sammanhang betydelsefulla väpnartiteln.

⁵ Denna identifikation har redan gjorts av C. Annerstedt i hans handskrivna *Svenska Medeltidens frälseslägter I*, s. 191 (X 58:a, UUB) och, mera hypotetiskt, av K. H. Karlsson i *Biografiska anteckningar för medeltiden*. Ordet »diäkn», som enligt K. F. Söderwall (*Ordbok öfver svenska medeltidsspråket I*, s. 190) kan betyda »slärlunge», »studerande», har här tydligen en något annorlunda nyanserad innebörd. B. Hildebrand har fäst min uppmärksamhet på ett uttalande av Jully Ramsay i *Frälsesläkter* (s. 82): »Namnet Diekn, under medeltiden särdeles vanligt i Finland, fördes där af enskilda män, utan att något fall är känt, då det gått i arf från far till son. Ovisst är därför om det brukats såsom släktnamn, eller om det icke snarare blifvit användt såsom namntillägg för att beteckna skrifkunnighet och förfarandet i rättsvärd» (jfr PHT 1931, s. 159). — Brevet av 3/7 1435 är utskrivet av Johan Fredebern-Hans Djäkn, tydligen emedan det handlade om en angelägenhet, som berörde denne själv. Brevet har observerats av Neuman, som medtagit det i sin förteckning öfver Fredebernbrev (s. 166—170). Han gör sig mycken lård möda med att förklara (s. 172), varför Johan Fredebern — vars identitet med Hans Djäkn han icke känner — utskrivit dokumentet.

Översikt av Johan Fredeberns hustrus släktförbindelser.

Sune Hemmingsson
(schack).

¹ *Olof Finne* var en tydligen ansedd och välbärgad Stockholmsborgare. Han och *Margareta* gjorde inbördes testamente 1468 (Stockholms stads jordebok 1420—1474, utg. av H. Hildebrand, s. 343, nr 686). *Olof* intogs i Helga lekamens gille i Stockholm 1472 ^{27/5} (I. Collijn, Handlingar rörande Helga lekamens gille, I, 1921, s. 77). Hans brorsbarn från Holiola socken i Tavastland gävo hustru *Margareta*, »Olof Finnes i Gråbrödragränd», kvitto på sitt arv efter farbrodern 1494 (Stockholms stads jordebok 1475—1498, utg. av H. Hildebrand, s. 252, nr 1318, och tänkeboken 1492—1500, utg. av J. A. Almquist, s. 161). Jfr vidare registren i de utkomna delarna av Stockholms stadsböcker samt F. de Bruns register (i duplicerad maskinskrift) till Stockholms stads jordebok 1420—1498.

lysningar men väl om hans hustrus. Hon hette *Kristina Sunesdotter*. Den 14 sept. 1449 säljer hon, »fordom Hanes scriffuara hustrv», jord i Ösmo socken till sin morbror, herr *Ingevald Ingemundsson*, prebendat i Strängnäs.¹ Kristina härstammade på fädernet från östgötska lågfrälsemän och borgare av som det synes tyskt ursprung. K. H. Karlsson² lämnar härom åtskilliga upplysningar. Fadern var *Sune Hansson*, kallad *Pampe*³, farfadern *Hans Kosfeld*, förmodligen borgare i Vadstena eller Skänninge.⁴ Hans Kosfeld förde i sigillet tydligen 3 musslor, Sune Hansson ibland samma sigill, ibland (mödernevapnet) kluven sköld med ena fältet schackspelsrutat.⁵ Kristinas bror herr *Torsten Sunesson*, som 1452 var »spitalaprest» i Söderköping⁶, förde de tre musslorna⁷, liksom hon själv.⁸ Längre tillbaka än till Hans Kosfeld torde denna linje ej kunna föras. Hans Kosfelds maka *Botilda Sunesdotters* fader var *Sune Hemmingsson* (schack), och en brorson till henne var väpnaren *Nils Ulfsson* (schack), med vilken Kristina Sunesdotter ännu rätt sent uppehöll en förmodligen av släktskapen betingad förbindelse.⁹ Kristina Sunesdotters mödernesläkt saknar ej heller sitt intresse. Sune Hanssons maka *Cecilia Ingemundsdotter*¹⁰ var dotter till *Ingemund Ingevaldsson* (2 vinkelhakar) i Svepnäs. Denne, som

¹ Orig. på perg., RA. Den 11 apr. 1451 säljer hon till sin sväger *Halsten Johansson* (lilja) gods i Sorunda socken, som av gammalt legat under Körunda (orig. på perg., RA). — Att Fredebern var död före ¹⁴/₁₀ 1449 utgör — även för den händelse man i honom blott ser en avskrivare av »Engelbrektskrönikan» — ytterligare ett argument mot I. Anderssons hypotes, att Karlskrönikan i sin helhet skulle ha skrivits i början av 1450-talet.

² I sina handskrivna »Biografiska anteckningar för medeltiden». Dessa, som tillhöra Riddarhuset men varit deponerade i RA (se redogörelsen i PHT 1930, s. 9 ff.), äro från 1932 uppdelade så, att en serie (I: sedermera introducerade ätter och andra, huvudsakligen högfrälse släkter) återgått till Riddarhuset, medan två serier (II: huvudsakligen lågfrälse ätter, och III: till släkten oidentifierade frälsemän) kvarblivit som deposition i RA; registerkapsel (till ser. I—II) finnes såväl i Riddarhuset som i RA. Här ovan åsyftas ser. II. *Red:s anm.*

³ Jfr perg.-brev av ⁴/₇ 1480, där Kristina, Hans Skrivares änka, omtalas (i genitiv) som »Sonepampesdotters», det nyss nämnda brevet av ¹⁴/₁₀ 1449 samt brev av ²⁰/₁₂ 1409 (SD II, nr 1226, s. 237 f.) och ¹²/₁ 1438 (orig. på perg., RA).

⁴ Se brev ⁸/₇ 1407, SD I, nr 857, s. 655 f.

⁵ Jfr brev av ²⁰/₁₂ 1409 och ²¹/₁₀ 1411 (SD II, nr 1488), i vilka S. H. för schackvapnet, samt ¹²/₁ 1438 (3 musslor)

⁶ Orig. på perg. ¹/₁₁ 1452, RA.

⁷ Anförda brev av ¹⁴/₁₀ 1449, RA.

⁸ Se brevet ⁴/₇ 1480 och perg.-br. ²⁰/₁₀ 1480 (?), RA.

⁹ Se anförda perg.-brev av ¹¹/₄ 1451. — En »syster» till Ulf Sunesson och Botilda Sunesdotter var *Kristina Pedersdotter*, g. m. rådmannen och storköpmannen *Peter Alänning* i Stockholm.

¹⁰ Jfr perg.-brev av ¹⁴/₁₀ 1449, där Cecilia Ingemundsdotter nämnes såsom Kristina Sunesdotters moder. Att Cecilia tillhörde ätten med 2 vinkelhakar i vapnet har för mig påpekats av B. Hildebrand, som undersökt bl. a. Torsten Gjurdsöns (Oxenstierna) släktkrets i sin otryckta studie ang. Esbjörn Blåpanna (föredrag å Stockholms Högskolas historiska seminarium maj 1931).

varit »famulus» hos riddaren Magnus Bengtsson (ulf),¹ var gift med *Bengta, Torsten Gjurðssons* (Oxenstierna) dotter. Här går en brygga över till en äldre, obemärktare gren av den stora Oxenstiernska släkten.² Även om andra fränder till Kristina Sunesdotter lämna diplomaterialet upplysning. En morbror till henne var prebendaten i Strängnäs *Ingevald Ingemundsson*,³ och som en hennes äldre anförvant måste man väl beteckna den i slutet av 1300-talet levande *Ingevald Djäkn*, underlagman i Västmanland och Dalarna, som även han förde 2 vinkelhakar i sitt vapen.⁴

Bifogade översikt tydliggör nu angivna släktförhållanden.⁵

Dessa släktuppgifter insätta Engelbrektskrönikans eventuella författare i ett nytt och fruktbarande sammanhang. I stället för att vara borgare i Stockholm, såsom Neuman oriktigt antagit, tillhörde han tydligen det sörmländska lågrälset. Utgången ur samma sociala krets som en Engelbrekt och en Herman Berman — svensk lågadel av tyskt ursprung — har han haft alla förutsättningar att förstå och beundra folkhövdningens verk. Hans väpnartitel tyder på militära kunskaper; Engelbrektskrönikans många detaljerade krigsskildringar få härigenom sin rätta förklaring och bakgrund. Kanske deltog Fredebern i Engelbrekts första krigståg men säkerligen ej i det andra; antagligen var han i stället med om Stockholms belägring under vårmånaderna 1436.⁶ Betydelsefullt synes också Fredeberns grannskap med herrarna av *Hammerstaätten*, något som omvittnas av Nils Erengislessons och riksskrivarens dokumentariskt be styrkta samverkan till Ösmo kyrkobyggnads fromma.⁷ Hammerstasläkten var bland de mest nationellt sinnade i riket. Både herr Nils Erengislesson och herr Erengisle Nilsson mottogo viktiga förtroendeuppdrag av Engelbrekt. Anmärkningsvärt är också, att familjen genom släktskapens band och politiskt under hela perioden

¹ Se RPB nr 1932.

² Se Elgenstierna, Svenska adelns ättartavlor V, s. 587. — Det ovan (s. 87) omtalade *Vansta* hade varit Torsten Gjurðssons gods. Släktskapen mellan denne och Fredeberns hustru är av intresse med hänsyn till de av Neuman, a. a., s. 166, 169, omnämnda Fredebernsbrev nr:s 2 och 17.

³ Jfr ovan s. 89 samt perg.-brev i RA av den ²³/₇ 1450: här omtalar brevutfärdaren, Ingevald Ingemundsson, som en sin frände den bekante biskop *Gjurð* (*Petersson Rumpa*) i Strängnäs.

⁴ Jfr även B. H [ildebran] d i PHT 1931, s. 140.

⁵ Släkttavlan gör icke anspråk på fullständighet.

⁶ Han utskrev dokument från Stockholm av ¹⁹/₂ och ²²/₂ (2 stycken) 1436. Ut-förligheten i krönikans skildring av Stockholms belägring vinner härigenom sin förklaring. Att författaren eventuellt varit krigare talar mot Anderssons teori om Engelbrektskrönikan som en ren skrivbordsprodukt.

⁷ Jfr s. 87, not 3, och Ingeborg Wilcke-Lindqvist, a. a., s. 195, 208.

1434—1440 stod Karl Knutsson nära.¹ I denna krets kan en Engelbrektskrönika ha uppstått. Vem eller vilka hava då givit författaren uppdraget att skriva?

Det måste till en början betonas, att Johan Fredebern själv kan ha haft sin mening om händelserna och skildrat dem i någon mån så, som han själv uppfattade dem. För denna möjlighet talar i viss mån »Engelbrektskrönikans» ställvis objektiva ton, som så avgjort skiljer den från Karlskrönikans senare partier. Frågan om påverkan från andra torde emellertid ej vara så enkel att lösa, som Andersson och Neuman antagit. Det är alldeles tydligt, att motsatta inflytelser, kanske samtidigt, kanske efter varandra, korsat sig i Karlskrönikans Engelbrektsparti. Att hand 2:s parti delvis återspeglar personliga meddelanden från Karl Knutsson och att dess författare, så långt det varit möjligt, strävat att framhäva dennes insats, blir det ofrånkomliga resultatet av ett opartiskt och grundligt krönikestudium. Man behöver endast hänvisa till den utförliga skildringen av Karl Knutssons verksamhet vid Stegeholms belägring (v. 1230 ff.), till framställningen av Sigtunamötet, där den unge Karl Knutsson spelade en framträdande roll (v. 1624 ff.), till redogörelsen för de i Köpenhamn träffade förberedelserna till Halmstadsmötet (v. 1669 ff.), till berättelsen om konung Eriks ankomst till Dalarö på hösten 1435, då Karl Knutsson, Nils Jönsson (Oxenstierna) och Åbiskopen Magnus (Olavi Tavast), å rådets vägnar inväntade monarken (v. 1759: 1—37). Dessa typiska avsnitt äro alla hämtade från hand 2:s parti i dess ursprungligaste form. Även i hand 2:s skildring av Stockholms belägring i januari och februari 1436 spelar Karl Knutsson — också i den äldsta utformningen — en framträdande roll. Marsken nämnes alltid före Engelbrekt och andra herrar. Även om man tager hänsyn till de två ställen i detta avsnitt, där en senare redaktör ändrat ordet Engelbrekt till »marsken»² för

¹ Jfr krönikans skildring, hur Engelbrekt överlämnade Ringstadholm åt herr Nils Erengislesson, emedan

»han troade honom ther til betzta

thi han war en riddara aff rikens raada» (v. 1195—1196).

Nils Erengislesson utnämndes vid Arboga riksmöte 1435 till hövitsman i Östergötland (v. 1623: 2) och samma befattning erhöi under Engelbrekts andra härtåg sonen Erengisle (eller kanske delade han den med fadern?); jfr perg.-brev i RA av ²¹/₈ och ²¹/₇, 1436. Nils Erengislesson erhöi (v. 5317: 2) efter rikstörständervalet 1438 Åsunda härad i förläning. — Karl Knutsson var på flera sätt besläktad med herrarna av Hammerstaätten. Hans farfars syster var g. m. Erengisle Nilsson d. ä.; från detta äktenskap härstammade dock ej (enl. Schlegel o. Klingspors ättartavlor, s. 92) Erengisles barn. Dennes dotter Katarina blev svärmoder till Matts Ödgislesson (Lillie) och Karl Ormsson (gumsehuvud), Karl Knutssons svärfader under hans andra äktenskap (ingånget 5 okt. 1438). Jfr t. ex. perg.-brev av ²⁰/₁, 1387 (RPB nr 2290), ²⁵/₈ och ²⁰/₄, 1435 samt ²⁵/₁₀, 1439 i RA, perg.-brev av ²⁰/₇, 1440 i Stockholms stads arkiv.

² Jfr Neuman, a. a., s. 182. Det gäller talen på Korntorget och Stortorget.

att ytterligare framhäva den senares insats, framstår ändock Karl Knutsson vid Stockholms belägring såsom den ledande jämte Engelbrekt. Man har rentav intrycket, att författaren av det ursprungliga krönikepartiet gjort sitt bästa för att framhäva Karl Knutsson. Denna tendens framträder ju än mera vid skildringen av rikshövitsmannavalet i Svartbrödraklostret.

Neuman förmenar, att ärkebiskop Olofs synpunkter på händelserna i stort prägla krönikans framställning. Det är ju möjligt, att författaren från hans håll eller — vilket är mera troligt — från biskop Thomas hämtat en eller annan värdefull upplysning.¹ Men att i ärkebiskop Olof se den egentlige tillskyndaren av krönikan, är säkerligen oriktigt. De krönikecitater angående ärkebiskopen, som Neuman nyttjar för att bevisa sin tes, innehålla alla blott bleka och konventionella talesätt.² För att styrka sitt påståendes riktighet griper Neuman även till citat ur det av hand 1 utskrivna partiet, som han ju i stort sett anser bygga på den av hand 2 författade Engelbrektskrönikan. Ur hand 1:s parti kan emellertid hämtas åtskilliga belägg för att en aristokratisk tradition, kanske emanerande från Karl Knutsson och kretsen kring honom, präglat krönikans framställning. Den utan gensägelse längsta skildringen i hand 1:s parti (v. 244—469) ägnas den svenska adelns vedermödor i kriget mot holsteinare och hanseater, medan den dokumentariskt så välbelagda ärkebiskopsstriden tillerkännes ett betydligt blygsammare utrymme (v. 540—613). Flera av detta avsnitts detaljerade skildringar kunna förklaras, ej genom hänvisning till annalkällor, som här ingenting ha betytt³, utan genom muntliga meddelanden från Karl Knutsson personligen.⁴

¹ Jfr s. 87, not 1.

² Neuman, a. a., s. 183 ff. — Följande exempel må tagas ur den Neumanska citatskörden:

«thz war en god wel lærder man
mestar Olaff swa heet han» (v. 454 f.)

och:

«konungen hafde hanom stor orät gjort
som j haua her förre hört (v. 1667 f.).

De fyra återstående citaten äro lika intetsägande.

Neuman har överskattat ärkebiskop Olofs betydelse. Att framställa honom som den ledande vid Halmstadsmötet (a. a., s. 183) 1435 torde ej vara riktigt, fastän Ericus Olaf (SRS II: 1, s. 134) försäkrar så. Den främste initiativtagaren till Halmstadsmötet var Hans Kröpelin. Jfr Karlskrön., v. 1624 ff.

³ Annorlunda Andersson, a. a., s. 259 ff., vilkens analys av hand 1:s parti huvudsakligast bygges på en jämförelse mellan krönikan och annaler, bland dem främst Chronologia Anonymi. Jag kommer i annat sammanhang att utförligt upp-taga till bemötande denna ohållbara teori.

⁴ Detta gäller delvis krönikans skildring av härtåget till Gotland (v. 21—64), dess framställning av överläggningarna i rådet, innan Erik av Pommern togs till konung, då enligt vad man vet från andra källor Karl Knutssons nära fränder Sten och Ture Bengtsson (Bielke) samt Tord Bonde närvaro (v. 65—149), och dess redo-

Av de 20 brev, som under perioden 1434—1439 utskrivits av Fredebern, stå de flesta i relation till Karl Knutsson. Delvis beror givetvis detta på hans ställning i rådet. Allt förklaras dock ej härmed. Marskens morgongåvobrev till sin hustru av $\frac{9}{10}$ 1438 är utskrivet av Fredebern, likaså ett brev av $\frac{5}{8}$ 1437 i Västerås och två av $\frac{27}{10}$ 1437 i Örebro, då Karl Knutsson, tydligen stadd på resa utan medföljande råd, gjorde vissa ekonomiska överenskommelser, av vilka en visserligen skedde å kronans vägnar. Att under dylika omständigheter och med stöd av en bevisning, varpå nyss lämnats belysande prov, åsidosätta marsken Karl Knutsson för ärkebiskop Olof såsom tillskyndare av krönikan är djärvt. Visserligen kunna ärkebiskopen och biskop Thomas ha haft sitt ord med i laget, när det gällt krönikans tillkomst. Men Karl Knutsson bör ha utövat ett mäktigare inflytande på krönikören.¹ Huvudkällädrorna till Engelbrektsdikten gå säkert tillbaka till de lågfrälsekretsar, ur vilka Engelbrekt utgått och till vilka Johan Fredebern genom egen verksamhet och giftermålsförbindelser varit anknuten, samt till Karl Knutsson, rikets mäktigaste man, av vilken författaren, frivilligt eller ofrivilligt, mottagit impulser och intryck, fått del av minnen och omdömen.

Det förefaller, som om forskningen rörande Karlskrönikans första avsnitt hittills alltför ensidigt — åt det ena eller andra hållet — lokaliserat de källsprång, ur vilka »Engelbrektskrönikans» hjältedikt rinner fram. Denna svaghet vidlåder även den senaste granskning, som kommit krönikeverket till del. Neumans skarpsinniga undersökning betecknar ändock till hela sin anläggning ett stort steg framåt inom den forskning, som sysslar med Karlskrönikans tillblivelse, ehuru den historiskt-sakligt sett knappast gått utanför den av von der Ropp givna ramen. Dennes antagande, att »Engelbrektskrönikan» tillkommit kort tid efter de händelser, som skildras däri, har bekräftats av Neumans detaljerade språkliga iakttagelser. Neumans nya analys har — som framgår av mina föregående meddelanden — visat sig kunna leda till synpunkter, ytterst användbara vid studiet av hithörande ting. Det är Neumans stora förtjänst att ha ställt rikets och rådets skrivare i relation till krönikans äldre del. Hans slutsatser beträffande »Engelbrektskrönikans» närmare datering samt dess »författares» sociala miljö och uppdragsgivare kunna däremot från historiska utgångspunkter knappast godtagas.

görelse för den ambassad, som sändes till England för att hämta drottning Filippa och som leddes av nyssnämnde Ture Bengtsson o. s. v. (v. 150—201).

¹ Man behöver ej föreställa sig Karl Knutsson och biskoparna under åren 1436—40 såsom ständiga dödsfiender, oförmögna till varje, vare sig litterär eller politisk samverkan. De uppträdde ofta på gemensamt front; det visa framför allt händelserna 1439.

Om Johan Olofsson Stiernhööks fädernehärstamning.

Av Jan Eric Almquist.

Enligt en uppgift, som återfinnes redan i C. F. Rothliebs Matrikel öfver Svea rikets ridderskap och adel (1816) och som sedermera går igen bl. a. i Westerås' stifts herdaminne (1843), C. G. Kröningssvärd's Genealogiska tabeller (1853) och G. Anreps edition av Svenska adelns ättartaflor (1864), skulle »den svenska lagfarenhetens fader» Johan Stiernhöök ha varit sonsons son till den i Dalarnes hävder namnkunnige fogden Peder Svensson i Vibberboda. Denna tradition har okritiskt accepterats även av K. Trotzig i hans undersökning om Peder Svensson i Vibberboda och hans ättlingar (tryckt i Dalarnes hembygdsförbunds tidskrift 1921, s. 54 ff.). Enligt denne sistnämnde författare hade Peder Svensson, som efter urkundernas vittnesbörd var fogde på Garpeberget redan 1509 och under befrielsekriget 1521 uppträtt som ledare för dalkarlarna, »såvitt man vet» fyra barn, nämligen sönerna Olof, Peder och Jöns samt en dotter. Olof förklaras vara identisk med Gustav Vasas hovpredikant, sedermera kyrkoherden i Hedemora Olaus Petri Wibberbonius. Huruvida han verkligen varit son till Peder Svensson, vill jag här lämna därhän. »Enligt Hülphers» skulle »några påstå», att så varit förhållandet, och Trotzig finner för sin del — med detta uttalande såsom enda stöd — att det »måste antagas vara så.» Säkert är emellertid, att Wibberbonius dött barnlös före Peder Svensson och sålunda i varje fall ej kunnat vara den sistnämndes arvinge. Av större intresse är i detta sammanhang den andre i ordningen av de uppgivna sönerna till Peder Svensson, ty denne s. k. Peder Pedersson skulle enligt samstämmiga uppgifter vara Stiernhööks farfader. Det är emellertid frapperande, hur litet vi i själva verket få veta om denne. Han säges ha varit »en förmögen bergsman, gift till Vikmanshyttan». Det är allt. Ej heller förekommer han

i några kända samtida källor. Och dock saknas ingalunda urkunder, i vilka hans namn efter allt att döma borde ha nämnts, varvid särskilt märkes det ännu bevarade och i Diplomatarium Dalecarlicum (n:o 695) avtryckta arvskiftet efter Peder Svensson.¹ Visserligen skulle det kunna tänkas, att Peder Pedersson i likhet med sin föregivne broder Olof varit död vid tidpunkten för arvskiftet, men i så fall borde hans barn, då han ju förutsattes ha efterlämnat sådana, ha nämnts såsom arvtagare efter Peder Svensson i sin faders ställe. Så är emellertid ingalunda förhållandet. Enligt det nämnda arvskiftet, som kungjordes och stadfästes vid tinget i Hedemora den 3 februari 1547, skulle sonen Jöns Persson ärva själva gården Vibberboda med »alla tillägor». Vid sidan härav omtalas tre dotterbarn till Peder Svensson, vilka i modernearv bekommo åtskilliga smärre gårdar. Men dessutom, heter det, »betalade Jöns Persson femhundrade mark ortiger efter salige Peder Svensson, som dem hade bort på deras tredjung att betala.»² Dotterbarnen förklarade sig härmed »allalunda fullbytta och förnöjda vara efter deras vilja». Därefter följer härads hövdingens stadfästelse: »Åt vilken förlikning jag med dessa tolv till vittnes är, att de hava lagligen bytt, som det bevises i Ärvdebalken uti det 11 kap.: Nu vilja syskon skifta arv sinom etc.» Den sista notisen är intressant, emedan den utvisar, att härads tinget i Hedemora år 1547 allt fortfarande tillämpade Magnus Erikssons gamla landslag, ehuru det då var över hundra år sedan konung Kristoffer konfirmerat sin nya redaktion till efterrättelse.

Även om man skulle kunna bortförklara det i och för sig ej betydelselösa förhållandet, att protokollet icke nämner något om tillvaron av andra arvsberättigade släktingar till Peder Svensson än dennes son Jöns och tre dotterbarn, finnes dessutom ett positivt bevis, som i tydlighet ej lämnar något övrigt att önska. Jag åsyftar här uttrycket »tredjung» eller tredjedel, som i protokollet användes för att beteckna dotterbarnens sammanlagda arvsenhet. Enligt Magnus Erikssons landslag, som här tydligen lagts till grund för arvskiftet, skulle nämligen son ärva $\frac{2}{3}$ och dotter $\frac{1}{3}$ med eventuell istadarätt för deras barn. Om nu dotterbarnen,

¹ Strängt taget är det icke själva arvskiftesinstrumentet, om något sådant alls funnits, som gått till eftervärlden, utan istället en av härads tinget stadfäst arvskiftesförlikning mellan arvingarna. Den formella skillnad, som ligger däri, torde dock icke spela någon större roll för vårt ämne.

² Relativsatsen återgives av Trotzig, a. a., s. 56, på följande sätt: »... som dem tillfallit på deras tredjedel». Rätta översättningen torde dock vara: »... som de bort betala på deras tredjedel».

liksom här var fallet, tillsammans fått $\frac{1}{3}$ av hela arvet, följer härav, att återstoden $\frac{2}{3}$ måste ha tillfallit sonen Jöns.¹ För några andra arvingar finnes m. a. o. icke någon plats. Men i så fall kan Peder Svensson ej heller ha haft någon son med namnet Peder, och som en konsekvens härav kan ej heller Peders sonson Johan Olofsson Stiernhök på fädernet leda sina anor tillbaka till den beryktade dalafogden och hövitsmannen. Det är t. o. m. tvivel underkastat, om Stiernhööks farfader hetat Pedersson.² Sannolikt här namnet tillskapats i ävsikt att få till stånd den eljest felande länken mellan Stiernhööks fader, den kände kyrkoherden Olaus Petri, och Peder Svensson i Vibberboda.

¹ Denne omtalas flerstädes i samtida källor. Han var fogde över Dalarne 1532—33, levde 1550, men var död före 1565. Jfr J. A. Almqvist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige, D. 4 (1922—23), s. 116.

² I publikationen Sveriges kyrkor: Stockholm, bd I, h. 1 (1928), s. 99, kallar också N. J. Welinder honom försiktigtvis endast för »Per Bergsman».

Dawid Suendsön.

Nya bidrag.

Meddelade av **Axel Westman.**

I senaste (1931) utkomna bandet av Svenskt Biografiskt Lexikon förekommer en artikel om Dawid Suendsön eller, såsom hans namn på svenska skrives, David Svensson, författare till ett arbete, benämnt Breviarium Juridicum, vilket i handskrift förvaras i Kungl. Biblioteket.

Sedan Halland genom Brömsebrofreden 1645 förpantats till Sverige, uppdrog, såsom i den nämnda artikeln angives, den nye guvernören över Halland Casper Otto Sperling åt David Svensson i Halmstad att författa en handbok i den danska rättegångsordningen och den danska adelns privilegier, uppenbarligen i avsikt att den skulle tjäna som hjälpreda åt de i de danska lagarna obehövade svenska ämbetsmännen. Enligt bestämmelserna i fredslutet skulle nämligen under förpantningstiden dansk lag och danska privilegierna vara gällande. Den handbok, David Svensson på grund av det erhållna uppdraget utarbetade, föreligger i förenämnda handskrift, vilken 1895 utgavs i en tryckt upplaga av Aksel Andersson under titel »David Svenssons Breviarium Juridicum Hallandicum». I sitt företal till den tryckta upplagan säger utgivaren bland annat: »Om författarens person har ingen upplysning stått att vinna, hvarken i svenska eller danska riksarkivet, icke heller i länets eller pastorsexpeditionens arkiv i Halmstad. Måhända skall framtiden, sedan hans namn nu en gång blifvit uppmärksammat, låta oss känna honom närmare.» Artikelförfattaren i Svenskt Biografiskt Lexikon har icke heller haft tillgång till någon upplysning om David Svenssons person.

Ett litet bidrag till kännedom om honom torde dock numera kunna lämnas. Bland de från Stegeborgsarkivet härstammande handlingar, vilka finnas i Riksarkivet, ingår en volym: General-

guvernörens över Västergötland, Värmland, Dal och Halland registratur 1649—1652. Härei förekommer en av generalguvernören, hertig Adolf Johan den 8 oktober 1651 till drottning Kristina avlåten skrivelse jämte ett därvid fogat, av hans sekreterare avfattat memorial, innehållande framställningar, som föranletts av en utav hertigen företagen inspektionsresa genom Halland. I 8:e punkten av detta memorial förekommer följande:

»Emedan Riks- och Cammarrådet Välborne Herr Seved Bååth hafver anno 1645 förordnat Landstingsskrifvaren David Svensson till årlig lön 200 Riksdaler, hvilken nu är decurterat (= minskat eller indraget) och han derföre om dimission anhållit; hvarföre och såsom han vid justitien der i landet fast nödig är och icke väl att mista, efter man icke heller vet någon annan till den tjensten tjenlig i stället igen att förskaffa, der han bortginge; alltså är Hans Furstl. Nådes ödmjuka anhållande, det Hennes Kungl. Maj:ts nådigst tacktes befalla Cammar Collegio att låta honom sin lön oafkortadt åtnjuta.»

Samma dag, den 8 oktober 1651, tillskrev hertig Adolf Johan Seved Bååth med vänlig begäran att, eftersom guvernören Sperling förklarar David Svensson vara »för justitiens skull der i landet omistlig», Bååth ville laga, »att Svensson måtte få sin lön oafkortadt behålla och alltså icke förorsakas att vidare om sin dimission anhålla».

Att David Svensson fick behålla sin förutvarande lön, men sedermera icke åtnöjdes med densamma, framgår av en den 23 oktober 1652 dagtecknad skrivelse till hertig Adolf Johan från Sperlings efterträdare som guvernör över Halland, Nils Kagg, i vilken skrivelse det säges, att landstingsskrifvaren David Svensson besvärar sig icke kunna tjäna på den ringa lön som honom i staten är påförd, vill fast hellre taga avsked, eftersom honom i Skåne är tillbudet 1,000 daler årligen. »Ehuruväl detta kan hafva sina skäl likväl, om han kommer härifrån skall man hafva ondt efter att få en så god och lagfaren karl igen, hvarföre är jag och uti den underdåniga tillförsikt det H. F. N. icke låter sig behaga att slika karlar som landsens tillstånd bäst veta och med dess saker kunna omgå skola här af landet borttryckas, hvilket om så skulle ske vore kronan till ingen synnerlig profit utan kronan så väl som landet fast mera till skada.»

Det torde icke kunna råda något tvivel om att den i dessa handlingar omnämnde David Svensson är densamme som författaren till Breviarium Juridicum. Seved Bååth, vilken erhöi regeringens

uppdrag att sätta sig in uti förhållandena i Halland och förhandla med befolkningen angående de åtgärder, regeringen önskade vidtaga, har uppenbarligen av guvernören Sperling fått anvisning på David Svensson såsom en skicklig och i dansk lag förfaren man och därför anställt honom med lön av kronan.

De upplysningar, man sålunda erhållit om David Svensson, äro visserligen knapphändiga, men det framgår av dem, att han var landstingskrivare¹ i Halland och en lagkunnig man,² vilken till och med ansågs »för justitien» inom provinsen omistlig. Dessa omdömen om honom öka betydelsen av hans Breviarium Juridicum såsom en källa, från vilken man kan inhämta säker kannedom om rättegångsväsendet i Halland sådant det gestaltade sig vid provinzens övergång i svensk besittning och sedermera bibehölls under en ganska lång tid, dock med så småningom skeende förändringar, ända till dess svensk lag och rätt fullständigt infördes i provinsen.³

¹ Landstingskrivaren tjänstgjorde under landsdomaren vid landstinget som domstol.

² Det förefaller sannolikt, att han studerat juridik vid Köpenhamns universitet, men tillsvidare har tillfälle ej givits att härom anställa undersökning.

³ På grund av senare gjorda efterforskningar har denna tidskrifts redaktör benäget lämnat följande meddelanden: Av det halländska landstingets äldre handlingar finnes i Lunds landsarkiv kvar endast domboken för 1649; nästföljande dombok är för tiden 1667—1671. Den äldre boken inledes med ett brev, utfärdat 1649 ²⁷/₂ av landsdomaren i Halland »Jörgen» [o: Jöran] Sparre till Rossvik och Sparreholm (sedermera landshövding i Södermanland 1611—1657) samt »David Swendsön j Halmstad, Landsting Skriffuer». Denna äldre bok utgöres av en foliovolym, inbunden i pergament, 351 s. Meddelaren antager, att den prydliga skriften måhända visar Dawid Suendsöns hand. I 1667 års dombok synes denne ej nämnas; han var måhända då redan död eller hade lämnat sin befattning som landstingskrivare.

»Victoria Stenbock».

En namnfråga.

Av Sten Bonnesen.

Den 28 februari 1710 — samma dag som segern vid Hälsingborg vanns — föddes åt Magnus Stenbock en dotter, och snart visste man berätta, att hon med anledning av faderns stolta fältherrebragd erhölet segernamnet *Victoria*. Aldrig offentligt dementerat blev detta rykte allmänt trott, och obesvärat av historisk kritik gled det såsom ett förment faktum in i litteraturen. Redan i Stiernmans »Matrikel öfwer Swæa Rikes ridderskap och adel» (I, 1754, s. 199) benämnes hon Eva Charlotta *Victoria*, och så heter hon hos de flesta senare författare ända till våra dagar.¹ Strinnholm kallar henne Eva Victoria, A. Barnekow än Eva Victoria, än blott Victoria. I »Den introducerade svenska adelns ättartavlor», utgivna av Elgenstierna (I, 1925, s. 236), möter den ståtliga namnsviten: Eva Charlotta Juliana Victoria. Å andra sidan har Samuel Loenbom, som ju dock stod den Stenbockska familjen nära och personligen kände »segerbarnet», dåvarande landshövdingskan Barnekow, uttryckligen fränkånt henne Victorianamnet, och så gör även författaren till Magnus Stenbocks-biografien i Biographiskt Lexicon (XV, 1848, s. 345). Annerstedt (Sv. Akad. Handl. ifrån år 1886, XX, 1905, s. 167) och C. M. Stenbock (»Magnus Stenbock och Eva Oxenstierna», II, 1914, ss. 194, 210) utelåmna det.

I »Malmö St. Petri Födelse- och Dopbok 1698—1729»,² fol. 226, finnes under året 1710 antecknat:

»D. 28 Feb. föddes till werlden emellan kl. 8 och 9 om morgonen Högwålb. Fröken Eua Charlotta Stenbock. Christnades ock samma dagen kl. 2 om effter middagen . . .»

¹ T. ex. »Svenska adelns ättar-taflor», utg. av G. Anrep, I, 1858, s. 124, o. IV, 1864, s. 143; W. Swalin, »Bidrag till Kongl. Maj:ts Hofs personalhistoria» I, 1888, s. 173; C. G. [von] Platen, »Kongl. Skånska Dragonregementets historia», I, 1901, ss. 51, 106 o. 109; A. Lewenhaupt, »Karl XII:s officerare», I, 1920, s. 29, m. fl.

² Malmö stadsarkiv.

I dopanteckningen saknas alltså namnet *Victoria*. Att något dopnamn uteglömts eller utelämnats ha vi så mycket mindre anledning antaga, som notisen rör själva guvernörens dotter och nedpräntats med stor omsorg, men även om mot all sannolikhet så skulle vara förhållandet, har detta onämnda namn säkerligen ej varit *Victoria*. Då dopet kl. 2 e. m. ägde rum, var nämligen ännu ingen seger vunnen, och än mindre kunde budskapet om en sådan ha nått det från slagfältet relativt avlägsna Malmö. Vid denna tidpunkt hade striden knappast pågått mer än en timme, och ännu kunde ingen med visshet förutsäga dess utgång. Först bortåt kl. $\frac{1}{2}$ 4 var danskarnas motstånd definitivt brutet, och först vid fyrtiden avgick den första segerbulletinen.

Att man på lösa rykten eller blotta förhoppningar om framgång skulle ha tillgripit *Victorian*namnet är mer än osannolikt, och att det kommit till användning utan direkt samband med krigshändelserna måste under dåvarande förhållanden betraktas som uteslutet. Det var — åtminstone här i Norden — ännu intet förnamn i vanlig mening, långt mindre ett intetsägande vardagsnamn som i våra dagar.¹ Ännu i besittning av romersk klang, ett nomen triumphale knutet till segrande vapen, skulle det, brukat i den givna situationen, ovillkorligen ha tett sig såsom en segerproklamation, och en sådan kunde som förhastad få allvarliga följder.

I sina »Märkvärdigheter rörande skånska adeln» (1847, s. 268) berättar J. C. Barfod utan angivande av källan: »Då hjälten [Magnus Stenbock] efter slaget erhöll tidningen om sin dotters födelse, och att hon redan blifvit döpt, yttrade han: 'det var skada, hon skulle annars fått heta *Victoria*'. Av denna anledning kallades hon gemenligen med detta namn...» Att fältherren-fadern yttrat sig så förefaller långtifrån otroligt. Där emot är uppgiften, att dottern »gemenligen» kallats *Victoria* näppeligen riktig. Själv skriver hon sig *Eva* eller *Eva Charlotta* men aldrig *Victoria*. I föräldrarnas, syskonens och makens brev omtalas hon blott som *Eva*. I testamenten, arvskiften, bouppteckningar och andra rättsliga handlingar (bl. a. i Lunds univ. bibl.) heter hon *Eva Charlotta*, och så nämnes hon även i parentationer över barnen. Namnet *Victoria* finnes ej heller i den i Vittskövle församlings kyrkobok² under året 1785 införda begravningsnotisen:

¹ Först på 1790-talet synes namnet *Victoria* ha fått insteg i Sverige. Ännu i förra hälften av 1800-talet förekommer det blott sparsamt, och först sedan vi 1881 erhållit en kronprinsessa *Victoria*, blev det mera allmänt. Före 1882 saknas det i svenska almanackan.

² Vittskövle kyrkobok 1742—1823, pag. 370 (Landsarkivet, Lund).

8—321499. *Personhist. tidskrift* 1932.

»Den 29 Apr: begrafts Fru Grefwinnan Eva Charlotta Barnekov, född Stenbock, 72 [skall vara 75] år gammal, död af ålder och bräcklighet.»

Då hon i kyrkoböckerna omnämnes som moder, gudmoder eller dopvitne (t. ex. i Kristianstads dopbok $^{23}/_9$, $^{25}/_9$ och $^{25}/_{11}$ 1745 samt $^{30}/_7$ 1749), kallas hon »fru grefwinnan Ewa Stenbocks».

Eva nämndes hon efter modern, Eva Oxenstierna, Charlotta efter en moster. Eva Juliana hette en av hennes döttrar, som i sin tur var uppkallad efter sin morfaders första hustru, Eva Juliana Wachtmeister.

Eva Charlotta Stenbock hette icke Victoria, och från det namnet bör hon för alltid befrias. Detta är ej blott ett genealogiskt utan också ett historiskt krav.

Recensioner och smärre meddelanden.

Kring Gustav Adolf den store.

Nyare litteratur.

I.

*Konungen.*¹

Den första delen riksdagsakter från Gustav Adolfs tid, utgiven av Riksarkivet genom professor Nils Ahnlund, är inte bara den tidigast utkomna av minnesårets hithörande publikationer. Med sin levande bild av den miljö, ur vilken Gustav Adolfs gärning växte fram, är den en naturlig inledning till den nya litteraturen och en värdig representant för dess strävan efter vetenskaplighet och lugn fördjupning. Arbetet fyller ett behov, åt vilket Annerstedt gav uttryck redan 1895; den tid det här rör sig om är också — i förhållande till sin vikt — en av de minst behandlade i Sveriges historia. Det är

¹ Svenska riksdagsakter. Ser. 1. Tidevarvet 1521—1718. Avd. 2. Tiden från 1611. Del I. 1611—1616. Utg. av Riksarkivet genom Nils Ahnlund. Sthlm, P. A. Norstedt & Söner, [1931—]1932. Stor 8:o. XI, 563 s. Häft. kr. 19:—.

Gustaf II Adolf. Minnesskrift på 300-årsdagen av slaget vid Lützen. Utarb. inom Generalstabens krigshistoriska avdelning. Sthlm, Hasse W. Tullbergs förl., 1932. Stor 8:o. XII, 431 s., många pl., 1 karta, ill. Häft. kr. 20:—.

Nils Ahnlund, Gustav Adolf den store. Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelsens förl., 1932. 8:o. 368 s., ill. Häft. kr. 7: 50.

Katalog över Gustav II Adolfs utställningen i Nordiska Museets hall 1632—1932. Red. av Åke Stavenow och Adolf Schüek. Sthlm (tr. Upps.), Almqvist & Wiksell, 1932. 8:o. 252 s., 112 pl. Häft. kr. 3: 50.

Harald Hjärne, Samlade skrifter. Del 2. Gustaf Adolf och andra minnen. Sthlm, Alb. Bonniers förl., 1932. 8:o. 379 s. Häft. kr. 6: 50.

Eirik Hornborg, Konung Gustav II Adolf. Sthlm (tr. Hfors), Holger Schildts förl., 1932. 8:o. 135 s., ill. Häft. kr. 3: 75.

Ord och Bild 1932, h. 10: Sven Tunberg, Gustav Adolfs kungakrona (s. 513—522); h. 11: Adolf Schüek, Gustav Adolfs kulturgärning (s. 561—573); båda ill.

Ny Militär Tidskrift. Gustaf Adolfsnummer. Sthlm, Seelig & Co., 1932. 8:o. S. 277—312, ill. Kr. 1:—.

Scandia. Tidskrift för historisk forskning, årg. V, 1932, h. 2: C. A. Hessler, Gustaf II Adolfs konungaförsäkran (s. 167—204); Per Sörensson, Ekonomi och krigsföring under Gustaf II Adolfs tyska fälttåg 1630—1632 (s. 293—320).

Tidskrift i sjöväsendet. Jubileumshäfte Gustaf II Adolf 1632—1932. Utg. av Kungl. Örlogsmannasällskapet. Karlskrona, Krooks bokh., 1932. 8:o. 86 s., ill. Kr. 2:—.

betecknande, att 1612 års adelsprivilegier i sin ursprungliga form icke härförinnan upplevat någon modernare edition än de samtida trycken.

Akternas konkreta bild av ett riksdagsskick, som ännu väsentligen är en form att framtvinga ständernas medansvar i den kungliga politiken (och som därmed gör »många herredagar» till den fruktade formeln för allehanda pålagor och företag utöver det vanliga) kommer som bekant snart att belysas av utgivaren själv.¹ Med hänsyn till maktskiftet 1611 ha akterna utnyttjats dels i professor Tunbergs minnestal i Vitterhetsakademien (publicerat i *Ord och Bild*), dels i fil. kand. C. A. Hesslers grundliga studie i *Scandia* över Gustav Adolfs konungaförsäkrän. Sådant källmaterialet från Gustav Adolfs första riksdag nu föreligger, är det fortfarande bristfälligt. Om personliga ställningar och åsikter får man alls ingenting veta; det är det yttre förloppet och det allmänna läget, som bistert och åfskådligt träda fram i statsakterna. Hertig Johan, som tidigt av riksdagen förklarats olämplig att inträda i sin arvsrätt, och som sedan alltifrån de mognare pojkåren upprepat frivilliga avsägelser, hade ännu inte nått fastställd myndighetsålder. Enligt en något osäker tradition² har han själv i en strid om personliga förmåner skarpt betonat detta faktum. När han »vid trehundra hästar» red in i Nyköping, var han i varje fall en inkarnation av lägets yttersta risker. Praktiskt avgörande blev en annan sida av regeringsproblemet: Gustav Adolf själv var ännu icke myndig, situationen medgav knappt en förmyndarregering, och konungens inträde i regementet måste köpas med en uppgörelse mellan ständer och kungamakt. Därmed kom, såsom man framhållit, det personliga kungadömet att bindas av skriven lag i en utsträckning, som bröt mot hela reformationstidens vanor. Uppgörelsen, väsentligen framkallad av rådet, vilket vid detta tillfälle om någonsin utträdde som ett slags överhus, kunde ha lett till splittring och adelsvälde. När den i stället kom att inleda adelns och konungens samverkan under en epok, som blev den ärorikaste i båda parternas historia, berodde det naturligtvis på den härskarvilja, som småningom blev allt mer skönjbar hos regenten själv. Men situationen fick också från början sin färg av Gustav Adolfs samarbete med Axel Oxenstierna: det är deras personliga förbindelse, som mer än något annat har gjort statsskicket till ett medel för gemensam statstjänst, icke till en rustkammare av abstrakta rättigheter.³ Förbindelsen var i och för sig allt annat än

¹ I serien »Sveriges riksdag». En kortare framställning har Ahnlund i »Gustav Adolf den store», s. 175 ff.

² Den återgår på Widekindi, vars uppgifter av inre skäl underkändes av Emil Hildebrand i HT 1895. Gentemot den sistnämndes knappast övertygande bevisning förklarar Ahnlund dem värda uppmärksamhet och publicerar dem, SRA I: 2, 1, s. 45 f. Tunberg uttalar sig, *Ord och Bild* 1932, s. 520, livligt för källans äkthet. Hessler upptager den icke till diskussion.

³ Se framför allt Ahnlund, Gustav Adolf den store, s. 46 ff. Hessler upplyser med stor bestämdhet om förloppet vid riksdagen: »Man genomdrev ständerbeslut, som inneburo, att tronföljaren utestängdes från reell makt under sju år. Sedan ställde man tronföljaren mot väggen: konungaförsäkrän först, regerande konung sedan.» »Den allvarliga utrikespolitiska situationen bidrog att bestämma Gustaf Adolfs val. Han godkände konungaförsäkrän» (*Scandia* 1932, s. 204, 186). Denna uppfattning pressar materialet för hårt. Kungens omyndighet var ett ofrånkomligt rättsligt faktum,

självklar, läget erbjöd många möjligheter, och den nya maktställningen ansågs icke orubblig. I brev från Ulfsbäck till brodern Gabriel julaftonen 1612 framhöll Axel Oxenstierna, att den befarade förlusten av Älvsborg skulle ej blott skada riket utan också lända honom själv till fördärv hos »dem, som inga skäl vilja gälla låta».¹ Yttrandet, riktat från Gustav Adolfs känslor till hertig Johans hovmästare, syftar icke på någon av de nämnda furstarna; det antyder, att den nya politiska konstellationen var bräcklig nog att kunna omstörtas från ett annat håll. Man undgår icke intrycket, att Knäredfredens knappa prestigevinst hade en betydelse utöver den utrikespolitiska.

Situationen präglades inte minst av social oro. Enligt pålitlig tradition har den unge konungen själv med sympati omfattat ett förefintligt utkast till kungörelse mot adelns missbruk; omnämnt av W i t t r o c k; som framhållit dess skarpa ton, dateras aktstycket av A h n l u n d till tiden för Oxenstiernas bortovaro från kansliet under Ulfsbäcksförhandlingarna. Vid riksdagen 1612 ledde prästerna en framtidsbådande aktion mot adelns förläningar.² På djupet mumlade en dov oro. Norska spejare före Kalmarkriget hade inberättat en jäsning bland allmogen, färgad av mörk folktro och riktad mot kung och adel tillsammans utan alltför stor kunskap om deras ömsesidiga maktskiften.³ Mot sådan bakgrund avtecknar sig den oro i Dalarne 1613 och 1614, som direkt vände sig mot den framväxande ämbetsstatens och den expansiva utrikespolitikens krav. Med en generositet, som tillhör den förnämliga aktseriens traditioner, har Ahnlund berett plats för de kulturhistoriskt värdefulla akter, som belysa denna rörelse.⁴

Bland de kärva statsakterna lägger man märke till en skildring, som har den levande kulturbildens charme. Det är Arbogaprästen Dri-

och ständernas vaga uttalanden till förmån för träffade avtal — hos präster och bönder finner man alls intet ställningstagande i myndighetsfrågan (SRA I: 2, 1, s. 39 f., 43 f.) — äro ett erkännande härav och tillika en allmän trohetsförsäkran men minst av allt några frampressade beslut. Om konungens motiv till att godkänna konungaförsäkran vet man ingenting, men det är väl sannolikt, att den rådsherre, som var på en gång adelspartiets ledare och monarkens närmaste förtrogne, övertygade honom på ett annat och smidigare sätt än den formella riksdagsförhandlingens. Hesslers grundsyn är doktrinärt dualistisk: han upptar inte ens möjligheten av en samverkan mellan Gustav Adolf och Oxenstierna. I en historiografisk inledning har Hessler påpekat Martin Weibulls klarsynta framställning av krisen 1611 (i Sveriges historia, IV, Sthlm 1881), men gör knäppt rättvisa åt Hjärne. Dennes uppfattning, sådan den uttryckts i hans Gustav Adolfsbok, saknade väl icke ett drag av romantik, men man måste fasthålla, att arbetet vill ge ett fågelperspektiv (med viss hänsyn till utländsk publik), och ett par av de stycken Hessler kritiserar äro snarast totalomdömen, syftande utöver riksdagshändelserna och jämförliga med t. ex. Weibulls allmänna omdömen i Ny Svensk Tidskrift 1883. I »Sveriges statskicks i sjuttonde århundradet» (1895) visar Hjärne klar blick för det *vingande* i situationen. Dessa anmärkningar avse ej att förringa värdet av Hesslers klargörande referat av själva kungaförsäkran.

¹ Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling I: 2, s. 121. Jfr f. ö. Gabriel Gustafssons brev till Axel Oxenstierna 27/6 1612, AOSB II: 3, s. 5.

² Se härom också A h n l u n d, Gustav Adolf den store, s. 220.

³ Norske Samlinger II, Kria 1860, s. 49 ff.

⁴ Jfr bearbetning i A h n l u n d, Gustav Adolf den store, s. 242 ff., en livfull skildring av den på många sätt karakteristiska tilldragelsen, vari framträder prosten Elaus Terserus' lika karakteristiska men också kärnfullt personliga strävan att skapa lugn.

vius' berättelse¹ om det tillfälle, då Karl IX:s kista högtidligen fördes från den övre rikssalen i Nyköping till den nedre, där Gustav Adolfs första riksdag nyss avslutat sina förhandlingar. Konungens stoft omgavs av den prakt läget medgav: hermelineuppelagen på hans svarta sammetsdräkt hade tagits från drottningens kappa.² I den övre salen trängdes folk, som man nödgades köra bort, »på thet H. N:de Drottningen, Furstarne, Frökerne och Frutimbret måtte hava rum». Vid konungens bår höll Oxenstierna en lång sermon, utgick efter tidens sed från dödens makt, som ej ens skonat det förgångnas starkaste hjältar, och kom så »per longam circuitionem verborum» fram till »H. K. M:ts lik». Med en vältalighet, som ännu i referatet behåller sin glans, utlade han de kungliga regaliernas innebörd, tillsammans med Magnus och Abraham Brahe satte han kronan på konungens huvud med en högtidlig önskan, att den döde skulle få bära den oförgängliga kronan, »efter H. M:t här haver kämpat en god kamp». Situationen saknar icke sin säregna symbolik: det konstitutionella partiets ledare, som smycka den bortgångne usurpatorn med maktens emblem, uttrycka den förening av tradition och nyskapelse, som skulle förvandla Sverige från »ett land långt norr under nordstjärnorne», som »ifrå alle andre konungeriker i världene avskilt är»,³ till en europeisk stormakt.

Akterna från Gustav Adolfs första år ge fördjupad klang åt den första satsen i hans gravskrift: *In angustiis intravit*. Det är ett gemensamt drag hos de nya framställningarna av hans livsgärning, att de utan idealiserande och utan sensationella omvärderingar gjort motiveringen rikare för inskriftens mäktiga lovprisning: *Suecos exaltavit. Oppressos liberavit. Moriens triumphavit*. — De magistrala essayer, som omtryckts i andra bandet av Harald Hjærnes Samlade skrifter — ungefär halva volymen är ägnad Gustav Adolf — äro sällsynt väl förenliga med denna jubiléets anda. De domineras, icke endast till omfånget, av den klassiska studien »Gustaf Adolf, protestantismens förkämpe». Med sin hänsynslösa konsekvens, som kanske någon gång gör omdömet ensidigt och förvanskar den ena eller andra detaljen, skall den väl alltid förbli den ojämförliga förkunnelsen av Gustav-Adolfsproblemets väsentligheter.

I en populär skrift har Eirik Hornborg gett ett nytt prov på den manliga syn och den lekmanmässiga frihet i omdömet, som präglade hans »Finlands hävder». Den krigshistoriska framställningen är här som i det större arbetet särskilt fängslande, och Hornborgs finländska värdering av Stolbovafreden har givetvis en speciell tyngd.

Den ståtliga *Gustav Adolfsutställningen i Stockholm* — öppnad i juni i år — har givit ett bestående minne i sin innehållsrika och sällsynt väl illustrerade katalog. Med en mängd reproduktioner av por-

¹ SRA I: 2, 1, s. 139 ff.

² Se räkenskaperna, J. Hallenberg, Svea rikets historia under konung Gustaf Adolf den stores regering, II (1790), s. 829.

³ Citatet är hämtat ur Náhre Páweske Stemplinger ... Fürswenskadhe af J. Bureo. Tr. i Sthlm (Anund Olufson) 1604.

trätt¹ och med bl. a. porträtt- och dräkthistoriska uppsatser, gömmer den ett material av långt större intresse än det aktuella. Värdet av dylika utställningskataloger är ofta avsevärt och blir alltför lätt förbisett. Docenten Schücks uppsats i Ord och Bild är en allmän orientering, som direkt anknyter till utställningens kulturella helhetsbild.

Generalstabens minnesskrift är en första sammanfattning av de Gustav Adolfsforskningar, som en följd av år bedrivits inom stabens krigshistoriska avdelning. Skriften har en provisorisk karaktär. Den vetenskapliga bevisningen och de slutliga omdömena ha sparats till det monumentalverk, vars första delar skulle utkommit i år men av finansiella skäl blivit ställda på framtiden. Redan de nu framlagda resultaten vittna om ett mycket vidsträckt studium, som tagit hänsyn också till andra faktorer än de militära och som undvikit allt anakronistiskt mästrande av det förgångna. Författarna, vilkas arbete närmast dirigerats av kapten F. H. Pira, ha också, särskilt för det tyska krigets del, stått i förbindelse med en så eminent sakkunnig historiker som professor Bertil Boëthius.

Bokens skildring av Kalmarkriget ger den rätta bakgrunden till Gustav Adolfs militära insats. Den armé, som i avsaknad av högre truppförband mobiliserades genom direkta order från kansliet till fänikorna och som i sydsvenska skogsmarker tillämpade det medeltida gränskrigets metoder, hade en struktur, som föga varslade om Breitenfeld. Dess omdaning gick inte heller med ett slag; enligt Generalstabens historici var Gustav Adolfs härorganisation fullbordad omkring 1628. Hans stelt defensiva slagordningar under ett tidigare skede kunna förklaras ur de torftiga förhållandena: han hade att kämpa mot den polska ryttarhären utan att ännu äga ett jämnstarkt kavalleri. Med bättre förutsättningar blev den svenska slagtaktiken under de preussiska fälttågen alltmer offensiv, och i sin fulla mognad hade Gustav Adolfs krigskonst en djärv följdriktighet som i motsats mot tidens teorier syftade mot avgörande fältslag. Den fördjupade forskningen har överhuvudtaget lett till en högre militär uppskattning av Gustav Adolfs gärning. Konungens mycket omstridda beslut att efter Breitenfeld tåga till Rhen och icke mot arvländerna eller mot Tillys vikande armé i väster har av andra fackmän (särskilt Benne-dich) förklarats som ett uppoffrande av militära hänsyn för de politiska. Generalstabsverket framlägger — bl. a. med hänsyn till värvnings- och provianteringsförhållanden — starka militära skäl för avgörandet, och man tycks icke obenägen att bakom de ytligt sett allt annat än enhetliga operationerna från Breitenfeld till och med inryckningen i Bayern se »en enda sammanhängande operation mot Tillys armé» (B. Boëthius i Svensk Tidskrift 1927, s. 225). Gustav Adolfs fältherregestalt får därmed en mäktigare resning, och det djärva anfallet vid Lützen ter sig som den logiska fullkomningen av hans krigskonst.

¹ Beträffande porträtten av konungen se även Sixten Strömbom, *Iconographia Gustavi Adolphi* (1932).

Resultaten voro möjliga genom snillrika organisatoriska nyskapelser.¹ Huvudvikten låg därvid som bekant på eldvapnens smidigare samverkan med truppförbandet i övrigt. De svenska ryttarna, som stöddes av musketeraravdelningar, kunde därigenom anfalla med blanka vapen, medan fienden blott kände den stela metoden att ledvis ge eld från hästryggen. Det var denna taktik, som överraskade Tillys flyglar vid Breitenfeld. Det mest förvånande i detta nydaningsarbete är, att man i så stor utsträckning kunnat bygga det på svenskt folk-material. De militära författarna ha i sin skildring av regementsorganisationens växt ingalunda förbigått de bördor, som Gustav Adolfs utskrivningssystem pålade hans folk. Den lägsta utskrivningsåldern blev småningom femton år; i längderna möter ibland den betecknande anmärkningen »bare barnet, släppes». Samtidigt framhålla författarna naturligtvis den styrka, som låg i det aldrig brutna sambandet med det gamla folkuppådet. Gustav Adolfs nationella här är redan i sig själv — och bortsett från de världshistoriska bedrifterna — en det svenska samhällets säregna och väsentliga insats i historien. Den var, för att tala med Hjärne, protestantismen i vapen. Och den verkade inte minst genom det överraskande i sin taktik och sin organisation. Man anade inga världserövrare i det svenska krigsfolk, som »ri- vet, slitet och smutsigt» stod emot de »försilvrade, förgylle och fjäderbuskade kejserske».² Då Sachsens kurfurste första gången inspekterade Gustav Adolfs trupper, fann han dem bristfälliga ur djupare teknisk synpunkt men likväl icke så dåliga, som man velat inbilla honom. Det var två dagar före Breitenfeld!

I ett slutkapitel summeras Generalstabsverkets synpunkter med beundransvärd klarhet. En anmärkning, som möjligen kunde framställas, är den, att sådana analyserande partier i så hög grad trätt tillbaka för de deskriptiva i arbetet. Någon gång söker man analysen förgäves, så i fråga om Rigas belägring, om vilken det heter, att den »djärvt bröt med dåtidens uppfattning om fästningskrig» (s. 219), utan att detta omdöme på något sätt förklaras i skildringen av förloppet. Det gäller dock här en viktig punkt i konungens historia — väl bland annat det första tillfälle, där han framträder som militär nydanare. Enstaka misstag och oklarheter sammanhännga naturligt med brådskan vid verkets tillkomst. Personregistret är emellertid icke i nivå med arbetet för övrigt. Det ger frikostigt biografiska upplysningar om Cicero, Karl Knutsson och Ture Jönsson Tre Rosor och hjälper den blygsamt förberedde läsaren med anvisningar av typen »Franske konungen, se Ludvig XIII», men uppgifterna äro ofta inkorrekta. En del felaktigheter äro av mycket underordnat intresse för Gustav Adolfs historia — så den reservationslösa uppgiften, att

¹ Jfr G. B. C:son Barkman, *Gustaf II Adolfs regementsorganisation vid det inhemska infanteriet*. I: Medd. från Generalstabens krigshistoriska avdelning (1931), en sammanträngd men utförligt dokumenterad framställning, som ger vida mer än titeln utlovar. Barkman har huvudsakligen författat Generalstabsverkets framställning av organisationens utveckling.

² Adler Salvius i brev till ett riksråd i Sthlm, se J. Manckell, Arkiv till upplysning om svenska krigens och krigsinrättningarnes hist., II (1861), s. 308.

Hemming Gadh varit biskop, och påståendet, att huset Romanov regerat till 1918. Att Jakob De la Gardie, grundare av greveätten nummer tre på vårt riddarhus, betecknas som friherre, är något mera oroande.

Också i andra sammanhang har Gustav Adolfs militära gärning behandlats. Lektor Sörensson publicerar i *Scandia* en instruktiv uppsats om ekonomi och krigföring i trettioåriga kriget. I Tidsskrift i sjöväsendet skriver bl. a. kommandörkapten G. Hafström om flottans återupprättande under Gustav Adolf, en ofta förbisedd sida av hans kungagärning. Bland medarbetarna i Ny militär tidskrifts Gustav Adolfsnummer märkas krigsarkivarien B. Steckzén och en rad medarbetare i Gustav Adolfsverket: kapten O. Norman, löjtnanterna G. Jörlin och G. Berendt samt fil. lic. G. Jarling.

Det främsta verket i årets Gustav Adolfslitteratur är emellertid utan gensägelse professor Ahnlunds bok. Författaren har icke avsett att skriva en handbok — nya sådana äro inte heller för närvarande behöfliga för Gustav Adolfs tid. Vad Ahnlund ger är i stället en saklig och personlig syntes. Hans mest påtagliga förtjänst är den att med litterär konst och historisk fantasi ha gjort Gustav Adolf levande för modern publik. Men samtidigt vittnar hans bok på varje sida om sin mästares suveräna lärdom. Formellt en samling fristående essayer, blir den i verkligheten ett samlat storverk av både enhetlig sammanfattning och eggande nyprövning.

Det centrala kapitlet är en utförlig studie över konungens personlighet. Ahnlunds framställning är helt och hållet konkret och försummar minst av allt den betecknande detaljen. Hur växer inte tidens anda ur Burei enkla dagboksnotis: »Drömde konungen, att han fick Sigismundum fången.» Och hur fläktar det inte av heroisk idyll kring Johan Hands skildring av, hur Gustav Adolf vid Älvsnabben 1620 — då han anträdde sin tyska friarfärd — så snart han kommit ombord, började kommendera och fråga om allt, om bramsegel, kökfett att smörja masten med, tackel och tyg, stora och små segel, »rätt som det hade varit en indianisk skeppskapten», och hur han sedan, innan vinden blev stark, steg ned i jollen, »drog omkring skeppet och sköt strax en and». Scenen strålar av hans ljusa ingenium, den ger också något av det omedelbara i hans verksamhetslust. »Salig Kunglig Majestät gick ofta svettig i säng», yttrade en gång Gustav Adolfs kansler. Det ursprungliga, *direkta* i kungens väsen har hos Ahnlund kommit till sin rätt. Bakom dessa yttre och livgivande ting har Ahnlund sökt personlighetens spänning, han har pekat på det mörka och underjordiska Vasaarv, som ständigt måste tvingas tillbaka, och han har diskret men övertygande antytt en utveckling mot ökad klarhet och vidsyn men också mot den bittra klokhet, den alltför skarpa blick för lyckans underliga varv i världen, som hörde släkten till. Den förnyade prövningen har inte minskat Gustav Adolfs hjälteära men den har gett en ny bild av den intensiva, man vågar kanske trots allt säga övermänskliga — spänningen i hans väsen.

Det sammanhänger med Ahnlunds hela syn på tingen, att hans verk också för övrigt är starkt personhistoriskt lagt. Särskilt avsnit-

ten om Gustav Adolfs uppväxt och giftermål kunde användas som exempel på personhistoriens livgivande och konkretiserande betydelse. De personliga synpunkterna äro hos Ahnlund aldrig isolerade från de politiska och kulturhistoriska. Man kan anföra skildringen av Gustav Adolfs friarfärd, på en gång ett mästerstycke av historisk berättarkonst och en mönstergill politisk analys.

Ett särskilt intresse förtjänar Ahnlunds teckning av förhållandet till Ebba Brahe. Visserligen gälla alltjämt Hallenbergs ord,¹ att »de sanna underrättelserna om betydliga kärleks-händelser äro gemenligen få». Huvudkällan förblir återstoden av de båda älskandes brevväxling, sådan den inventerats av C. M. Stenbock i PHT 1914. Ahnlund har emellertid inte bara utnyttjat detta material grundligare än andra, han har också med belägg från andra håll kunnat belysa och komplettera stoffet. Framför allt har han klart uppvisat en avgörande kris i början av 1615: konungen har konfererat med Ebba Brahes släktingar, en stor aktion mot änkedrottningen har igångsatts och misslyckats, och åtminstone den sistnämnda själv har ansett saken utagerad. Genom denna nya utredning blir episoden med Ebba Brahe kronologiskt avskild från förhållandet till Margareta Slots. Den hederlige Cronholm, som värtaligt uttalade sig i denna riktning men inte alldeles övertygat den senare litteraturen, har alltså fått sin mening bekräftad. Även kapitlet om Margareta Slots är hos Ahnlund rikare än i tidigare litteratur (H. Fröding).

Ahnlunds framställning är emellertid märklig också ur en annan synpunkt: den ger klara antydningar om sakens kulturhistoriska vikt. De kungliga giftermålen ha givetvis varit av mycket stor betydelse i 1500-talets svenska historia. Då Ahnlund karakteriserar miljön för Gustav Adolfs kärlekshandel med en notis, att Karin Månsdotter ännu fanns i livet, kan man tillägga, att harmen över hennes upphöjelse — en politisk faktor av första ordningen — skulle få kraftigt genljud ännu i Gustav Adolfs egen historieskrivning.² Kungahusets *adliga* släktförbindelser ha givetvis varit av stor vikt för 1500-talets strider mellan adel och kungamakt.³ Kung Johans andra giftermål förorsakade en meningsbrytning mellan konungen och hans syskon, som inte minst betonade den förpliktande frändskapen med främmande furstehus; med en must och en skärpa, som i hans mun äro dess mera anmärkningsvärda, utvecklade Johan blodsgemenskapen mellan kungahuset och den svenska aristokrati, ur vilken det växt fram.⁴ Den furstliga diskussionen är en intressant bakgrund till händelserna under Gustav Adolfs regering och antyder dessas plats som slutled i en icke oviktig utveckling: Vasahusets sociala avgränsning.

¹ Hallenberg, a. a., III (1793), s. 253.

² *Konung Gustaf II Adolfs skrifter*, utg. av C. G. Styffe, s. 76.

³ Man kan jämföra Terserus' sändebrev till Morakarlarna 1613, där släktskapen mellan kung och adel betonas i ett annat sammanhang av kulturhistoriskt intresse: »Ty många ibland den högre adel äre Hans K. M:ts närskylle fränder, så att H. K. M:t udav en naturlig dygd och kärlek gärne ser och önsker theres lycke och välfärd». SRA I: 2, 1, s. 503.

⁴ Flera brev i ämnet äro lätt tillgängliga i B. Bergius, *Konung Carl den IX:des Rim-Chrönika* . . . jämte Bilagor (Sthlm 1759).

Ur skildringar av miljö och personlighet växa de stora linjerna organiskt fram i Ahnlunds framställning. I ett sakrikt kapitel ger han ett tvärsnitt av det svenska samhällets struktur. Inte minst är hans omdömen om adelns ställning förtjänta av en allmän spridning. Gustav Adolfs samverkan med sitt rikets främsta stånd skapade ingen aristokratisk samhällsordning. Betecknande är tillfället 1627, då adeln släppte frälseböndernas särställning i fråga om boskapskatt och utskrivning och konungen kärvt avlog dess begäran att få dessa uppoffringar på ett bindande sätt betecknade som undantag. Och framför allt var konungens väldiga statsbyggararbete högst obekvämt för de medhjälpare som, för att tala med Johannes Rudbeckius, helst velat föda stövare och mjöhundar, draga i haraskall, lägga ut räva-kryddor och vargasaxar, bygga vargastugor och när därtill icke var väderlek sitta hemma och dricka tobak.

Gustav Adolfs yttre politik steg som den inre ur nöd och svårighet. Ahnlunds klara analys skildrar fint den invecklade föreningen av idépolitik och realpolitik. Hans konkreta blick är fjärran från den beundran, som förenklar problemen, och han visar en icke alldeles vanlig förståelse t. ex. för den danska statskonstens synpunkter. Den svenska protestantismens försvar under Karl IX hade en egendomlig förmåga att kränka det protestantiska Danmarks intressen — Ahnlunds syn på Karl IX är f. ö. välgörande fri från den schematiserande försköning, som stundom gjort sig märkbar —, och Gustav Adolfs tidigare protestantiska förbundssträvanden voro samtidigt inblandningar i Danmarks naturliga intressesfär. Det är obestriddligt, att Sveriges öde universellt sett i viss mån var protestantismens och att dess statsmän nått vida utöver den rena intressepolitiken. Men i Danmark, där religionsfrågan inte längre hade någon revolutionär och livsavgörande betydelse, hade man inte alltid skäl att behärta sådana synpunkter. Och ingenting kan starkare motsäga den uppfattning, för vilken Sveriges rätliniga lutherska politik växt fram av sig själv, än Oxenstiernas förklaring i rådet 1636, att han för sin del hade avrätt det tyska kriget och i stället pekat mot utsikten, att Gustav Adolf kunde bli *arbiter totius septentrionalis!*

Det gamla problemet om Gustav Adolfs motiv för det tyska fält-tåget är i sin äldre form inte längre aktuellt; djupare sett finns det kvar som en fråga om de olika motivens svårtolkade blandningar under hela Gustav Adolfs bana. Problemet kan inte lösas enbart genom politisk analys; till Ahnlunds undersökning av det baltiska makt-spelet fogas också en studie över *Det evangeliska väsendet*,¹ som i stor utsträckning är av idéhistorisk och djupt psykologisk natur. Frågan om Gustav Adolfs religiösa ställning är svår inte minst därför, att den för konungen själv inte var något problem: hans tro var manligt helhjärtad, intet tvivel har tvingat honom att bestämma dess gränser. Men det är ovedersägligt, att den varit en väsentlig drivkraft i hans handlande, liksom den gammaltestamentligt moraliserande världsför-

¹ Sitt tal om *Gustaf Adolf och det evangeliska väsendet* under Protestantiska världsförbundets sammankomst i Stockholms Storkyrka den 11 sept. 1932 har Ahnlund offentliggjort i *Festskrift till Verner Söderberg* (jfr nedan s. 150 f.), s. 91—100.

klaringen betytt väl så mycket för hans historiska syn som den gotiska storhetsdrömmen och liksom den svärmiska tron på profetians lejon från Norden, bådat av järtecken och stjärnkonstellationer, i hög grad berett väg för hans vapen.¹

Därutöver ger Ahnlund övertygande belägg på Gustav Adolfs vidsynta tolerans. För den monark, som inkallade kalvinistiska holländare till Göteborg och var en verksam landsfader för grekiska katoliker i Ingermanland, som därefter från början av sin bana kände politisk samhörighet med den kampglada kalvinismens statsmän och på sitt livs höjdpunkt samverkade med det katolska Frankrike, måste den förstockade ortodoxien strida mot sakernas egen natur. Å andra sidan vilade den yngre Vasagränens bestånd på religionens enhet. Gustav Adolf var dess nitiske befrämjare, och först med erfarenheterna från hans sista år skönjer man den andliga frigörelse, som förebådar den engelska utvecklingen under seklets fortsättning och som föranlett paralleller mellan Gustav Adolf och Cromwell. Tendensen blev icke bestämmande för det senare 1600-talets Sverige, men att den fanns är väsentligt för Gustav Adolfs plats bland världshistoriens störste. Den platsen har under forskningens gång stundom betvivlats; för närvarande är den kanske mer obestridd än någonsin. Hans minne har nyss, mitt i tidens politiska splittring, hyllats av tyskar, fransmän och engelsmän, som alla tolkat känslor av gemenskap med hans verk. Det kan i sin mån illustrera, att mänskligheten, som Geijer uttryckte det, räknar Gustav Adolf bland *sina* hjältar.

Karl-Gustaf Hildebrand.

2.

Axel Oxenstierna.

De tvenne väldige, vilka främst på sina axlar upplyfte och buro 1600-talets begynnande storsvenska rike — Gustav Adolf och *Axel Oxenstierna* — äro för all framtid med varandra oupplösligen förenade. De voro det redan i livet, både personligen och i gärning. Till temperament varandras motsatser och ingalunda alltid av samma mening kompletterade de varandra på det lyckligaste. Efter Lützen fick den ene av dem det tunga ansvaret att utan den andres stöd fort-

¹ Jfr för dessa idéer och deras samband med djupgående svärmiska och kiliastiska rörelser Johan Nordströms uppsats i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidnings lördagsnummer den 5 nov. 1932. — Om bl. a. Gustav Adolf och göticismen se Henrik Schück, *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien*. Dess förhistoria och historia. I. Antikvitetsstudiets början (Sthlm — tr. Almqvist & Wiksell, Upps. — 1932. Stor 8:o. 283 s., ill. o. pl.). Konungens bildningsintressen beröras också i J. Bergmans *Universitetet i Dorpat under svenska tiden*. Gustav II Adolfs sista kulturskapelse (Upps. o. Sthlm, Almqvist & Wiksell, 1932. 8:o. 204 s., pl. Kr. 5: —); jfr även nedan s. 131. — P. M. Hebbe, *Svenskarna i Böhmen och Mähren*. Studier i tjeckisk folktradition och litteratur (akad. avh., Upps., Almqvist & Wiksell, 1932. 8:o. VIII, 231 s., pl.) undersöker kritiskt även traditionsbildningen kring Gustav Adolf.

sätta och leda riksvandringen på en i sanning ofta vansklig väg. Men den bortgångnes, »salig Kunglig Majestäts» bild stod ständigt för hans inre öga. Han fick för vana, säger Ahnlund i sitt utomordentliga arbete *Gustav Adolf den store*, som ovan anmälts, att i skilda sammanhang åberopa sig på salig konungens auktoritet. Låg det också något av personlig politik häri, så skedde det ändock säkerligen med full rätt. Och vad minnesbilder och hägkomster beträffar, vittna rådsprotokollen, såsom Ahnlund också framhåller, att särskilt Axel Oxenstierna med givmild hand gav ur sitt rika förråd. Redan 1633, alltså året efter Lützen, skrev för övrigt Johannes Rudbeckius till kanslern, att denne ledde politik och krigföring såsom om konungen ännu vore i livet, *ac si beatissimus rex noster adhuc in vivis et præsens esset.*

Hos den stora allmänheten har bilden av statsmannen och diplomaten Axel Oxenstierna kanske väl mycket bortskymt en annan sida av hans personlighet och verksamhet: hans ledarskap i rikets inre styrelse. Och dock är detta drag i hans bild icke mindre väsentligt eller beundransvärt. Hans egenskap av rikskansler, hans ungdoms teologiska studier, hans framträdande bildningsintressen gjorde honom bl. a. till en sin tids ecklesiastikminister, med lika mått av intresse och betydelse för kyrka, universitet och skola.

Den av K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien sedan 1888 utgivna serien *Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling* är en av våra mest monumentala akt-publikationer och från internationell synpunkt den viktigaste vid sidan av diplomatiet och traktatverket. Serien är fördelad på tvenne avdelningar, av vilka den förra, hittills omfattande sju band, utgöres av rikskanslerns egna skrifter och brev; den sjunde delen, som utkom 1926, anmälades i denna tidskrift 1928 (s. 128 ff.). I senare avdelningen åter ingå skrivelser till Oxenstierna. Det senast utkomna bd 12 omfattar en första del av *Brev från andlige och lärde* (Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1930. 8:o. VIII, 688 s. Häft. kr. 16:—), som redigerats av professor Nils Ahnlund.

Den utkomna delen omfattar brev från de femtio åren 1604—1654, alltså fram till Oxenstiernas död. Därvid bör anmärkas, att endast få brev härav tillhöra den tioårsperiod 1626—1636, då kanslern vistades utanför det egentliga Sveriges gränser och att huvudparten av breven är från tiden före 1626. Brevskrivarna tillhörde eller kommo alla (med ett undantag) att tillhöra det episkopala standet: tre ärkebiskopar, tolv biskopar och två superintendenter. Dessas skrivelser till kanslern giva en klar spegelbild av hans verksamhet, av den jättebörd, som låg på hans axlar. Det var icke nog med att Oxenstierna, tidigt orienterad i den europeiska storpolitiken, fick sköta riksens högnödiga ärender. Denne man, i vars hand skulle läggas furstars och länders öden och som i Tyskland som fullmyndig legat från 1633 uppträdde som en suverän med sitt hov, är i sin samtids Sverige en klockfar, som skall allting bestyra. Han skall söka förlika trätan mellan Peder och Jöns i Kimmelsbygd långt nere i Hallaryds socken och han skall skaffa underhåll till gamle bonden Jöns i Tansjö. Han

skall intressera sig för att professor Andreas Prytz' i Uppsala disciplin haft ont i magen och tillfredsställa betjänten Peter, som supplicerar om stövlar. Han skall skaffa Jonas Rothovius' »utgambla svära», hustru Bengta, ett skattehemman, visserligen tröstad av svärsonens dyrbara horoskop: »hon lever intet länge *kanske*, så får tå kronan sin rättighet igen». Han skall befordra den ene och straffa den andre, giva lovande ynglingar stipendier och skaffa jordbitar åt hela världen. Man kan mista andan, när man läser dessa suppliker, som uppradas i en oavbruten följd och som alla pocka på svar, teoretiskt och praktiskt. *La comédie humaine* i sin krassa form möter icke sällan här, men den möter icke ensam, den är blott sakens ena sida. Många vindar blåsa på slätt och i skog, så också här. Det saknas varken storvulenhetens styrka eller idyllens stilla fläkt. Mången blick är riktad utåt, mot Tyskland och Polen, ryktena komma och gå, man hoppas och bävar, redan innan Sverige föres in i stormvirveln. Och samtidigt vilket litet, intimt land i all sin geografiska utsträckning detta den tidiga stormaktsperiodens Sverige, patriarkaliskt och lantligt. Omsorgsfullt sänder den högvördige *Scarensis* — biskop Sveno Svenonis — i brev till riksens kansler identifieringstecknen på oxarna, som han ödmjukeligen förärar: »3 röda och ten fjärde rödryggotter, med dubbelt SS i hornen brände». Och Jonas Rothovius tackar för sto och fåle, för lax och sill — Gud Eders Herradöme löne, skriver han, »ändock Nils Larsons försummelse haver vållit, att laken var sin kos och fisken [sänd i april] icke kom mig tillhanda förrän then 22 Juni och var tå mökit illa faren. Gud förlåte honom: måtte hava orkat sände mig itt bud!» Gengävor saknas ej — 1617 skickar herr Jonas kanslern fyra fläskasidor: »vi bidje ödmjukligan, att E. Hd ville sådana ringa smolor låta behaga sig».

Värdet av det, som ifrågavarande brevolym bjuder, sammanhänger givetvis med frågan, vad som är nytt däri. Särskilt finländska utgivare — Tengström, Lagus och Leinberg — hava tidigare publicerat en del, som rör Åbiskoparna Ericus Erics (Sorolainen) och Isak Rothovius samt Viborgsherden Nicolaus Magni (Carelius). Likaledes har Claes Annerstedt offentliggjort ett antal brev, som röra Uppsala universitet, från ärkebiskoparna (Kenicius, Laurentius Paulinus Gothus, Lenæus). Det gäller emellertid om dessa olika avtryck, att de ofta varit ofullständiga, ibland även på sina ställen felaktiga. Det är därför icke ovälkommet att ånyo se dem utgivna, fränsett den viktiga fördel beträffande Ahnlunds förträffliga edition, som ligger i största möjliga fullständighet. För övrigt ha för alla en rad nya brev kunnat framdragas. Boken har även ett utförligt register.

Av brevskrivarna stå ärkebiskoparna i en klass för sig. *Petrus Kenicius* var primas från 1609 till 1636. Han var en fridsam och måttfull men ändock principfast kyrkoman. Intressant från ekumenisk synpunkt är hans brev (s. 24) 1617 om de stackars tvenne grekerna, som utplundrats av sjörövare och försedda med patriarkens i Konstantinopel »vittnesbörd» hamnat i yttersta Norden. De borde få pass och skjutshästar, heter det hos Kenicius, »medan the kunne intet tungomål, thet här i landet kan förstås». Den ene, Macarius

Diaconus, hade emellertid förhört i Luthers lilla katekes »och säger han sig tro, efter som ther förmåles». Över den bekante Sigfrid Aronus Forsius beklagar sig Kenicius skarpt. En framträdande kyrklig ledare var även Kenicii efterträdare *Laurentius Paulinus Gothus*, som i breven först figurerar som biskop i Strängnäs. »Med vad sorg och kvida jag skildes ifrån mina bekvämliga byggningar, trädgård och andra önskelige lägenheter i Strängnäs... kan jag icke tillfyllest klagga», skriver han från Uppsala 1638 (s. 63). Han var en mångkunnig man och intresserade sig bl. a. även för medicin (jfr nedan s. 123, not 1). Hos den tredje av tidens ärkebiskopar *Johannes Lenæus* möter man, märkligt nog, ett brev 1636 (s. 129), som upptager till prövning frågan om ett närmande till kalvinisterna. En vida mer polemisk inställning mot de reformerta har *Andreas Prytz* i brev 1648 (s. 656 f.), där han klagar över deras sammankomster i Louis De Geers stenhus i Norrköping och avvisande hållning mot statskyrkan. Intressant är Lenæi förslag 1644, att Jagellonska koret i Uppsala domkyrka, »där den pålniske drottningen ligger begraven», skulle upplätas till skriftermål och katekesförhör.

En äldre, 1500-talsbetonad grupp av biskopar utgöres av *Ericus Erici* i Åbo, *Sveno Svenonis* i Skara och *Olaus Stephani Bellinus* i Västerås. Man märker hos dem föga av den inbrytande stormaktstidens anda. Den förstnämndes (Erici) bråk med ryttmästaren Hans Munck hör till bokens bättre trätöhistorier (s. 437) men överträffas dock av den kostliga skildringen (s. 539 f.) av, hur *Lars Vallius*, ämbetsjägare och slutligen biskop i Göteborg, under sin domprosttid i Uppsala 1625 kom i krakel med sysslomannen. »Tå sade doctaren: Si vilken skalk», heter det. »Syslemannen vände sig hastigt om och svarade: Jag är ingen skalk, I ären en skalk. Doctaren sade: Si han kallar mig en skalk, å, tin skalker. Syslemannen svarade: Jag är så god som du, du äst en skalker, din skalker.» Då sysslomannen ofta »klappade sine knytte nävar tillhopa» övergick man till en högre dignitet av skällsord: »Sade doctaren: Si vilken huvudskalk, å, din huvudskalker. Syslemannen svarade och sade till doctaren: Du äst en huvudskalk, din huvudskalker», etc.

Som stora gymnasiebefordrare framstå i Västerås *Johannes Rudbeckius*, på vars självständighetslusta Oxenstierna såg med kritiskt ogillande, och i Växjö *Nicolaus Krokius*. Den sistnämnde anbefalldes gärna åt Oxenstiernas protektion sina söner och brorsöner av Krokarnas vidsträckt släkt,¹ från vilken ätterna Gyllenkrok och Lagerkrok

¹ Måhända föreligger i registret en viss sammanblandning mellan biskopssonen *Gudmund Nilsson Krok*, student i Dorpat 1633 (se faderns brev till Oxenstierna 1636 ¹⁰/₃, s. 469, och J. Bergman, Universitetet i Dorpat under svenska tiden, 1932, s. 169) och hans kusin, kyrkoherdesonen från Villstad *Gudmund Davidsson Krok*, student i Uppsala 1633 (se biskopens brev till Oxenstierna 1638 ⁴/₈, s. 475, och Uppsala univ:s matrikel, bd 1: 1595—1700, tr. 1900—11, s. 64). Utg. identifierar — i likhet med t. ex. riddarhusstamtavlorna — med biskopssonen Gudmund Nilsson den *Gudmund Krok*, som 1646 blev borgmästare i Åbo, 1647 i Kalmar (och senare häradshövding i Västergötland, se vidare nedan s. 176). Gudmund Nilsson synes ha fullbordat studierna redan 1637, då fadern (s. 471) rekommenderar honom till tjänst. Gudmund Davidsson åter, som kvarlåg i Uppsala ännu 1638,

utgingo. För övrigt framstår Krokus som en redig stiftschef, icke utan en viss sälta i uttrycket. Då herr Jöns i Korsberga icke kunde rätt sköta sin församling, men till sitt försvar åberopade »sin ålderdom och gamla tjänst», skriver Krokus till kanslern drastiskt, att »hundraåriga barn äro likväl barn, och thetta bör mig ingalunda lida, församlingen till fördärv».

Med Nicolaus Krokus i Växjö äro vi inne på det landskap, till vars historia den nya Oxenstiernadelen lämnar mest, ja överflödande rika bidrag. Av volymen 18 brevskrivare äro icke mindre än sex smålänningar och en sjunde, *Petrus Jonæ*, blir naturaliserad sådan som Växjöbiskop. *Mæstissima et tristissima Smolandia*, kallar Krokus sin bygd i ett brev 1612 (s. 461), med tanke på de härjningar, som nyligen övergått landet under Kalmarkriget. Bild fogas till bild i brev av olika skribenter rörande allt vad man måst utstå i detta Småland, som ännu var rikets gränslandskap mot Danmark. Petri Jonæ skildring av sin makas upplevelser under fejden ger vid handen, att hon av skräck blev nervsjuk. Från det lugna Arboga, där han hoppats att i ro få åldras, hade Petrus Jonæ förflyttats *ad patriæ terminos, infinitis molestiæ gravaminibus refertos*. Då därtill en knekthövisman med det väna namnet *Sven Silkelock* genom vårdslöshet lagt hans gård och bohag i aska, kan man förstå biskopens känslo. Biskop Petrus' brev höra till de mest fängslande. Full av djupaste reverens omtalar han »then högt berömda Trullarnas släkt», Oxensternas makas nära fränder, och föreslår nya kistor till deras gravvalv i Växjödömen »till att thes bättre förvara the salige och välborne folks återlevor». Vad han och övriga smålänningar mest uppskattade av »then märkelige gamla höga släkten» ifråga var emellertid utan tvekan de Trolleska och Mornayska stipendier, som ivrigt eftertraktades åt söner, fränder och skyddslingar för att befördra deras lärda peregrinationer »in Germaniam» till Rostock och annorstädes.

Av smålänningarna och över huvud av brevskrivarna i boken stodo inga Axel Oxenstierna närmare än de berömda *Rothovierna*, brödraparet *Jonas* och *Isak*. *Jonas Rothovius (Rhotovius)* hade varit lärare åt Oxenstierna och hans bröder under deras Tysklandsvistelse, Isak hade varit deras studiekamrat. Man möter också i *Jonas Rothovius'* 53 brev, som väl äro de intressantaste i denna volym, en helt annan ton än hos övriga brevskrivare — familjär, intim, nästan en jämlikes, så mycket detta var möjligt gent emot riksens kansler. Det är en märklig man, herr *Jonas Birgeri* i Angelstad, barnfödd där nere i Sunnerbo, gränshörnet mellan Halland och Skåne, fiendens land. Sunnerbo var en bygd långt från regeringens ögon, *territorium ab ocu-*

blev Mornaysk och Trollesk stipendiat. I brev till Oxenstierna 1646 $\frac{3}{4}$ (i RA) omtalar biskopens son *Andreas Krokus* (1674 adlad *Gyllenkrok*), att hans »consobrinus Gudmundus Krokus» — således kusinen (*Davidsson*) — som en rund tid innehaft Stipendium Trollianum, nu lämnat detta och söker tjänst, vadan *Andreas supplicar* om stipendiet. I brev 1647 $\frac{6}{11}$ (i RA) till Oxenstierna undertecknar sig emellertid just Kalmarborgmästaren Gudmundus Krokus som »Troll. Alumn.» — han skulle alltså vara identisk med Gudmund och Anders Nilsson Kroks kusin Gudmund Davidsson. Detta antager även G. Virdestam, se Växjö stifts herdaminne, del 5 (1931), s. 161.

lis: magistratus longissime dissitum (s. 155). Härjad, försummad och vild var trakten. »Gud vet, här sker mökit ont och straffas intet», skriver hert Jonas. Samtidigt var det en »stark stråkelandsväg» med mycken och betungande gästning. Hos herr Jonas' svära, hustru Bengta, på sin tid prästfru i Angelstad, hade Erik XIV tagit in, då han »drog för Halmstada»¹ under Nordiska sjuårskriget. På mångahanda sätt fick befolkningen lida, tyngdes också av skatter, som gjorde »en ynkelig låt ibland allmogen här nedre vid gränsen», och av adelns övervåld. Rothovius talar i dråpliga ordalag, som delvis citerats av Ahnlund i hans Gustav Adolfs-bok, om »vad oordning en part nygjorde, så ock välrotade och gamla knapar och små adel, med några av krigsfolket Guds församling här nedre påföra vilja, såsom ock vad orätt the them tillfoga». Han är en sann folktribun, herr Jonas i Angelstad, intet undgår honom av befolkningens nöd och som känslerns trognaste klient skyndar han att rapportera. Ett fromt och nordiskt Immanuel i runskrift inleder ett av hans brev och behöves till styrka. Det går hett till där nere också man och man emellan. Uddé i Kalvshult är mördad och man är oviss om mansbotens riktiga fördelning, länsmanen Brodde i Markaryd skor sig på kronans bekostnad och fogdarna försumma sig. Ibland är det än värre — upp-roriska rörelser bryta löst i denna provins, som Ahnlund kallat ett »lagringsrum för folkligt missnöje». 1618 rycker Jonas Rothovius upp till superintendent i Kalmar och dessa förändrade förhållanden inverka givetvis något på brevtonen. I en viss motsättning till adeln kvarstod han dock, och underliga saker får man höra om Herman Wrangels sätt att hindra R. att draga till herredagen. Brevnen innehålla mångahanda personalia. Medan herr Jonas satt kvar i Angelstad, förmedlade han Ulf Grips — Wivallii blivande svärfaders — (tillfälliga) återkomst till riket från Skåne. Ett senare brev ger upplysningar av onekligen pikant natur om ätten Gyllensvärds stamföräldrar. Från kyrkohistorisk synpunkt intresserar bl. a. ett brev 1622: en ung flicka har mottagit besök av en ängel! Rothovius hänskjuter frågan till rådet och ärkebiskopen och undrar, om en tryckt berättelse möjligen skall utgå i saken. Ett brev från Petrus Jonæ 1626 skildrar Jonas Rothovius' död. »Han var en härlig man och uti sitt ämbete utträttade härlig verk; allom gärna ville fordra, ingen fördärva, thet dock en part hava lust till.»

Mera tragiskt är *Isak Rothovius'* öde. Efter 23 års verksamhet i Nyköping sattes han till biskop i Åbo 1627. Hans tid och gärning där blevo av stor och välsignelsebringande betydelse för det avlägsna och i mycket försummade landet. Men Isak Rothovius själv slog aldrig rot. För honom blev det en enda lång landsflykt och rörande ger han uttryck åt sin längtan efter den rikssvenska hembygden. År 1646 miste han sin maka och på ett latin, vars ståtliga, patetiska och retoriska perioder samtidigt blotta en skälvande mänsklig smärta, un-

¹ Detta måste väl varit i okt. 1563 (jfr Hist. Bibl. 1879, s. 458 ff.; veterligen drog Erik personligen aldrig senare till Halmstad). Men härmed synas ej fullt stämma uppgifterna i herdaminnet (Virdestam, Växjö stifts herdaminne, del 3, 1929, s. 212).

derrättar han kanslern om sin förlust. Sex år senare gick Isak Rothovius hädan.

Den man, *Axel Oxenstierna*, till vilken alla dessa skilda röster nådde — röster som buro bud från än vidare kretsar, bruset från folkets breda skikt i rikets alla delar — han förmådde taga upp och taga emot så mycket mänskligt förtroende och så mycken mänsklig klagan. Med orubbligt lugn, med fast och säker hand, med genomskådande blick prövade han, ställde till rätta, hjälpte, ledde, styrkte och tröstade. Den av *Nils Ahnlund* med insiktsfull omsorg och mycken, lärд möda sammanförda och utgivna, digra volymen av brev till Oxenstierna, som här behandlats, är ett av de mest vägande och intressanta bidrag till vårt lands inre historia, som på åratals utkommit. Den är av vikt för många olika historiens grenar: den politiska och kyrkliga, den pedagogiska och rättsliga, den allmänskulturella och personhistoriska. Detta beror ej blott på brevskrivarna, utan lika mycket på centralfiguren, brevmottagaren. Fjärran från huvudstaden, långt ute på den lugna sörmländska landsbygden, i Jäders utomordentligt vackra kyrka — ombyggd på Axel Oxenstiernas uppdrag i den stil, som i Sydsverige går under hans store vedersakares konung Christian IV:s namn — valde rikskanslern sin sista lägerstad. Kyrkvaktaren, som där en vacker sommardag mottog turisten, förde honom fram till koret, stannade och sade med andakt: »Här under ligger denna stora mannen.» Dessa enkla, trohjärtade ord torde i all sin korthet vara ett exakt och tillfyllestgörande omdöme.

B. H—d.

Läkarhistorisk litteratur.

Sveriges läkarehistoria ifrån konung Gustaf den I:s till närvarande tid. Fjärde följden. Utgiven på uppdrag av Svenska läkaresällskapet. Del I (A—E) o. II (F—J), red. av A. Widstrand (Sthlm 1930—32. 8:o. 589 s.; 592 s. Häft. kr. 14: — pr del).

Den berömda vetenskapsmannen, professorn i anatomi och rättsmedicin vid Lunds universitet *Maximilian Victor Odenius* (1828—1913) låg som emeritus sina sista tretton levnadsår till sängs. Det vita skägget växte, hans utseende blev patriarkens. Över den skarpa näsan tittade emellertid de kloka ögonen lika genomträngande som förut och på intellektet var det intet fel. En av de personer, som biografierats i den nyutkomna läkarehistorien, jämte undertecknad recensent ställde en dag år 1908 sina steg till Odenns bostad för att avlägga sedvanlig årsvisit. Byggnaden vette mot Lundagårds klassiska naturhelgedom. I husets inre residerade utom den gamle och professorskan Pauline även deras vittberömda husdjur: Tobias, världens klokaste tax, och gojan Poppe. Väl inkomna bjödos vi att sitta ned vid den lärde eremitens bädd. Han låg där och läste Pius X:s encyklica av sept. 1907 mot modernisterna — »Pascendi dominici gregis» — och tog givetvis själv upp samtalet. »Ser ni, gossar», sade Odenius,

»det här är så roligt att läsa. I alla vanliga fall kan man ju ögonblickligen se, från vilket modernt språk latinet är översatt. Men kardinalerna, de tänker på latin!» Vad Odenius sade, var icke skryt. Han gjorde på sjukbädden sin mästerliga, prisbelönta översättning av Celsus' stora romarverk »Om läkekonsten».

Den läkartyp Victor Odenius representerade, den fullt klassiskt bildade naturforskarens, är nu så gott som utdöd. Men det är lärorikt att hålla det historiska perspektivet klart, då man går till ett studium av den nyaste läkarehistorien. Först då ser man, hur snabbt tiden flytt sedan de dagar, då Israel Hwasser, vars bild pryder detta häfte (se ovan s. 57), och Magnus Huss voro den svenska medicinska vetenskapens och läkarevärdens grand old men.

Få svenska kårer äro så väl biograferade som läkarnas. Redan 1822 började J. F. Sacklén sin »Sveriges läkarehistoria», som nu betraktas som »första följd». Fortsättningen kom i H. Wistrands, A. J. Bruzelius' och C. Edlings arbete (2 bd, 1872—76), varpå Bruzelius ensam levererade tredje följd (4 bd, 1886—1901), som omfattade åren 1876—1898. Det dröjde nu länge, innan arbetet återupptogs. Under tiden utgav pastor N. J. Welinder på eget beväg 1924 »Biografisk Matrikel över Svenska Läkarkåren». Detta undermåliga arbete uppkallade en protest av livmedikus dr Olof Hult — jämte professor Carl M. Fürst och doktor Vilhelm Djurberg vår främste nuvarande auktoritet på den medicinska lärdomshistoriens område. I ett föredrag *Om svensk läkarhistoria och svenska läkarmatriklar* i Svenska läkaresällskapet febr. 1927 ((tr. i sällskapets förhandlingar s. å., s. 37—46) lämnade dr Hult en upplysande redogörelse för tidigare hithörande arbeten, gav en nedgörande kritik av Welinders produkt och uppdrog slutligen riktlinjerna för återupptagande av det sedan nära trettio år vilande läkarbiografiska samlingsverket. I mars s. å. anslöt sig Läkaresällskapet till detta förslag och en redaktionskommitté tillsattes med professor Jules Åkerman, livmedikus Hult och förste marinläkaren dr A. Widstrand som medlemmar. Åt den sistnämnde uppdrogs redigeringen, och tvänne digra band i tilltalande typografisk utstyrsel från Norstedt & Söners tryckeri ha redan sett dagen.¹ Några biografier, undertecknade J. Å., äro utarbetade av prof. Åkerman. Till dessa höra bl. a. de utmärkta teckningarna av Hans Bendz och Jacques Borelius. För en anmälare, som själv haft nära tillgång till den miljö de båda sistnämnda och deras lundensiska och övriga skånska kolleger representera, ligger det nära till hands att mera fördjupa sig i personkarakteristikerna än kritiskt skärskåda verkets tekniska detaljer.

¹ Enligt förljudande skulle en ny uppl. av Welinders matrikel vara under förberedande. En dylik plan är från många synpunkter ägnad att förvåna och man kan icke annat än beklaga, om den skulle fullföljas. Av Widstrands Läkarehistoria föreligger inom kort del 3 (K—M) i färdigt skick. För halva alfabetet skulle sålunda en ny Welindermatrikel endast ha att tillgodogöra sig Widstrands arbete. Det senare fortskrider ju f. ö. så snabbt, att en ny uppl. av Welinders sakligt sett är fullkomligt omotiverad. Härtill kommer, att ledningen av dylika arbeten med säkerhet bäst lägges i händerna på delegerade från Läkaresällskapet, såsom skett med Widstrands Läkarehistoria.

Den, som sett t. ex. just kirurgprofessorn *Jacques Borelius* på nära håll, kan icke undanhålla ett uttryck av vördnad. Högre, med stilla och skämtsam vänlighet och orubbligt lugn kunde han sätta sig till kvällens tebord. Man visste, att han kommit direkt från operations-salen. Och när han, lika lugn och behärskad, bröt upp, visste man också ofta, att nu gick hans väg tillbaka till lidandets bord och hjälpar-kallet, nattens inbrytande timmar till trots. Blåddrar man i läkare-historien litet längre fram, faller kanske blicken på *Per Grens* namn och en ny gestalt stiger fram: den rastlöst verksamme praktikern, som — klarsynt medveten om yrkets trots allt dock så begränsade hjälpmedel — med vidsträckt och fin mänskokänedom, varmt hjärta, nykter blick och i rätta ögonblicket inpassad humor förstod att bli den hälsotrollkarl för stad och land, som han var. På *Hans Bends'* bio-grafi skulle man nästan önskat att än en gång finna den välkända historien om, huru »mannarna» i hans hemsocken, »söder om lands-vägen», hissade flaggan, då de fingo veta, att deras Hans fått sin professorsutnämning! Man kunde fortsätta så, ofta sida upp och sida ned med välkända namn, men en utsträckt granskning skulle leda alltför långt; den skulle också i detta fall bli alltför ensidigt lunden-siskt orienterad. Ett allmänt intryck får man emellertid i de växlan-de biografierna av, just hur fort tiden ridit. Specialiseringens nöd-vändiga tvång och det nutida livets kommunikationer och rastlöshet ha i mycket ändrat läkarens villkor. Odenius' typ är en vacker saga. I stället framstår den moderne läkarens tekniskt finbildade, energi-laddade gestalt.

Skulle till sist något sägas till kritisk granskning av det i huvud-sak välredigerade arbetet, vore det följande. I ett verk, där primär-uppgifterna lämnas av de biograferade, blir ojämnhet gärna rådande. Och man har visst icke någon garanti för korrekthet däri, att de flesta ge upplysningar om sig själva. I sådana fall kunde ett redak-tionsingripande kanske oftare påkallats, än som skett. Man jämföre t. ex. bröderna Gaston och Louis Backmans uppgifter om sin moders namn eller mödernenamnet till Gunnar respektive Hjalmar Forssner. Med ledning framför allt av S. Agrens »Svensk biografisk uppslags-litteratur» (1929) och genom rådfrågande av den svällande genealo-giska litteraturen kunde kompletteringar och rättelser flerstädes vid-tagits. Beträffande andra delen, som anmälaren själv fått se i kor-rektur, skall endast antydast ett fall, där arbetets redaktion varit av olika mening mot recensenten. Det gäller släkten Gahn, vars adelskap — i likhet med de flesta skotsk-svenska släkters — måste sägas vara vida mer tvivelaktigt, än vad som framgår av den i en not intagna släkthistoriken. Till sina väsentliga delar är emellertid verket sina föregångare värdigt, ett förnämligt tillskott till vår biografiska litte-ratur. Vad redaktörens dr *Widstrands* arbete beträffar förtjä-nar det därjämte framhållas, att det utförts vid sidan av en daglig och krävande praktisk läkargärning. Man motser med glädje ver-kets fortsättning.

Utom med det ovan anmälda biografiska samlingsverket har Sveriges läkarhistoria nyligen riktats med ett flertal smärre bidrag.

År 1929 publicerade med. dr Håkan Nordlund, Göteborg, i Svenska Läkartidningen (nr 15) ett nov. 1928 hållet föredrag om *Den Carlanderska societeten, en föregångare till Göteborgs Läkaresällskap* (även separat, 12 s.). Den framstående och välkände doktor Christopher Carlander (1759—1848) stiftade 1792 Stockholms första läkaresällskap, kallat »Societeten». Då Carlander följande år blev andre stadsphysicus i Göteborg togo sig hans intressen för läkaresammanhållning och studiegemenskap nytt utlopp. Efter diverse motigheter blev han jämte amiralitetsmedicus Pehr Dubb (1750—1834) själen i en ny Societet, som visserligen mera var en umgängeskrets — som sådan ganska begränsad — än en verkligt organiserad förening. Till de utvalda hörde bl. a. den från Tyskland inkomne Chr. H. Ewert (1759—1831). Carlander, som fick göra ganska stora ekonomiska utlägg misströstad ibland men societeten i Göteborg fortlevde dock. Roliga äro C:s brevschildringar av ett besök, som man fick emottaga av en brittisk-hannoveransk livmedikus — »en tysk fjäsk med engelskt höghod» — utsänd för att bispringa de svenska läkarna 1809. Sedan Carlander återflyttat till Stockholm blev Dubb den sammanhållande kraften i Göteborg och organiserade 1818 »Medicinska Sällskapet», om vars verksamhet man dock föga vet. Först efter Dubbs död kom 1845 Göteborgs Läkaresällskap till stånd.¹ Dr Nordlunds lilla studie bygger i huvudsak på otryckt material och är ett välkommet bidrag till både Carlanders biografi och den medicinska föreningshistorien.

Livmedikus O. Hult, som i Linnésällskapets årsskrift 1931 tecknat bilden av *Peter Jonas Bergius* (se nedan, s. 178; även behandlad av Hult i Nord. Med. Tidskr., bd 2, 1930, s. 417—421) och i »Rudbecksstudier» (se nedan, s. 191) skrivit *Några ord om det Rudbeckska »kejsarsnittet»*, har även på tvenne andra ställen upptagit den store Rudbeck som sitt ämne. Förf:s friska och medryckande högtidstal i Svenska läkaresällskapet d. 9 dec. 1930 finnes sålunda tryckt under titeln *Några bilder ur Olof Rudbecks liv* i Hygiea 1931, bd 93, h. 8 (31 s., pl.-portr., ill., rik litt.-förteckn.). Ett annat föredrag av Hult om Rudbeck ingår i den danska Hospitalstidende 1931 (nr 30; 13 s.). Även 1700-talets medicinska personhistoria har dr Hult riktat, utom med studien över Bergius, genom en uppsats om *Nils Rosén von Rosenstein* i Nord. Med. Tidskr., bd 2, 1930 (s. 513—520; litt.-förteckn.). Den gamle »Kongl: Archiatern och Riddaren», på vars klassiska arbete titeln »Underrättelse om Barns Sjukdomar» (1764; 3:e uppl. 1771, sista uppl. 1851) är präntad i sirliga bokstäver, var som bekant en av den svenska medicinens store banbrytare. »Genom rent personliga egenskaper», skriver Hult, »bringade han läkekonsten i vårt land från ett nödläge till jämnhöjd med utlandets och skapade en gedigen läkare-

¹ För Göteborgs allmänna läkahistoria föreligger F. Stenström, *Läkekonstens och hälsovårdens företrädare i Göteborg under 1600- och 1700-talen* (1929), till vilket arbete red. hoppas få återkomma Om dr Stenströms biografi över läkaren J. Th. Fagréus i Linnésällskapets Årsskrift 1932 se nedan s. 179.

skola och en aktning för läkarens konst, vilken tradition fortlever till våra dagar.»

Den personhistoriskt intresserade förste provinsialläkaren i Visby dr Kurt Bergström, som tidigare sammanställt uppgifter om Visbyapotekare (se PHT 1931, s. 273) har nu utgivit *Gotlands läkarehistoria* (Visby 1932. 8:o. 58 s., ill.). Det anspråklösa häftet utgör separat ur *Gotlands Allehanda* 1932 och är således snarast en journalistisk produkt. Det innehåller emellertid en hel del nytt av mer än dagsvärde, ehuru samtidigt vissa reservationer måste göras. Förf:s inledningskapitel, »Översikt av läkarvetenskapens utveckling i norra Europa under forntiden och medeltiden», är i varje fall alltför summariskt och ensidigt för att motivera sin rubrik. Då där talas om påvarnas ställning till läkarna kan man hänvisa till Isak Collijns givande framställning om »Birgittas underverk och läkarna i Rom» (i »Birgittinska gestalter» 1929, s. 93—104), som framhåller judarnas roll som läkare under medeltiden. I stället för den skäligen intetsägende europeiska inledningen hade man hos dr Bergström hellre sett några uppgifter om allmänsvenska läkarförhållanden under medeltiden. I det fallet har förf. dock omedelbart inskränkt sig till Gotland och t. ex. meddelat några visserligen intressanta notiser om en med läkarnamn omtalad person, Bernhard, i 1300-talets Visby.

Rörande Sveriges senmedeltida läkarehistoria föreligger eljest i varje fall för huvudstaden ett icke ringa material, särskilt i serien »Stockholms stadsböcker från äldre tid» (jorde-, ämbets- och tänkeböcker; jfr PHT 1930, s. 115 f., samt 1931, s. 136 o. 283). Uppmärksamheten riktades härpå redan av denna tidskrifts framlidne redaktör arkivarien Ivar Simonsson i hans förträffliga uppsats »Ett gammalt bårdskärarehus och dess märke» i Samfundet S:t Eriks årsbok 1915 (s. 54—82). Förf. påvisade där, att läkarna i Stockholm fingo sin första skrårordning 1496. Av de medeltida stockholmska mediciner med bårdskärarens enklare titel eller nämnda som »arst» eller läkare omtalar Simonsson ett par vid namn (s. 67). Härtill återkom dr Hult i sin intressanta avhandling om Erik XIV:s och Johan III:s livmedici Vilhelm Lemnius och Benedictus Olavi (1918, s. 12 f.).¹ Efter Simonssons död 1925 ha emellertid ytterligare av Stockholms äldre stadsböcker fullbordats fyra volymer med många notiser om bårdskärarna och deras gelikar med finare namn. Man får höra dem tvista om vården av de sjuke, de möta upp inför rätta i kinkiga arvodesfrågor, »riksens apotecarius» får 1496 (¹²/₁₀) göra sin ed att noga följa deras muntliga eller skriftliga ordinationer. En hel rad kunna näm-

¹ A. H. Wistrands »Kort framställning af Stats-Medicinens uppkomst och utveckling inom Sverige» (i *Hygiea*, bd 11—13, 1849—51) är alltför brukbar men givetvis mest föråldrad för tidigare perioder. Till 1500-talets läkarehistoria giver Hult många bidrag i monogr. över Lemnius och Benedictus Olavi; jfr även Hults artiklar om den senare och om Johan Copp i *Sv. Biogr. Lex.*, bd 3 (1922), s. 176 ff., och bd 8 (1929), s. 786 ff., (om Hults övriga historiska skrifter samt prof. C. M. Fürsts och dr V. Djurbergs medicinskt-historiska arbeten se bibliografierna för vardera i den nya Sveriges läkarehistoria, bd 1—2). Den doktor, som bodde och hade ortagård på f. d. Svartmunkeklostrets kyrkotomt i Stockholm (enl. J. Mesenius' krönika, se *Hist. Bibl.*, I, 1875, s. 141), var först Benedictus Olavi, sedan Copp (Hult).

nas vid namn, t. ex. bröderna mästare Albrekt och mästare Örjan Foot. Den senares änka var 1494 ($\frac{1}{12}$, jordeboken nr 1342) omgift med bårdsckäraren Didrik van Brakel — man kan alltså tala om dåtida läkarläkter! En viss specialisering spåras redan på detta tidiga stadium. Sålunda nämnes 1506 ($\frac{27}{7}$) »Claus Pockarst», som var född i Frankrike. Sydlänningens heta blod ledde honom i fördärvet: han förförde mästare Örjan överskärarens hustru och hamnade fördenkskull i galgen. ¹ Även en Didrik »pockeläker» omtalas (1514 $\frac{28}{3}$), visserligen med det föga ärofulla tillägget, att han »smorde ihjäl en man». Den förnämliga chargen som livmedikus var känd: »doctor Karl, war ke-resta nadege herres [konung Hans'] lyff arst» vistades 1499 ($\frac{4}{6}$) i Stockholm. Slutligen omtalas t. o. m. en »läkerska» (1512 $\frac{6}{11}$), som sålt läkedom — således tydligen bårdsckärarens kvacksalvande maka! Detta material, som givetvis icke är okänt för herrar läkarhistorici av facket och varur här blott några exempel lämnas, kommer säkerligen att ökas vid tänkebokseditionernas fortsättande.

För att återvända till dr Bergströms gotländska läkarhistorik kan ytterligare nämnas, att vissa biografier, t. ex. Samuel Nauclérs, intet nytt giva utöver de äldre läkarhistorierna (här Sackléns), andra åter lätt kunnat fullständigas (Pontins hustrus dödsår fås i Sv. Släktkalendern 1919, nyare data om Goës' hustru och barn i Elgentiernas ättartavlor). Förf:s arbete har emellertid, som redan nämnts, också förtjänster, vilka uppriktigt skola erkännas. Han har sålunda dels riktat den gotländska läkarhistorien med en rad nya namn, dels även om flera av de förut kända framdragit nya uppgifter, hämtade ur arkivmaterial. Till dylika partier komma forskare givetvis gärna att söka sig. Om en av dessa gotlänningar har dr Bergström skrivit även på

¹ Utlänningarnas roll som läkare i Sverige var givetvis länge stor. Lomnius t. ex. var holländare. Slitningar mellan de främmande och svenskarna saknades icke (se Hult, Wilhelm Lemnius etc., s. 59). Ett par nya bidrag till detta kapitel kunna givas. Medan Benedictus Olavi ännu var i onåd efter Erik XIV:s fall, beordrade Johan III i instruktion nov. 1572 en av sina diplomatiska agenter, italienaren Olivero di Arco att till Sverige införskaffa italienska läkare, apotekare och hantverkare (se Henry Biaudet, *Études posthumes. 1. Un diplomate tridentin du XVIIe siècle, Olivero di Arco*, i *Annales Academiae Scientiarum Fennicae*, ser. B, tom. XXV: 3—4, Hfors 1931, s. 21, not 1). Frågan om utlänningarnas roll var åter uppe under medicinens förfallstid i Uppsala på 1640-talet (jfr C. Annerstedt, *Upsala univ:s hist.*, I, 1877, s. 401 ff.). Här om föreligger nämligen ett värdefullt vittnesbörd i det av Nils Ahnlund 1930 utgivna bd 12 av *Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling* (jfr ovan s. 112 ff.). Årkebiskop Laurentius Paulinus Gothus skriver den 22 mars 1646 (a. a., nr 44, s. 111 ff.) till rikskansleren bl. a.: »Såsom man haver nu länge kunnat pröva fast skadeligit vara, särdeles uti denne konungelige akademi, att landsens ungdom icke myckit in till denne dag haver slagit sig till studium medicinæ, så att där av bland annat följt haver, att få av våre patrioter hava kunnat ämbeten uti then fakulteten bekläda, och vi under sjukdom antingen utan medico platt måst äventyra eller ock oss främmandom, som med then svenske complexion och här växande örter icke kunne vara bekant, med fara förtro», så rekommenderar årkebiskopen till erhållande av ett stipendium en Simon Krutenius, emedan denne ger gott hopp om sig på hithörande område. Förslaget synes ej ha lett till påföljd; Krutenius är i varje fall ej omnämnd i Annerstedts universitetshistoria. 1654 blev Krutenius kyrkoherde i Söderby, Uppland. — Det svenska medicinska studiet rycktes på allvar upp först genom Hoffwenius och Olof Rudbeck, se ovan s. 121 och nedan s. 124.

ett annat ställe, i Gotländskt arkiv 1932, nämligen om den 1747 avlidne stadskirurgen i Visby *Johan Matzschaus* (vackra porträtt av honom och hans hustru). Denne drev jämte sin läkarverksamhet även krogrörelse (ett i äldre tid icke enastående fall) och blev småningom t. o. m. bryggareälderman.

Från år 1932 ytterligare sju läkarbiografier. Längst tillbaka av dessa griper dr *Emil S. Nylanders* monografi om *Rudbeck d. ä:s* samtida *Petrus Hoffwenius*. *Den svenska läkekonsstens fader*. Till 250-årsminnet av hans död den 23 maj 1652 (separat ur Festskrift med anledning av Upsala Läkareförenings 100-årsjubileum 1932 = Upsala Läkareförenings förhandlingar, ny följd, bd 38. 1—2. Upps. 1932. 8:o. 95 s., pl.-portr.). Man får i denna framställning en i huvudsak på tidigare litteratur byggd skildring av Hoffwenii liv och gärning, vidare bibliografi över hans skrifter samt därjämte, vilket är särskilt betydelsefullt från lärdomshistorisk synpunkt, en översättning från latin av H:s viktigaste medicinska skrifter, verkställd av f. d. rektor *C. A. Brolén*. Prof. *Alfred Peter* ssons bild av arkiatern *Abraham Bäck* (1713—95. — Levnadsteckningar över *K. Svenska Vetenskapsakademiens* ledamöter, 103. Pl.-portr., ill., 44 s.) visar, att även om personer, som biograferats i det moderna Svenskt biografiskt lexikon, nya uppgifter kunna framdragas. En klassisk medicinsk heros tecknar prof. *Ulrik Quensel* i *Israel Hwasser och hans tid* (bihang till *Karl Johans Förbundets Handlingar*, Upps. 1932. 8:o. 40 s., pl.-portr.). På ytterst värdefullt sätt kompletterar nämnda studie de notiser, som återfinnas på *Hwassers* genealogien i denna tidskrift (se ovan, s. 56 ff.) om *Karl Johans Förbundets* stiftare, den framstående universitetsmannen och tänkaren, den adle läkaren och människan. Till helt modern tid föras vi över i de tvenne biografierna över professorerna *Salomon Eberhard Henschen* (1847—1930) av prof. *Nils Antoni* och *John Wilhelm Berg* (1851—1931) av prof. *Einar Key*, båda ingående i *K. Svenska Vetenskapsakademiens* årsbok för år 1932 (om akademiens biografiska publikationer jfr PHT 1931, s. 269, samt här nedan s. 148 ff. och 169). Dessa mönstergilla minnesteckningar giva oss var för sig karakteristiska och förträffliga människobilder. I den ena möter man *Henschens* ständigt lågande forskarnit och internationellt uppskattade vetenskapliga gärning, hans jättelika arbetskraft och outtömliga vitalitet. Den andra åter tecknar fint *John Bergs* långvariga och viktiga kirurg- och läraryrksamhet, hans betydelsefulla arbete för radiologi och i försäkringsfrågor, hans nobla personlighet, som riktigt lyser fram i planschporträttets lugna och värdiga, vackra läkaranlete.

En vacker läkargestalt och en vetenskapens storman skildrar på tilltalande sätt även prof. *Gunnar Blix* i sin nekrolog över prof. *Olof Hammarsten* (Minnesord i Sv. Läkaresällskapet, tr. i *Hygiea* 1932, bd 94, h. 19, s. 737 ff., m. pl.-portr.). Epokgörande undersökningar rörande dels mjölkens ystning, dels blodets levring gjorde *Hammarstens* namn vida känt redan på 1870-talet. Man får vid läsningen av H:s äldre arbeten, skriver *Blix*, »en livlig erinran om,

att många av de fakta inom den fysiologiska kemien, vilka vi nu acceptera såsom nästan självfallna, icke alltid så varit, utan framkommit först efter långa och mödosamma arbeten av gångna forskargenerationer, ofta under skarpa strider mot inrotade vanföreställningar». Sina arbeten inom medicinsk kemi fortsatte H. oförtrutet även efter 1906, då han blev emeritus. Av sin vittberömda lärobok i fysiologisk kemi från 1883 kunde Hammarsten år 1926, då han var 85 år gammal, själv utgiva II:e upplagan, en sällsynt intellektuell prestation. Blix' biografi ger även ett starkt intryck av Hammarstens sympatiska personlighet. Vid sin bortgång sept. 1932 hade H. nått den höga åldern av 91 år.

Det till PHT senast inkomna av årets läkarhistoriska arbeten är prof. C. G. Santesson's *Axel Key och Nordiskt Medicinskt Arkiv* (Sthlm, P. A. Norstedt & Söner i distr., 1932. 8:o. 148 s., 8 pl.-s. Kr. 5:—). Minnesskriften celebrerar hundraårsdagen av prof. Axel Keys födelse (25 okt. 1832). Volymens kärna är Keys egen efterlämnade skildring, *Ett medicinskt centralorgan*, rörande den av honom 1869 startade, ovan nämnda tidskriften fram till och med 1900, d. v. s. hans egen redaktörstid. Denna historik fortsättes sedan av Santesson, som därvid också redogör för arkivets uppdelning 1919 i *Acta chirurgica Scandinavica* och *Acta medica Scandinavica* samt dessa publikationers öden fram till nutiden. Bland bilagorna märkes en lång personförteckning. Till samtliga dessa partier har utg., prof. Santesson, fogat ett förord (»Avsett att läsas!») och en livfull, inledande biografi över Key. I fråga om dennes många betydande insatser dröjer förf. särskilt vid hans studier rörande centrala nervsystemet, hans pionjärverksamhet på skolhygiens område och hans arbete för tillkomsten av Karolinska institutets stora patologisk-anatomiska laboratoriebyggnad. Ett led i Keys skandinavism var upprättandet av det gemensamma tidskriftsorgan, som Nordiskt Medicinskt Arkiv blev. Keys djupa och breda kulturintressen togo sig även uttryck i t. ex. riksdagsmannaskap, samarbete med Arthur Hazelius, insatser för vetenskapens popularisering och stiftande av Sällskapet Idun. Den smakfullt utstyrda volymen, som bekostats av en av Keys efterlevande, utgör en värdig avslutning inom den ovan refererade, blomstrande läkarhistoriska litteraturen.

B. H—d.

— I äldre tider var Ortsbeskrivningen ett ej sällan förekommande ämne vid de akademiska disputationerna, och ehuru det om flertalet äldre dissertationer gäller, att de numera mist mestadelen av aktualitet, hava samlare in i våra dagar haft en viss förkärlek för alstren av denna litteraturgren, när de blott kunnat räknas till »topografica». Säkerligen är intresset för bygdehistorien också en sund företeelse, vilken i sig innesluter möjligheter till en bättre förståelse av vår inre historia i vidsträcktare mening. Skada blott, att på detta område dilettantismen gjort sig särdeles bred, och att veder-

häftig kunskap är jämförelsevis svår att ernå ur de många arbeten och ännu talrikare broschyrer, som avhandlat de olika landskapens, socknarnas eller gårdarnas förhållanden. Därtill bidrager, att uppgifter av tvivelaktigt värde, alltifrån det de framkommit, esomoftast gå igen hos flitiga eftersägare, och att utrensandet av dylikt kram synes vara ganska hopplöst att döma av även sena exempel på sådana i dubbel mening olämpliga plagiat. Om emellertid trots en svällande litteratur den topografiska forskningen framför sig har ett vidsträckt fält för en tvivelsutan tacksam djupplöjning, beror detta huvudsakligen på förekomsten av den rika och i det stora hela blott ofullständigt begagnade källa, som de ovärderliga kamerahandlingarna erbjuda. Av ålder vanvårdade och snart sagt otillgängliga, hava dessa numera blivit bättre ordnade och kunna därmed också mera än förr bli föremål för bearbetning. I vårt östra grannland, där tidigare än hos oss »landskapshandlingarne» och deras efterföljare omhändertagits och i olika riktningar mera systematiskt utnyttjats, har också nu senast sockenbeskrivningen återupptagits som objekt för akademisk ventilation på grundvalen av en allsidigare och framför allt mera ingående forskning. Ett ståtligt exempel på vad som i denna väg under gynnsamma förutsättningar kan åstadkommas föreligger i Paul Nybergs *Sibbo sockens historia. I. Intill början av 1700-talet* (Helsingfors 1931. 4:o. XII, 382 s., ill.), vilken försvarats som specimen för filosofisk grad vid Helsingfors' universitet. Ehuru i viss mening en »utländsk» avhandling, är boken eljes så svensk som möjligt, och detta icke blott på grund av dess språkdräkt utan även beträffande dess ämne. Ty Sibbo socken ligger i en trakt, som ännu i dag behållit sitt svenska kynne och givetvis i ännu högre grad hade detta obesekret under de århundraden, som skildringen omfattar. Därtill kommer, att de källor, ur vilka förf. öst, till allra största delen äro att söka i rent svenska arkivalier, vare sig dessa till följd av infriade politiska utfästelser numera förvaras i Helsingfors eller kvarstannat på denna sidan Bottenhavet. Härigenom ger arbetet ett bevis på dessas rikedom och användbarhet i olika riktningar och kan därför bliva till god ledning vid igångsättandet av liknande arbeten även i det egentliga Sverige.

Om anm. likväl anser några erinringar på sin plats angående särskilt de kamerala akternas utnyttjande, beror detta på att han tyckt sig finna, hurusom vissa arkivserier med fördel kunnat och bort mera beaktas och att vissa missuppfattningar insmugit sig rörande den kamerala terminologien. — Särskilt det femte kapitlet i boken, som handlar om »adeln och frälsejorden», skulle sålunda enligt anm:s mening vunnit i pregnans, om även reduktionskommisionernas protokoll och registratur utnyttjats, och om större hänsyn tagits till reduktionskollegii akter, så att ur dem hämtade uppgifter rörande abalienationerna mera systematiskt uppmärksammats. Framför allt hade det varit lämpligt att mera än som skett skilja dessa senare från det äldre frälset. För att definiera sistnämnda begrepp behöver man icke med förf. (s. 200) nödvändigt mena under medeltiden bevisat frälse. Det räcker med »urminnes», d. v. s. sådan jord,

rörande vilken annan proveniens ej ur tillgängliga källor kan framdragas. Så resonerade reduktionsmyndigheterna, och vår tid kan nöja sig därmed. Men däremot får icke utan vidare diträknas sådana frälsehemman, vilka på grund av något kronans kända förfogande fått allodial frälse natur, även om de i årliga räntorna införts under denna rubrik, något som för övrigt aldrig skedde under tiden 1630—1724. Förf. uppför emellertid (s. 192) under »Gammalt frälse» tio hemman (vilka f. ö. ej stämma överens med landbolängden i det tryckta sölvskatte registret från 1571), men säger icke desto mindre (s. 200), att endast halva antalet kan diträknas. — Lika viktigt är att ej släppa ur sikte jordnaturen även i övrigt, ty utan noggrant aktgivande härpå riskerar man att stanna i ovisshet om förläningarnas innebörd. Gällde det kronogods (inkl. kyrko- m. fl. slag) följde med donationen även jorden, men var det fråga om skatte, är det oriktigt att tala om borförlänta gods, eftersom de här gäller endast räntan, och någon disposition av jorden ej tillkom donatarien utom för det fall att han i laga ordning köpt densamma av skattemannen. Det är antagligt, att i Sibbo (bortsett från frälset) mestadelen hade skattenatur (där nämnas dock även stadhemman och skattevrak, som blivit krono), men man finner i förf:s bok blott sporadiskt upplysningar härom, och man letar likaledes där i de flesta fall förgäves efter uppgifter om de oundgängliga åtgärder i form av jordköp, som för adelsmannen möjliggjorde skattejordens ombildning till sätesgårdar. När kronan sedermera »reducerade godsen», var det ingalunda, som förf. vid upprepade tillfällen uttrycker det, »hemmanen» (när dessa voro skatte), som »indrogos till kronan», men blott räntorna. Hade adelsmannen köpt skattejorden, behöll han också denna, ehuru räntan ej längre var »frälst». Den bristande känslan för jordnaturens betydelse vid undersökningar av detta slag har förmodligen också föranlett förf. till påståendet, att vissa av kronan bortskänkta egendomar skulle hava tillhört en annan mans frälse. Man måste fråga sig om orsaken till en så godtycklig disposition, som ej lär kunnat gå för sig med mindre än att godsen dessförinnan förverkats eller av annan orsak förlorat sin kamerala egenskap. Förf:s uttryckssätt avser därför sannolikt donationsgods, som voro »förlänta till frälse» och åtnjötos med frälse rättigheter, men likväl som »nyfrälse» böra hållas noga skilda från det äldre allodiala frälset, på sätt som även sker i kronans jordeböcker från 1600-talet (med vissa undantag från tiden före 1630). — Liknande svårigheter att förstå sammanhanget bereder stundom bristande stringens vid de kamerala termernas begagnande. När det på ett ställe heter, att säterirannsakningskommissionen ville beröva en säteriägare rätten till hans gård, därför att denna efter övergången vådelad ej längre var ståndsmässigt bebyggd, är ju detta lika orimligt, som det är förstäeligt, att den ville avhända honom säterifriheten, vilket är en helt annan och mindre sak. Om Fabian Wrede berättas (s. 248), att han »ansåg sig kunna utan ersättning återlämna ett par hemman såsom ofruktbart kapital». Förhållandet var naturligtvis, att Wrede ålagts ersätta något köpgods, som befunnits vara likviderat med det ofrukbara kapitalet

och således hotades av den i dylik händelse obönhörliga reduktionen, om kronan icke gottgjordes motsvarande ränta av ograverat frälse. — Ordet »bördsrätt» användes vidare av förf. i mening av skattemannarätt (se t. ex. s. 226), något som visserligen för sig har en viss hemul, men icke desto mindre är olämpligt, eftersom förväxling därigenom lätt uppstår dels med de av Johan III. sålda s. k. bördsrätterna, vilka aldrig blevo likställda med gammal odal, dels med rätten att börda släktjord, vilken är den ursprungliga och alltjämt under äldre tid tillämpade egentliga »bördsrätten».

Men ehuru sådana distinktioner äro viktiga för undvikande av icke önskvärda missförstånd, spela deras mer eller mindre riktiga iakttagande i nu föreliggande arbete icke någon sådan framträdande roll, att de i det stora hela äventyra dess värde. Detta ligger också endast delvis inom kameralistikens område och bottnar i åtskilliga undersökningar vid sidan av detta. Den första avdelningen omfattar sålunda under rubriken »Den förhistoriska tiden» såväl arkeologisk inventering som filologisk ortnamnsundersökning. Den andra handlar om bebyggelsen under 1500- och 1600-talen och ger en god utgångspunkt för den efterföljande skildringen genom uppkonstruerandet av bl. a. socken- och bygränser samt den begynnande herregårdsbildningen inom byalagen. Sedan förf. därefter lämnat en givande redogörelse för »Förvaltning och skatteväsen» (kap. 3) samt »Näringsfång» (kap. 4), når han fram till det avsnitt »Adeln och frälsejorden» (kap. 5), som är särskilt ägnat att intressera denna tidskrifts läsare. Det innehåller bl. a. en rätt ingående skildring av »Herregårdarna och deras ägare». De förra voro emellertid i Sibbo, såsom förf. framhåller, icke av den omfattning, som man på grund av läget skulle kunna förmoda, och ej att förlikna med motsvarande godscomplex i exempelvis den östra grannsocknen Borgå, vilken var av helt annat aristokratiskt kynne. Likvisst funnos även i Sibbo ett tiotal säterier, ehuru dessas storlek var rätt ringa. De här besuttna ätterna tillhörde ej heller de mera bemärkta. Flera voro av ryskt ursprung (Nassokin, Baranoff, Golawitz); andra av tyskt (von Hofven och Wunsch), och alla tillhörde lågadeln, åtminstone i den mån de själva bott inom socknen. Om dem allä har förf. likväl samlat spridda notiser, som åtminstone delvis torde i hans arbete vara för första gången framdragna och vilka tillsammans giva en ganska trovärdig föreställning om de tämligen släta villkor, som stått denna samhällsklass till buds till och med under dess och landets storhetstid. Sammanförandet av det biografiska stoffet med de egentliga data för godsens historia bidrager emellertid icke till någon klar översikt av den sistnämnda, och läsningen lämnar trots eller kanske snarare till följd av detaljernas rikedom ej alltid den behållning man kunde väntat beträffande de olika egenomarnas öden. En mera schematisk och sammanträngd framställning skulle i detta hänseende varit att föredraga, särskilt om därmed förbundits koncisa uppgifter rörande hemmantalens storlek och natur och eventuella underlydandes förhållanden till respektive huvudgårdar. Boken avslutas med skildringar rörande de kyrkliga förhållandena samt beträffande seder och levnadssätt inom orten. Ett

antal bilagor omfatta utom annat en tabell öfver folkmängden 1635. Arbetet är illustrerat bl. a. med äldre bykartor. Personregister saknas, men skulle varit behöfligt.

Aqut.

— *Aaron Isaacs minnen.* En judisk kulturbild från gustaviansk tid. Utg. av Abraham Brody och Hugo Valentin. Sthlm, Hugo Gebers förlag, 1932. 8:o. 370 sid., 8 pl. Häft. kr. 10:—.

Aaron Isaacs minnen ha tidigare varit både kända och utnyttjade. Den första fullständiga upplagan utkom i Stockholm 1897 (en resumé, tr. i 150 ex., utgavs 1888) och har fått tre utländska efterföljare. Memoarerna ha påverkat Levertins Kalonymos och givetvis varit en central källa för Valentins stora arbete om judarna i Sverige (1924). Den nya editionen är därför inte överflödig; tydligen avser den att vara den slutgiltiga. Textredaktören har — i motsats till äldre utgivares normaliseringar — sökt återge Aaron Isaacs färgrikt ogrammatikaliska judetyiska med all möjlig trohet, men samtidigt finns en svensk översättning till hjälp för läsaren. Ett utförligt personregister av fröken Ellen Raphael och en uppsats om Aarons mecklenburgska öden av rabbinen Silberstein i Rostock bidraga att göra intrycket konkret, och docenten Valentin ger den allmänshistoriska ramen i en fängslande inledning, som kanske blott är alltför vittsyftande för att riktigt sluta sig kring memoarförfattarens knappast universella gestalt. Sådan Aaron framträder i minnena är han ingen kulturpersonlighet, men med sitt rappa ingenium, sitt gemyt och sin praktiska saklighet ter han sig ändå både tilltalande och högst karakteristisk. Sin bana började han som pitschaftstiockare (sigillgravör) på marknader i Brandenburg, en näring som föll utom skrågränserna och därför ofta utövades av hans rasfränder. På deras vis kom han, utan att alldeles släppa det trygga hantverket, att slå sig på många slags affärer allt efter lägenhet och kapitaltillgång. Det var denna på en gång primitiva och moderna anpassning som skilde judarna från deras privilegiebundna samtida och gjorde deras insats framtidsdiger. Aaron, som tidigt flyttat över till Mecklenburg, uppges redan 1750 ha handlat i det svensk-pommerska grannlandet. Under sjuårskriget sålde han galanterivaror till svenska militärer och 1774 begav han sig med pommerska rekommendationer till Sverige. Man varnade honom för det vilda landet, »woh nimals ein Jehudo gewesen ist und nimals komen derf, woh man keineh Sprache nicht kan», men resan var i själva verket något av en förtvivlad spekulation; de mecklenburgska affärerna hade gått bakåt, och, som Silberstein visar, lämnade Aaron sin hustru i verklig nöd. Då hans djärva företag lyckades, berodde det till en del på, att marken var förberedd. Sverige var den enda suveräna stat i Europa, som aldrig öppnats för judarna — det kom ett helt århundrade efter Danmark — utvecklingen började göra sig gällande också här, och både Gustav III och Liljencrantz hade i förväg intresserat sig för en eventuell judisk invandring. Detta minskar inte Aarons ära att skickligt ha utnyttjat förhållandena till förmån för sig och sina småningom tillströmmande trosfränder. I det sammanhanget

skildrar han med kostlig självklarhet, hur han och tre andra välbärgade judar före 1778—79 års riksdag, som behandlade toleransfrågan, beslöt satsa 25 riksdaler var för det dyrbara riksdagsbeslutet — Aaron lurades f. ö. av kompanjonerna och fick betala alltsammans själv. Den för våra förhållanden blygsamma korrupsionssumman användes väl i bondeståndet, vars hållning var osäker och som ju alltid behandlades med flärdlös demagogi. Men mer än alla förhandlingar betydde kanske Aarons egen framgång och hederlighet i affärer. Som juvelhandlare trängde han — tillsammans med en del släktingar, bl. a. framtidsmannen Michael Benedicks — småningom ut sina kristna konkurrenter från leveranserna till hovet. Av intresse äro i samband härmed hans upprepade notiser om resor till Leipzigermässan, denna klassiska mötesplats för judisk handel. Som tidens judar i allmänhet satte Aaron emellertid en särskild lit till kriget, där regeringarna behövde smidig varuförmedling och officerarna inför alltings osäkerhet gärna betalade kontant. Tiden 1788—90 är den heroiska epoken i hans liv. Han skildrar stolt hur han, trots sina närmastes oro, drog i fält med en laddning av viktualier, galanterivaror och porslin. Bland alla yttre och inre stridigheter lyckades han avyttra lagret med lysande vinst. Aaron hade emellertid också en annan och viktigare uppgift: han ombesörjde — i likhet med flera andra svenska judar — betydande leveranser till armén och blev avancen här mindre, vann han i stället förbindelser och den stolta titeln av hovleverantör, i stället för assessors namn, som Aaron — bl. a. av sparsamhetsskäl — avböjde. Framgången var visserligen inte oavbruten. Efter kriget invecklades Aaron i en av tidens stora skandaler, greve Muncks försök att utpränga falska krigsanvisningar, s. k. fahnehjelmare, i Finland. Att han kom oskadd ur denna dunkla och vittomfattande affär visar bäst, vilken ställning den invandrade juden med sin typiskt judiska hantering hunnit få i Sverige. Aarons firma, som han själv lämnade 1796, tjugo år före sin död, spelade under namnet Michaelsson & Benedicks en stor roll i napoleonskrigens och Karl Johans Sverige. Ett mäktigt företag i förbindelser med hus som Mendelssohn och Rotschild fortsatte affären sin juvelhandel; med denna hopblandning av näringsfång gick den första betydande judiska insatsen i vår historia efter Aaron Isaacs linjer. Judarnas största berömmelse i Sverige kom — som Valentin fint antyder — att skördas på områden, som voro Aaron alldeles främmande. Inför fröken Raphaels notiser om grosshandlaren och kattunfabrikören Heyman Schück, grosshandlaren, kattuntryckaren och fabriksägaren Aron Levi Lamm eller den Levin Jakob Levertin, som 1810 fick resolution på såpsjuderi och tvåltillverkning, minns man Geijers ord om dem, i vilka en oförstörd framtid lever. Det är sena tiders kulturarbete, som kastar sitt ljus tillbaka över Aaron Isaacs bana och ger en romantisk hemlighet också åt hans nyktra person.

Karl-Gustaf Hildebrand.

— Georg Brandell, *Svenska undervisningsväsendets och uppfostrans historia*. I—II. Lund, C. W. K. Gleerups förlag, 1931. 8:o. 456 s., 597 s. Häft. kr. 8:—, 10:—.

År 1884 utgav A. G. Hollander »Svenska undervisningsväsendets historia», del I, omfattande tiden före 1724. Det stora arbetet, som gick på 600 sidor, kritiserades delvis ganska starkt av Hugo HERNLUND i Hist. Tidskr. 1885 (övers. o. granskn., s. 59—68) och följdes aldrig av någon andra del. Sedan dess synes någon större samlad översikt av svenska undervisningsväsendets historia icke ha utkommit, förrän lektorn vid Uppsala folkskoleseminarium dr G. BRANDELL nyligen vågat påtaga sig den krävande uppgiften. Han utgav 1931 tvenne omfångsrika band, av vilka det första går t. o. m. reformationstiden, det andra åter behandlar »Ortodoxiens tidevarv». Av del I upptager forntiden 6 sidor, medeltiden 200 och reformationstiden också omkr. 200. I medeltidspartiet ägnas särskilda kapitel åt bl. a. munkordnarna och deras bildningssträvanden, domkapitel och kanikordnar, Birgitta och hennes orden samt universitetens uppkomst. Vidare komma kapitel om utländska studieresor, Uppsala universitet, de svenska skolorna, adlig uppfostran samt folkundervisning och folkuppfostran — rubriker, som återkomma även under reformationstiden och i arbetets andra del (där universiteten ökats med Lund och Åbo). Allmänna översikter av skolastik, humanism och reformation samt ramism, respektive nyskolastik och ortodoxi, omväxla med specialstudier över de olika skolordningarna. I andra delen ingå även kapitel om Gustav II Adolfs pedagogiska reformplaner, om Collegium illustre och de första gymnasierna, Comenius och Sverige samt de svenska bildningssträvandena i Östersjöprovincerna. Slutligen tillkomma stundom utförliga biografiska kapitel, av vilka det om Birgitta redan nämnts. De övriga behandla Olaus och Laurentius Petri, Laurentius Paulinus Gothus, Johannes Rudbeckius, Johan Skytte, Johannes Matthiæ, Per Brahe d. y., Spegel och Svedberg samt Johannes Gezelius d. ä. Utförliga litteraturförteckningar samt såväl person- som sakregister avsluta båda volymerna.

Det är, som man ser redan av innehållsreferatet, ett mycket omfattande och ingående arbete, som lektor Brandell presterat. En dylik samlad översikt kan icke undgå att intressera i vida historiska kretsar och mycket torde och därur vara att hämta. En närmare granskning av det rent pedagogisk-historiska kan icke här komma i fråga. Däremot kunna onekligen en del kritiska observanda göras beträffande bl. a. de bio- och bibliografiska partierna.

Det kan icke nekas, att t. ex. åtminstone vissa av de kapitel, som röra medeltiden, ha en ganska konventionell prägel — man skulle önskat en modernare anstrykning både i fråga om uppgifter och synpunkter. En förklaring till den anförda svagheten torde ligga i, att förf., sina utförliga litteraturförteckningar till trots, icke alltid synes ha tagit del av de nyaste forskningarna på respektive områden. Sålunda har han i Birgittakapitlet icke tillgodogjort sig riksbibliotekariens COLLINS betydelsefulla arbete »Birgittinska gestalter» (1929); boken saknas även i litt.-förteckningen. Än betänkligare är, att det av tagna stickprov förefaller, som om förf. alldeles eller i hög grad försummat Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen, som naturligtvis är av central betydelse för hans ämne. Sålunda märkes i

Brandells framställning rörande t. ex. franciskanien Kanutus Johannis samt Laurentius Nicolai (Klosterlasse) inga som helst spår av Collijns avhandlingar i NTBB 1917, respektive 1914.¹ För den av Olaus Petri utgivna lilla postillan anför förf. upplagorna 1530 och 1537, men icke den av 1538, som R. Dahlberg avhandlat i NTBB 1920. Inga av Brilioths arbeten citeras av Brandell. I fråga om de medeltida studieresorna har förf. tagit del av Ellen Jörgensens uppsatser i dansk Hist. Tidsskr. 8: 5 (1914—15) och 8: 6 (1915—17) men synes icke ha observerat uppsatsen om Louvain ib. 9: 3 (1925) samt om Köln och Louvain i dansk Personalhistorisk Tidsskrift 8: 2 (1923) och 8: 5 (1926). De medeltida svenskarnas italienska studieresor omnämnas över huvud icke med undantag för att det i ett annat kap. omtalas, att Cort Rogge blivit »juris doktor» (rättare: doktor i kanonisk eller kyrkorätt) i Perugia. Låt vara att besöken i Italien ej voro många — de, som sökte sig dit, voro så mycket märkligare. Så visar ju exempelvis Ernst Nygrens intressanta undersökning i Kyrkohist. Årsskr. 1918, att Ericus Olai blivit teol. dr i Siena 1475 (Brandell omtalar blott hans magistergrad) och att där studerat flera andra betydande män, bl. a. Strängnåsekanen Nicolaus Benedicti Kindbo, Uppsaladekanen och riksrådet Mathias Olavi, teologen Peder Galle samt den bekante ämbetsjägaren Erik Geting. Intressanta namn kunna även fås från Bologna universitet (se Hist. Tidsskr. 1888, s. 175, 288). Där inskrevs t. ex. den senare Västerås-biskopen Hartlevus Hartlevi 1373 (uppgiften saknas i Brilioths biogr. över Hartlev i »Svensk kyrka etc.», s. 129 f.), alltså Birgittas dödsår, vilket är av vikt med hänsyn till Hartlevs vittnesmål i kanonisationsprocessen. För att återvända till Brandell saknas även i del II på motsvarande kapitel hänvisning för svenska Oxfordstudenter till C. V. Jacobowskys undersökning i PHT 1927, s. 105—133, som tydligen undgått förf. På tal om Per Brahe i del II citerar förf. dennes intressanta uttalande om lämpligheten för svenskar att lära sig finska. Denna fråga kunde även berörts på tal om 1500-talssvenskarnas språkkunskaper. Så är det t. ex. intressant finna en man som Claes Bielke, vilken ju varken var finländare eller särskilt knuten till Finland, avsluta ett brev 1598 till Arvid Eriksson (Stålarms) med de finska orden »Jomala auta nin totta» (Gud hjälpe så sant; se Sv. Riksdagsakter I: 1, del 4, utg. av Riksarkivet gm L. Sjödin, 1931, s. 558), ehuru man givetvis icke får draga för vida slutsatser härav. I Brandells andra del anges i litt.-förteckn. för Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling »Stockholm 1888—1918», ehuru rikskanslerns brev 1632 utkommo 1926 och brev till honom från andlige och lärde (sen. avd., bd 12) 1930. Sistnämnda genom Nils Ahnlund utgivna band är av stor betydelse vid behandling av svenskt undervisningsväsende och svensk uppfostran under 1600-talet (jfr ovan, s. 112 ff.). Måhända var vid dess utkommande förf:s arbete

¹ Beträffande Klosterlasse se senast Henry Biaudet, *Études posthumes. III. Fragments d'une monographie de Laurentius Nicolai Noruegus*, dit »Kloster-Lasse», suivis de pièces justificatives (Annales Academiae scientiarum Fennicae, ser. B, tom. XXV: 3—4, Hfors 1931, s. 51—187).

redan färdigskrivet men å andra sidan har han fått med »Rudbecksstudier» 1930. En enbart humoristisk lapsus i förra delens bibliografi är följande. A. Bendz har i Martin Weibulls Samlingar utg. för de skånska landskapens hist. o. arkeol. fören. III (1875) skrivit en uppsats om »Det skånska ärkestiftet under katolicismens sista tid. Birger Gunnerson och Jörgen Skodborg». Den står nu i Brandells litt.-förteckn. som »Gunnerson, B., och Skodborg, J., Det skånska ärkestiftet etc.», d. v. s. den behandlade lundensiske ärkebiskopen och hans efterföljare göras till förf. av Bendz' uppsats! — Ovanstående kritiska anteckningar utgöra givetvis icke något helhetsomdöme om Brandells bok, bakom vilken mycken möda ligger. De visa blott, att förf:s framställning av det vidlyftiga och svåra ämnet på sina ställen kan fullständigas och beriktigas.

B. H—d.

— Ernst Estlander, *Friherre Viktor Magnus von Born*. Svenska litteratursällskapet i Finland, CCXXI. Hfors 1931. 8:o. XII, 708 s., ill. Häft. fmk. 80:—.

Professor Ernst Estlander har nyligen med en monumental levnadsteckning berikat den stora litteratur, som vuxit fram om Finlands historia under det sistförflutna halvsekle. Den har ägnats V. M. von Born, en av förgrundsmännen under landets rättskamp mot Ryssland. Förf. har dock så fattat sin uppgift, att han även givit en skildring av stora partier av det politiska livet i Finland under åren 1877—1917. En mängd i framställningen inryckta referat och dokument öka verkets värde, men göra det även mera tungläst. Detta oaktat står Borns bild ovanligt klar och tydlig för den, som gör sig möda att taga del av det 700 sidor starka arbetet. Tyvärr försvårar frånvaron av personregister i hög grad bokens användande.

Von Born tillhörde ämbetsmannaaristokratien. Vördnad för det rättssamhälle, som byggts på svensk grund och livlig känsla för ansvar mot det allmänna voro tidigt utmärkande drag hos honom. Men statstjänst tog han aldrig. Han förblev provinsmagnaten, som frivilligt offrade sina krafter i det allmännas tjänst. Tidigt gjorde sig B. bemärkt i det offentliga livet. Redan under sin första lantdag, 1877—78 års viktiga, fick B. ett stort inflytande på riddarhuset. Men hans självständiga natur och motvilja mot kompromisser gjorde, att han aldrig blev någon partiledare. Hans framgång i debatten följdes ofta av nederlag i voteringen. Hans åsikter visa en egendomlig blandning av stockkonservatism och avancerad liberalism. Med starkt sinne för det historiskt beprövade och för traditionens värde var han en av de adliga privilegiernas varme förkämpe; i gengäld hade han stark känsla för adelskapets förpliktelser. Stark individualist höll han ständigt på den enskildes och minoritetens rätt. Ivrig anhängare av självstyre och framförallt av den fäderneärvda rättsordningen gjorde han sig tidigt känd som principfast försvarare av landets autonomi och lantdagens rättigheter. Stora insatser gjorde B. jämväl under svenskarnas politiska organisering under 1880-talet; dock visa ofta hans uttalanden, att han saknade djupare förståelse för de finska kraven.

De mest givande partierna av Estlanders verk äro naturligtvis de, som skildra B:s insatser under försvaret mot de efter 1891 allt tydligare förryskningsplanerna. Från första stund förstod han klart, att intet av Finlands rätt fick offras. Rätten måste gå före allt, även klokskapens bud. Bjärt var kontrasten mellan honom och undfallenhetsmännen, som hoppades kunna besvärja stormen. B. leddes ej endast av känslor — han såg även skarpare och bedömde riktigare än de flesta. I lantdagen kom han att höra till ytterlighetsmännen; även mellan honom och den konciliante Mechelin var skillnaden stor. Utomordentligt fängslande i all sin saklighet är skildringen av B. under det passiva motståndet mot de från 1899 allt grövre ryska övergreppen; där en gemensam kamplinje vanns i värnpliktsstrejken. Hans frimodiga, rakryggade, offervilliga uppträdande kan ej undgå att imponera. För det passiva motståndets disciplinerande, organiserande verkningar var B:s personlighet av den största betydelse. Med utvisningen 1903 (B. följde först efter svåra samvetsstrider den olagliga ordern) avbröts denna verksamhet. I utlandet ägnade han sig främst åt propagandan. Ett avsnitt ägnar Estlander åt polemiken mot Hjärne; dock torde han knappt göra denne rättvisa. Sedan B. hösten 1904 tillåtits återvända, uppträdde han med kraft under den fortsatta kampen för laglighetens återställande såväl mot undfallenhets- som ytterlighetsmännen. Efter den slutliga segern kom 1906 en eminent uppriktelse med utnämningen till lantmarskalk vid den sista ståndslantdagen.

Väl satt B. under åren 1910—13 i enkammararen, väl gjorde han ännu mången insats i den åter begynnande kampen mot Ryssland, men med 1906 hade hans bana passerat kulmen. Aldrig fann han sig fullt till rätta i de nya förhållandena. Estlanders verk är ej endast en skildring av en lysande representant för de bästa svenska traditionerna i Finland. Det är även en värdig minnessten över det passiva motståndet, rest av en av dess främsta deltagare.

Stig Jägerskiöld.

Alf Kjellén, *Emilie Flygare-Carlén*. En litteraturhistorisk studie. Sthlm, Alb. Bonniers förlag, 1932. 8:o. XI, 489 s. Häft. Kr. 12:—.

Den undersökning av Emilie Flygare-Carléns liv och diktning, som framlagts i Alf Kjelléns avhandling, måste betecknas som en diktarmonografi av mindre vanlig omfattning och allsidighet. Den litterära analysen omsluter sålunda icke endast fru Carléns egna arbeten utan formas till ett tvärsnitt genom hela den svenska romanen under denna epok, en konsekvent och inträngande studie i 30—50-talens typiska övergångsskede med dess vacklan mellan romantik och realism. Och även på det biografiska området innehåller boken mycket nytt. Förhållandena inom den Smithska familjen få en synnerligen initierad belysning — som senare visas återfinnas drag av föräldrarnas samliv i teckningen av den vilda smugglarfamiljen i »Rosen på Tistelön» — och karakteristiken av författarinnans fästman Dalin

grundas på förut obeaktade rättegångsprotokoll från Tanums häradsrätt, där han uppträtt som någon sorts bondadvokat. Förf:s kring-synthet och den sakliga och välavvägda framställningen göra boken trots den betydliga bredden till en intressant och instruktiv läsning.

Den biografiska uppgiften visar sig ingalunda vara så enkel som man kunde förmoda. Fru Carlén var en förtegen natur, och hennes brev och självbiografiska verk skänka blott torftiga bidrag till hennes inre utvecklingshistoria. Man har nog intrycket att författarinnans noli me tangere alltjämt trotsar de djärvare psykologiska greppen. Redan förut har forskningen fäst sig vid den förening av fantasi- och förnufts-element, som är henne egen. Kjelléns ståndpunkt är nu den, att dessa båda krafter växelvis behärskat henne under olika perioder i hennes liv och att motsättningen dem emellan bildat spänningen, den latent konflikten i hennes väsen. När förf. i enlighet med sitt schema (s. 24) vill analysera fram en romanesk fantasiinriktning hos henne från 12-årsåldern fram till första giftermålet, känner man sig emellertid icke alldeles övertygad. Argumenten äro mycket vaga, och andra indicier peka snarast i motsatt riktning; valet av den nyktre d:r Flygare som äkta man var t. ex. en allt annat än romanesk historia. Materialet synes mig i själva verket vara alltför sprött och fragmentariskt för att tillåta en genomförd konstruktion, och en psykologisk tolkning som arbetar med starkt oenhetliga perioder i markerad växling äventyrar också att göra henne onödigt komplicerad.

Till den biografiska teckningens svårigheter hör också den bristande exaktheten i fru Carléns memoaruppgifter. Hennes självbiografiska »Minnen af svenskt författarlif under åren 1840—60» utgavs först 1878 och är ett typiskt ålderdomsverk, som icke väjer för en ganska fri fabulering och tydligen måste underkastas en strängt kritisk värdering. Förf. synes stillatigande ha korrigerat en del detaljer, men han för ingen genomgående diskussion. Ett par i avhandlingen (s. 49, 179) icke betvivlade källuppgifter må exemplifiera den olika arten av verklighetsomformning. I sina »Minnen» skildrar fru Carlén med många detaljer Anders Lindebergs besök i Strömstad år 1837 och lägger en viss vikt vid att det var *innan* hon börjat skriva — som man finner av Lindebergs broschyr »En badresa till Strömstad sommaren 1838», är kronologiseringen dock felaktig. I »Minnen» diskuterar hon vidare sambandet mellan Almquists »Det går an» och George Sands äktenskapsmoral. För sin del hade hon icke kunnat finna, att Almquists uppslag utgått från George Sand »men väl är fostret, eller snarare missfostret, af en ande, som på de bizarraste afvägar sökt leta upp åt sig en fristad, der han, befriad från gemensamheten i husliga detaljer m. m., kunde skapa sig en mycket olycklig och vederstygglig lycka». Säkerligen är denna dunkla argumentation direkt inspirerad av Ahnfelts 1876 utgivna Almquistbok, där författaren med skärpa hävdar »Det går ans» oberoende av George Sand och i stället antar rent personliga utgångspunkter, varvid han också anser sig kunna meddela att Almquist »för egen del lossade på den äktenskapliga troheten» (s. 100). För bedömande av fru Carléns ur-

sprungliga ställning till tidsfrågorna har detta uttalande givetvis insett värde.

Till det mera karakteristiska för Strömstadsförfattarinnan hör otvivelaktigt den roll männen spelat i hennes utveckling. Som man kunnat vänta har förhållandet till juristen Dalin, som ju avled under förlovnings tiden, varit av central betydelse för henne. I romanen »En natt vid Bullarsjön» kan man återopa den dramatiska epilogen, som tydligen anspelar på den natt vid samma sjö hon genomvakat vid fästmannens dödsbädd (avh. s. 361); det kan tilläggas att såväl platsen som den noggrant fixerade tiden, Smeviken i november månad, överensstämma. Jag anmärker emellertid, att den omedelbara anledningen till hennes romanstart två år senare icke var Dalins död utan förlusten av en sexårig dotter sommaren 1837 (jfr t. ex. skissen »En resa till vestra kusten» 1869). När hon ett par år senare slog sig ned i Stockholm, utövade hon tydligen en oemotståndlig dragningskraft på de manliga författarkamraterna i sin omgivning. Snellman och Carlén friade, och i avhandlingen förutsätts liknande avsikter också hos Anders Lindeberg och hos förläggaren gubben Thomson, med vilken hon hade gemensam mathushållning. Om den senare verkligen hyst några förhoppningar, har han dock självmant dragit sig ur spelet. Som framgår av ett något feltolkat brev från Emilie till en broder sept. 1840 (s. 52), har Thomson då av praktiska skäl önskat den gemensamma hushållningens upphävande och samtidigt förklarat att de vore »lika goda vänner för det». En verkligt uthållig friare var däremot Snellman. Att han slutligen avvisades, lär ha berott på fru Flygares skamkänsla över den mörka punkten i sitt förflutna, barnet med Dalin. Ur denna synpunkt har man enligt min mening också att se hennes samtidigt koncipierade roman »Kyrkoinvigningen i Hammarby». Som förf. i annat sammanhang visar, söker hon här ställa sig på Snellmans sida i striden om Almquists »Det går an»: den individuella kärleken hade icke något värde i sig själv utan endast när den inordnades i sedlighetens och samhällets system. Hon genomför emellertid icke ståndpunkten. I mitten av boken inträder en vändning: Snellmans uppfattning tränges undan för Almquists och känslolivets krav bli de dominerande, spela i själva verket en större roll i detta arbete än i något av de föregående. Den vacklande ståndpunkten förefaller att spegla just fru Flygares personliga inställning till Snellman; dennes rigorism har tydligen icke endast framkallat hennes skamkänsla utan också hennes avvisande självförsvar. I grunden var det kanske självständighetsinstinkten snarare än skamkänslan, som fällde utslaget i det personliga förhållandet till den finske filosofen (jfr avh. s. 62 f.).

Den samtida svenske författare, som utövade det största inflytandet på fru Carlén, var emellertid C. J. L. Almquist. Förf. har i detta hänseende framdragit flera intressanta omständigheter. Man observerar särskilt påpekandet av den roll som Almquistläsningens skadliga inverkan på sonens fantasi haft för fru Carléns hållning. I »Minnen» har hon ju själv givit en mycket utförlig skildring av sina förbindelser med Almquist. Den är nästan alltför detaljerad för att verka tro-

värdig — reaktionerna synas växla snart sagt för varje år — och utan kritisk prövning kan framställningen icke godtagas. En större hjärtlighet i förhållandet kan egentligen konstateras först mot slutet av 1844, då Almquist i Aftonbladet anmäler fru Carléns roman »Pål Värning». Hennes närmast föregående verk »Fideikommisset», som han enligt samma artikel satte högre än »Pål Värning», synes han däremot icke ha recenserat. (Fru Carlén stod dessa år icke särskilt högt i Aftonbladets gunst; den avvisande recensionen av »Kamrer Lassman» torde dock vara skriven av Vendela Hebbe.) Att Almquist litterärt utövat ett starkt inflytande på fru Carlén är oförnekligt. Hans folklivsskildring har givetvis spelat en roll för »Rosen på Tistelön» — med »Kapellet» finnas detaljlikheter, som icke endast bero på att de äro led i samma pedagogiska allmogeskildring — och även i övrigt finnas viktiga relationer. »Pål Värning» synes mig betydligt starkare påverkad av Almquists »Målaren» än förf:s framställning ger vid handen. Jag tänker t. ex. på bådas initierade sjöskildring och särskilt den slående lika upptakten, hjältens kunnskap och öden inom olika hantverk, hela galleriet av originella yrkesutövare och till sist ett drag i själva kompositionen, där den skildring hjältens faderlige vän ger av sina ungdomsöden i båda fallen spela en huvudroll.

Om tidens idéer och frågor har fru Carlén i allmänhet icke mycket att säga, men en gång har hon i varje fall givit besked, i sin enda genomförda tendensroman »En natt vid Bullarsjön» 1847. Fru Carlén hade umgåtts i de liberala publicistkoterierna i Stockholm. Att hon var samma andas barn och hade samma fientliga inställning till den religiösa väckelsen visas av den nämnda romanen. I själva verket hade ingen av de föregående tendensförfattarna givit en så chargerad och avskräckande bild av *läseriet* som fru Carlén — häftigheten berodde, som förf. visar, på att hon i sin skildring sammansmält ogynnsamma personliga intryck med reminiscenser från den franska antiklerikala romanen. Eugène Sues »Den vandrande juden» gjorde just sitt segertåg, svartteckningen av munkar och jesuiter hade vunnit aktualitet, och det blev i den liberala pressen ett vanligt slagord att som »jesuitism» stämpla läseriet. Det bör härvid icke förbises, att man under 40-talets lopp alltmer fick ögonen riktade på det rent statskyrkliga läseriet. Ärkebiskopen C. F. af Wingård intog med sin politiska konservatism en tämligen förstående hållning till »läsarna», pietistiska strömningar började uppträda inom kyrkan själv, och motståndarna vädrade kyrklig reaktion och klerikalism. Fru Carléns förebilder ha tydligen legat på olika håll. En diskussionspunkt erbjuder sig emellertid, om man tager fasta på händelsernas noggranna lokalisering till Bohuslän och därmed kombinerar uppgiften att romanen vilade på hågkomster av fästmannen Dalins samtal »öfver föremål, personer och lifvets djupare frågor och förhållanden». Har man här icke ett par sannolikhetsskäl för att hon tecknar en religiös rörelse just i hemtrakten och då förmodligen också från 30-talets mitt, då hon sammanträffade med Dalin? Skildringen skulle i så fall åsyfta schartauanismen, alltså ett slags statskyrkligt läseri, som vunnit in-

steg i Bohuslän redan på 30-talet och vars pionjärer i flera fall tyckas drabbas av romanens angrepp; de voro verkliga domedagspredikanter, hade vanan att från predikstolen utpeka bestämda personer, använda bikten och anklagades understundom för »papism» etc. Som autentiskt material i denna fråga hänvisar jag för övrigt till den skildring av prästmannen G. L. Dahls förseelser i Krokstads med flera församlingar, som förekommer i Göteborgs stiftstidning för oktober 1837.

Fru Carlén hade en stark känslighet för tidsatmosfären, och att hon icke för alltid blev fången i den romaneska 40-talsståndpunkten, visar hennes sista stora roman »Ett köpmanshus i skärgården» 1860—61. I samband med sonen Edvard Flygares död 1852 genomgick hon en själskris, som förlamade hennes produktivitet. När hon ånyo uppträdde på författarbanan, blåste nya vindar: 50-talet reagerade mot det föregående decenniets fantasteri, negativitet och ytliga rationalism. Med »Ett köpmanshus i skärgården» har fru Carlén velat visa, att »poesi, styrka, mannakraft och uppoffrande trofasthet bo bland bergen, bland sjöarna, bland holmarna och skären», alltså samma strävan till »en ädel realitet, till det sedligt kraftfulla och lefvande» (Aug. Sohlman), som präglar 50-talet. Hennes kontakt med tidens verklighetssträvan hade ej nåtts utan personlig strid, och som förf. visar hade hämningen utgått från den världsfrämmande isolering, som följde med den stora krisen. Det bör dock icke förbises, att krisen å andra sidan verkat direkt i det nya decenniets anda genom att hos fru Carlén skapa en varmare religiös livsstämning och en förankring i filantropiskt-sociala intressen, som stå i full överensstämmelse med den nya tidens krav. Man erinrar sig, att fru Carlén skrev sin bok med tanke på att honoraret skulle användas till en fond för fattiga fiskare och deras änkor i hennes hembygd, och man fäster sig vid skildringen av de båda fiskargubbarna på Ufklippan, som just avse att förkroppsliga skärgårdsfolkets trofasthet och uppoffrande, orädda dådkraft och som i denna sin vandel också förverkliga en vacker bibeltrogen fromhet. Själva slutvignetten i boken har så till vida en agitatorisk innebörd och förenar i sin tendens kristligt och socialt, då författarinnan låter gubbarna dela sin tid mellan adoptivsonen och »helga skriften» och det ensamma ljuset i fyrstugan får lysa deras bibelläsning, en stilla Bethlehemsglans över verkets epilog som vältaligt vittnar om en ny livsriktning.

Henry Olsson.

— Det levande intresse för sin släkts historia, som generallöjtnant Ludvig Munthe visade genom utgivandet för nära femtio år sedan av den för sin tid synnerligen förtjänstfulla monografien över »Munthesläkten från medlet af 1000-talet till närvarande tid» har han alltsedan behållit oförminskat och ådagalagt bland annat genom initiativet till en 1920 bildad släktförening och hopsamlandet av ett rätt omfattande släktarkiv. Att han under det sista halvsekle ingalunda försummat att fullfölja även det rent genealogiska detaljarbetet, visar

ett av honom och hans broder, rektor Åke W:son Munthe, nästförlutna år utgivet supplement till den ovannämnda släktboken, betitlat *Släkten Munihe i Sverige. Professor Arnold Hansson Munthes ütlingar* (Växjö 1931. 8:o. 192 s.). Såsom namnet anger, är ämnet denna gång begränsat till den svenska grenen, och den hälft av det tidigare arbetet, som var ägnad åt den i Norge bosatta ättelinjen, har denna gång uteskutits. Men därjämte har också upptagits till förnyad diskussion frågan om den nuvarande släktens samband med den flandriska adelsätten de Munte, vilket visserligen redan 1883 med stöd av traditionella uppgifter ansågs föreligga, men ej kunde fullt bindande styrkas. Med tillhjälp av ett utdrag »ur en gammal urkundsbok», som meddelats av en i Gent bosatt genealog, finna utgivarne sig numera vara i det lyckliga läget att kunna bevisa, hurusom den förut hypotetiskt framlagda härledningen vilar »på fullt historisk grund». Då denna felande länk emellertid meddelats redan 1884 i ett brev, å vars fjärde, annars oskrivna sida, »denna viktiga notis» skrivits »med svag blyerts» och »med finaste stil», som länge undgick adressatens uppmärksamhet och till sist endast med förstoringsglas kunnat dechiffreras, varvid likväl årtalet måst lämnas åsido såsom icke läsbart, förefaller det, som om närmare underrättelser om »urkunds-bokens» proveniens och beskaffenhet icke varit ur vägen, allra helst som tid tydligen icke saknats för grundligare forskningars anställande. Innan så skett, synes bevisningen ännu icke hava nått den grad av evidens, som bort kunna åstadkommas. — En annan erinran torde kunna göras vid förf:s försök att genom otaliga släktled låta »Muntharne också leda sina anor upp till kungarna Olof den helige och dennes farfarfar Harald Hårfager», för att icke tala om »ryska rikets grundläggare Rurik, grekiske kejsaren Constantin Monomachos m. fl.». Värdet av dylika härledninga är ju synnerligen apokryfiskt, och deras framdragande i en allvarligt menad bok ökar icke respekten för de resultat, vilka en förf. i övrigt kan hava uppnått med sitt arbete. I detta fall går filiationen genom en prostfru i Bösarp, vars fader mirabile dictu får heta »Sven Jensen eller Nielsen Kjørulf». Förf. hava själv stannat för det besynnerliga dubbla patronymikon, som de förklara med att på »denna tid» Jensen och Nielsen ofta »underligt nog» förväxlades med varandra. Denna märkvärdiga tes har sannolikt hämtats ur G. Klitgaards »Kjørulfske Studier» (1914—1918), vilkas auktor under sina icke fullt lyckade försök att inlemma den ifrågasvarande Sven på det Kjørulfska stamträdet genom att göra honom till »son eller sonson» till Jens Anderson Kjørulf eller en dennes eljes okände son Nils, låter undslippa sig, att »Navnene Jens og Niels bruges ofte i flæng i den tid, det her drejer sig om». Påståendet torde kräva bevis och hör icke till dem, som få tagas till intäkt vid framkonstruerandet av felande länkar i en genealogisk kedja.

Vad emellertid huvudinnehållet i den nu föreliggande Muntheboken angår eller beskrivningen av släktens svenska gren må påpekas, att denna i förhållande till 1883 års utgåva beskurits genom borttagandet av de s. k. Västgöta- och Hälsingborgslinjerna, vilka efter vad nu upplyses ej alls tillhöra den gamla ätten, vars namn deras stamfader anta-

git »utan att därtill på något sätt (hava) varit berättigad». De återstående linjerna hava däremot fullföljts till nuvarande tid, och inom ramen för de olika tabellerna hava ättemedlemmarnas biografier tillgodosetts med ett synnerligen rikt material, hämtat från snart sagt alla tänkbara håll, varvid icke heller anekdoterna och de personliga karakteristikerna lämnats obeaktade. En jämförelse med den förra upplagan visar, att dylika och andra uppgifter beträffande även de äldre släktleden i ganska hög grad utökats med nytt stoff. Metoden att utöver rena matrikeldata i genealogisk form meddela också andra particularia har sina sidor, och dess användbarhet beror i hög grad på tillgången till och urvalet av lämpliga källor. Men naturligtvis kan för de egna släktmedlemmarna hopsamlandet av även för andra betydelselösa smådrag ur de hänsynnas liv skänka ej blott nöje utan även bereda en ökad förståelse av deras personligheter och gärning. Allt kommer därvid an på sättet, varemot i allmänhet i denna bok ej synes vara mycket att anmärka. Jag bortser då från enskilda fall eller då det om en kvinnlig släkting heter, att hon var »mycket kokett, ej minst på gamla dagar, så att när hon på 1830-talet besökte sin brorsdotter . . ., mycket skämtades över hennes fåfänga och sminkburkar». Som enda karakteristik förefaller teckningen ensidig, och även om den är sann, hade den saklöst kunnat uteslutas. Exemplet visar emellertid, att förf. låtit skuggor och dagrar skifta och att de ingalunda tagit sin uppgift endast som panegyriker. Rätt stort intresse visas för vederbörandes ekonomiska förhållanden, om vilka ofta detaljerade uppgifter lämnas, och de förteckningar över tryckta skrifter, som influtit, giva intryck av åsyftad fullständighet (även tidskriftsuppsatser äro medtagna). Rörande hovrättsrådet H. M. Munthes numera till K. biblioteket överlämnade samling av brev från Jenny Lind, som omtalas i noten till s. 171, säges, att dessas användning eller publicering gjorts beroende av vissa villkor (riksbibliotekariens tillstånd i varje särskilt fall). Måhända hade det under sådana omständigheter bort omnämnas, att dessa brev redan 1928 offentliggjorts (i Lotten Dahlgrens bok: Jenny Lind utom scenen). En detaljgranskning av de många data i en sådan bok som släkten Munthe i Sverige är särskilt för en utomstående så gott som omöjlig. Även om det i ett eller annat avseende skulle kunna påvisas felaktiga detaljer, väger dylikt ringa mot det myckna, som de åldriga författarne med sin bok skänkt de yngre generationerna av sin släkt och som av dem bör med skyldig vördnad och tacksamhet erkännas. För andra intresserade, som icke lika lätt kunna orientera sig i arbetet, hade det varit önskvärt, att personregister (i likhet med vad som skedde i den förra upplagan) utarbetats och influtit i boken.

Aqut.

— H. H. von Schwerin, *Skånska herrgårdar efter Roskildefreden*. En konsthistorisk undersökning av den skånska herrgårdsarkitekturens utveckling efter provinsens övergång till Sverige och fram till det nittonde seklets inbrott. (Akad. avh., Upps.) Lund, Borelius' förlag, 1932. 8:o. XIV, (2), 424 s., 1 pl., 1 karta, ill. Häft. kr. 12:—.

När fru Mette Rosencrantz under Karl XI:s danska krig jämte en del andra skånska herrskaper vistades i Stockholm för att demonstrera sin lojalitet, blev hennes gård Härkeberga i Skåne plundrad och avbränd. Då man med anförande av Jobs exempel sökte trösta henne i hennes stora sorg, utbrast fru Mette harmset, att Job, »den uslingen, hade ej en sådan gård som Härkeberga att förlora». Den stolta adelsdamens höga uppskattning av sin egendom är näppeligen ägnad att förvåna. De skånska herresätenas nejder ha en otvivelaktig karaktär av *jardin de Dieu*. Detta gäller i så mycket bokstavigare bemärkelse som ett mildt klimat och trägen omvårdnad i hög grad befordrat den allé-, park- och trädgårdsmiljö med vilken Skånes slottsbyggnader äro på samma gång fast och luftigt förenade.

De friherrliga Schwerinarna ha tydliga litterära anor såsom ättlingar av Sven Lagerbring och den av Tegnér beundrade Martina von Schwerin. Den nuvarande herren till Skarhult, frih. Hans von Schwerin, har fortsatt dessa traditioner och nyligen erövrat doktorslagern med en avhandling om skånska herrgårdar efter Roskildefreden.

Genom Burman-Fischers »Prospecter» (1756), Thersners »Skånska utsigter» och Gustaf Ljunggrens herrgårdshistoria äro Skånes säterier redan sedan länge kända i ord och bild. Skånedelen av »Svenska slott och herresäten» betecknade i bildhänseende och konsthistoriskt ett nytt framsteg, ehuru, som von Schwerin påpekar, många intressanta egendomar där överhoppats. Ägarlängder och historiker i nämnda verk åter äro i allmänhet icke reviderade i enlighet med moderna historisk-kritiska fordringar. Nya konsthistoriska landvinnningar ha gjorts i den av August Hahr utgivna serien »Skånska borgar» och i en rad andra studier av hans hand. Mindre betydande synes P. A. Olssons »Skånska herreborgar» (1922) vara. Planschverken ökades 1931 med Hans Wählins vackra »Scania antiqua» (med textkommentar), som även innehåller herrgårdsbilder.

Närmast som fortsättning på prof. Hahrs arbeten och som dennes lärjunge har frih. von Schwerin upptagit sitt ämne. Såsom han själv framhåller var den oroliga övergångstiden mellan Roskildefreden 1658 och Nystadfreden 1721 föga ägnad för slottsbyggeri. Den gamla dansk-skånska adeln upprevs under nämnda period, en del släkter överflyttade till det gamla moderlandet Danmark, andra åter kvarstannade och sammansmälte med de inflyttade och snart naturaliserade svenska ätterna. Det blir därför framför allt 1700-talets herrgårdbyggnadskonst efter freden samt 1800-talets, som man får belyst i von Schwerins avhandling. Typografiskt ha författare och förläggare gemensamt fått fram ett förstklassiskt arbete, med icke mindre än 252 bilder, varav en hel del äro nya eller förut föga kända. Intressanta flygfotografier äro medtagna av t. ex. Bosjökloster, Viderup och Örtofta.

Förf. ger i början en kronologisk översikt av herrgårdsarkitekturen under 1700- och 1800-tal, övergår sedan till »typ, form och utsmyckning» samt byggnadens omgivning, varpå följa avdelningar om byggherrar och arkitekter samt kungsgårdarna, jämförande överblic-

kar av utvecklingen i Danmark, Halland och Blekinge och tvenne sammanfattande slutkapitel. Illustrationsförteckning, person- och ortregister äro bifogade. I det sistnämnda saknas emellertid Björnstorp, som spelar en icke ringa roll i förf:s framställning. Både text, notapparat och källförteckning vittna om det arkivmaterial — ej minst i privat ägo — som använts och varur många nya och överraskande upplysningar hämtats. Det kan icke här komma ifråga att kritiskt bedöma arbetets konsthistoriska värde. Blott må en passant nämnas, att förf. rörande t. ex. Månstorp (s. 304 ff.) och Tomarp (s. 310 ff.) icke synes ha observerat Lauritz Weibulls upplysningar i *Hist. Tidskr. för Skåneland*, bd 6, h. 4—6 (1916), s. 450 ff. Även rörande en historisk notis må en kommentar tillåtas. Den av Schwerin (s. 12) nämnda egendomsförteckningen från övergångstiden tolkas av förf. efter (Barfods och) Cronholms i detta fall längesedan övergivna åsikter. Knud Fabricius i sitt av förf. eljest använda huvudarbete om »Skaanes Övergang fra Danmark til Sverige», del 1 (1906), s. 153 f., har (delvis i anslutning till Martin Weibull) en nyare och riktigare förklaring av dokumentet i fråga.

Frih. von Schwerins avhandling har jämte allt det nya den bringar i konsthistoriskt hänseende även personhistoriskt givande partier. Detta gäller särskilt kapitlet »Bygherrar och arkitekter». Som gemensamt märkesår för de två förnämsta bygherrarna sätter förf. 1752: då fullbordades Christina Pipers Björnstorp, Hårlemans första arbete i Skåne,¹ och då inledde Hans Ramel sin verksamhet på ifrågavarande område. Den stockholmska köpmansdottern *Christina Törnflycht* (1673—1752), *Carl Pipers* rika änkegrevinna, har i särskild grad inskrivit sitt namn även i Skånes gods- och konsthistoria. Av hennes gårdar där bär Christinehov t. o. m. namn efter henne, men även Krageholm och Björnstorp vittna om hennes ombyggnads-, respektive byggnadsnit. »Den mäktiga grevinnan på Krageholm», skriver Schwerin, behärskade »i stort sett hela sydost-Skåne, och det var sannerligen ej utan orsak, som Hårleman under sin resa genom dessa trakter skrev till Carl Fredrik Piper: 'Är då alt det vi se och sett Grefwens? Ja, wissertligen, förutan något Krono och Kyrckans, och känne wi här inga andra Herrar än Gud, Konungen och Grefwen!'» En mindre allmänt bekant byggherre var översten *Isaac Cedercrantz* (1689—1754) till Vegeholm, Rögle och Spannarps. Alldeles särskilt och med full rätt har emellertid en annan gestalt fångat förf:s intresse och vunnit hans hjärta, nämligen översten frih. *Hans Ramel* (1724—1799), den store *Bygge-Hans*. »Det torde», säger Schwerin, »knappast finnas några delade meningar om, att året 1776, då Hans Ramels livsverk *Övedskloster* fullbordades, utgör den oförligneliga glanspunkten i Skånes, ja i hela Sveriges herrgårdshistoria under 1700-talet». Det var icke utan anledning som Gustav III om detta slott fällde sitt bekanta ytrande: »Trop royal pour un particulier.» Hårleman har skänkt denna anläggning i fransk rokokostil dess grund-

¹ Det traditionella byggnadsåret 1730 för Björnstorp är oriktigt. Schwerin uppvisar med ledning av brev i Christinehofs arkiv, att Hårlemans ritningar till Björnstorp förelågo först 1750.

drag, Jean Eric Rehn har, i varje fall i det inre, fullföljt hans verk. Även de underbara alléerna minna om Hans Ramel, liksom han satt sin prägel på Viderup, Löberöd och Maltesholm, beträffande det sistnämnda ej minst genom den magnifika uppfartsvägen. Av byggherrar dröjer förf. ytterligare särskilt vid *Fredrik Trolle* (1693—1770), *Tage Thott* (1739—1824) och *Carl Adam Wrangel af Adinal* (1748—1829). Rörande arkitekterna ger Schwerins framställning mest om kammarherren frih. *Adolf Fredrik Barnekow* (1744—1787), vilken, efter att ha förskönat och ruinerat sig på Björnstorp — som han fick sälja 1767 till hovmarskalken frih. Fredrik Gyllenkrok — blev sin stora skånska frändkrets' privatarkitekt. I Lantmäterikon-toret i Malmö har förf. funnit en detaljerad beskrivning över Barnekows anläggningar vid Björnstorp. Att dessa 1806 förefunnos i tydligen orubbade skick visas av en plankarta (i akvarell) från nämnda år i anmälares ägo; i sina huvuddrag bestå de än i dag. Barnekows verksamhet i sin helhet ställes genom Schwerins undersökningar i nytt ljus. Då förf. i ett avsnitt om lusthusen säger, att många dylika måhända funnits, som sedan spårlöst försvunnit, kan det påpekas, att just vid Björnstorp verkligen ett sådant existerat. Det torde ha legat strax norr om gårdens huvudbyggnad, bar det romantiska namnet *Skoglust* och omnämnes t. ex. 1789 i en dikt av friherrinnan Charlotte Gyllenkrok född Mörner (i en hennes diktsamling hos frih. A. Lilliecreutz, Källunda; om författarinnan, som blev omgift Cederström, se anmälares biogr. i Sv. Biogr. Lex., bd 8, 1929, s. 135 ff.). — Utrymmet tillåter icke ett närmare ingående även på 1800-talspartierna i von Schwerins bok. Strängt men, som det synes, rättvist, dömer förf. C. G. Brunius' arkitektoniska verksamhet (man jämföre t. ex. dennes sagolikt fula Jordberga — fig. 38, s. 75 — med samma gård efter den lyckade nyare ombyggnaden, fig. 59, s. 103). Intressant utredes också det betydande danska inflytandet under samma sekel.

Frih. von Schwerin har med sitt vackra och läsvärda arbete i hög grad riktat den skånska herrgårdslitteraturen. Med klarare insikt rörande byggherrar, arkitekter och deras verksamhet kan man nu bedöma de senaste århundradenas skånska herresäten. Mycket har tyvärr förstörts genom onödigt nedrivning och missriktat ombyggande, men tillräckligt återstår att beundra. Den som en sommardag farit mellan de blommande och paraderande oxelträden upp till Öveds kyrka eller under väldiga, gröna valv mellan lindar och askar från det vita Tulesbo till Övedsklosters praktfulla gård, skall aldrig glömma *Bygge-Hans Ramel*. Den långa, vita borggården, under vilken de medeltida premonstratenserbröderna sägas sova den sista sömnen, leder fram till trappan av slottsbyggnaden. Springvattnet sorlar på gavelterrassen, lyft över voliären, vid vilken stockrosorna glöda. Och i trädgården sträcka sig i olympisk ro de höga, breda, klippta lindhäckarna, medan de sällsynta tulpanträden stå vakt i detta paradiset. Den sergelska marmorbysten av Hans Ramel kan stå lugn bland gemakens rika konstskatter: hans renommé har icke förbleknat, han har bevarat sitt anseende som en den arkitektoniska konstens på sin tid »Store Befrämjare, Förskönare, Domare, Belönare»! Och man kan nog

klandra *Christina Törnflycht Piper* för mångahanda, men konsthistoriskt har dock även hon låtit skapa bestående värden. Dröjer man i alléerna och parken närmast kring hennes Björnstorp på Romeleåsens sluttning med den underbara utsikten åt väster över slättens sluttande och böljande väg bortåt Hellestad och med Dalby vit-röda kyrkhuv vid horisonten, skall man säkert också stanna bland lindarna vid den röda obeliskens över *Adolf Fredrik Barnekow*. Begrundande och instämmande skall man läsa inskriften över honom: »I lugnet och skuggan af dessa häckar och träd skall erkänslan föreviga dens minne, som varit gagnande för efterkommande.»

B. H—d.

— *Den svenska betsockerindustrien. I. Före Svenska Sockerfabriks Aktiebolagets bildande 1907.* Minnesskrift utg. av Svenska Sockerfabriks Aktiebolaget. Malmö 1932. Stor 8:o. 307 s., 37 pl. (varav 36 portr.).

Voltaire berättade om sin vistelse på Sans Souci bl. a., att Fredrik den store endast på egen befallning lät socker förekomma på sitt bord och då alltid nöjde sig med en billig sort. Steget från en dylik sparsam konsumtion till våra dagars enorma förbrukning är långt. Det orsakskomplex, som lett till sistnämnda resultat — med andra ord sockrets historia i modern tid — är också från olika synpunkter ett i hög grad intressant kapitel i den mänskliga utvecklingens hävder.

På värdigt sätt firar Svenska Sockerfabriks Aktiebolaget sin 25-åriga tillvaro genom utgivande av den ståtliga minnesskrift över svensk betsockerindustri, varav en diger första del nu föreligger. Denna har redigerats av sekreteraren i Skånes handelskammare, fil. lic. Eilif Sylwan, vilken också författat det första partiet (s. 1—195), fram till 1880-talets slut. Fortsättningen (s. 196—306), som går t. o. m. sockertrustens bildande 1907, har utarbetats av fil. dr Gustaf Olsson. Det skall omedelbart erkännas, att denna monografi är ett högst betydande tillskott till i främsta rummet vår nyare ekonomisk-historiska litteratur. Den är tillika synnerligen givande från både politisk-historisk och kulturhistorisk synpunkt. Slutligen har boken också ett framträdande personhistoriskt inslag såväl genom utförliga enskilda biographica som genom de bilder den ger ur flera av våra stora industri-, köpmans- och lantushållarläkters historia. Dess värde ökas väsentligt därigenom, att framställningen i övervägande grad grundats på förstahandsmaterial, icke minst otryckt sådant, vid vars insamlande förste arkivarien i Riksarkivet Einar Wærn särskilt biträtt. Arbetet är därtill av båda författarna så väl skrivet och så dramatiskt uppbyggt, att det är en sällsynt underhållande, ja spännande läsning även för en bredare publik.

I inledningskapitlet, »Rörsockrets monopol brytes», tecknar Sylwan rörsockrets kommersiella och finansiella betydelse, dess nära beroende av neger-slaveriet, dess monopol och därav skapade missförhållanden samt slutligen dess fall från makten. Uppslaget till betsockerindustrien utgick i första hand från Tyskland, där en av Franz Carl

Achard författad uppsats med anvisningar för sockerbetsodling offentliggjordes 1799 av ett ämbetsverk med den högst imponerande titeln Königl. Preussische General-Ober-Finanz-Kriegs-Domänen-Direktorium i Berlin. En icke mindre viktig roll för industriens utveckling spelade emellertid Frankrike, där betsockret mot slutet av 1840-talet stod som rörsockrets vederlike.

De första svenska pionjärerna på området voro, teoretiskt sett, handeldsmannen *J. F. Eckert* i Karlskrona och majoren (slutl. överstelöjtnanten) frih. *Carl Rappe* på Gårdsby (Kronob. län), vilka redan 1800 i syfte att idka råsockerberedning ansökte hos K. M:t om bl. a. tillstånd att få förädla betavfallet till brännvin och om lån som bidrag till fabriksanläggningen. Kommerskollegium avstyrkte emellertid kall-sinnigt deras ansökan, »helst den tid var förbi, då publiken gav penningar på blotta apparancen av tillgörande inrättningar», och förslaget rann ut i sanden. Den, som i praktiken introducerade vitbetan i Skåne var den även eljest ekonomiskt framsynte excellensen greve Eric Ruuth. År 1836 fick den nya industrien en hög konjunktur i Tyskland och även en svensk tidning kunde skriva, att »ropet om vitbetor och vitbetsocker förstärktes dagligen». Kuriöst är att se, hur nära frågan sammankopplades med tidens nykterhetssträvanden, som i betsockerberedningen funno en ur både agrikulturell och kommersiell synpunkt utmärkt ersättning för brännvinsbränningen, »en kulturens amma» gentemot »brännvinsflodens förbannelse för både människor och djur». Av 1830-talets betsockerfabrikanter märkes främst hovmarskalken greve *Nils Anton Barck* (1789—1856). Denne synes i sitt tidigare livs historia ha haft en egendomligt dunkel punkt, varom monografien intet vet. Det framgår nämligen av arkivarien Einar Jansens uppsats om det s. k. Tosemordet i Norsk Slektshistorisk Tidskrift, bd II (1929, s. 22—70), att Barck, då han som chef för en avdelning Mörnerska husarer var inkvarterad i Smaalenene 1814, blev inblandad i en obehaglig kriminalaffär, om vilken man visserligen aldrig nådde full klarhet. I sockermonografien tecknas greve Barck som en spekulativ natur, som icke väjde för stora risker, men samtidigt var framsynt, driftig och insiktsfull och ett utförligt biografiskt parti ägnas honom. Mycket verksam för Barcks intressen var hans maka, grevinnan *Sophie Barck* född *Beck-Friis*, som också hedrats med ett ståtligt krinolinporträtt i boken. Kronprins Oscar och medlemmar av familjen Beck-Friis tecknade aktier i Barcks bolag och han fick privilegium 1837. Han startade även en fabrik i Landskrona tillsammans med sin forne regementschef generaladjutanten frih. *Bror Cederström* (1780—1877) på Säbyholm. Slutet blev dock dåligt, Barck måste 1842 ruinerad frånträda ledningen och Cederström gick 1848 i konkurs. Deras arvtagare blev det 1853 i Landskrona konstituerade *Skånska sockerfabriksaktiebolaget*. Under konkurrens med den *Carnegieska* raffinadindustrien uppväxte nu nämnda företag, som skulle bli av central betydelse i den svenska betsockerindustriens historia. Bolagets utveckling är främst knuten till namnen på tvenne personer. Den ene av dessa är Malmököpmannen *Frans Henrik Kockum* (1802—1875), vilken på det bifogade planschporträttet framstår som

den typiske storborgare han var. Den andre åter, som blev bolagets starke man och ledande kraft, den märklige föregångsmannen gross-handlaren *Justus Tranchell* (1818—1883), ter sig på sin bild snarare en smula korrekt anglosachsiskt-prästerlig. Han var emellertid en boren organisatör, en utomordentligt klok och skicklig industriman, psykologiskt klarsynt och ekonomiskt vidsynt, på en gång försiktig och djärv, starkt beslutsmässig och fast i sin ledning. Sylwans teckning av Justus Tranchells skarpt skurna personlighet och banbrytande gärning hör till de mest fångslande partierna i boken. Förf. har för denna skildring kunnat tillgodogöra sig en så ovärderlig källa som Tranchells lyckligtvis bevarade brev till Kockum. En viktig roll i utvecklingen spelade på 1860-talet även Lantbruksakademiens sekreterare professor *Johan Arrhenius* (1811—1889). Vid nämnda årtiondes slut börjar sockerindustriens politiska historia antaga tydligare konturer — accis- och tullfrågorna komma i förgrunden. 1870-talet karakteriseras av en rad nya ansatser, av vilka dock de flesta fingo ett snöpligt slut, bl. a. »brännvinskungen» *L. O. Smiths* (1836—1913). Även denne har fått en plansbild, på vilken han — frackklädd och ordensprydd — onekligen ser mera respektingivande ut än på de porträtt i vattentryck i ena hörnet av sina visitkort, varmed han åtminstone en tid ståtade. Först med 1880-talet kommer den svenska betsockerindustriens definitiva genombrott, framför allt beroende på oerhörda tekniska och administrativa framsteg. Nya namn träda samtidigt i dagen. Även här belysas personligheterna genom karakteristiker och väl utförda porträtter, där man återfinner den energiske *Carl Tranchell* (1849—1919), som liksom sin fader Justus kom att spela en huvudroll, godsägaren *Gottfrid Warholm* (1826—1906) på Tuna med episkopalt fina och fromma anletsdrag, prof. *Hjalmar Nathorst* (1821—1899), inspektoren på Alnarp *Svante Forsberg* (1839—1915), patron *Lorentz Nilsson* (Sven Nilssons son, 1835—1905) på Torreberga med sitt stora huvud och trygga ansikte, m. fl.

I kap. XIII, »Uppmarsch mot självhushållning», vidtager dr *Gustaf Olssons* skildring. Industrien och de båda sockerdynastierna, Tranchells och Göteborgsfamiljen *Ekman* i D. Carnegie & Co., gå framåt med stora steg. En väl tecknad, ganska säregen gestalt är *Jacob Lachmann* (1844—1907), den danske juden, som efter att länge ha spelat en starkt självständig och mycket betydande roll, på ett för honom själv delvis tragiskt sätt försvinner från arenan genom bolagsförsäljningen 1902. Kampen mot överproduktionen, som var avigsidan av 1890-talets glänsande utveckling, var då på god väg att leda till trustbildningen. »Ringens slut» heter det sista kapitlet. Av protagonisterna i bokens senare parti kunna nämnas landshövding *E. Poignant* (1829—1910), som utvecklade en ytterst betydelsefull verksamhet för den gotländska sockerbetsodlingen, de båda *Engeströmarna* i Malmö — *Edward*, som var byggherre för den viktiga, tekniskt moderna Arlövsfabriken (efter branden 1896), och hans son *Max* —, vidare dir. *Malte Sommelius* i Hälsingborg, dr *Carl Herslow*, kammarrherren *Wilhelm von Platen*, dr *Gustaf Ekman*, kon-

sul *W. Westrup*, direktörerna *Magnus Elliot*, *Erik Frisell* och *Anders Johan Roman*, m. fl. Lördagen den 10 aug. 1907 kom så den märkesdag i svensk industrihistoria, då på Grand Hotell i Stockholm konstituerades *Svenska Sockerfabriks Aktiebolaget* med ett aktiekapital på 135 miljoner kronor.

Av den nya sockermonografiens rika innehåll ha endast några få drag kunnat antydas. De biografiska partierna äro verkligt beaktansvärda och, så vitt anmälaren kunnat finna, vederhäftiga. En enstaka liten onöjaktighet är frih. Helmuth Wrangel von Brehmers titel: han var hovjägmästare men icke överhovjägmästare, som förf. (s. 226) uppger. Med största intresse motser man också verkets andra del. Det vore till bätnad för arbetet i dess helhet, om därtill fogades ett fullständigt personregister till båda banden. Även skulle man gärna se en porträttförteckning med angivande av konstnärsnamn och förvaringsort för de målade porträtten.

B. H—d.

— Per Sondén, *Biskop Anders Fredrik Beckman*, Hans levnadslopp och verksamhetsfält. Sthlm (tr. Upps.), Sv. kyrkans diakonistyrelses bokförlag, 1931. 8:o. 562 s., 1 pl., ill. Häft. kr. 12: 50.

Föremålet för denna biografi var en av de mera uppmärksammade gestalterna i Sveriges kyrkliga liv under senare hälften av 1800-talet. Det var en brytningstid på det religiösa området; den alltmera framträdande lekmanverksamheten kom i en stundom utpräglad motsättning mot statskyrkan. Biskop Beckman gjorde här en betydelsefull insats i utjämnande riktning under sin verksamhet som stiftschef de sista trettio åren av sitt liv. Han hade då bakom sig en mångårig verksamhet som akademisk lärare, under vilken han torde ha utövat ett betydande inflytande på sina lärjungar. Genom flitigt skriftställarskap nådde han dock flera än lärjungar och stiftsinvånare. Mest känd av både samtid och eftervärld har han också blivit genom sin polemik på 1860-talet mot Viktor Rydberg med anledning av dennes arbete »Bibelns lära om Kristus».

Såsom måg till den som blivit föremål för biografien har förf. haft full frihet att utnyttja det privata källmaterialet, som synes ha varit ovanligt rikligt. Arbetet är i stor utsträckning byggt på biskop Beckmans omfattande dagboksanteckningar och på talrika brev till och från honom. Det har, som undertiteln anger, begränsats till en skildring av hans levnadslopp och verksamhetsfält, och i förordet har förf. motiverat detta med att han såsom icke varande teolog ej ansett sig kompetent att närmare behandla biskop Beckmans verksamhet ur synpunkten av dess betydelse för den svenska kyrkans livsutveckling i det hela. Som arbetet nu har blivit lagt, ger det emellertid en bred miljöskildring av det kyrkliga livet i Sverige under större delen av 1800-talet.

Biskop Beckman, som var född 1812, tillhörde en prästsläkt i Västergötland. Ehuru prästvigd hade dock fadern efter några år lämnat den kyrkliga banan och förde sedan den oberoende godsäga-

rens tillvaro. Ännu i sin bästa ålder borttrycktes han av döden. De minderåriga barnen fingo dock ett utmärkt stöd i modern, Ingeborg Margareta Warodell, vilken synes ha varit den, som betytt mest för den blivande biskopens utveckling, och det ej blott i fråga om karaktärsdaningen. Genom hennes släktskapsförbindelser fick han tillfälle till skolgång i Stockholm och senare till utländska resor. Den för sin tid rätt vida andliga horisont, som utmärkte honom, sammanhänge givetvis i ej ringa grad härmed. Det är också betecknande, att han icke under sin universitetstid genast från början läste på teologiska examina utan studerade filosofi och även var docent i detta ämne några år, innan han, tydligen efter rätt mycken inre kamp, gick över till det teologiska studiet. Hans studentår voro för övrigt intressanta nog, då han på grund av akademisk kondition hos anförvanter till överstinnan Malla Silfverstolpe fick tillträde till hennes litterära salong och kom i nära beröring med Geijer, Atterbom m. fl. av den tidens ryktbarheter. Man får många roande inblickar i det dåtida livet i Uppsala. Efter en kortare verksamhet som lektor vid Skara läroverk återbördades han till teologiska fakulteten i Uppsala. Som förste teologie professor och domprost kallades han vid några och femtio års ålder till biskop i Härnösands stift, vilken biskopsstol han elva år senare fick utbyta mot den i Skara. Till de intressantaste partierna i boken hör skildringen av hans verksamhet i Härnösands stift. Beckman var en nitisk stiftschef, som ej sparade sig vid fullgörandet av sina plikter. De ingående redogörelserna för hans täta visitationsresor och inspektionerna av läroverken giva många kulturbilder av stort värde. I Norrland kom han i särskilt livlig beröring med lekmanverksamheten. P. P. Waldenström var vid denna tid lektor vid Umeå läroverk, och de meddelade utdragen ur hans brev till biskopen äro av betydande intresse. De långa avstånden i Norrland i förening med de bristfälliga kommunikationerna gjorde emellertid arbetet ytterst betungande för honom, och hur helt han än gick upp i sitt kall, var det nog därför med viss lättnad han mottog kallelsen till Skara. Vid sidan om tjänsten utövade han, som redan är nämnt, en betydande skriftställarverksamhet, särskilt i den av honom grundade Teologisk tidskrift. Genom flera utländska resor höll han en nära kontakt med det kyrkliga livet i främmande länder, särskilt i Tyskland, och var även vän av sin tids ekumeniska strävanden. — Flera av de för honom utmärkande egenskaperna gingo i arv till sonen Ernst Beckman, den bekante frisinnade politikern och förkämpen för det interparlamentariska samarbetet.

Hela framställningen är rikt dokumenterad med utdrag ur dagböcker och brev och buren av en varm känsla för föremålet för biografien.

Walfrid Enblom.

— H. G. Söderbaum, *Jac. Berzelius. Levnadsteckning*. Utg. av Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. Bd I—III. Upps. 1929—31. IX, 547, (17) s., 8 släkttab., 4 pl.; VIII, 540, (14) s., 11 pl.; X, 567, (47) s., 13 pl. Pris häft. kr. 25:— pr bd.

Professor Söderbaum har gått till detta arbete rustad med en enastående grundlig kännedom om Berzelii liv och verk, förvärvat bland annat genom utgivande av Berzelii brevväxling, som han nu avslutat (1912—1932, 6 band i 14 volymer). Han har också förmågan att på ett utomordentligt sätt levandegöra såväl de yttre händelserna i Berzelii liv som även de bakom dessa skymtande psykologiska förloppen. Man följer med samma intresse framställningen av Berzelii trägna arbete på laboratoriet med dess misslyckanden och glänsande framgångar som skildringen av hans förhållande till sina elever samt till in- och utländska kolleger. Det kyliga förhållandet till den store Davy framstår i lika klar saklig och psykologisk belysning som det mestadels hjärtliga förhållandet till hans måhända mest framstående lärjunge tysken Mitscherlich. Berzelii in- och utländska personliga förbindelser voro utomordentligt omfattande. Med många av sin tids mest framstående representanter för särskilt kemi och mineralogi stod han i livlig brevväxling. Ett stort antal lärde han även personligen känna under sina resor. I Söderbaums levnadsteckning stiftar man sålunda bekantskap med ett helt galleri utländska forskare, karakteriserade genom sitt förhållande till Berzelius, ofta med Berzelii egna ord, färgade av hans kärva, men djupt mänskliga humor. I det svenska vetenskapliga och kulturella livet intog Berzelius givetvis en mycket framskjutet ställning, bland annat på grund av sin verksamhet som Vetenskapsakademiens sekreterare. Berzelius-biografien giver därför även ett värdefullt tvärsnitt av svenskt kulturliv från förra hälften av 1800-talet. Många kapitel i boken kunna med stor behållning läsas även av den för vetenskapens historia ej speciellt intresserade. Hit höra bland annat skildringarna av kolerans visit i Sverige 1834, av händelserna omkring kronprinsen Karl Augusts plötsliga död på Kvidinge hed samt av den ryktbara, förmodade runinskriften på en sten vid torpet Runamo i Blekinge, vilken Berzelius visade vara en naturens lek av spräckor och vittringsfenomen. Den svenska biografiska litteraturen har genom Söderbaums, av Vetenskapsakademien utgivna arbete erhållit ett synnerligen värdefullt tillskott, vars särmerke är en utomordentlig sakkunskap och en glänsande stil.

Bd I avslutas med 8 instruktiva och omsorgsfullt uppgjorda släkttabeller. Berzelii stamfader *Jöns Håkansson* (1612—95) var arrendator i Motala förs. Hans son komministern *Bengt Jönsson Berselius* († 1710) blev fader till tre söner, som genom upptagande av olika skrivsätt av familjenamnet blevo stamfäder för tre olika släkter. De voro hospitalssysslomannen *Nils Berselius* (f. 1690, levde än 1754), kyrkoherden *Jöns Berselius* (1698—1773) — kemistens farfar — samt kyrkoherden *Henrik Berselius* (1704—1765). Såsom framgår av tabellerna fortleva samtliga dessa släktgrenar. Bland tabellerna ingår även en sådan över Berzelii mödernesläkt, *Sjösteen*, samt en antavla (fullständig så när som på två namn i översta ledet) i fyra led för kemisten. Bland de synnerligen vackert reproducerade planschporträtten märkas, förutom bilder av Berzelius, hans maka, född Poppius, och svärfader, presidenten Gabriel Poppius, sådana av bl. a. kemisterna Johan August Arfwedson, Carl Gustaf Mosander, Gustaf Erik

Pasch, Nils Gabriel Sefström och Lars Fredrik Svanberg, läkarna S. A. Hedin och Magnus Christian Retzius, teknikern Carl Palmstedt, greve H. G. Trolle Wachtmeister samt diplomaten Constantin Mouradgea d'Ohsson. Den typografiska utstyrseln i övrigt var även ovanligt tilltalande.

G. Aminoff.

— De buketter, som i form av Studier under senaste mansålder brukat på särskilda jubeldagar övveräckas till personer i ledande ställning av vänner och lärjungar, hava ökats med ännu en genom den *Festskrift till Verner Söderberg*, som med anledning av dennes sextioårsdag den fjärde oktober 1932 i dagarna utkommit. (Sthlm, Iduns tryckeri-a.-b., lit. 42, 214 s., 1 pl., ill. Häft. kr. 15:—). Då det här gällt att fira huvudredaktören för vår förnämsta encyklopedi,¹ är det ganska naturligt, att innehållsförteckningen upptager avhandlingar beträffande en mångfald discipliner. Det kan i denna tidskrift icke bliva tal om att värdesätta eller ens beröra flertalet uppsatser, eftersom de röra sig om ämnen, som stå personhistorien fjärran. Men å andra sidan förekommer här åtskilligt, som ej utan skada kan förbises av den, som intresserar sig för biografi och genealogi. Härvidlag bör i främsta rummet nämnas *Bengt Hildebrands* utredning om *Anna Messenia och släkten Rechenberg*, som ur många synpunkter är särdeles beaktansvärd. Det är här fråga om en familjegrupp, för vilken Söderberg som auktor till gradualavhandlingen om Arnold Johan Messenius (1902) särskilt intresserat sig, och redan ämnesvalet utgör alltså en fin uppmärksamhet. Författaren har emellertid avlockat de spridda notiserna om den sistnämndes syster och hennes närmaste — bl. a. även fadern, Johannes Messenius — så många detaljer, att han fått fram en kulturbild av verklig rang, vilken genom en lycklig stilkonst gjorts sällsynt levande. Uppgiften har icke hört till de lättare, och den bjuder på många problem. Släkten Rechenberg har förut behandlats av Schlegel-Klingspor men på ett sätt, som mera tilltrasslat än utrett de genealogiska sammanhangen. Hildebrand har uppvisat, att två olika ätter där sammanblandats, och har i en bilaga framlagt den enas filiationer i tre led från Anna Messenias make till dess att ättens siste kände medlem avled. 1711. Beträffande frågan om skalden Kellgrens eventuella härstamning från Messenierna se nedan s. 197 f. Hildebrand har vidare kunnat ur otryckt material komplettera och beriktiga A. Stilles framställning i Skånska samlingar rörande de sista Rechenbergarnas framfart i Norra Skåne och genom att giva denna dess förhistoria åstadkommit en bättre förståelse av ett familjedrama, vars olika faser genomlöpa mera än ett sekel och göra läsaren benägen att tillerkänna de ärftliga anlagen större betydelse än som vetenskapen brukar vilja godtaga. — Av övriga uppsatser tillvinner sig *Ruben G:son Bergs Småplock ur Bernhard von Beskows dagbok* onekligen ett pikant intresse. Det fanns en tid, och det är icke så

¹ Sedan detta skrevs har ingått det smärtsamma budskapet om dr Söderbergs bortgång den 11 dec. 1932.

länge sedan, då denna dagbok på Kungl. Biblioteket förvarades i »svarta kabinetten» och av de få, som anförtröts dess innehåll, fick betyget att vara sensationellt kvick och rolig men tillika så avfattad, att dess publicering förbjöd sig själv. Det nu stympade offentliggörandet ger knappast särdeles övertygande belägg på vare sig det ena eller det andra, vilket ju kan bero på urvalet. Förmodligen kommer emellertid denna uppsats att bliva flitigt citerad, ty om än utgivarens förmenande, att »de uppriktiga uttalanden av politiska personligheter, som Beskow bevarat», förmodligen skulle hava »historiskt värde», får bemötas med någon skepticism, är det likväl sannolikt, att de kort-huggna anekdoterna komma att gå igen som bevis på »tidens anda».

— **Herman Brulins** redogörelse (*Lybeckers dom och benådning*) för nyfunna fragment av handlingarna från Georg Lybeckers högmålsprocess 1717 klarlägger några förut dunkla punkter i denna tidsbelysande rättegång, rörande vars slutakt man i saknad av de avgörande akterna tidigare svävat i ovisshet. — **Nils Ahnlund** har i festskriften bidragit med ett Gustav Adolfstal (se ovan s. III, not 1).

— **Efraim Lundmarks** uppsats *Klaraabbedissornas guldkedja och drottning Helvig* innehåller bl. a. en del personalia rörande släkten Leuhusen. Den i nämnda ätt ärvda guldkedja, som enligt traditionen skulle varit klaraabbedissan Anna Leuhusens, anser förf. ursprungligen härröra från Magnus Ladulås' gemål drottning Helvig.

— Och för att sluta med början eller med den uppsats, som inleder festskriften, må till sist påpekas **Eli Heckschers** personligt inställda och temperamentsfullt skrivna försvar för de utländska raselementens betydelse för den svenska storhetstiden, av vilket man i dessa Gustav Adolfs-jubileets dagar får inskräpt, om man ej visste det förut, i vilken hög grad Sverige för sina historiska insatser har att tacka den främmande invasionens välsignelsebringande inflytelser. — Den vackra volymen prydes av jubilarens porträtt och ett antal andra illustrationer.

Aquit.

— Det har ganska nyligen i denna tidskrift antytts (PHT 1930, s. 104), hur viktigt det är för personhistorisk forskning att hålla nära kontakt med den rättshistoriska. Ett arbete, som på båda dessa områden är av intresse, föreligger i docenten jur. dr **Jan Eric Almquists** *Strödda bidrag till familjerättens historia* (Sthlm 1932. 8:o. 86 s. Häft. kr. 4:—). Det första av dess tre kapitel är för PHT:s läsare redan välkänt, då det utgöres av doc. Almquists uppsats i tidskriftens förra årg. om blodsskyldskap såsom äktenskapshinder enligt svensk rätt (med några smärre ändringar och tillägg). Det andra bidraget, *Den s. k. mellersta lagens bestämmelser om istadarätt*, har även tidigare varit tryckt (i Uppsala univ:s årsskrift 1924) men framläggdes nu i fullständigt omarbetat skick på grundval av delvis nytt material. I studien ingå även släkttavlor över arvingarna till den småländske frälsemannen Magnus Birgersson Drake († omkr. 1474), Bengta Andersdotter (öra, † före 1506), riksrådet Staffan Ulfsson (ulf, † 1478),

Birgitta Haraldsdotter (snebjälke, † före 1490; jfr PHT 1931, s. 143), Birgitta Karlsdotter († före 1511) till Ekesund (i Österg.; rör bl. a. släkterna Lax o. Bååt), fru Görvel Abrahamsdotter (Gyllenstierna, † 1577), fru Karin Månsdotter (liljeörn, † 1604) till Edeby och Erland Björnsson (Bååt, † 1628). Som bilaga är tr. bl. a. rikens råds dom-brev 1483 ²⁴/₁₁ om arvet efter herr Staffan Ulfsson (ulf). Då arvsförhållanden och dokumentmaterialet rörande sådana utgöra en av huvudkällorna för kunskap i medeltids- och 1500-talsgenealogi äro doc. Almquists ifrågakvarande utredningar av särskilt stort personhistoriskt värde (jfr även samme förf:s bidrag här ovan s. 94 ff.). Som tredje och sista avdelning i Almquists bok ingår en förut icke tryckt studie *Om morgongåvas stadfästelse med glaven*, som likaledes intresserar både genom sitt ämne och däri talrikt inströdda personalia.

B. H—d.

— Ragnar Alvin, *De borigångna studentkamraterna*, min-nesteckningar till 30-årsjubileet i Linköping den 24 maj 1931 (Linköping 1931. 8:o. 28 s., portr.) innehåller biografier över teknologen Ernst G. M. Hallén (1883—1905), fil. och teol. kand. A. Henning Aurell (1881—1909), hospitalssysslomannen i Säter Sven O. Wadsten (1881—1926), praktiserande läkaren i Göteborg D. Martin Jacobsson (1881—1927) och förste postassistenten E. E. Wallin (1881—1929).

— Ernst E. Areen, *Föreningen 1882 års män*. Kort histo-rik samt porträtt och biografier av medlemmarna jubileumsåret 1932. 8:o. 137 s. Häft. kr. 10:—. Sthlm 1932.

Fil. dr Areen, som redigerat arbetet, inleder detsamma med en kortare historik över årsföreningarnas uppkomst och behandlar däri speciellt ovannämnda sammanslutnings utveckling och ekonomi. Sedan följa porträtt och biografier i bokstavsordning, de förra till ett antal av 371. Att för personer, vilka icke kunnat förmås att insända svar på utsända frågeformulär, endast meddela födelsedag och födelseort, synes vara att avfärda desamma väl kortfattat, då i många fall upp-gifter varit lätt tillgängliga i uppslagsböcker av olika slag. Bokens värde förminskas därigenom. I övrigt utgör arbetet ett vackert prov på den Hæggströmska officinens framställningsförmåga.

G. I.

— År 1900 utkom första uppl. av envoyén frih. Carl Bildts *Svenska minnen och märken i Rom*. Arbetet kan i sitt slag betecknas som klassiskt och det är med glädje man emottager den andra uppl., som P. A. Norstedt & Söners förlag efter frih. Bildts död 1931 låtit (genom anonym utgivare) ombesörja (Sthlm 1932. 8:o. 283 s., ill. Häft. kr. 5:—). Ett värdefullt tillskott har denna uppl. fått genom att den utökats med Bildts uppsats i Hist. Tidskr. 1912 om »Olai Magni sista vilorum». Innehållet i volymen fördelar sig i övrigt på tvenne kapitel om Birgitta, fyra kring drottning Kristinas person, ett om Gustav III i Rom, ett om svenska gravar där samt — utanför den ram, som bokens titel angiver — ett om de svenska statyerna i Padua. Beträffande den ena av dessa statyer, nämligen den över

Gustaf Adam Banér (»Dulle-Banären»), har prof. Axel Boëthius i en anmälan i Nya Argus för i år (s. 67 ff.) gjort ett beaktansvärt påpekande. Han anför där, att tillkomsten av Banérs staty säkerligen inspirerats av en i Paduauniversitetets cortil förekommande, stor, samtida minnestavla (med bild och inskrift) över Banér som universitetets rector illustris, en tavla, som icke omtalas av Bildt. — I andra uppl. ha influtit rättelser och tillägg, som Bildt gjort i sitt eget exemplar av boken. Utgivarens anmärkningar åter bestå av 8 skäligen magra notiser. Man skulle härvidlag önskat något större vidlyftighet. Utg. omtalar sålunda (s. 67, not 3 till föreg. sida), väl, att riksbibliotekarien Collijn återfunnit klostret San Lorenzos in Panisperna arkiv men ger ingen som helst antydan om tillkomsten av Collijns för kändedomen om Birgittas Romtid oundgängliga, nya arbete »Birgittinska gestalter» (1929). Likaledes ha Bildts hänvisningar till de utdrag ur Birgittas kanonisationsprocess, som för länge sedan trycktes i *Scriptores*, bibehållits oförändrade, trots att processen nu föreligger i fullständig, modern upplaga av Collijn (1924—31, i Saml. utg. av Sv. Fornskriftsällsk., ser. 2, Latinska skrifter, bd 1). På partiet om senatoren Nils Bielke (s. 41 ff.) hade det även varit skäl fästa uppmärksamheten på Sigrid Leijonhufvuds studie över denne i »Ur svenska herrgårdsarkiv» (1902). Tillägg av ovan antydd art hade endast kunnat giva ökat värde åt andra upplagan av Bildts arbete, som efterföljarna till trots alltjämt är lockande genom ämne, upplysningar och elegant stil.

B. H—d.

— *Anteckningar om Konungens Lifgarde till häst 1770—1872.* Av C. M. Björnstjerna, med kompletterande anteckningar berörande tiden 1872—1928 jämte matrikel över officerskåren 1770—1928, saml. och utg. av M. Björnstjerna (Sthlm 1932. 4:o. 235 s., ill. Numr. uppl. i 300 ex.).

Som titeln angiver är arbetet ett kompletterat nytryck av den 1873 utkomna historiken över regementet, vilken f. n. knappast står att uppbringa. Liksom varje annat verk, som är ägnat att bevara minnet av de med 1925 års härordning försvunna truppförbanden, måste det föreliggande annoteras med särskild tacksamhet. Regementet uppsattes i Finland 1770 under namn av Finska lätta dragonkåren. Delar överfördes till Stockholm vid revolutionen 1772, varefter förbandet upphöjdes till garde och förlades i huvudstaden. Matrikeln, som är sammanförd av C. M. Björnstjerna, Gustaf De Geer och M. Björnstjerna, innehåller 352 biografier över officerare på stat, varav nära fyra femtedelar med porträtt. Officerare på reservstat och i reserven samt officerares vederlikar äro ej redovisade.

F. W—t.

— En studie, som icke har direkt personhistorisk karaktär, men som bör uppmärksammas av medeltidsforskare, är prof. Gottfrid Carlssons på synpunkter rika översikt av *De skandinaviska länderna under senare medeltiden* (I Världshistorien, utg. av Helge Almqvist, del III, 1932, J. A. Lindblads förl., Upps., s. 683—735, ill.).

— Estniska statliga centralarkivet i Dorpat (Tartu) har börjat utgiva en skriftserie. Nr 1 därav, red. av N. Treumuth och O. Liiv, omfattar *Polonica im Estnischen Staatlichen Zentralarchiv* (Tartu 1931. 8:o. 160 s. I kommission hos J. G. Krüger, Tartu) med ett bihang om dylika även i andra estniska arkiv. Ett kapitel om »Die historischen Beziehungen zwischen Polen und Estland» (med särskilt bibliografiskt tillägg) orienterar läsaren. Ett annat kapitel handlar om »Das Estländische Generalgouverneursarchiv aus der schwedischen Zeit» och *Polonica* däri, varpå följer ett motsvarande kap. om livländska generalguvenörsarkivet från svenska tiden. Redan härav ser man, att boken har mycket att giva från svensk synpunkt. Det bifogade utförliga personregistret är särskilt värdefullt. Publikationen bör observeras särskilt av forskare i baltisk historia och personhistoria.

B. H—d.

— I *Schweizerisches Landesmuseum in Zürich Jahresbericht 1931* har E. Gerber skrivit en uppsats om *Der Medailleur Johan Karl Hedlinger (1691—1771) und seine Bedeutung für die Schweiz*. Då Hedlinger under åren 1718 till 1746 var verksam i Sverige, förtjänar denna skildring ett påpekande, så mycket mer som en senare avhandling utlovas om hans verksamhet som hovmedaljör i Sverige.

G. I.

— Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala högtidlighöll den 13 okt. 1930 femtioårsdagen av sin stiftares, garvareåldermannen och fil. hedersdoktorn Jacob Westins död. I Samfundets skrifter (nr 26) har utgivits en redogörelse för sammankomsten (Upps. 1931. 8:o. 30 s., 1 pl.-portr. Häft. kr. 1:50), vari publiceras även det föredrag, som överbibliotekarien Anders Grape då höll *Om Jacob Westin och hans samlingar*. Den gamle åldermannen var onekligen en den mest fulljädrade samlare — outtröttlig, kunskapsrik och vidsynt. Grapes framställning, som giver också något av samlarverksamhetens spänning, är tätt fylld av belysande fakta och bör med fördel studeras av envar, som intresserar sig för biografi, genealogi, bibliografi och topografi.

B. H—d.

— Hilmer Grönkvist, *Lektören Hans Johan Falkman*, en tidsbild från Säfstaholms glansdagar. Katrineholm 1932. 8:o. 19 s. Bokhandlare Grönkvist i Lund, som under många år gjort samlingar om sin födelsesocken Västra Vingåker i Södermanland, har i Katrineholms-Kuriren publicerat ovannämnda skildring och nu utgivit en särtrycksupplaga därav i 100 numererade exemplar. I huvudsak stöder sig förf. på anteckningar av kamreraren Nils August Lundgren, som 1873 utgav sin förträffliga »Beskrifning öfver Vestra Vingåkers socken» och i manuskript efterlämnade »Hågkomster från åren 1838—1855» (i utdrag tryckta av greve F. U. Wangel, i »Herrgårdar och deras herrar»), men har även haft andra källor till sitt

förfogande och lämnar en intressant tidsskildring från Säfstaholm vid 1800-talets mitt, helt olika det beklämmande intryck av förfall som slottet med närmaste omgivningar på senare år gjort på den besökande.

G. I.

— Inom årets icke särdeles rikliga rent genealogiska litteratur intager assessor *Martin Hammar* i Göteborg arbete om sin släkt ett mycket framstående rum (*Släkten Hammar. Biografiska anteckningar*. Gtbg 1932. 8:o. 270 s., 1 släkttavla, ill. Tr. i 165 ex. Häft. kr. 30:—, rekvireras hos förf.). Den innehållsrika volymen är utstyrd på ett sätt, som lämnar intet övrigt att önska: utmärkt papper och förstklassigt tryck hos *Oscar Isacson*s boktryckeri a.-b., Göteborg, vidare vackra bilder från orter, där släkten dväljts, och av släktföremål, facsimilen av namnteckningar samt framför allt en ovanligt rikhaltig och representativ samling av väl reproducerade och från många synpunkter intressanta porträtt. Bokens uppställning är klar och redig, följande tabellsystemet, med fylliga och detaljerade biografier, utan att förfalla till överskådlig het. Utom genom käll- och litteraturförteckningen får man i en lagom tilltagen notapparat bevis på, att arkivaliskt material i hög grad utnyttjats. Noterna giva även upplysningar om släktens ättlingar på spinsidan. Personregister avslutar volymen.

Släkten härstammar från Göteborg eller trakten däromkring. Mäster *Nils Börjesson Hammar*, stamfaderns son, ingick i skomakar-skrået, blev borgare i Landskrona 1694 och dog 1716. Med fyra hans sonsöner, bröderna *Nils*, *Jöran Magnus*, *Carl Gustaf* och *Ake Hammar* uppkommo Smålands-, Hallands-, Pålsjö- och Hälsingborgsgrenarna, av vilka den sistnämnda är utdöd. De levande släktlinjerna kunna alla uppvisa framstående medlemmar. Till Smålandsgrenen hör t. ex. den kände industrimannen *H. G. Hammar* (f. 1883), vars porträtt, målat av *B. Österman*, fått helsida. Inom Hallandsgrenen är mest känd lantushållaren och kommunalmanen *Carl M. Hammar* (1819—1887), på sin tid ordf. i Hallands läns landsting och hos Halmstads stadsfullmäktige. Till Pålsjögrenen åter räknas släktens kyrkliga och lärda medlemmar, främst den oförskräckte och högt be-gåvade kyrkomannen *H. B. Hammar* (1814—1862), den andre i raden av de många inom familjen med nämnda initialer. Dennes son, kontraktsprosten teol. dr *H. B. Hammar* (f. 1862) i Ängelholm, är förf:s fader och till hans sjuttioårsdag har arbetet utkommit. — Boken mest pittoreska biografi torde vara den, som behandlar *Carl Hammar* (1822—1916) av den utgångna Hälsingborgsgrenen. »Redan kort tid efter... apotekarexamen slutade han upp med allt ordnat arbete», heter det. *Carl H.* reste mest och levde ett regelbundet om än originellt liv. Han steg vanligen upp först kl. 4 e. m., festade varannan dag och vilade ut på mellandagarna, var försiktig ända till bacill-skräck och avprovade noga sin bourgogne med termometer. Hans väninna, som egentligen hette *Segeström*, hade varit älskarinna åt *Soto Major* och fördenskull lagt sig upp med det finare namnet »com-

tesse Marie Axelle Leconska». Under sitt pedantiskt ordnade, extravaganta dagdrivarliv bibehöll Carl H. starka ekonomiska instinkter och efterlämnade en betydande förmögenhet. — Assessor Hammars bok är ett tyvärr icke alltför vanligt exempel på en mönstergill släktmonografi och förf. är att lyckönska till resultatet.

B. H—d.

— K. J. H a r t m a n, *Åländska kongressen och dess förhistoria*, V: 2. (Acta Academiae Aboensis) Åbo 1931.

Med föreliggande del avslutar professor Hartman sitt omfattande arbete om den åländska kongressen. Speciellt behandlar han problemet om Karl XII:s utrikespolitik och fälttågsplaner under stora nordiska krigets sista skede. Den hjärneska tesen, att Karl XII till sin död betraktat tsar Peter som sin huvudmotståndare, finner Hartman ej hållbar utan förmenar, att konungen under de sista åren av sin levnad inriktat sina krafter främst mot Danmark. Karl XII och Görtz dominera i framställningen och åtskilliga nya hypoteser rörande deras personlighet framföras. Även Magnus Stenbocks militära förehavanden bli föremål för en ganska genomgripande omvärdering.

B. S—n.

— Med den mest oförställda glädje hälsar den historiskt intresserade allmänheten det Bonnierska förlagets välkomna åtgärd att börja utgivandet av H a r a l d H j ä r n e s *Samlade skrifter*. Tvenne delar föreligga redan (del 1, 439 s., häft. kr. 7: 50; del 2, 379 s., häft. kr. 6: 50), den förra huvudsakligen omfattande »Karl XII. Omstörtningen i Östeuropa 1697—1703», den senare koncentrerad kring Gustav II Adolf (jfr ovan s. 106). Andra delen innehåller dock även bidrag rörande biskop Peder Månsson, Olaus Petri, Gustav Vasa, Karl XII och Oscar II. Utgivare är prof. E r l a n d H j ä r n e, Uppsala.

B. H—d.

— Överstinnan V i v i H o r n s *De sista Sturarne* (Sthlm, Lars Hökerbergs förl., 1931. 8:o. 220 s., ill. Häft. kr. 6: 50) avhandlar särskilt överstelöjtnanten frih. Sten Stures († 1812) familj och bygger framför allt på brev från honom under kampanjerna i Finland 1788—90 och 1808—09. Illustrationsmaterialet består dels av utmärkt vackra porträtt av karolinen Sten Arvidsson Sture, den nämnde frih. Sten Sture, hans föräldrar och maka m. fl., dels synnerligen underhaltiga träsnitt med porträtt av en rad andra personer.

— Med sitt stora verk i två band om Nicodemus Tessin d. y. (*Tessin. Tiden — Mannen — Verket*. I—II. Sveriges allmänna konstförenings publikation XXVIII—XXIX) har professor R a g n a r J o s e p h s o n skrivit en av vår konstilliturs glansfullaste monografier. De förnämliga forskaregenskaperna lärdom, grundlighet och skarpsinnighet ha här ingått en sällsynt förening med en framställ-

ningskonst, som alltid är konstnärlig och som stundom närmar sig det storvulna. Åtskilligt förarbete har författaren gjort undan genom specialundersökningar och den överblick av de med Tessin förknippade problemen, som han därigenom förvärvat sig, har satt honom i stånd att lägga fram sitt material i tunga, samlade satser och att teckna en barockartad fyllig och ändå starkt enhetlig bild av mannen bakom det väldiga verket. Första delen är en skildring av Tessins levnadslöpp, vilket ju om något är ett exempel på den snabba ståndscirkulationen i stormaktstidens Sverige. Här få vi sålunda för första gången en utredning av den tessinska släktens öden, innan den kopplades in på svensk konst. I Stralsund hade namnet burits av en hel rad rådsherrar och magistratspersoner. Josephson tar fasta på detta »rådmansarv» och visar hur det gör sig gällande inte bara hos Nicodemus Tessin d. ä. utan även hos den laglydige, ambitiöse och myndige sonen. I kapitlet om den senares ungdomsutveckling fäster man sig särskilt vid skildringen av Olof Rudbecks Uppsala, vilken på en gång storsvenska och klassiskt betonade miljö förf. tillmäter stor betydelse för konstnärens inriktning. Tessins studieresor äro bl. a. genom Siréns publikationer kända för forskningen, men även här öppnas nya perspektiv. Framställningen av arkitektens verksamhet i Sverige delas upp i kapitel, som namnges efter de kungliga personer han i tur och ordning tjänade: Hedvig Eleonora, Karl XI och Karl XII och Tessins karriär som konstnär, ämbetsman och politiker får här en ytterligt fängslande belysning. Verkets senare del är ägnad åt den tessinska konsten. Förf. är inte blind för de eklektiska dragen i mästarsens sydlandska representationsarkitektur men lägger i sin studie med skäl tyngdpunkten på temperamentets rikedom och den strömmande ingivelsen. Med skärpa och klarhet visar Josephson, att Tessin visserligen inte tog några som helst hänsyn till svensk byggnadstradition, men att han räknade med de klimatiska och allmänna kulturella förutsättningarna i det land, han satts att försköna. Ett centralt parti reserveras för skildringen av slottsbygget, vars historia ju kommer att ytterligare tecknas i det arbete om kungaborgen, som förberedes och där prof. Josephson skriver den tessinska delen. Tessinboken har tryckts av Norstedt & Söner, som ifråga om illustrering och utstyrel levererat ett förstklassigt arbete.

G. M. S—e.

— I Hammarins år 1849 utgivna herdaminne över Karlstads stift igenfinnas biografiska data även över de lärare, som varit anställda vid stiftsstadens läroverk allt ifrån dess begynnelse på 1500-talet. Då det viktigaste källmaterialet för sagda arbete gick förlorat vid Karlstads brand 1865, bibehåller herdaminnet ett värde, som antagligen icke kan berövas det genom nyare undersökningar. Men efter dess utgivning hava nu förgått över åttio år, under vilka flera generationer nya lärarekrafter utövat sin gärning i samhället vid Klarälven. Behovet av ett supplement till den gamla matrikeln har därmed ansetts vara för handen. Tillfälle till offentliggörandet av

ett sådant arbete har yppats, sedan förnämligast genom rektor A. x. Dahlmans intresse en första del av en skolhistoria sett dagen, betitlad *Ur Karlstads högre allmänna läroverks hövder* (Karlstad 1931, 4:o, 496 s., ill.). I detta vackra arbete har nämligen plats beretts för ej blott en redogörelse för skolans historia (av lektor Lars Dalgren) och för läroverkets byggnadshistoria (av rektor Dahlmans själv) utan även för en brett hållen illustrerad matrikel över *Ordinarie lärare vid Karlstads läroverk efter år 1850*, som fyller tre hundra sidor av den ståtliga volymen. Redaktör för denna avdelning är den om biografisk och kulturhistorisk forskning högt förtjänte domprosten C. V. Bromander, som här nedlagt ett omsorgsfullt arbete på åstadkommandet av den måhända i sitt slag utförligaste samling av »vitæ», som något läroverkskollegium i vårt land kan uppvisa. Planen har gått ut på att ej blott offentliggöra fullständiga biobibliografier, utan även åstadkomma verkliga livsskildringar, åtminstone för de avlidna medlemmarna av kåren. Och då här personligheter verkat, vilka på många andra områden än de rent pedagogiska gjort beaktansvärda insatser, få de lämnade karakteristikerna ett allmänt intresse. På grund av det stora formatet framträder också det rikhaltiga porträttgalleriet på ett ovanligt förnämligt sätt.

Aqui.

— O. Kullberg, *Svensk apotekarkalender 1932*. Sveriges apotekarkår i ord och bild. Motala 1932. 4:o. 424 s., ill. Pris kr. 20:—.

Nio år hava förflutit, sedan apotekare Kullberg framträdde med *Svensk apotekarkalender*, som ett välkommet supplement till Levertin, Schimmelpfennig och Ahlberg, *Sveriges Apotekarhistoria*. Denna tidrymd kan anses vara ganska lagom för en ny upplaga, även om man ej tager i betraktande den ökning i medlemsantal, som inträtt under tidsperioden. I förra kalendern meddelades 1,250 porträtt med biografier, nu finner man 1,537 porträtt och 1,551 biografier. Visserligen utöva endast 1,332 av de i boken biograferade aktivt apotekareyrket. Alla hava emellertid avlagt de därför erforderliga examina.

En var, som sysslat med porträttmatriklar, vet vilket mödosamt och ofta otacksamt arbete, som därmed är förenat. Det torde därför vara uttryck för en ovanligt stor kårsammanhållning, då ett så pass stort material kunnat hopbringas och av utg. så enhetligt och jämnt behandlas, som här synes vara fallet. Naturligtvis skulle en del uppgifter kunnat vara fullständigare, om den personhistoriska litteraturen i högre grad rådfrågats. Likaså synes korrekturläsningen i ett par fall försakat rena felaktigheter, t. ex. Rökloff i st. f. Rohloff och Brunan i st. f. Brunau. För att bibehålla symmetrin av 4 porträtt på varje sida hava i många fall biografierna måst delas, vilket knappast är efterföljansvärt. Att exempelvis finna porträtt och en del av biografien på s. 16 och fortsättningen på den senare på s. 400 bidrager ej till överskådligheten.

För belysningen av den under senare årtionde pågående bildningen av nya släktnamn kommer arbetet säkert att skattas som en god källa.

G. I.

— Amanuensen Torsten Lenk har utarbetat *Kort sammanfattad vägledning för besökande i Livrustkammaren och därmed förēnade samlingar* (Sthlm 1931. 8:o. 118 s., 1 pl. Kr. 1:—). Katalogen är blott i ringa mån omarbetad från föregående upplaga, emedan avsikten är att nyuppställa stora delar av samlingarna. Även i sin nuvarande form är den emellertid av värde, inledd med en historik över Livrustkammarens utveckling och avslutad med bl. a. personregister. I detta återfinner man ej blott utövande konstnärer och fabrikanter på t. ex. vapenområdet, utan även i katalogen upptagna namn på personer, vilka innehaft de museet tillhöriga föremålen eller eljest omnämnas.

— Carin Lindskog, *Clas på Hörnet*. Skildringar från trakten kring Roslagstull. Sthlm, Hugo Gebers förlag, 1932. 8:o. 350 s., ill. Häft. kr. 9:—.

Ett beaktansvärt bidrag till stockholmsk lokalhistoria har lämnats av fru Carin Lindskog i hennes nyligen utkomna arbete med ovannämnda titel. Det är trakten kring Roslagstullsgatan — nuvarande Roslagsgatan — och Surbrunnsgatan, som utgör ämnet för hennes framställning. Författarinnan har framdragit åtskilliga, topografiskt intressanta detaljer från dessa områden, som under äldre tider utgjorde en idyllisk utkant av staden, karakteriserad förnämligast av malmgårdar, värdshus och den ryktbara Surbrunnen. Icke minst invånarna i traktens olika lokaliteter äro föremål för fru Lindskogs forskningsintresse, som kanske är mera biografiskt än topografiskt betonat. En mängd både kända och mindre kända namn figurera i framställningen: Carl Gustaf Tessin, Henning Adolf och Carl David Gyllenberg (Gyllenborgska malmgården), Johan Pasch, Jean Eric Rehn, Adolf Ulrik Wertmüller (Wertmüllerska malmgården) och Carl Sparre, vilkens namn särskilt är knutet till det forna kungliga lustslottet Bellevue. Men även mindre aristokratiskt betonade personer, ofta roliga typer och personager, förekomma i det brokiga galleriet. Så bl. a. även innehavarna av värdshuset Clas på Hörnet — alltfån kyparen Clas Brovall, förut anställd på källaren Castenhof. Fru Lindskog skingrar på ett förträffligt sätt en hel del legendbildningar kring denne förut något mystiske »Clas» på Hörnet. Detta är blott några korta antydningar om det rika biografiska material, som förefinnes i fru Lindskogs arbete, som rikt och instruktivt illustrerat och med en ledig och underhållande framställning kan livligt rekommenderas icke minst åt personhistoriskt intresserade läsare.

Gunnar Bolin.

— Den svenska herrgårdshistoriens arkitektoniska och kulturhistoriska delar ha fått bidrag i tvenne studier av antikvarien Erik

Lundberg i samlingsverket *Svenska kulturbilder*, bd 4, del. VII—VIII, och bd 5, del. IX—X (båda 1931). I den förra tecknas *Sextonhundralets herremannabostad*, i den senare *Beenhammar, en stormansgård på femtonhundralet*, som beskrives med ledning av särskilt fru Gunilla Beses inventarium 1553 (i Riksarkivet).

— Albert Lysander, *De bortgångnes minne 1926—1932. Minnestal över präster i Lunds stift*. Lund, C. W. K. Gleerups förlag, 1932. 8:o. 157 s., portr.-ill. Häft. kr. 3:—.

Prosten Lysander i Malmö är son till Lundaprofessorn i romersk värtalighet och poesi och han har utan tvivel fått del i fadersarvet. Sedan gammalt åtnjuter han ett rykte som sällsamt god minnestalare. Man griper därför med stora förväntningar till den tredje samlingen av hans hand på detta område och den jävar icke heller det tidigare omdömet. Uppgiften att vid prästmötet i Lund teckna de bortgångnes liv och gärning är sannerligen icke lätt. Förf. berör också denna svårighet i sin inledning på ett fint sätt. Han proklamerar det berättigade i, att dylika minnesteckningar förses med såväl skuggor som dagar, blott den synpunkten får göra sig gällande, som tyder till det bästa. Det är 60 präster från det stora stiftet, som behandlas. Typerna växla i hög grad. Där är Edvard Lehmann, religionshistorikern, visserligen icke prästvigd men medtagen i sin egenskap av domkapitelsledamot — genial, öppen och sant frisinnad, »en levande människa med ett stort hjärta», samtidigt en bred humanist. Där är också å andra sidan t. ex. den originelle prosten Olof Heurgren, som vägrade komma till prostkonventet på grund av biskop Billings »radikalism». Få veta måhända, att äventyrsförfattaren Frank Heller (fil. dr Gunnar Serner) är prästson från Blekinge. Lysander har om fadern, kyrkoherden Jöns Serner, fått ett långt och upplivande bidrag av sonen. Myndig ser prosten Araskog i Hyby ut på sitt porträtt, men så var han också sonson till Nils Månsson i Skumparp, Ljusets bonde. »Araskog talade alltid om Skumpen», skriver förf., »ungefär som prins Wilhelm i sina skildringar från Frankrike talar om Karl Johan. Stamfadern, det var ändå en karll!» Underlig klingar berättelsen om den egendomliga Jöns Thorelli, »Näsums präst», graduerad på en avhandling i filosofi, sedan en »prästerlig Diogenes från 1900-talet», residerande i ett rum med utstjälp pipobak, sockerlådor och plankor, men av allmogen betraktad och anlitad som en stor medicinman. Vid en liten fotogenlampa utan kupa studerade han spansk och rysk grammatik eller botanik. Snarfyndig var han. Då Sölvesborgarna ville ha Näsumsborna att teckna andelar i en järnväg och lockade med kulturförmåner från sin stad, sade Thorelli, att »den kultur, som finns i Sölvesborg, är inte större än att den kan hämtas ut med häst och vagn». En ljus gestalt är kyrkoherden i Lyngby, Genarp och Göddelöv Karl Gustaf Hauffman, ett rörligt intellekt, teolog och sångare, framstående liturg och ännu mera strålande människa. — För framtidens herdaminne skola prostens Lysanders samlingar av minnestal alltid förbliva en guldgruva att ösa ur.

B. H—d.

— *Meddelanden från svenska riksarkivet för år 1930* (Sthlm 1932. 8:o. 4 + 221 s. Häft. kr. 3:—) har utkommit. Arkivarien Arne Forssell har däri författat Några bidrag till mantalsskrivningens historia 1723—1812. Under avd. Fynd och meddelanden har dr A. Forssell även ett intressant personhistoriskt bidrag rörande en i Kammararkivet nyfunnen dagbok förd av Charles de Mornay i Livland 1563. Arkivarien S. Hedar har lämnat smärre meddelanden om dels några pergamentmakare och deras leveranser till kronan på Gustav II Adolfs tid, dels Kammararkivet, slottsbranden och lokalerna i amiralitetshuset (rör särskilt arkivinspektorn Erik Kadow), dels slutligen stölder i Kammararkivet 1781—1782. Det nya länsarkivet i Östersund skildras av länsarkivarien K. Mellander. I årsberättelsen märkes följande. Uppgifter lämnas om herrgårdsarkivalier på Gimo bruk (s. 10, rör släkterna Lefebure, Grill, Reuterskiöld och Tamm), Kristineholm under Harg (rör generalen greve J. H. Tawast, † 1841), Värnberg (ätten Oxenstierna, Erik Dahlbergh), Odensviholm (Falkenberg, Granschough, Carleson och Fleetwood), Blekhem, Godegård (Grill), Olivehult (Linnerhielm), Skenäs (Palmstierna), det sörmländska Kristineholm (Maria Stiernas jordebok fr. 1600-talet, delar av Nils Adam Bielkes arkiv, brev från Carl Gedda, † 1794, m. m.). Till Riksarkivet har kommit bl. a. papper rörande landshövdingen G. A. Montgomery († 1861), kanslipresidenten F. W. Ehrenheim, greve G. A. Oxenstierna (1668), frih. C. O. Mörner och förste arkivarien Th. Westrin. Viktigast är förvärvet av Bergshammars utomordentligt omfattande och värdefulla arkiv (s. 13 f.) med 655 pergamentsbrev (111 fr. medeltiden, därav 70 från tiden efter 1420, samt 94 st. från 1500-talet efter 1520, de senare delar av riksråden Holger Carlsson Geras och Jon Olsson Gyllenhorns arkiv). Även pappersbrev från medeltiden förekomma. I övrigt finnas handlingar från släkterna Sack, Meck, Mörner, Boldeck, Oxenstierna, Bielke, Bååt, Lillie, Bagge, Brahe, Horn, Cruus, Lilliehöök, Sparre, Stenbock och De la Gardie. Särskilt märkas riksmarskalken J. G. Stenbocks arkiv, delar av fältmarskalken Nils Bielkes och presidenten C. G. Bielkes arkiv (till den senare bl. a. brev från brodern riksrådet Th. G. Bielke), senatorn Nils Bielkes brev till sin maka, den kända brevväxlingen mellan Erik Sparre och Stina Lillie, riksrådet Axel Sparres arkiv, kommissionssekreterare Wervings papper m. m. Vissa delar av Börstorsarkivet ha även förvärvats med papper från släkterna Tessin, Wrede, Wrede-Sparre, Leuhusen och Anders Nordencrantz. Som deposition har Riksarkivet erhållit generalamiralen greve Rudolf Cederströms papper och Johan Skyttes arkiv.

B. H—d.

— Under titeln *Släkten Murray. Bilder och data 1665—1931* (Sthlm 1931, fol. 143 s.) har i en upplaga av ett hundra numrerade exemplar utgivits ett porträttalbum med åtföljande kortfattad genealogisk text. Arbetet kan sannolikt betecknas som det i yttre avseende vackraste av våra hittills utgivna släktböcker. Papper, tryck och bild-

reproduktioner (i ljustryck) äro av förnämligaste slag och göra vederbörande firmor (Grycksbo, Almqvist & Wiksell samt Malmö ljustrycksanstalt) den största heder. Ehuru bilderna härröra från vitt skilda tider och äro av olika slag (oljemålningar, silhuetter, pennteckningar och fotografier), hava de återgivits på ett sätt, som förtager de olägenheter, vilka bruka åtfölja dylika samlingar och som ofta ofördelaktigt pläga framhäva bristerna hos originalen eller dölja de eventuella förtjänsterna. Fullständigheten är också mycket stor, i det att icke mindre än 165 personer avbildats inom de 29 familjer, som utgöra hela släkten. Som stamfader till denna upptages Johann Murray, vilken dog 1721 som jordägare i Preussen, och vars son Andreas avled 1771 som pastor vid tyska församlingen i Stockholm. De anspråk, som ännu på Tersmedens tid (1886) funnos på härstamning från en gammal adlig ätt i grevskapet Perth i Skottland, för vilken en Malkolm Murray, som levde omkring år 1250, var stamfader, och av vilken en gren skall på Cromwells tid flyttat till Preussen, finna intet stöd i den upprättade genealogien. Denna upptager emellertid ej endast släktens svenska medlemmar, utan jämväl de i Tyskland kvarboende eller dit återflyttade ättegrenarne, till vilka hörde de berömda bröderna Johann Philip (död 1776) och Johann Andreas (död 1791), båda professorer i Göttingen, samt deras avkomlingar. På detta sätt får stamtavlan en fullständighet, som gör den särskilt värdefull. I en originellt avfattad inledning redogöres för de »Murrayska samlingarnas och Murrayska släktfondens tillkomst». Författare till denna roande historik är den nyligen avlidne professor Robert Murray, som själv varit initiativtagare till bådaderna och den pådrivande kraften vid publicerandet av släktboken.

Aqui.

— Professor Ernst Newman, den rikssvenske innehavaren av kyrkohistorieprofessuren vid Åbo svenska akademi, har ökat raden av sina avhandlingar (jfr PHT 1931, s. 281) med en ny, *Den Waldenströmska försöningläran i historisk belysning* (Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelses bokförlag, 1932. 8:o. 370 s. Häft. kr. 6:50). Den inledes med utförliga historiska kapitel och avslutas med ett personregister på omkr. 375 namn. Av vidlyftigare omnämnda personer kunna anföras den småländske pastorn P. A. Ahlberg, läroverksadjunkten K. W. Almqvist, biskop A. F. Beckman, finländaren F. G. Hedberg, C. O. Rosenius, domprosten Anders Knös i Skara, adjunkten och sedermera professorn O. F. Myrberg, v. häradshövding Th. H. Odencrants i Jönköping, Peter Wieselgren m. fl. Förf:s påpekande (s. 176), att vi i vår litteratur ha tvenne P. P. W., nämligen dels Waldenström, dels den kände skånske kyrkoherden P. P. Welinder, torde böra observeras. Avhandlingen är fotad bl. a. på ett vidsträckt studium av svårtillgänglig tidnings-, tidskrifts- och broschyrlitteratur (med ofta de mest underliga titlar!), liksom på otryckta källor i såväl offentliga som enskilda samlingar. Uppgiften att under historiens synglas lägga också modernare företeelser är icke lätt. Men denna

vetenskapliga nyrödning på i det närmaste obruten mark är så mycket värdefullare och förf:s namn borgar redan från början för intensiv genomarbetning och lärrika resultat.

B. H—d.

— I en tysk uppl. av *Vitalis Norströms »Religion och tanke» (Religion und Gedanke. Lund, Borelius' förl., 1932)* har doc. Elof Åkesson skrivit en inledande, innehållsrik biogr. (40 s.) över den bortgångne filosofen.

— Frih. C. F. Palmstiernas intressanta doktorsavhandling *Sverige, Ryssland och England 1833—1855*. Kring novembertraktatens förutsättningar (Sthlm 1932. 8:o. 3 + 408 s.) är, såsom titeln anger, av övervägande politisk-historisk natur. Att den likväl även kan giva svenska biografiska bidrag av värde kan man se av exempelvis förf:s framställning (bl. a. s. 22, not 7) rörande envoyén greve M. Björnstjerna i London. Ett vidlyftigt utländskt dokumentmaterial, särskilt ryskt och engelskt, har av förf. använts. Följden härav är bl. a., att han kan giva biographica även av den mindre angenäma art, som består i upplysningar om svenskar, som stått i utländsk sold (se t. ex. s. 18). Boken avslutas med personregister.

— Fil. dr Holger Rosmans senaste Gotlandsmonografi rör *Skepparegillet i Visby* under 250 år (Sthlm 1932. 8:o. 157 s., ill.), Underrubriken, »Bilder ur Gotlands sjöfartshistoria», giver bättre begrepp om bokens innehåll, som berör förhållanden från 1600-talet fram till nutiden. Jacob Dubbes brigg »Den värdige lycksökaren», om vilken förf. skriver, att den »av folkhumorn identifierades med ägaren själv», är en nog så typisk symbol för de gotländska skepparnas företagaranda och idoghet. I ett särskilt kapitel behandlar förf. »Skepparna och skepparsläkterna» men även i övrigt är boken givande från personhistorisk synpunkt. Dessutom innehåller den en stor mängd porträtt samt matrikel över led. i Skepparegillet 1740—1931. Instrukтив, välskriven, underhållande och vackert utstyrd skall boken finna många tacksamma läsare.

B. H—d.

— Gleerupska univ.-bokhandeln i Lund är välkänd för sina talrika minnessamlingar (jfr nedan s. 164). Härtill har nyligen lagts ännu en vacker volym *Från skånska städer för ett par mansåldrar sedan*, utg. av lektor Ludvig Larsson (Lund 1932. 8:o. 8 + 319 s., ill.). Det är hägkomster från 1860-talet och framåt, som givas från olika städer: Malmö (av Alma Falkman), Ystad (av Berndt Petersson), Lund (av Alb. Broomé), Landskrona (av M. Schmidt), Skanör och Falsterbo (av Adèle Ohlsson), Kristianstad (av A. Munck af Rosenschöld), Hälsingborg (av E. Holmqvist), Trälleborg (av Nina Hæger), Simrishamn (av E. Thulin) och Ängelholm (av Kr. I. Anderberg). Man ser den gamla tiden leva upp, då pigorna gingo kring med bjudningslista till »thé och souper», nattvakterna tutade från kyrktornen och patrullerande brandvakter med hillebarder och olje-

lampor sjöngo sina väktarlåtar. Det är naturligtvis ganska villkorligt att utvälja något av dessa bidrag till specialomnämmande. Skulle anmälaren ändock vilja särskilt påpeka ett par, så vore det borgmästare Munck af Rosenschölds Kristianstadbilder och v. häradshövding Broomés Lundaminnen. Kristianstadsrådmannen Frans Krook, som, antastad av en torgmadam i Tivoli, replikerade »Mjukis, sakramensskade ragata», är ingen dålig representant för den långdans av original, som slingrar genom bokens alla bidrag. Professorssonen Albert Broomé har i sina Lundahäggkomster fått in en akademisk fläkt och ett studentikost humör, som giva redan själva stilen en fängslande charme. Växlingen mellan lätt ironi och pompa, som icke minst är säregen för Lund, möter här ständigt, liksom den lärda republikens medlemmar framställas i verklighetstrogen frottering mot borgerlighet och folk. Skildringen kryddas av festliga anekdoter, av vilka den mest obetalbara måhända är den, som rör gamle slaktar B. Denne, som var ofantlig i omfång, slog sig en gång ned i en kupé, där en plats var ledig. Då B. märkte trångmålet kom reflexionen: »D'ä inte så lätt å hålla sej mager, närr en ä' forrmögen»!

B. H—d.

— *Från gamla prästhem i Södermanland och Nerike*. Minnen samlade och utgivna av Carl Lönnroth och Wilh. Zetterstedt. Lund, Gleerupska univ.-bokh., 1931. 8:o: 248 s., ill. Häft. kr. 7: 50.

Till de tidigare »Minnen från gamla svenska prästhem», som Gleerupska universitetsbokhandeln i Lund givit den svenska allmänheten, har nu kommit en sjunde del med ovanstående titel. De hittills utkomna hava behandlat Skåne, Småland och Öland, Östergötland, Blekinge, Göteborgs stift samt Värmland och Dal (jfr PHT 1927, s. 170 f., 1930, s. 110, och 1931, s. 119).

De kulturhistoriska skildringar, som här lämnas, äro nästan undantagslöst av stort intresse. Även om de mången gång låta händelser och personer framstå i viss skönmålning, hava tiderna just beträffande prästgårdslivet på landet förändrats så mycket under de senaste femtio åren, att det är hög tid att undan glömskan rädda, vad som räddas kan. Det förhållande, att prästerna slutat att bruka prästgårdens jord, har naturligtvis medfört, att deras ställning till den jordbrukande befolkningen blivit en annan än förut, då de ofta nog även i rent praktiska ting framstodo som lärofäder. Likaledes har folkundervisningens fortgående utveckling i viss mån förändrat det inflytande och den ställning prästen på landet förut hade i sin församling. Att skildringarna ibland kunnat vara fylligare är helt naturligt. Så hade man gärna i berättelsen om Vårdinge prästgård och kontraktsprosten A. Torssander sett ett omnämmande av hans stora intresse för botaniken och värdefulla bidrag till Vårdinge sockens utforskande i växtgeografiskt avseende.

De svenska prästhemmens betydelse för svensk kultur torde ej i få ord kunna skildras bättre än vad framlidne professor Simon Boëthius yttrade vid ett släktmöte 1911. Han sade då bland annat:

»Haven I betänkt, att den, som vi ytterst hava att tacka för detta festliga samkväm, är vår gamle lärofader Luther! Utan honom skulle ej den protestantiska prästfamiljen existerat, och om den ej funnits, vore vi ej här. Och det är ej blott vi, som stå i tacksamhetsskuld till denna institution; den har också haft en allmännare betydelse. Huru mycken sund lycka har ej, tack vare den, fått tillfälle att blomstra inom vårt folk! Vilka idylliska, poetiska föreställningar knyta sig ej till orden: ett svenskt prästhus på landet! Och den betydelse, som prästfamiljerna haft för en hälsosam ståndscirkulation, kan ej skattas nog högt.»

G. I.

— Med tredje delen av sitt memoarverk *Min värld* (Sthlm, Alb. Bonniers förlag, 1931, 8:o. 594 s., ill. Häft. kr. 12: 50) har Alma Söderhjelm i rask följd fullbordat sina minnen (jfr PHT 1930, s. 117 f., och 1931, s. 128). Detta sista band omfattar tidrymden 1899—1919, ett dubbeldecenium fyllt för förf:s och hennes fosterlands del av spänning, arbete och dådkraft.

Sida vid sida med sin historiskt vetenskapliga verksamhet ägnade Alma Söderhjelm sig åt politiken. Tjugonde seklets begynnelse betydde som bekant för Finland en tid av till synes hopplös kamp mot russificeringen, förkroppsligad av generalguvernören Bobrikoff. Det »passiva» och »aktiva» motståndet satte in sina krafter på att med olika medel och metoder stäcka den ryska kolossens framfart. Förf. hörde obetingat till den aktiva sidan. Ett unikt galleri av ryska revolutionärer och finländska aktivister i underjordiskt samarbete förevisas. »Vi hade blivit som soldater, vilka inte sågo längre än till skottlinjen», säger förf. Den »16 juni» var den tidigare aktivismens första stora insats — den vackra försommardag 1904, då Eugen Schaumans hjältebragd ändade förtryckaren Bobrikoffs liv. Detta historiska revolverskott ekar genom Finlands hävder alltintill de jubelomsusade stunder fjorton år senare, då Mannerheims vita bondehävar höllo sitt intåg i landets befriade huvudstad.

Sverige i sitt ombonade lugn framstod som en idyllisk, avundsverd fristad för de hetsade och förföljda finländska patrioterna. Att smida upprorsplaner mot tsarens heliga Ryssland med dess fruktade skyddspolis, ohranan, var onekligen ett riskabelt företag. Den underjordiska verksamheten frammanade emellertid och stålsatte egenskaper, vilka fingo fullaste användning i de slutliga befrielsestriderna 1917—18. De hårda åren skänkte förvisso förf. det, som hon prisar som den kanske yppersta tillgången i livet: att ej förfäras.

Spännande som endast det självupplevda kan vara skänker Alma Söderhjelm flärdfria, konstnärligt klara framställning en djupt personligt färgad överblick av hennes fosterlands svåra födelsevånda fram till den fulla friheten. Man erfar onekligen en känsla närmast släkt med vördnad inför de skildrade oräknliga, allt uppoffrande insatserna i den mångåriga, gammal som ung omfattande, okuvliga, förbittrade kampen med dess slutliga, dyrköpta seger.

E. F.

— Ett bidrag till kännedomen om generalkvartermästaren Olof Hansson Örnehufvuds verksamhet ger kapten Folke Wernstedt i tidskriften *Globen* 1932 (nr 2) med uppsatsen *Några obeaktade originalkartor av Olof Hansson Örnehufvud*. Minnen från svensk kartografisk verksamhet på kontinenten under 30-åriga kriget (10 s.). Kartorna i fråga äro utarbetade av Ö. i samband med de svenska fälttågen i Preussen 1626—1629 och i Tyskland 1630—1634.

— Av *Lunds universitets matrikel* har (i rektorsprogram 1932) utkommit h. 4 (jfr PHT 1931, s. 118) för tiden 1725—1732, utg. av överbibliotekarien Per Wilner.

— *Växjö stifts herdaminne* av Gotthard Virdestam fortskrider med så god takt, att sedan 1929 en del årligen utkommit (jfr PHT 1930, s. 106 o. 235). Nu senast föreliggande del V (Växjö, Carl Svanberg i distr., 1931. 8:o. 445 s. Kr. 15:—) för Västbo och Östbo samt del VI (1932. 384 s. Kr. 15:—) för Västra och Östra härad. De nyutkomna delarna visa samma tilltalande egenskaper, som Virdestams tidigare här anmällda. I femte bandet återfinner den historiskt intresserade bl. a. kyrkoherden Carl Oscar Carlsson (1851—1927) i Burseryd, historikerna professor Gottfred och dr Einar Carlssons fader. Prof. G. Carlsson har f. ö. riktat hemtraktens herdaminne med dels notiser ur biskop Brasks kopiebok i Riksarkivet, dels uppgifter om vissa medeltidspräster, bl. a. herr Ture Eskilsson († 1506) i Villstad, prost i Västbo. Biografien (s. 159 f.) över en av herr Tures efterträdare David Krokus d. ä. († 1653) bjuder även på en saftig dombokshistoria om hans dotter Sara Krokia. Hon anklagades av prästmannen Ericus Nicolai för att ha skrivit 220 »älskogssedlar» till honom, men hennes förgrymmade fader skaffade tingsvittnen, att flickan aldrig skrivit »bokstav på papper». För flera intressanta domboksutdrag har utg. att tacka fru Hanna Friberg, Jönköping. Av särskilt läsvärda levnadsteckningar kunna nämnas biografierna (s. 169 ff.) över den mäktige prosten Daniel Nordin (1778—1854), av Tegnér kallad »biskopen i Västbo», samt (s. 380 ff.) över den lärde göten, prosten Johan Lagergren (1759—1833), kyrkoherde i Tofteryd. I inledningen till partiet om Bosebo (s. 150) kunde kanske varit nämnt, att Bosebo gamla träkyrka (byggd 1642) numera sedan länge utgör en av Kulturhistoriska museets i Lund byggnader. I slutet av bd V har utg. utförliga »Tillägg och rättelser», för vilka han kunnat tillgodogöra sig Ahnlunds viktiga edition av brev till Axel Oxenstierna (Skrifter o. brevväxl., senare avd., XII, 1930, från andlige och lärde). — Del VI omfattar, som nämnts, Östra och Västra härad. En bild av medeltida förhållanden i dessa bygder får man t. ex. rörande Vrigsta i den rövarhistoria, som anföres i Birgittas kanonisationsprocess (Collijns edition i *Saml:ar utg. av Sv. Fornskriftsällskapet*, ser. II, bd 1, 1924—31), s. 126 f. Beträffande herr Paul i Myresjö se PHT 1931, s. 259. För Alseda socken har utgivaren haft förmånen att kunna stödja sig på Josef Svenssons aktupublikationer i *Kyrkohist. Årsskr.* 1920—21. Även i sjätte delen finner granskaren en omväxlande läsning. I Bringetofta (om vars altar-

uppsats jfr Fornvännen 1930, s. 308) satt bl. a. prosten Knut Georg von Schéele, Visbybiskopens fader. För prosten Anders Hjelmquist i Hjälmeryd har utg. haft tillfälle ösa ur privata arkivalier hos familjen Hjelmqvist i Lund. Under Fröderyd möta hembygdsförfattaren Samuel Rogberg samt Lina Sandells fader Jonas Sandell, under Korsberga de märkliga herdarna av släkten Pontén, under Stenbergarna den utmärkte Johan Magnus Tellander (1825—99).

B. H—d.

— År 1923 påbörjade den belgiske diplomaten, nuvarande envoyén baron de Woelmont de Brumagne utgivandet av *Notices Généalogiques*, varav hittills hos »Librairie ancienne Edouard Champion, éditeur» i Paris utkommit fem delar om vardera c:a 1,000 sidor.

Arbetet innehåller uppgifter om såväl levande som utdöda franska adliga ätter. För varje ätt redogöres först för dess vapen och för använda källor, varefter familjens historia i korthet behandlas och slutligen följa själva uppgifterna. Varje del åtföljes av en utförlig namnförteckning (*Table des noms cités*).

Av beteckningen »Notices» synes framgå, att arbetet icke gör anspråk på fullständighet beträffande uppgifterna, men det torde dock komma att mottagas såsom ett välbehövt bidrag till den ej alltför rika litteraturen om de franska adelsätterna. Till bestyrkande av uppfattningen om arbetets mindre uttömmande natur skall här blott anföras, att notiserna angående släkten d'Usson de Bonac (*Première série*, p. 820), som upptaga detaljerade upplysningar angående barn och övriga avkomlingar till den bl. a. hos Karl XII anställde franske envoyén Jean Louis d'Usson de Bonac, dock icke omnämna dennes son, den år 1774 vid svenska hovet ackrediterade ambassadören Pierre Chrysostème d'Usson de Bonac, vilken avled i Stockholm 1782.

Sten Lewenhaupt.

— Professor Ewert Wrangel, som tidigare riktat Tegnér-litteraturen med en rad undersökningar rörande skaldens liv och diktning, har med den nu föreliggande första delen av *Tegnér i Lund* (Ungdomsåren. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1932. 8:o. VII, 238 s., ill. Häft. kr. 6:75) på nytt dokumenterat sig som en av våra främsta Tegnérkännare. Med stor sorgfällighet har den lärde forskaren ur universitetets, kanslersämbetets, staden Lunds, den värmländska nationens och det tagnérska prebendepastoratets arkiv lyckats leta fram nya aktstycken till belysande av skaldens Lundaår. Till och med Skånska Brandförsäkringsinrättningens arkiv har fått lämna material till åskådliggörande av Tegnér's bostadsförhållanden. Det är väl knappast att vänta, att dessa handlingar skola i någon större omfattning sprida nytt ljus över Tegnér's litterära biografi, och man kan med en viss rätt hålla före, att arbetet — åtminstone den del, som här är i fråga — mindre skildrar Tegnér i Lund

än det Lund, som omger Tegnér, men det som litteraturhistorikern till äventyrs går miste om kompenseras rikligen av de vinster, som kulturhistorikern och personforskaren skördar.

Första delen skildrar tiden från 1799 till 1812, studentåren och de första läraråren fram till professoratet och »Svea». Som inledning och bakgrund ger författaren en bred framställning av den akademiska miljön vid 1800-talets början, stadens yttre och inre skepnad. Med eminent sakkunskap för han läsaren omkring till domkyrkan, Lundagård och Helgonabacken, till alla de krokiga gatorna med sina många professorshus — på den tiden bodde varje professor i egen gård med eller utan tillhörande fäladslott. De akademiska fäderna passera revy, en efter en, följda av borgare, poeter och poetastrar. Studentlivet får sitt kapitel och nationslivet sitt. Mot denna bakgrund tecknas så den unge Tegnérns akademiska karriär, hans examina, hans vetenskapliga författarskap och hans litterära genombrott.

Arbetet vimlar av namn — det ligger i sakens natur. Det personregister, som avslutar boken, hälsas därför med tillfredsställelse. Några inadvartenser ha där insmugit sig: för Esaias Tegnér d. ä. hänvisas till sid. 69, där han ingenstädes nämnes — förmodligen avses s. 89. På samma sätt letar man förgäves efter E. M. Tegnér på s. 99. Även på ett par andra punkter låta smärre felaktigheter påvisa sig. Vid återgiyandet av den sida i Värmlands nations matrikel, som innehåller Tegnérns namn och data, har t. ex. »född» blivit »föddes» och »Wermländska Nationen» »Värmlands nation» (jfr facsimilet s. 91).

Bakom arbetet ligger mycken lärd möda. Det bäres av stor kärlek inte blott till skalden utan också till hans stad och till det universitet, vars största namn Esaias Tegnér är.

Bengt Hjelmqvist.

— *Vem är det?* Svensk biografisk handbok 1933. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förl., 1932. Inb. kr. 10:—.

Den nya upplagan av vår enda handbok över nu levande, mera bemärkta svenskar upptar inemot 6,000 namn. I denna årgång ha bl. a. även medtagits några yngre författare, t. ex. Karin Boye, A. Lundkvist och H. Martinson, och de medlemmar av den nuvarande regeringen, som ej stodo i 1931 års årgång. Givetvis måste boken snart bli föråldrad, trots att redaktionen påpassligt nog in i det sista kompletterat de biografiska uppgifterna: Fabian Månssons hedersdoktorat har sålunda införts, under det att hans medbroder i den nya värdigheten, småbrukaren och dialektforskaren P. N. Petersson i Backa, ej kommit med. Detta ligger emellertid i verkets natur och minskar icke dess huvudförtjänst, att meddela data och huvuddragen av l'avènement de l'homme. För att pressa in så många som möjligt har red. nödgats tillgripa så starka förkortningar att vissa uppgifter verka som mindre intelligensprov, men det är kanske snarare ännu en förtjänst hos det oundgängliga verket.

A. Almhult.

— Av personhistoriskt intresserade bör observeras den *Förteckning över Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles arkiv 1774—1930*, som på uppdrag av Kungl. samhället upprättats av förste amanuensen i Riksarkivet fil. lic. Sten Landahl (Bih. till K. samhällets handlingar, 50:e årg., bil. II, Gtbg 1932. 8:o. 45 s.). Efter en inledning om arkivet följer bl. a. alfabetisk förteckning över brev (till 1900), självbiografier och minnesteckningar samt tillägg till E. Nachmansons tidigare utgivna ledamotsförteckning för K. samhället.

— Kungl. Vetenskapsakademien har innevarande år fortsatt sina biografiska publikationer (jfr PHT 1931, s. 269, samt ovan s. 148 ff.) med bl. a. tvenne nr i serien *Levnadsteckningar* (över A. Bäck och G. F. Wirsén, se ovan s. 124 samt här nedan) och fem nr i K. *Svenska Vetenskapsakademiens årsbok för år 1932*. Av de senare äro de över S. E. Henschen och J. W. Berg redan omnämnda (ovan s. 124). Prof. T. Lindmark har biograferat arkitekten, professorn och byggnadsrådet *Isak Gustaf Clason* (1856—1930; s. 249—271, pl.-portr.) och skildrat hans banbrytande arbete inom arkitekturen, bl. a. för äkta byggnadsmaterials användning och pietetsfullare restaureringsmetoder. Om hans egen verksamhet vittna sådana monumentalbyggnader som Nordiska museet och Hallwylska palatset i Stockholm. De båda botanisterna, professorerna *Jakob Eriksson* (1848—1931; s. 237—247, 1 pl.-portr.) och *Hans Oscar Juel* (1863—1931; s. 273—287, 1 pl.-portr.) ha fått minnestecknare den förre i prof. T. G. Halle, den senare i prof. C. Skottsberg. Erikssons viktigaste vetenskapliga verksamhet rörde parasitsvamparna och de av dessa framkallade växtsjukdomarna. För det internationella samarbetet till bekämpande av dessa sjukdomar var E. ivrigt verksam och holländarna instiftade till hans ära 1923 ett »Eriksson-Prize». Prof. Skottsbergs teckning av Juel ger bilden av en stilla och hängiven, kritisk och grundlig vetenskapernas dyrkare. Som professor var J. även prefekt för Botaniska institutionen och trädgården i Uppsala och blev 1920 tillika den högste vårdaren av Linnés Hammarby. Han ägde även humanistiska intressen och var därjämte universitetets inspektor musices. Förf. avslutar minnesteckningen med bibliografi över Juels skrifter.

B. H—d.

— Generaldirektören Nils Wohlin har publicerat en skildring av greve *Gustaf Fredric Wirséns* bana (*Levnadsteckningar över K. Svenska Vetenskapsakademiens ledamöter*, 104. Sthlm 1932. 8:o. 28 s., 1 pl.-portr., föredragen på akademiens högtidsdag i år. Förf. ägnar speciellt intresse åt Wirséns ställning till realisationsfrågan och hans strävan för riksbankens omorganisation, ämnen som ej sakna dagspolitisk aktualitet och där Wohlins omdöme givetvis har ett särskilt värde. Biografien, som präglas av beundran för sitt föremål och den ämbetstradition han representerar, bygger till en del på tryckt material.

K. G. H—d.

— Svenska Historiska Föreningen höll vid sitt årsmöte den 24 april 1931 en minnesfest med anledning av *Historisk Tidskrifts* femtioåriga tillvaro. Högtidstalet hölls av prof. Ludvig Stavenow, som gav en översikt rörande tidskriftens och den historiska vetenskapens öden i vårt land under det senaste halvsekle. Denna framställning inleder, i utvidgat skick, tidskriftens femtioförsta årgång, för år 1931. Halvsekelskiftet markeras även i det yttre, bl. a. genom en ny, tilltalande typ av häftesomslag. Utom Stavenows historiografiska studie, som givetvis har ett starkt personhistoriskt inslag, möta i årg. 1931 bl. a. uppsatser av doc. Salomon Kraft om »Burgo, Smålands konung», en undersökning som rör Erikskrönikan och annalmaterialet, samt av landsarkivarien J. Sandström och professor Gottfrid Carlsson om Kalmarmötet 1397. På avdelningen Strödda meddelanden och aktstycken redogör doc. Edvard Thermanius för konung Oscar II:s brev till greve Arvid Posse, en i Lunds univ.-bibliotek förvarad samling, som enligt Posses bestämmelser öppnades för forskningen den 24 april 1931. Förf. anser, att samlingens innehåll på det hela taget tyvärr var en besvikelse. Krigsarkivarien Birger Steckzén och prof. Georg Wittrock diskutera frågan om Krigskollegii uppkomst, tulldirektörs-assistenten William Smith ger bidrag till frågan om tullförhållandena under 1300- och 1400-talen. Ett personhistoriskt bidrag möter i den av Dr. phil. Th. O. Achelis, Haderslev, meddelade förteckningen över svenska och finska studenter vid univ. i Halle 1692—1774, upptagande 88 namn. Den utgör ett tillägg till en liknande förteckning i HT 1896. Under titeln »En tidningsfejld kring Henning Halmilton» ger lektor Gustaf Jacobsson ett intressant bidrag till Hamiltons karaktistik. Det rör sig om åren 1851—60 och särskilt om Hamiltons förhållande till den liberale C. F. Ridderstad i Östgöta Correspondenten, som egendomligt nog var hans trogne vapendragare, medan en annan av tidningens medarbetare, greve Mauritz Klingspor, var en H:s lika starke vedersakare; vidare om J. A. Hazelius samt om W. F. Dalman, vilken efter att, som det synes, 1858 skarpt ha angripit Hamilton, år 1860 återfinnes bland hans beundrare. — Av rec.-avd:s bidrag har B. Hildebrands anmälan av »Genealogia Gothica» redan omnämnts i PHT 1931 (s. 276 f.), liksom Kjell Kumliens av Danielson-Kalmaris »Finland under den gustavianska tiden» (PHT 1931, s. 254), som bl. a. rör G. Ph. Creutz och Göran Sprengtporten. En utförlig anmälan har Carl-Fredrik Corin givit av G. A. Donners stora avhandling »Kardinal Wilhelm von Sabina» (1929). Den oundärliga historiska bibliografien har efter bibliotekarien Setterwalls död övertagits av andre bibliotekarien vid Kungl. Bibl., fil. lic. Percy Elfstrand.

I HT 1932 avslutar doc. S. Kraft sina Erikskrönikestudier med uppsatsen »Erikskrönikans källor» (de tre uppsatserna, ur HT 1930—32, även separat under gemensam titel: »Kring Erikskrönikan»), vilken innehåller bl. a. beaktansvärda biografiska och genealogiska notiser om de ledande aristokraterna i Sverige från 1200-talets slut och 1300-talets förra hälft. I h. 2 har Nils Forssell bidragit med en utförlig undersökning »Omkring Karl Johanstidens statsrådsbered-

ning», som givetvis är av stort värde även vid studiet av nämnda tids politiska personligheter.

B. H—d.

— *Scandia*, tidskrift för historisk forskning, har fullbordat årg. 4, 1931, med två häften. Det förra innehåller bl. a. uppsatser av doc. Ingvar Andersson om Erik XIV och Machiavelli, av Erik Lönnroth om biskop Thomas frihetsvisa, av dr Toni Schmid om de svenska helgonen Eskil, Botvid och David samt av prof. Lauritz Weibull om 1397 års unionsbrev, vartill W. lagt även ett mindre inlägg i h. 2. I det senare märkas bl. a. Ingvar Anderssons studie över förebilden för Gustav Vasas arvförening och L. Weibulls redogörelse för en samtida berättelse från Clairvaux om ärkebiskop Eskil av Lund. Lektor P. Tisseaus bidrag, »Konspirerade Louis-Philippe 1815?», rör ett samtal mellan nämnde franske konung och greve Jacob De la Gardie. Landsarkivarien G. Clemensson recenserar J. Bromés Karlskrona stads historia. — För 1932 har utkommit h. 1—2. I det förra märkes bl. a. prof. L. Weibulls studie »Dyvekekatastrofen och Torbern Oxenstierna samt Gunnar Aspelins »Samuel Pufendorf, ett trehundraårsminne». Om Gustav Adolfsuppsatserna i h. 2 se ovan s. 104 f. och 109. Prof. William Norvin har där bidragit med en studie om Lundaärkebiskopen »Jacob Erlandsens kamp för Kirkeretten», doc. S. Bolin med en studie rörande Adam av Bremen och doc. C. W. von Sydow med en uppsats »Om traditionsspridning».

— *Fornvännen* har för 1931 utkommit med h. 1—6. Första dubbelhäftet innehåller i anslutning till riksantikvarieämbetets trehundraårsjubileum Henrik Schücks högtidstal vid Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens minnesfest den 6 nov. 1930, en uppsats av Oscar Almgren »Om tillkomsten av 1630 års antikvarieinstitution» samt T. J. Arnes översikt av »Antikvitetskollegiets och Antikvitetsarkivets samlingar». Jämte en redogörelse för den ovannämnda jubileumsfesten innehåller häftet en studie av Tord O:sön Nordberg om Gustav II Adolf som byggherre med bl. a. personalia rörande arkitekterna Hubert de Besche och Kasper Panten, skulptören Aris Claesson m. fl. Dubbelhäftet 3—4 och h. 5 innehåller uppsatser av övervägande arkeologisk prägel. I sistnämnda häfte recenserar frih. Carl R. af Ugglas, ej utan kritik, doc. Vilhelm Nissers konsthistoriska monografi om Mathias Palbitzki. I h. 6 diskuterar Henrik Schück under rubriken »Lars Bure eller Verelius?» författarskapet till en runavhandling i Palmiskiöldska samlingen i UUB. N. L. Rasmusson skriver om den myntsamling, som hopbragtes av läkarna Olaus Bromelius (d. 1705) och hans son Magnus v. Bromell (d. 1731).

Av årg. 1932 föreliggå hittills h. 1—4. I första häftet finnas nekrologer över riksantikvariern B. Salin och antikvariern S. Brandel. Frih. Carl R. af Ugglas' meddelande om »Ett svenskt renässansbroderi» i samma häfte rör bl. a. fru Karin Gyllenstierna, g. m. Nils Månsson (Natt och Dag) och trolovad 1566 med riddaren Ivar Ivarsson (liljeörn). Prof. Carl M. Fürst skriver i h. 2 om Folkungamonu-

menten i Varnhem och Gudhem. Rörande F. Wildtes uppsats »Ytterligare tradition om användning av fläsk vid bergsprängning», som delvis rör ätten Gylta, har anmälnaren gjort några erinringar, som komma att inflyta i h. 5, s. 307 ff. I h. 3 har Ingeborg Nordin en uppsats om »Staffan, hälsingarnas apostel, i lokal tradition och levande sägen». Ingeborg Wilcke-Lindqvists studie »En kyrkoröparation på 1400-talet, dokumentariskt belyst», behandlar Ösmo kyrka och innehåller intressanta personalia rörande Hammerstaätten; Johan Fredebern (jfr ovan s. 87) m. fl.

B. H—d.

— *Nordiska museet* utgav 1881—1903 en årsbok, t. o. m. 1896 kallad »Samfundet för Nordiska museets främjande. Meddelanden», därefter »Meddelanden från Nordiska museet». År 1906 ersattes denna publikation av tidskriften *Fataburen*, som 1930 utkom med sin tjugofemte och, i denna form, sista årgång. Nordiska museet och Skansen ha nämligen nu uppdelat sina meddelanden på tvenne serier, en mera populär och en mera strängt vetenskaplig. Den senare, med titeln *Nordiska museets handlingar*, kommer att utgivas i löpande nummerföljd, men utan karaktär av tidskrift. Förstnämnda nya serie åter utkom redan 1931 med sin första årgång som *Nordiska museets och Skansens årsbok*. *Fataburen* (8:o. 299 s., 1 pl., ill. Häft. kr. 5:—), red. av Andreas Lindblom, Gösta Berg och Sigfrid Svensson. Årsboken, som till format och utseende påminner om Svenska turistföreningens välkända årsskrift, är en vacker och innehållsrik volym med talrika, utmärkta illustrationer. Anders Pers skildrar Bud Erik Olsson, Arthur Hazelius' vän och främste medhjälpare bland Dalarnas allmog, och Sigurd Wallin möbelsnickaren Christian Linnings († 1779) konstnärliga verksamhet under den svenska rokokons glansperiod. Förf. påpekar, att Linnings möbelsignatur, CLN, tidigare stundom felaktigt antagits härröra från en annan Stockholms-snickare, Ludvig Neijber. Under rubriken »Modernt på 1760-talet» ger Sigrid Leijonhufvud glimtar ur Carl Gustaf Tessins dagbok. Sallig riksrådet var som äldre ganska kritiskt inställd mot den moderna tidens påfund. »Förr gick svenske adelen på bondevis ända fram», skriver han år 1767, »nu slänga de på stjärten som skator i blåsväder. . . . Förr bar man sina ansikten som Gud och naturen oss dem givit. Nu förlängas de genom höga frontispicer, under vilka små gossehuvuden framtitta; och i fall man i nacken målade ett ansikte, har det samma coiffure som det rätta, så att man svårligen vet vilkendera är avuga eller rätsidan på en ung cavalier». Gösta Selling giver en åskådlig bild av »Tottieska malmgården. Ett borgerligt fideikomiss på Södermalm». Av den kända skeppsbroadelsfamiljen presenteras bl: a. grosshandlaren Charles Tottie († 1776; vackert porträtt av Per Krafft d. ä. avbildat), hans maka Maria Arfwedson och deras son, brukspatron Anders Tottie († 1816). Hanna Fribergs uppsats »Småländska prästgårdsvävnader» har även ett personhistoriskt element, särskilt rörande prästläkterna Rogberg, Oxelgren och Colliander. Sven

Drakenbergs bidrag »En återuppstånden bruksherrgård» gäller Hallstahammar i Västmanland. Bland Nordiska museets avbildade nyförvärv märkes en antavla i fem led för fältmarskalken Lennart Torstenson (oljemålning på duk).

En lika förnämlig publikation är andra årgången av årsboken, för 1932 (8:o. 364 s., ill. Häft. kr. 5:—), med samma redaktörer som den första. Skogaholmsbilden på omslaget anger, att det delvis rör sig om den på Skansen återuppståndna Närkeherrgården, vilken också ägnas uppsatser av A. Lindblom, G. Selling, S. Wallin och C. Sahlin. De forna Skogaholmsägarna 1689—1815 av adliga och friherrliga ätterna Wennerstedt möta här, liksom en del av deras föregångare och efterföljare. Övriga bidrag äro mest av kulturhistorisk natur, t. ex. Lindbloms om de gamla skånska hemslöjdsmotiven, G. M. Silfverstolpes om Stockholms slotts silverkammare på 1700-talet, Gotthard Gustafssons om »Skånska prästgårdar på 1600-talet och 1700-talets början», Nils Lithbergs om runstaven m. fl. Louise Hagbergs »Ordets makt» är en trevlig uppsats om medicinska formler och besvärjelser, till vilken blott på en punkt skall från historisk synpunkt göras en randanteckning. Förf:an citerar Lagerbring för sina uppgifter om Arboga kyrkomöte 1412. Dess beslut, som något bristfälligt trycktes av Reuterdaahl i »Statuta synodalia», föreligger sedan 1883 i tillfredsställande skick avtryckt i SD II, nr 1616. Det hade givetvis varit bättre, om förf:an därifrån översatt hela § 25 (ib., s. 544), som rör trolldom, än att taga Lagerbrings mera ofullständiga referat. Arbogakonciliet är f. ö. ingående behandlat av Brilioth 1925 i »Svensk kyrka etc.», s. 313—321. I årsboken har vidare N. E. Hammarstedt skrivit en nekrolog över Bernhard Salin. Sigfrid Svensson ger en översikt för 1931 av landskapsmuseer och hembygdsgårdar. I årsberättelsen för 1931 finns bl. a. en avbildning av en siden-skärm från omkr. 1700 med ätten Oliveblads vapen och en bild av en silverbeslagen masurkanna från 1726, som tillhört majoren Carl Gustaf Roos af Hjelmäter och hans maka Märta Magdalena von Steffen.

B. H—d.

— *Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen*, utg. av I s a k Collijn, har utkommit för 1931 med 4 nr. Bibliotekarien Ragnar Dahlberg skriver om några okända skolböcker från Johan III:s tid och dr Toni Schmid ger smärre liturgiska bidrag (om Graduale Arosiense och om ett breviarium från Magdalenaklostret i Riga). Riksbibliotekarien Collijn redogör för intressanta nyfynd av danska, holländska och tyska tryck, som hittats i gamla bokpärmar i Växjö stiftsbibliotek. Bibliotekarien Lauritz Nielsen har dels skrivit supplerande meddelanden om äldre dansk litteratur i utlandet, dels lämnat en synnerligen läsvärd redogörelse för, vad »Det kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Manuskriftkommission» uträttat. Den tillsattes 1906 med uppgift att uppsöka och registrera handskrivna Danica i utlandet och har hunnit utföra ett ofantligt viktigt arbete. Från svensk synpunkt intressera givetvis särskilt de undersökningar, som gjorts

i våra arkiv och bibliotek. Redan skildringen härav i NTBB är läro- rik beträffande många av våra vetenskapsmäns danska förbindelser. Även privata arkiv ha genomsökts. Vissa av de skånska herrgårds- arkiven äro av särskilt värde från såväl allmän dansk som lokal svensk synpunkt (se PHT 1929, s. 266). År 1922 beslöt kommissionen att utvidga sin verksamhet och registrera arkivalier även i vissa danska arkiv, t. ex. på herregårdar. Men kan icke annat än livligt önska, att det danska exemplet i detta fall måtte leda till svensk efterföljd. Om en uppsats i h. 4 av anmälaren, se nedan. — På Miscellanea-av- delningen lämnar Collijn meddelanden om tvenne Rostockbokband, ut- förda omkr. 1508 för kaniken magister Sven Jacobi (jfr nedan s. 193), som sedan blev biskop i Skara. Dahlberg skriver om en faksi- mileupplaga av Michael Agricolas finska Abc-bok och om ett ex. av Mårten Helsings bönbok 1570, prof. Henrik Schück om första upp- lagen av Stiernhielms Hercules och H. Mortensen om Tyge Brahes bokägarmärke. Under rubriken »Ett minne från nordiska sjuårskri- get» omtalar förste bibliotekarien O. Walde en bok, som tillhört Frans Banner till Kockedal, vilken följde Rantzau på hans Sverigetåg 1567 —68, samt ett par svenskar, nämligen två präster med namnet Olof (den ene i Skänninge) och en Andreas Laurentii, som väl även varit en andans man. Nekrologer ingå i tidskriften över den framstående namnforskaren bibliotekarien E. H. Lind i Uppsala, samt över f. d. överbibliotekarien i Göteborg Lars Wählin. Mycket nyttig för alla läsare är förteckningen (s. 57—84) över nordisk bibliografisk littera- tur, upprättad av bibliotekarien S. Ågren m. fl. — I avdelningen »Från bok- och biblioteksvärlden» lämnas meddelanden om bl. a. nya handskriftsaccessioner till olika bibliotek, varibland som vanligt många personalia. Sålunda har till Uppsala universitetsbibliotek kommit delar av Börstorpsarkivet (rörande bl. a. Agneta Horn, Axel Wrede- Sparre, C. G. Tessin och Fredrik Sparre). Framlidne ärkebiskop Söderblom överlämnade handlingar rörande ekumeniska mötets i Stock- holm förhistoria. Vidare har biblioteket fått brev från Carl Thomas Järta till Hans Järta, en del Atterbomiana, aktstycken beträffande do- natorn A. F. Regnell och justitierådet K. Olivecrona, prof. Per Pers- sons papper samt, som deposition, handskrifter härrörande från Vetens- kaps societetens donatorer J. A. Gyllenhaal och F. Ziervogel. Kungl. Biblioteket har genom byte förvärvat en bok, som tillhört biskop Cort Rogge i Strängnäs. Lunds universitetsbibliotek har fått emottaga en viktig samling, nämligen prof. Esaias Tegnér d. y:s papper. Till Linköpings stifts- och landsbibliotek har kommit papper, som tillhört reg.-läkaren Åke Edvard Hvittfelt (1810—90) samt brev och hand- lingar rörande godset Ljung i Östergötland.

NTBB 1932, nr 1, upptages till största delen av O. Waldes av- handling »Studier i äldre dansk bibliotekshistoria». Denna är i hög grad fylld även av personalia, särskilt rörande danska släkter och per- soner. Då en mängd av dessa bött i Skåne blir emellertid det sven- ska intresset därav än mer påtagligt. Av omtalade adelssläkter kun- na exempelvis nämnas Ulfeldt, Krabbe, Rantzau, Scavenius, Gers- dorff, Friis, Rosenkrantz, Barnekow, Huitfeldt, Brahe, Gyldenstjerne,

Rud, Grubbe, Juul, Juel, Krag och Thott. Av det lärda eller andliga ståndets medlemmar figurera i studien bl. a. Hans Christensen Sthen, Anders Sörensen Vedel, Isak Grönbæk, Jörgen Dybvad, Stephanus Joh. Stephanius, Lundabiskopen Tyge Asmundsen, Christen Torndall, Niels Wandstad och Johannes Faber. — I nr 2 för 1932 har influtit Toni Schmidts kyrkohistoriskt intressanta uppsats »Strängnäs stifts kalendarium under medeltiden», som bl. a. rör även johanniterna i Eskilstuna, och fortsättning av förf:ans »Smärre liturgiska studier» med bidrag om norska helgon i svenska cistercienserkloster och om Västerås liturgien. H. Elovson lämnar meddelande om ett obeaktat Lidnertryck. Enligt avd. »Från bok- och biblioteksvärlden» har Kungl. Bibl. genom byte förvärvat en inkunabel (bunden 1489) med anteckningar av de svenska franciskanmunkarna Laurentius Edberni och Kanutus Johannis samt till handskriftssamlingen Fritz von Dardels biografiska anteckningar 1833—85, papper ur A. A. Afzelius' kvarlåtenskap och en stambok för ätten Stiernflycht. Uppsala univ.-bibl. har förvärvat Campredons relationer m. m. angående de nordiska fredsunderhandlingarna efter Karl XII:s död, Furudals bruks arkiv (med I. G. Clasons korrespondens 1810—31) samt papper efter landshövding C. J. Malmsten, professorerna H. L. Rydin, O. Widman och M. Ramström samt docenten Elsa Eschelsson. — Nr 3 upptages av riksbibliokarien Collijns studie »Den äldsta bokdonationen till Dorpats universitetsbibliotek».

I NTBB 1931, h. 4, inflöt även en uppsats av undertecknad om »Ett avlatsbrev tryckt 1502 av Gotfred av Ghemen». Jag begagnar tillfället att här göra en personhistorisk komplettering av där lämnade uppgifter. Avlatsbrevet, nu tillhörigt generaldirektören Sigurd Ribbing, Stockholm, har en gång ingått i Antikvitetsarkivets samlingar (ännu 1754). Det kom dit med de skånska handlingar, över vilka 1689—93 upplades den s. k. Skånebrevsförteckningen, i vars grupp 7, Acta privata, brevet utgjorde nr 590. Avlatsbrevet är utställt i kardinal Raimundus Peraudis namn, härrör från tiden för hans nordiska legation 1500 ff. och har i praktiken utfärdats av någon underkolektor i Roskilde den 7 dec. 1502 för en viss »Petrus Iuari». Något senare nämnes vid Lunds domkyrka en kanik med detta namn. Då avlatsemottagaren ej försetts med titeln dominus, föreföll det, som om han likväl ej kunde vara identisk med kaniken; jag ansåg mig fördenskull icke kunna i NTBB lämna någon identifiering av mannen. Arkivarien dr W. Christensen, Köpenhamn, har emellertid varit nog älskvärd meddela, att han, efter uppsatsens tryckning, i en av svenska Riksarkivets skånska arkivalieförteckningar (E 102 a, lägg 12, nr 74) funnit följande uppgift: »Domini archiepiscopi Lundensis collatzbreif gifwet domino Petro Iwari på ett canonicat och præbendam som sal. m^r Pehr af Falster tillförena åtte. Dat. 1510.» Då denne P. I. får kanonikat först 1510, möter tydligen ej längre något hinder att identifiera honom med avlatsemottagaren av 1502. Att det verkligen är en och samme man bekräftas genom en upplysning, som professor Lauritz Weibull, Lund, samtidigt godhetsfullt delgav mig. Det visar sig nämligen, att även andra delar av kaniken P. I:s arkiv ingå bland

de från Skåne till Stockholm av Karl XI bortförda dokumenten. Enligt prof. Weibull blev Petrus Ivari (Peder Iversen) senare kantor vid Lunds domkyrka och avled 1562. Avlatsbrevets av 1502 $\frac{7}{12}$ text är f. ö. nu senast tryckt av prof. Weibull i »Lunds ärkestifts urkundsbok», bd 6; h. 1, som utkommit på sensommaren 1932.

B. H—d.

— Av *Kyrkohistorisk Arsskrift 1930* (Upps. o. Sthlm 1931. 8:o. VIII, 350 s. Kr. 10:—) ha redan tvenne bidrag (R. Lindstams om abboterna i Nydala och Series pastorum i Njudungen och Finnveden under medeltiden) utförligt anmälts i PHT (1931, s. 258 ff.). I nämnda årgång är vidare att märka fil. lic. Clara Thörnqvists »Nordiska studenter i Prag: efter 1409» (kompletterat förf:ans tidigare studie, omnämnd i PHT 1930, s. 121), prof. K. V. Zettersteéns »Kristoffer Klewbergs hebreiska parentation över Ulrika Eleonora d. y.» och doc. G. Westins »Sven Roséns Amerikaår». Arsskriftens red., professor E. Linderholm, bidrager med en skildring av »Trolldomsprocesserna i Uppland och Uppsala 1671—1676», som ansluter sig till förf:s tidigare studier i ämnet, denna gång koncentrerade till Uppland. Av personhistoriska forskare uppmärksammas dessa undersökningar särskiljande alldeles för litet; där finns i själva verket mycket att hämta. På s. 208 nämner förf. medlemmarna i den Uppsalakommission, som tillsattes d. 3 juni 1676. I noterna givas biographica om dessa. Uppgiften om häradshövdingen Gudmung Krok: »Enl. uppländska domböcker från 1670-talet häradshövd. i Uppland», kan kompletteras. Krok, som varit borgmästare i Abo och Kalmar samt häradshövding i Västergötland var född 1613 och dog d. 23 sept. 1677 (enl. nu försvunnen gravsten i Hagby kyrka i Uppland, se Upplands fornminnesfören:s tidskr., I, h. 1, s. 35). Krok återfinnes sedan 1931 även i Växjö stifts herdaminne (5, s. 161; om hans släkt jfr ovan s. 115, not 1). Virdestam ger en mera detaljerad uppgift om hans domsaga: Valla och Skånings härader. Därest Krok verkligen från 1670-talet varit häradshövding även i Uppland, så är det egendomligt, att detta ej alls omtalas i gravskriften, där blott Västergötland nämnes. Att Krok som äldre bodde i Uppland berodde i varje fall bl. a. på, att han ägde Torsätra gård (pant till honom 1663, fasta 1672, se J. A. Almquist, Frälsegodsen, I: 2, s. 863). Linderholm anger (s. 209), att Krok senare är struken i rådets lista. Detta berodde på sjukdom (enligt inlaga av Krok själv, Biographica, RA) och Krok avled ju snart. — I avd. »Meddelanden och aktstycken» publicerar doc. Westin brev från C. O. Rosenius till Amerika 1849—63.

Arsskriften för 1931 (tr. 1932. III, 293 s., 1 pl.) är tillägnad prof. Linderholm på 60-årsdagen och prydes av hans porträtt. Den inledes av ärkebiskop Söderbloms posthumt tryckta »Pater Max Pribilla und die ökumenische Erweckung», vartill sluta sig bidrag av Nils Karlström och Max Pribilla själv. Sven Kjällerström avhandlar vår första lutherska katekes och dess översättare, vilken förf. anser vara Olaus (och ej Laurentius) Petri. Hans Cnatingius behandlar (på vidsträckt källmaterial) angreppen på prästeståndet och

dess privilegier 1765—69. Angreppen utgingo från den ivrige hatten överjägmästaren Anders Gyllensvärd. Av andra i uppsatsen berörda personer kunna nämnas kornetten H. R. Gyllenhaal, kammarrådet Anders af Botin, riksrådet von Wallwijk, lektor G. A. Lilliestråle, dr Johan Westman, bokhållaren Magnus Orrelius, prästen Gudmund Svanberg, kanslisten Olof Kexél m. fl. Under »Meddelanden och aktstycken» avtrycker S. Kjöllersström ett förut opublicerat dokument (*Visitatio Gustaviana*) av Gustav Vasas »superattendent» Georg Norman. Dr C. J. E. Hasselberg meddelar förteckning på handlingarna i religionsmålet mot Nils Wiklund m. fl. i Övertorneå 1773—1782. Årsskriften avslutas med Paul Högbergs bibliografi över Emanuel Linderholms skrifter, som ger en belysande bild av årsskriftsredaktörens rika och betydelsefulla forskargärning.

B. H—d.

— *Arkiv för nordisk filologi*, utg. genom prof. Emil Olson, Lund, har utkommit med bd 47 (h. 1—4, 1931). H. 4 innehåller Sven Grén Brobergs som vanligt innehållsrika bibliografi (för 1929). Man observerar där bl. a., att Edv. Bull skrivit om »Håkon V:s sigillkunst» i »Föreningen til norske fortidsminde-mærkers bevaring årsberetning» för 1928 (tr. 1929, s. 25—29). — Av bd 48 (1932) har utkommit dubbelhäftet 1—2. Medeltidsforskare böra däri uppmärksamma docenten Walter Åkerlunds »Fornsvenska ordstudier», tillkomna i samband med hans utarbetande av supplement (h. 2 = Saml. utg. av Sv. Fornskrift-sällsk., h. 167; Lund 1932; kr. 6:—) till Söderwalls medeltidsordbok. Sam. Hennings uppsats »Upplandslagens redigering och dess handskrifter. En studie kring 1607 års edition» är likaledes viktig från historisk synpunkt. En nekrolog över prof. O. F. Hultman (av Arnold Nordling) avslutar häftet.

— *Namn och Bygd*, tidskrift för nordisk ortnamnsforskning, utg. av prof. Jöran Sahlgren, Uppsala, har avslutat sin 18:e årg. (för 1930) med h. 2—4. Häri skriver bl. a. prof. Otto von Friesen om bynamn på de uppländska runstenarna, doc. Ingvar Andersson om »En version av Trojasagan i Sverige under medeltiden», Anna Erikson om »Namnen Truls och Trued» samt prof. Sahlgren om »Vikingar i österled. Något om Dnjeprforsarnas svenska namn.» — Även årg. 19 (för 1931) föreligger med h. 1—4. I denna ingå i h. 3—4 »Spridda namnstudier» av Evald Lidén, »Sveaväldets uppkomst» av Jöran Sahlgren, »Kartornas ortnamn» av densamme, nekrolog över namnforskaren Erik Lind († 1931) av överbibliotekarien Anders Grape, m. m. Av tidskriftens bilaga, »Studier i Smålands bebyggelsehistoria» av Nils Ödeen, ha utkommit ytterligare två häften (1931—32).

— I *Svenska Kommunbladet* 1932, nr 1—2 (s. 14—18, ill.), har förste kanslisekreteraren Niklas Lindhult skrivit om *Riksvapnet Tre Kronor*. Historiskt-heraldiska anteckningar från Mecklenburg och Danmark samt om några svenska stadsvapen (Göteborg, Haparanda, Viborg, Halmstad).

— *Karolinska förbundets årsbok 1930* (Lund 1931. 8:o. 255 s. Häft. kr. 4:—) är som vanligt red. av Sten Bonnesen. Sven Grauers lämnar en redogörelse för Sveriges sista lantdagor och provinsmöten (1676—79) och Fredrik Arfwidsson för Riga stads deputation till Stockholm hösten 1709. Av andra bidrag märkas »Pesten på Gotland 1710—12» av K. G. Kellgren, som också meddelar kyrkoherden i Havdhem och Näs Claudius Trogillides' († 1725) anteckningar om det ryska anfallet på Gotland 9—16 juli 1717, vidare »Karl den XII og den store nordiske krig i folketradisjonen på Romerike» av Helge Refsum, »Till belysning av frågan om Karl XII:s död» av Sixten Dahlquist samt »Karl XII. En studie över hans personlighet» av Per Engdahl.

Årsboken för 1931 (Sthlm 1932. 8:o. 244 s., 6 pl. Kr. 4:—) har likaledes utkommit. K. G. Kellgren skriver om skördeförhållandena på Gotland under Karl XII:s regering och Folke Wernstedt ger bidrag till kännedomen om svenska huvudarméns styrka under fälttåget mot Ryssland 1707—1709. En tyskspråkig, från ungerska översatt studie rör Karl XII:s och hans härs hemfärd genom Ungern. Av personalia märkas främst doc. Bonnesens rikligt dokumenterade, kritiska uppsats om de s. k. »gåsgalgarna» i Ystad, som rör Karl XII:s ungdomsäventyr — ett bidrag av bl. a. stort metodiskt intresse — samt prof. Ewert Wrangels utförliga och värdefulla studie över »Den första svenska orientexpeditionen och Cornelius Loos' teckningar». Utom fullständig biografi över Loos publicerar förf. här reseanteckningar av denne (med utmärkt vackra planscher), jämte upplysningar rörande andra karolinska orientfarare, såsom Conrad Sparre, Hans Gyllenskepp, Michael Eneman, Johan Silfvercrantz, Henrik Benzelius, C. F. von Höpken och Edvard Carleson. Av smärre biographica i årsboken kunna slutligen nämnas Thord Lindells uppsats om kornetten Olof Westerlind (1682—1744), vars anteckningar avtryckas, och meddelande av F. Wernstedt om ryttmästaren Carl Gustaf Bondes (1659—1716) på Araslöv i Skåne år 1931 till Riksarkivet skänkta dagbok för åren 1700—1704.

B. H—d.

— Man är ju van, att *Svenska Linnésällskapets årsskrift* skall bjuda läsaren en både gedigen och rolig behållning. Den för 1931 utkomna årg. XIV (Uppsala 1931. 8:o. 6 + 196 s., ill. Kr. 15:—), red. av bibliotekarien Arvid H. J. Uggla, sviker icke förväntningarna. Boken inledes av livmedikus dr Olof Hult med en uppsats om P. J. Bergius och medicinen i Sverige. Den Bergianska trädgårdens upphovsman har även som läkare haft en icke ringa betydelse. I denna tidskrift bör särskilt erinras om hans inträdestal i Vetenskapsakademien »Om Stockholm för 200 år sedan och Stockholm nu för tiden» 1758 (i årskriften oriktigt 1750). Bergius meddelar nämligen där personalia över svenska läkare alltifrån Vasatiden och dr Hult påpekar, att denna sammanställning är en ovärderlig källskrift för svensk medicinsk personhistoria. Linné skrev om detta tal: »Det gläder mig neder i stortåen, att mina gamle vänner kunna visa sig på lärda teatern som hjältar.» Av

andra bidrag i årsskriften märkas en mycket intressant utredning av dr Elis Malmeström om Linnés självbiografier och docenten Edvard Thermanius' roande skildring av statsinköpet av Linnés Hammarby — ett ställe, där bondeledaren A. P. Danielson vid sitt inträde »med ett vist alvar lyftade hatten till helsning och aktning». Dr Elof Ehnmarks utförliga studie om »Linnétraditionen och naturskildringen» är måhända årsskriftens bästa bidrag. Det ger läsaren tillfälle till en litteraturhistorisk promenad under utmärkt förarskap. Vaklet inventerade nydanaren Linné naturens riken och delgav rönen i sin pittoreska prosa. Klart och njutbart kartlägger nu dr Ehnmark den svenska litterära naturskildringens utveckling från 1600-talets slut och med drag fram ända till Strindberg. Utom vid Linné dröjer förf. särskilt vid Bellman och Cederborgh. Dr Nils Zenzén har en uppsats om det »Swedenborgska marmorbordet» (nu i kommerskollegium) och Gustaf Neander låter oss fara med Linné genom Stora Tiveden. Jämte prof. Rutger Sernanders »Linnæus och Rudbeckarnes Hortus Botanicus» är att nämna pastor Gotthard Virdestams »Kring några brev från Samuel Linnæus» (portr. av S. L.). Särskilt det där först avtryckta, längre brevet, av den 26 febr. 1778, från Stenbrohults-prosten och »bikungen» Samuel rörande brodern Carl är förtjusande genom sina åskådliga skildringar.

Årsskriftens årg. XV för 1932 (Upps. 1932. 8:o. 6 + 164 s., 1 pl., ill. Kr. 15:—) är även utkommen. Hundraårsminnet av den framstående Linnébiografen Thore M. Fries' födelse högtidlighålles med en inledande runa av prof. R. Sernander (m. pl.-portr. av Fries). Ingegerd Tullberg-Beskow lämnar meddelande om tvenne Smålandsporträtt, som av traditionen uppgivas föreställa Linné som ung. Under titeln »En glömd Linnélärjunge i Alströmers stad» biografier Fritz Stenström¹ läkaren Johan Theodor Fagræus (1729—1797). Denne, som var smålänning till börden, blev informator hos Alströmers i Alingsås och studerade med sönerna i Uppsala, där han tog magister- och doktorsgrad. »Ingen av alla, som studerat i Upsala medicinen i min tid», skrev Linné, »har haft starkare huvud och skarpare acumen ingenii än Doktor Fagræus». Ödet blev honom dock oblikt. Han levde som stadsphysicus i Alingsås och Alströmernas klient ett relativt obemärkt liv och miste genom vådeld 1779 sitt bo, bibliotek och otryckta vetenskapliga skrifter. F. bodde sedan några år på kanslirådet Clas Alströmers gård Kristinedal vid Göteborg. Hans försök med en naturvetenskaplig tidskrift strandade efter en årgång. Slutligen flyttade han med Alströmer till Gåsevadholm i Halland, där han levde sina sista år. — Prof. Einar Lönnberg har skrivit inledning och förklaringar till Linnæi anteckningar efter Olof Rudbeck d. y:s föreläsningar om svenska fåglar. Heribert Seitz har författat en uppsats om den vackra samling av glas från Linné och hans familj, som finnes bevarad, av vilken flera föremål ha en dekor med eleganta Linnæarevor på den gamla kristallen. Den bortgångne botanisten prof. O. Juel (jfr ovan s. 169) får minnesord av prof. Robert Fries. Dr Nils

¹ Jfr ovan s. 121, not 1.

Zenzén fortsätter flitigt sina värdefulla forskningar i naturvetenskaplig lärdoms historia och meddelar nu en studie över Bergskollegii mineralkabinett och Linnés föreläsningar däröver 1740; uppsatsen rör även t. ex. Urban Hjärne, Erik Odelstierna och Göran Vallerius. Ett kuriöst drag i kabinetts historia är förslaget att där uppställa »Fet-Matts», den förstenade gruvarbetarkropp, som hittats i Falu gruva (se PHT 1929, s. 249). — Årsskriftens red., bibliotekarien Uggla, avtrycker och kommenterar en Kilian Stobæus' instruktion för en forskningsfärd i Skåne 1729. Instruktionen, som finnes bevarad genom en avskrift av Stobæi lärjunge Linné i en av dennes anteckningsböcker hos Linnean Society i London, är särskilt intressant såsom uppslag, med tanke på hur Linné själv senare realiserade detsamma. — För forskare bör påpekas, att årsskriften denna gång avslutas med innehållsförteckning till ärg. I—XV (1918—32).

B. H—J.

— *Meddelanden från Kungl. Akademien för de fria konsterna 1931* (Sthlm 1931. Stor 8:o. 108 s., 6 pl.-s.) innehåller utom nekrologer bl. a. en från biografisk synpunkt värdefull om ock kortfattad översikt av akademiens arkiv (s. 71—74). — Akademiens Meddelanden för 1932 ha även utkommit (stor 8:o. 86 s., 4 pl.) och inledas med ett planschporträtt av prins Eugen efter Isaac Grünewalds målning; en annan plansch visar Nils Sjögrens monument i Uppsala över Finn Malmgren. Bland de ihågkomna bortgångna märkas Georg Nordensvan, landskapsmålaren Victor Forssell och dekorationsmålaren Thorolf Jansson. Som avslutning i boken följer sakregister till Meddelandena 1928—32.

— Sancte Örjens gilles värdefulla årsbok *Med hammare och fackla* har utkommit med bd III för 1931 (8:o. LV + 242 s. Häft. kr. 5:—). Årsbokens romerska paginering omfattar fil. lic. Allan Etzlers studie över *Sancte Örjens gille* (med facs. av den medeltida gillesstadsplanen). Utan att vara av biografisk eller genealogisk natur är detta bidrag dock av stort intresse även för medeltida personhistoria. Gillesväsendet var av ingripande betydelse för medeltidsmänniskorna. För eftervärldens förståelse av dessas liv är insikten på hithörande område oumbärlig. Tvenne kapitel av allmänare karaktär, angående gillesväsendets uppkomst och senare utveckling i Sverige, såväl i stad som på landet, orienterar läsaren över dessa frågor och över den tidigare litteraturen i ämnet, även den utländska. Årsbokens senare del, paginerad med arabiska siffror, upptages av Carl Sahlins imponerande avhandling om *Svenskt stål före de stora götstälprocessernas införande*, historiska anteckningar. Undersökningen avslutas med en litteraturförteckning på 475 nr samt person- och ortregister, omfattande mellan 300 och 400 personnamn, varav emellertid många utlänningar och en del personer då medtagna på både dop- och fadersnamn. I registret kunde ståthållaren Botvid Larsson gärna varit släktidentifierad, han tillhörde den ätt, som introducerades med namnet Anckar. Olaus Magnus borde rättare fått ärke-

biskops- än biskopsnamn. Ett misstag har insmugit sig å s. 36, not 69. Där uppges, att arvskiftesbrevet mellan Bengt och Erik Filipsson (DS nr 1766) skulle vara fascimilerat hos S. Tunberg, Stora Kopparbergets historia, I (1922), vid s. 58. Där förekommande fascimile är emellertid av Tyrgils Knutssons brev 1303 ²⁹/₇ (DS nr 1403) och hänvisningen hör fördenskull hos Sahlin i stället till s. 35, not 68, där detta brev omnämnes. Sahlins undersökning har sin betydelse för svensk personhistoria huvudsakligen som miljöskildring. Bl. a. må uppmärksammas förf:s förteckning i alfabetisk ordning (kap. VII, s. 149—207) över svenska bruk, som tillverkat smält stål och brännstål. Hur person- och brukshistoria på ett lustigt sätt kunna sammankopplas ses av den s. 174—176 avtryckta bröllopsdikten, författad av L. W. Rothoff, med titeln »Brännståls-beredningen beskrifven då Bruks-Patronen Herr Isak Rothof sammanvigdes med Sal. Herr Kyrkoherden Fants Enka Fru Christina Ström den 23 Maji 1758 i Stockholm».

För år 1932 föreligger årg. IV av Sancte Örjens gilles publikation (8:o. V, 215 s., 3 pl., ill. Häft. kr. 5:—). Gillet hedrar sitt helgon med en dikt av Karl-Erik Forsslund och en uppsats av antikvarien Erik Lundberg om Örjansbilden å Kungslena kyrkdörr och äldre medeltida smidesdekoration med bl. a. utmärkt vackra och inressanta bilder. Dr Carl Sahlin fortsätter sina stålstudier med ett bidrag om »De svenska degelstålsverken»: Ersta (portr. av assessorn Bengt Quist, 1726—99, av adl. ätt. Svinhufvud i Västergötland), Brolings i Stockholm (portr. av bergsrådet Gustaf Broling, 1766—1838, och dir. J. T. Munktel, 1805—87), Heljestrands i Eskilstuna samt verken vid Lesjöfors, Hällefors, Vikmanshyttan, Kilafors, Österby, Svaben, Karlsviks mitisgjuteri i Stockholm, Söderfors och Fägersta, med porträtter av bruksägaren Gustaf Ekman (1804—76), generalen frih. Franz von Uchatius (1811—81), brukspatron C. R. Ulfh (1819—92), smidesdirektören C. J. Böös (1823—95), bruksägaren C. A. Rettig (1814—96), frih. Gustaf Tamm (1838—1925), direktören Ernst Westman (1823—91), ingenjören C. G. Wittenström (1831—1911) och bergsingenjören P. A. Östberg (1850—1924). Ett norskt bidrag har årsboken i Rolf Falck-Muus' »Osmundsvekten». Riksbibliotekarien Dahlgrens studie om Carlholms bruk rör bl. a. Charles De Geer († 1730) och handlanden i Göteborg Hans Olofsson Ström. Årsboken avslutas med dr Tom Söderbergs undersökning om »Ätvidaberg under medeltiden». Uppgiften på s. 199, att Erik Axelsson Tott skulle varit svårson till Karl Knutsson, är en lapsus — det var som bekant Ivar Axelsson, som var g. m. konung Karls dotter. Förf. meddelar efter avskrifter ett Karl Knutssons privilegiebrev, dat. Söderköping 9 febr. 1468, och behandlar bl. a. i Riksarkivets C-samling förvarade räkenskapsböcker, som synas härröra från Johan Bese och hans måg riksrådet Erik Turesson (Bielke) och giva bidrag särskilt till Beseättens (jfr PHT 1904, s. 1 ff.) historia. Det å s. 213 från Grönblad citerade brevet av juni (ej mars) 1505 föreligger sedan 1930 även i del VI av Hausens Finlands medeltidsurkunder (nr 5125).

B. H—d.

— *Samfundet S:t Eriks årsbok 1931* är utg. genom Sigurd Wallin och Gösta Selling (Stockholm 1931. 8:o. 236 s., ill. o. pl. Kr. 10:—). Sune Ambrosiani skriver om »Ekeby och Stockholm. Byar och gårdar på Stockholms mark vid tiden för stadens grundläggning», Sten Karling skildrar byggandet av Jacob De la Gardies palats Makalös och Axel Cronquist redogör för cortéger vid kröningar och hovfester i Stockholm. Arthur Dunér beskriver Stockholms äldsta skjutbanor. Nils Östman ger en sammanställning av notiser, hämtade från skilda håll och ursprungligen härrörande från Stockholms förlorade tänkeböcker 1530—38. Detta bidrag bör givetvis uppmärksammas av personhistoriskt intresserade. Av biografisk natur är även G. O. Gunnes skildring av Mikael Reisuer, skarprättaren, som 1650 själv miste huvudet för dråp.

Årsboken för 1932 är utg. genom Gösta Selling (Sthlm 1932. 8:o. 222 s., ill. o. pl. Kr. 10:—) och inledes av Ragnar Hoppes studie över några Stockholmsbilder av Elias Martin med en serie reproduktioner av 16 Martins förtjusande tuschlaveringar. En uppsats av Arthur Sjögren rör Stockholmsbilder av Johan Sevenbom och Johan Snack. Gösta Malmberg skriver om modellören Olof Åres ritskola på 1700-talet, Nils Östman om »Kalvariestenarna på Södermalm», Albert Löfgren om Näckströmstrakten och Packaretorgsviken, Olof Thunström om Slussområdets reglering, Tord O:son Nordberg om »Fynden vid Slussplan och den senmedeltida stadsmuren» samt Gösta Berg om boskapsskötsel och jordbruk i det gamla Stockholm. — Med all uppskattning av årsbokens gedigna innehåll skulle man måhända ändock våga framställa en blygsam förhoppning, att den icke måtte övergå till alltför ensidig konst- och kulturhistorisk läggning. Historiskt och personhistoriskt orienterade bidrag brukade förr oftare förekomma och säkert skulle många läsare med glädje se, att dessa ämnen återupptoges i icke alltför ringa grad.

B. H—d.

— Den åren 1916—20 utkommande publikationen *Meddelanden från Dalarnas Hembygds-Förbund* ersattes 1921 med *Dalarnas Hembygds-Förbunds Tidskrift*. Med årg. 10, 1930, har även den sistnämnda upphört i sin hittillsvarande form (jfr PHT 1931, s. 139). Det sist utkomna h. 4 innehåller bidrag av Helmer Lagergren om ett brev från 1370 (rör bl. a. fogden Konik Symbla) ang. pantsättning av jord i Stora Skedvi och ett från 1480-talet ang. Vikmanshytte masugn, båda bevarade endast genom sena avskrifter. Rörande det senare brevet, som genom misstag tidigare daterats till 1360 och med nämnda år tryckts på annat håll 1930, lämnar Lagergren en ingående analys, som daterar brevet till något av åren 1484—86 eller 1488—89. Med häftet följer en innehållsförteckning till tidskriften 1921—30.

Dalarnas Fornminnesförening och Dalarnas Hembygds-Förbund ha sammanslagits till *Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund* och samtidigt övergått till att utgiva en årsskrift, som under titeln *Dalarnas hembygdsbok* utkom med sin första årgång för 1931 (Falun

1931. 8:o. 190 s., ill. Häft. kr. 3:—), red. av rådman Karl Trotzig, Hedemora. De inledande bidragen äro ägnade åt minnet av Dalarnas son Erik Axel Karlfeldt (rörande litteraturen om denne se PHT 1931, s. 281). Sälunda har bl. a. avtryckt Karl Erik Forsslunds tal vid graven, varjämte K. Trotzig skrivit om Karlfeldt och hembygden. Nils Sahlström har skildrat en i Sundbornsbyn belägen släktgård, tillhörig en allmogefamilj, som sedan 1600-talet bär släktnamnet Bonde. Dr Karl Linge, förf. till monografien om Svärdsjö (se PHT 1929, s. 249), meddelar utdrag ur jordeböcker från 1500- och 1600-talen rörande Särna och Idre socknar. För sin framställning i samma uppsats av striden mellan Sverige och Danmark-Norge om nämnda socknar citerar förf. endast norsk Historisk Tidsskrift 1875. Modernare litteratur kunde förf. fått i t. ex.: Y. Lorents, Efter Brömsebrofreden (1916), s. 30—37 (jfr dansk Hist. Tidsskr., R. 9, Litt.-Hefte 1916—17, s. 136); Bertil Boëthius' artikel om Daniel Buscovius i Svenskt Biografiskt Lexikon, del 6 (1926); B. Steckzén, Striden om Jämtland 1644—45 (i Jämtländska studier, festskrift till Eric Festin 1928, s. 263—293). — Årsskriftens utstyrsel och omslag äro tilltalande.

B. H—d.

— *Hembygden*, utg. av Dalslands fornminnes- och hembygdsförening, 1931 (8:o. 139 s., ill., 4 pl.-s. Häft. kr. 3:—) är som förut (se PHT 1931, s. 140) red. av med. dr Emanuel Bergman, Göteborg. Från biografisk synpunkt märkes Axel Romdahls teckning av Olof Sager-Nelsons konstnärsoäde, skildrat efter dennes brev till hemmet, vidare dalsländskt porträttgalleri 1931, minnesrunor över bl. a. konstnären Aron Gerle (av E. Bergman) och rektor Johannes Lindholm, Karlskoga (av G. Horsner). Tyvärr har av ekonomiska skäl bl. a. indragits den eljest så intressanta genealogiska bilagan med antavlor. Årsbokens förtjänte utgivare, dr Bergman, som nyligen överflyttat till Eskilstuna som lasarettsläkare, har för övrigt i Tidsskrift för hembygdsvård 1930 skrivit en uppsats om »Släktforskning och hembygdsrörelse», som innehåller många nyttiga anvisningar. Rörande Dalsland jfr även PHT 1931, s. 266.

B. H—d.

— Under den nya rubriken *Från Gästrikland* (jfr PHT 1929, s. 169, och 1930, s. 126) har Gästriklands kulturhistoriska förenings meddelanden utkommit för 1930 (Gävle 1931, 121 + 31 s. Häft. kr. 3:—), red. av Karl Hedlund. Dr J. Nordlanders inledande studie om Gästriklands äldre tillnamn rör tiden 1541—1628; materialet är hämtat ur Kammararkivets landskapshandlingar. För släktforskningen kan denna översikt vara av värde, särskilt avd. III: Egentliga tillnamn. Av Percy Elfstrands studie över kronobränneriet i Strömsbro (forts. fr. Meddelanden av Gestriklands kulturhistoriska förening 1928) innehåller årsboken avd. III (1798—1830) med porträtt av assessor G. Wigert, brukspatron C. J. Strömbäck, prosten O. Eneroth, fabrikör G. Klintberg och Carin Garberg född Sehlberg. Dr A. En-

qvist meddelar antikvariska notiser om Gästrikland på 1600-talet. Recensionsavdelningen innehåller uppgifter om bl. a. gävleborgare i böndeståndet 1809—66 och Gävle läroverks historia m. m. Årsboken avslutas med Percy Elfstrands utförliga Gästrikbibliografi 1927—29 med en särskild avdelning för biografi och genealogi.

I *Från Gästrikland 1931* (under samma red., Gävle 1932, 142 s. Häft. kr. 3: —) har bibliotekarien Elfstrand publicerat avd. IV (1830—1849) av sin studie om kronbränneriet i Strömsbro (se ovan) med porträtt av borgmästaren C. E. Wahrenberg, krigsrådet P. Strömbäck, rådmannen C. Valley, magistratssekreteraren C. Stolpe, lektor C. Forssell, skeppsbyggmästaren L. A. Bång, brukspatron H. W. Eckhoff samt grosshandlarna A. P. Göransson, P. Elfstrand och N. J. Sehlberg. Av andra bidrag märkas en nekrolog över fabrikören Hans P. Pettersson i Gävle, fil. lic. Bengt Bergmans uppsats om en gammal gård i Valbo och dess ägare samt fil. kand. Erik Andréns om äldre bebyggelse i Gävle. Einar Hedin recenserar Daniel Elfstrands »Femtio år. Minnen och intryck från skolåldern» (1927). På avd. om nyförvärv till föreningens museum finner man en bild av familjen Garberg i Gävle (efter Krafft d. y:s tavla från 1830-talet) och porträtt av garverifabrikören N. M. Tellbom.

B. H—d.

— I hembygdsvetenskapen börja även städerna delta med självständiga publikationer. Stockholm har länge haft S:t Eriks årsbok. I t. ex. Lund har föreningen Det gamla Lund utgivit en ståtlig rad av häften (se PHT 1930, s. 126 ff.). År 1923 bildades *Föreningen Gamla Halmstad*, som från 1924 årligen utgivit sin *Årsbok*, nu senast årg. 7 och 8 för 1930 och 1931 (Halmstad 1930, 31. 8:o. 283 s., ill., pl.; 255 s.; ill., pl. Tr. i 450 numr. ex. för fören:s medl., ej i bokh.). Den äldriga halländska residensstaden vid Nissans utlopp har en icke obetydlig, intressant dansk-svensk historia, vilken redan den — frånsett den moderna staden — kan lämna rikligt med stoff till bearbetning. Också hava föreningens typografiskt mycket vårdade publikationer ett omväxlande och rikhaltigt innehåll innanför häftesomslaget, som prydes av en reproduktion av stadens vackra äldsta medeltidssigill (om sigill och vapen jfr A. Westman i årsboken 1929). Personhistoriskt söker årsboken inventera olika yrkeskategorier i staden. Sålunda hava de tidigare årsböckerna behandlat t. ex. apotekare, stadsläkare, postmästare, telegrafkommissarier och tidningsredaktörer. I årg. 1931 finner man regementschefer och riksdagsmän, i årg. 1930 en utförlig framställning om »Borgmästare och råd samt andra befattningshavare i staden», förf. av vice häradshövding Axel Westman, Stockholm, en av årsbokens flitigaste medarbetare och som även här ovan (s. 97 ff.) lämnat ett litet Halmstadsbidrag. Ett personhistoriskt parti om tullförvaltare (årsb. 1928) har skrivits av föreningens energiske och intresserade sekr., tullöverkontrollören J. H. Pettersson, Halmstad. Särskilt Westmans bormästar- och rådsuppsats innehåller en myckenhet personalia fram till 1800-talets början (forts. utlovas) jämte rent historiska bidrag i fråga om stadens

förvaltningsutveckling. Vad t. ex. de medeltida personnamnen beträffar torde en (här icke gjord) normalisering varit att föredraga framför det exakta återgivandet av växlande skrivares tillfälliga namnformer i diplomerna, men detta är en detaljfråga. Från tidigare årsböcker kunna f. ö. antecknas uppsatser om bl. a. stadens kloster (1926 o. 1927), gravstenar i Halmstads kyrka (1926), en rad bidrag om skolorna, Halmstadsminnen och nekrologer. Ett värdefullt genealogiskt inslag, som man hoppas må fortsätta, finnes i årsboken 1931 med P. G. Appeltoffts »Gamla Halmstadssläkter», behandlande familjerna *Appeltofft* och *Heuman*; det skulle dock ha vunnit i överskådlighet, om tabellsystemet använts. Till de bästa minnesbidragen där hör författarinnan Klara Johansons överdådigt roliga skildring av en stadens »Dansskola på åttitalet», frekventerad av bl. a. tvenne sedan utpräglade bokmal, nämligen författarinnan själv och riksbibliotekarien Isak Collijn. — Staden och föreningen äro att gratulera till en så livlig och lovande utveckling av hembygdsintresset, som den varom årsböckerna vittna.

B. H—d.

— Den livliga hembygdsforskningen i och rörande Närke (jfr PHT 1931, s. 270 f.) tog sig 1931 uttryck även i en ståtlig särpublication, *Risebergaboken* (Sthlm, Generalstabens litogr. anst. i distr. Stor 8:o. 6 + 336 s., många pl. Häft. kr. 25:—), red. av prof. J. G. Andersson, Stockholm. Innehållet är mycket omväxlande och består delvis av skönlitterära bidrag av förnämliga pennor som Heidenstam, Selma Lagerlöf, Hjalmar Bergman, Berit Spong, ävensom av Närkeshågkomster av prins Eugen, Anna Lenah Elgström m. fl. Litteraturhistorien är företrädd av bl. a. Ruben G:son Berg med en studie om B. E. Malmströms första dikt, den kyrkliga sidan representeras av Nathan Söderblom, Manfred Björkquist o. s. v. Vidare publiceras t. ex. en dikt av Harriet Löwenhjelm och ett brev av August Strindberg. Utan att klandra kan man måhända dock stillsamt konstatera, att många av dessa i och för sig intressanta bidrag ha bra nog litet att göra med Närke — och det är ju detta land, som namnet Riseberga här skulle symbolisera. Detsamma gäller en del av det förnämliga illustrationsmaterialet, men å andra sidan är man ju glad få en så vacker och innehållsrik bok i handen.

Även en rad mera sakliga bidrag förekomma emellertid, bl. a. av natur- och kulturhistorisk art. Här skall blott särskilt påpekas, vad boken ger från mera historiska och personhistoriska synpunkter. Ett kapitel, »Cistercienserklostren», har fått så sakkunniga författare som riksantikvarien Curman och antikvarien Erik Lundberg. Vad det gamla Riseberga självt beträffar, har klosterruinen och dess historia skildrats av intendenten Bertil Waldén, Örebro. Till förf:s bibliografi (s. 49, noten) kan läggas Joh. Ax. Almquists framställning i »Den civila lokalförvaltningen», särskilt del I (1917), s. 293 ff., som innehåller viktiga notiser rörande Risebergaklostrets sista tid. Specialist på klostrets historia är lektor K. G. Grandinson, som här meddelat en välkommen abbedisselängd. En bifogad plansch visar klost-

rets sigill från 1384 och ett abbedissesigill från 1391. Om klostret och medeltidsträdgårdarna skriver prof. Rutger Sernander. Den forna ordensstiftelsen levde upp på Risebergadagen 1930 (skildrad av B. Waldén), då hembygdsfesten celebrerades också med klosterspels vid den gamla ruinen. Även i nyare tid har Riseberga gård varit härden för en andlig rörelse, nämligen genom löjtnanten och lanthushållaren Olof Gabriel Hedengrens (1812—1870) frikyrkliga verksamhet. Närkesentusiasten red. J. L. Saxon skildrar under titeln »Det brinnande hjärtat» Hedengrens liv och gärning (portr.-pl. efter Södermarks bild av H.). Dr Carl Sahlin skriver om »Konungar på Eriks-gata genom Tiveden». Biografisk karaktär har framlidne frih. Sixten A:son Sparres kapitel om »Gustaf II Adolfs och Carl XII:s krigare på Närkesgårdar» med planschporträtt av överstelöjtnanten Nils Nordensvärd (1684—1762) och riksrådet greve Erik Gustafsson Stenbock (1612—1659). Någon egentlig nyforskning synes dock knappast ligga bakom detta bidrag, det är mera en sammanställning av redan kända fakta i tämligen knapphändig notiser om de gamla närkingska krigarna. Ett visst biografiskt värde har intendenten Waldéns »Axel Borgs Örebroteckningar» och än mer prof. Anderssons »Saxon och Närke», lektor Grandinsons »Karolinska skolan» (i Örebro) och dr Sven Hedins »En gammal grav». Sistnämnde förf. behandlar sin ursprungligen närkingska fädernesläkt (bland porträttplanschererna även bilder av medicinalrådet S. A. Hedin och hans maka, bryggårldermannen Abraham Westmans dotter). Prof. E. Linderholm har upptagit ett tidigare av honom själv och andra (Bibelforskaren 1907, Kyrkohistorisk Årsskrift 1924) behandlat ämne från 1600-talets religiösa liv i Närke, nämligen den visionära och predikande prästdottern Margareta i Kumla. — I sin helhet är Risebergaboken ett märkligt uttryck för styrkan och vidden av våra dagars hembygdsrörelse.

B. H—d.

— År 1928 bildades *Skånes Hembygdsförbund* som en länk mellan de talrika lokala skånska hembygdsföreningarna. En frukt av den centrala sammanslutningens verksamhet föreligger nu i *Skånes hembygdsförbunds årsbok 1932* (Borelius' förlag, Lund 1932. 8:o. (4), 166 s., ill. Häft. kr. 4:—), redigerad av amanuensen Albert Nilsson. I redaktionskommittén sitta prof. O. Rydbeck, fil. lic. F. Hazelius och red. J. Osterman. Dessa namn borga för gott arbete och den nya publikationen är också tilltalande såväl till sin yttre gestalt som ifråga om innehållet. Utom folkloristiska och kulturhistoriska bidrag (t. ex. en serie skånska kulturminnesmärken i bilder med text) finner man uppsatser om *Sjörups ödekyrka* av prof. O. Rydbeck och om *Månstorp's gavlar* av antikvarien Erik Lundberg. I sistnämnda intressanta framställning skulle man även gärna sett en hänvisning till de detaljerade historiska notiser om Månstorp, som Lauritz Weibull lämnat i *Hist. Tidskr. för Skåneland*, 6, h. 4—6, s. 449 ff. Under rubriken »Från arbetsfältet» ger årsbokens red. en välkommen översikt av Hembygdsförbundets och de anslutna förenin-

garnas verksamhet. En avdelning med recensioner orienterar ytterligare härom.

Den nya årsbokens mest anmärkningsvärda bidrag är från personhistorisk synpunkt en av lektor August Törngren utförd och kommenterad översättning av *Fru Ida Falcks till Gladsax testamente av år 1398*. Denna viktiga urkunds latinska text tryckte Kristian Erslev 1901 i sin samling »Testamenter fra Danmarks Middelalder». Fru Idas testamente är i första hand av största betydelse för kännedomen om sydöstra Skånes medeltida topografi, såsom redan Styffe påpekade i »Skandinavien under unionstiden» (3:e uppl., s. 83, not 8). Urkunden ger vidare, som lektor Törngren framhåller, en kulturhistorisk tidsbild och särskilt starkt intryck av medeltidskyrkans betydelse. Icke utan skäl talar fru Ida om sina testamentsexekutorer, drottning Margareta och biskop Peder Jensen (Lodehat; jfr PHT 1930, s. 107) i Roskilde, som sina intimaste vänner. Lektor Törngrens initiativ att göra urkunden mera allmänt känd är i hög grad tilltalande, hans anmärkningar (av övervägande språklig och topografisk art) intressanta. Däremot är det personhistoriska momentet onekligen föga tillgodosett i inledningen och kommentaren; man får icke ens några ingående data om fru Ida själv.

Ida Pedersdotter tillhörde en gammal dansk adelssläkt, *Falk*, och äktade i sitt första gifte väpnaren *Thorkel Nielsen (Bing)* till Gladsax. Efter dennes död 1384 (Erslev, Dronning Margrethe, s. 467 f.) gifte hon om sig med den tyske riddaren *Johan* eller *Henneke Snakenborg* till Sjötorp, som gått i Margaretas tjänst. Den »tyske tyrannen» har i historien ett mindre vackert eftermäle — han nedslög med hårdhet en skånsk bonderesning vid Sjötorp 1387 (Erslev, a. a., s. 148, 467 f.; SRS III: 1, s. 126; Styffe, a. a., s. 83 f.). Herr Johan avled redan hösten 1389 (jfr RPB nr 2423 o. danska Repertoriets äldre ser., nr 3716). Kanske har fru Ida ogillat herr Johans framfart — man frågar sig, varför hon eljest i testamentsingressen betecknar sig som den förste mannens, Thorkel Nielsens, änka, ehuru hon sedan ihågkommer båda männen med själamässor. Mest bekant är den rika och förnäma fru Ida genom den klosterstiftelse hon ämnade upprätta i Gladsax för nunnor av augustinerorden. Påven stadfäste gåvan 1398 men drottning Margareta må väl sägas ha svikit sin döda vänninnas förtroende (fru Ida avled 1399, se C. Weeke, Lunde Domkapitels Gavebøger, 1884—89, s. 36, not 2). Den förra önskade nämligen själv komma i besittning av Gladsax och åtog sig att i stället bygga ett kloster vid Gaunö på Själland. Påven gav sitt tillstånd härtill 1401 (se urkunder och register i Acta pontificum Danica, bd II, 1907, samt V. Lorenzen, De danske Dominikanerklostres Bygningshistorie, 1920, s. 78). Agneteklostret i Gaunö kom att tillhöra dominikanerna. Att fru Ida var särskilt intresserad för Birgitta och hennes uppenbarelser framgår ej blott av, att Vadstenaklostret ihågkoms i testamentet, utan även av ett brev 1404 (^o/₈, SD nr 478), som rör fru Ida.

Ett personhistoriskt värde har testamentet bl. a. genom där som testamentstagare angivna medlemmar av ätten *Snakenborg*. Denna mecklenburgska adelssläkt inkom som bekant till Sverige under Folk-

ungarna. *Gerhard Snakenborg* spelade en ödesdiger historisk roll, då han 1367 förrädiskt överlämnade Axvall till sin landsman konung Albrekt. Brilioth har (Svensk kyrka, s. 146 f.) ur otryckt material framdragit andra förebråelser, som synas riktade mot herr Gerhard. I Hist. Tidskr. 1886 (s. 85 f.) gav K. H. Karlsson en släktöversikt, som dock icke är fullständig. Så var t. ex. de båda riddarna Gerhards och Heines syster *Anna*, som dog 1414 i Vadstena, gift två gånger: först med riddaren *Aage Ingversen (Baad)*, som 1361 innehade det betydande gälkareämbetet i Skåne (om honom och fru Anna jfr A. W. Lundberg, Ur skånska Båt-släktens häfder, 1905, s. 11 f.), sedan med *Peder Munk* till Bjäresjöholm (Repertoriet, passim). Törn-grens identifiering av den fru Anna Gertsdotter, fru Idas fränka, som i testamentet fick en guldring, med Anna Gertsdotter Snakenborg, är säkerligen riktig. Herr *Johan* eller *Henneke Snakenborg* omnämner Karlsson icke. Att denne varit nära släkt framgår ej blott av det sätt, på vilket han nämnes i t. ex. herr *Heines* brev av Kalmar 1389 ¹⁸/₉ (RPB nr 2423) utan också just av fru Idas testamente. Utom fru Anna (se ovan) omtalas herr *Gerhard* som fru Idas frände, likaså herr *Henrik Snakenborgs* dotter, som fick 10 mark silver, och Gerhards dotter *Sofia* — sedan g. m. *Knut Bengtsson (Blå)* — som i testamentet fick samma summa. *Sofia* blev mormor till den äldre Arvid Trolle (Hist. Bibl., 2, 1876, s. 14). *Henrik Snakenborgs* ättlingar åter inom Bååtsläkten upptogo som bekant t. o. m. namnet S. En annan släktmedlem, utom herr *Johan*, som icke nämnes hos Karlsson, är domprosten i Västerås *Georg S.*, »vir magne nobilitatis et maturitatis et scientie» (Brilioth, a. a., s. 369, not 1). För släktens historia är f. ö. naturligtvis mycket att hämta ur Mecklenburgisches Urkundenbuch. Av fru *Ida Pedersdotters* egna blodsfränder nämnas flera i testamentet, men det skulle föra för långt att gå in härpå. Några korta notiser om dem skulle emellertid ha ökat värdet av testamentskommentaren.

B. H—d.

— *Hyltén Cavallius föreningens årsbok 1931* (Växjö 1931. 8:o. 246 s., ill., 1 karta) upptages i sin helhet av lektor *Eric Elgqvists* avhandling *Studier i södra Smålands bebyggelsehistoria. Anmärkningar till en karta över Väreuds järnåldersbebyggelse. Ort-namnsregister* är bifogat. — Årsboken för 1932 (175 s., ill.) innehåller bl. a. bidrag om Växjö teaterhistoria (av K. H. Källén), Herråkra socken (av K. Merwald), julfirande i Vislanda under förra hälften av 1800-talet (av Blenda Andersson), medeltidsfästet Skararps hus i Sunnerbo (av O. Lidén) och ett skaldebrev av Peter Wieselgren (medd. av O. Th. Sjöfors; med många biographica).

— Av *Meddelanden från Norra Smålands Fornminnesförening*, som utkom med h. IX år 1929 (se PHT 1929, s. 262), föreligger även h. X (Jönköping 1932. 8:o. 140 s., ill. Häft. kr. 3:—). Bland dess innehåll är en reseberättelse från 1870 av frih. N. G. Djurklou från Östbo, Västbo och Mo härader. Från denna tidskrifts synpunkt

märkes särskilt fru Hanna Fribergs, född Rogberg, uppsats »Från Smålands medeltid» (s. 62—84). Den om vår personhistoriska forskning så högt förtjänta författarinnan har här kommit in på ett område med många falluckor. Det finns intet som helst verkligt belägg för, att herr Tyrgils Klemensson (färla; 1302—37) varit marsk, såsom uppges (s. 71). Att herr Bengt Hafridsson skulle varit Folkunge och ättling av Birger Jarls bror är icke bevisat (jfr HT 1885, s. 172). Att kalla riddaren Ture Kettelsson för »bjälke» är under alla förhållanden olämpligt. Vapenbeteckningen är »två bjälkar» men som identifiering är naturligtvis riktigast och bäst att helt enkelt sätta »(Bielke)», då han ju tillhörde den kända ätten. Att påven den 18 mars 1342 skulle ha vigt Linköpingsbiskopen Petrus Thyrgilli i Avignon är ej fullt exakt. Det åsyftade brevet (DS nr 3634) är Benedikt XII:s befallning till Petrus att resa hem; han var då redan invigd (jfr även Y. Brilioth, Den påfliga beskattningen, 1915, s. 193). Det antydes (s. 80), att kyrkoprästen i Säby Laurentius Hvit och hans bror herr Nils i Gränna skulle varit av dansk börd, men detta är alldeles obevisat (om deras historia jfr utförlig utredning i Brilioth, Svensk kyrka etc., 1925, s. 243 ff.). Härmed är icke sagt, att icke vissa detaljer i fru Fribergs uppsats äro av intresse, t. ex. hypotesen om häradshövdingen Harald Larssons (snedbjälke) i Engaholm (fader till herr Lars Haraldsson, se PHT 1931, s. 143) släkt. Men hennes framställning (vars sista ävdelning rör Ulf Johansson Roos af Ervalla) måste i denna studie tagas med viss försiktighet och kritik. Fru Friberg har även bidragit med en uppsats om målare och konterfejare i Jönköping på 1600- och 1700-talen med värdefulla biografiska notiser (s. 136 f.), liksom med några notiser om Jönköpings mjölkflickor 1831.

B. H—d.

— *Norra Allbo hembygdsförening* i Kronobergs län utgav sin tredje årsbok 1931 (tr. i Moheda. 8:o. 91 s., 1 karta, ill. Kr. 2: —), denna gång behandlande *Lekaryds* socken (jfr PHT 1930, s. 128, och 1931, s. 142). Efter uppsatser om fasta fornlämningar och fornynd kommer däri en skildring över Lekaryds kyrka av fil. dr Ragnar Blomqvist. Bland bilderna härtill märkas ätterna Siöblads och Ulfsax' vapen, vilka återfinnas dels som huvudbaner, dels å altartavlan i kyrkan. En del biografiska notiser i detta kapitel ha meddelats förf. av den kände Smålandsforskaren kantor P. G. Vejde i Växjö. Denne har själv, liksom i föreningens tidigare årsböcker, bidragit med herrgårdshistoriker. Denna gång gäller det egendomarna Gävetorp och Gemmatorp och som vanligt bygger förf. i hög grad även på otryckt material. *Gävetorp* tillhörde frälsemannen Håkan Petersson (horn) på Dansjö, vilken nämnes som levande 1453—77. Håkans hustru Ingeborg (Olofsdotter) kallas 1465 ²⁴/₃ (orig. på perg., RA) syster till domprosten Ingemund (bjälke med femuddig stjärna över) i Växjö (denne saknas i Växjöherdaminnets första del). Från Håkan kom Gävetorp till herr Birger Trolle (enl. Vejde trol. 1466) på Bergkvara och stannade länge i hans ätt. Om de godsrika Trollarna ger

förf. ganska utförliga biographica. Från B. Schlegels monografi (1897) över Bergkvara (s. 17) har ett misstag kommit över i Vejdes framställning. Hos »biskop Gunnar» i Lund kan Ture Trolle ej ha haft tjänst, ty någon sådan biskop där har ej funnits. Därest Schlegels uppgift har fog för sig, måste det vara ärkebiskop Birger Gunner- sen, som åsyftas. Bland ägarna till Gåvetorp nämner Vejde (s. 56) Elisabeth Trolle g. m. Gabriel Sparre till Svaneholm (ej Svanaholm) i Skåne. Peringskiölds antavlor för detta äkta par äro tryckta i Vitterhetsakademiens Månadsblad 1885, s. 162 f. Från Trollarna ärvdes Gåvetorp till släkterna Sparre och Stake, köptes 1719 av Mårten Cronstierna och 1723 av kommerserådet Elof Steuch, som blev storgods- ägare i Småland (jfr PHT 1930, s. 129). Dennes dotter förde gården till grevarna Mörner (porträtt av Carl Gustaf Mörner och hans maka Sophia Elisabeth Steuch samt deras son excellensen greve Carl Stellan Mörner). Det tillhörde sedan frih. J. W. Sprengtporten och hans maka, C. S. Mörners syster, samt deras måg greve Carl De Geer, såldes 1833 till kammarherren Uno Angerstein (1808—74; jfr nedan), till- hörde en tid familjen Ehrenstråhle och inköptes 1882 av den kände lanthushållaren och riksdagmannen major Aaby Ericsson († 1921), vars änka, fru Anna Ericsson född Hay, alltjämt äger gården. — *Gemmatorp*, som under medeltiden nämnes tidigare än Gåvetorp, till- hörde sedan Gustav Vasa och Erik XIV och kom 1562 till ätten Sjö- blad, hos vilken den stannade i 150 år. Även här lämnar Vejde ut- förliga och läsvärda biografier över flera av ägarna, delvis på dom- boksmaterial. Ännu ett bidrag till Anders Siöblad d. ä:s och socknens historia finnes i tvenne brev från biskop Petrus Jonæ till Axel Oxen- stierna, se Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling, senare avd., bd 12 (1930, utg. gm Nils Ahnlund, jfr ovan s. 112 ff.), s. 406 ff. År 1722 övergick Gemmatorp till slakten Stadenberg, kom sedan under Gåvetorpsägarna av ätterna Steuch och Mörner samt 1811 i bondehänder. — Årsboken avslutas med ett särskilt kapitel om »Uno Angerstein [se ovan], en mecenat och målare» av Philibert Humbla. Tyvärr har föreningens ekonomi ej tillåtits utgivande av års- bok för 1932. Man måste emellertid hoppas, att dessa förträffliga hembygdspublikationer snart måtte återupptagas, och föreningen söker i varje fall förbereda en sådan för 1933 om Härlövs och Örs socknar.

B. H—d.

— Till våra främsta hembygdspublikationer har alltid räknats *Upplands Fornminnesförenings Tidskrift*. Ett häfte med det impone- rande höga numret 42, innehållande generalregister (kr. 3:—) till bd 1—10 (h. 1—41; till bd 1—2 finns särskilt personregister i andra bandet), såg redan 1929 dagen. Man får där i skilda innehålls-, per- son- och ortregister ett livligt intryck av denna förenings betydelse. Redan starten var god, då Carl Arvid Klingspor 1871—76 och 1877—90 redigerade de två första banden, som till stor del fylldes av värdefulla socken- och kyrkotopographica under titeln »Bidrag till Upplands beskrifning».

Ett av tidskriftens intressantaste senare häften är nr 41 (bd 10, h. 2; kr. 5:—), som utkom 1927 och till en del ägnades åt minnet av den berömda Upplandslagmannen och riddaren Birger Persson (Finstaätten, två vingar), den heliga Birgittas fader. Utom ett tal av prof. Å. Holmbäck vid minnesfesten över herr Birger märkes förste bibliotekarien dr Axel Nelsons kulturhistoriskt särdeles givande uppsats om »Lagman Birgers begravningskostnader». Gravgillet över den svenske herremannen var i hög grad hederligt, där saknades varken rhenvin eller rött vin från La Rochelle, för att nu inte tala om alla kryddor och andra sällsynta läckerheter. Dr Bengt Thordeman har på ett synnerligen allsidigt sätt behandlat stenen över herr Birger i Uppsaladömen, en av vår medeltids förnämsta gravstenar. Av andra bidrag märkas prof. H. Cornells studie över uppländska kyrkmålningar och prof. Ragnar Josephsons om »Frihetstidens mästarebyggare» Carl Hårleman. Uppsalaforskaren rådmannen K. W. Herdin skildrar en gammal borgare, skomakarmästaren S. A. Hägg, varpå följa nekrologer över Axel Erdmann och Eugène Lewenhaupt av Oscar Almgren samt över Claes Annerstedt av bibliotekarien Oskar Lundberg, som är tidskriftens redaktör. Av bifogade avhandlingar bör från historisk synpunkt särskilt framhållas landsarkivariens J. Sandströms stora undersökning om »Markland och bördsrätt».

Innehållet i h. 43:1 (1931, kr. 6:—) är huvudsakligen av arkeologisk och kulturhistorisk art. Nämnas må Wilhelm Nissers uppsats om »Per Brahe d. y:s Bogesund», Gustaf Holmgrens om »Stenen Tre Kronor på Mora äng» och K. W. Herdins om »Det gamla posthuset i Uppsala», »Den gamla graven vid Bondkyrkan i Uppsala» (rör bokhandlaren, slutl. fältprosten Magnus Swederus' hustru, stadssekreterardottern Catharina Elisabeth Edström, † 1783) och »Västerås stads dopbok för åren 1622—1669». Som bilaga till detta häfte (43) hade redan 1929 utkommit prof. August Hahrs innehållsrika avhandling *Uppsala forna ärkebiskopsborg. Sankt Eriks gård och dess historia* (171 s., 50 ill.).

Av h. 44 har likaledes bilagan först utkommit. Den utgöres av den högtintressanta festskriften *Rudbecksstudier* vid Uppsala universitets minnesfest till högtidlighållande av 300-årsminnet av Olof Rudbeck d. ä:s födelse (Upps. 1930. 8:o. 337 s., 1 pl., ill. Kr. 10:—). Det är onekligen värdigt föreningens traditioner att på så sätt celebrera detta centralt uppsaliensiska ämne. Innehållet, som helt grupperar sig kring Rudbeck, är samtidigt mycket allsidigt lagt. Rådman Herdin har behandlat Rudbecks födelse och tidigare ungdom, frih. Johannes Rudbeck R:s ikonografi. Rudbeck som arkitekt, musiker och fältarkeolog skildras av prof. Hahr, docenten C.-A. Moberg och prof. S. Lindqvist. Prof. Almgren undersöker »Disasagans innebörd. En Rudbeckshypotes i nutida belysning». »Rudbeckens fåfänga'. Ett tekniskt experiments öde» är författat av dr Axel Nelson, medan prof. K. B. Wiklund skriver om R. och lapptummorna, livmedikus O. Hult om Rudbeckska »kejsarsnittet» och prof. E. Lönnberg om R:s fågelbilder. Den synnerligen gedigna volymen avslutas med docenten Johan Nordströms lärdomshistoriska avhandling (s. 259—337)

om *De Yverbornes*. Ö. *Bidrag till Atlanticans förhistoria*. Den lärda och roande, idérika och kunskapsfyllda framställningen om det hyperboreiska sagofolkets litterära vandringsstråt från antiken till 1600-talet är ett högst betydande bidrag till vår fornforsknings litteraturhistoria och därigenom till allmän svensk historia och kulturhistoria. Det är utfört med på en gång förbluffande, suverän och elegant behärskning av det vidsträckta och svårarbetade stoffet. — Det senast (1932) utkomna h. 44 innehåller August Hahr, *Uppsala slott och dess rikssal från äldre Vasatidens slut till stormaktstidens nedgång* (207 s., ill. Häft. kr. 6: —).

B. H—d.

— Värmlands fornminnes- och museiförening har i sin årsbok XXIX, *Värmland förr och nu 1931* (Karlstad 1931. 8:o. 265 s. Häft. kr. 3: —) intagit första delen av en större aktpublication. Finländaren *Carl Axel Gottlund* (1796—1875), slutligen lektor i finska språket vid Helsingfors univ., var en av pionjärerna för den finskspråkiga litteraturen. I svenska historikerkreter åtnjuter han ett mindre gott renommé på grund av det minst sagt egendomliga sätt, på vilket han handskades med arkivalier i våra offentliga samlingar. Gottlund inskrevs 1816 vid Uppsala univ. och kom att intressera sig för den i Värmland, Dalarne och Hälsingland levande finnbefolkningen, som han besökte på resa 1821—22. Det är hans dagbok från denna tid (1928 utg. på finska), som nu publiceras i Värmlandsboken av prosten dr Th. Ekelund i Fryksände. Här avtryckas anteckningarna för juli—okt. 1821, fortsättningen (nov. 1821—jan. 1822) skall följa i nästa årgång. Gottlund lyckades för den finsktalande befolkningen utverka flera förmåner. Han var personligen i hög grad originell och vissa mindre partier av dagboken ha ansetts böra uteslutas. Från kulturhistorisk synpunkt äro hans oförblommerade redogörelser av stort värde för kännedomen om värmlands-finskt och värmländskt liv för mer än hundra år sedan. Gottlunds originalitet kommer snart till synes vid läsning av dagboken. Han var särdeles svag för de sköna och då han en natt misslyckats att göra några erövringar och måste ligga i samma säng som en timmermärkare, som han ej tålde, lade G. sin pudel emellan, »så han knappt tordes röra på fingerändarna på sig». Roande är också t. ex. en historia om en kyrkmålare, som blev ovän med sin värd, och till hämnd avmålade denne nederst i helvetet med järnlänkar om handen och så likt, att hela församlingen kände igen mannen. Emellanåt gästade Gottlund också herrgårdsfolk och präster. Ett utförligt personregister med kompletterande upplysningar skall inflyta i nästa del.

B. H—d.

— *Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift* hör också till dem, som av gammalt ha rykte som förnämliga lokalhistoriska publikationer. Den kom till stånd 1869 och hade till första drivande kraft den förtjänte fornforskaren, kyrkoherden Claës Johan Ljungström (1819—82), som utgav t. o. m. h. 3 (1877) av första årgången. H. 5—

6 utkom 1888, red. av läroverksadjunkten Karl Torin. Den, som emellertid mer än alla andra kom att präglade Västgötatidskriften var rektorn i Skara *Fridolf Ödberg* (1845—1916). Känd historiker av facket har han offentliggjort studier både inom rättshistoria, biografi och politisk historia. Av dessa skrifter lida visserligen de sistnämnda, speciellt »Om stämplingarne mot k. Johan III åren 1572—1575» (1897) av en hopplös brist på disposition av stoffet samt oförmåga av tillräcklig kritisk genomarbetning. Till gengäld var Ödberg en outtröttlig forskare i handskriftsmaterial och man finner hos honom alltid en användbar rikedom på konkreta fakta. Särskilt var han god kännare av 1500-talets och Västergötlands personhistoria.

Fridolf Ödberg redigerade sin tidskrift i fulla 22 år, från 1893 till 1915 och hann därvid från första bandets h. 6—7 fram till tredje bandets h. 7—8. Bandets avslutningshäfte 9—10 innehöll bl. a. landshövdning K. S. Husbergs minnesord, som med rätta talade om föreningsens outplånliga tacksamhetsskuld till den bortgångne. Vad som gör Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift till en av de alljämt mest citerade torde bl. a. vara, att den som ingen annan dylik innehåller aktpublikationer: avtryck ej minst av medeltida samt 1500- och 1600-talsbrev och register över sådana. Vid utförande av arbete på just detta område synes Ödberg ha haft särskilt stöd av C. G. Styffe. I samband med Ödbergs rättshistoriska intressen stod den »Förteckning öfver räfstetingsdombref för Västergötland under medeltiden», som han fick in redan i Torins häfte (4—5, 1888). Ödberg präglade även tidskriften genom att länge i varje häfte bidra med en större historisk-biografisk avhandling med 1500-talsämne: om biskop Sven Jacobi, Erik XIV, Tord Bonde till Stensholmen, Carl Henriksson Horn, fru Anna Hansdotter Tott, fru Anna Hogenskild o. s. v. Den sista, om riksrådet frih. Jöran Gera, publicerades posthumt i 3:e bandets h. 9—10 (1918). Två år hade då förlutit sedan Ödbergs död och redaktionen övertagits av rektor S anfrid Welin, intendent för museet i Skara, som sedan dess alljämt stått för rusthållet. I bd 3: 9—10 inflöt även F. Nordins nekrolog över Ödberg och bibliografi över dennes skrifter. I bd 4, h. 1 (1920), fortsatte rektor Welin en tidigare påbörjad instruktiv recensensavdelning för skrifter rörande Västergötland. Det dröjde emellertid sedan ända till 1927, innan publikationsverksamheten åter kunde upptagas och fjärde delens andra häfte utkom. Den kände västgötaforskaren Otto Mannerfelts posthuma undersökning om den äldre kalkstensindustrin i landskapet med särskild hänsyn till gravstenskonsten inleder häftet (jfr PHT 1931, s. 96 ff.). Bland bilderna äro gravstenar över frih. Johan Skenck († 1628), junker Peder Bengtsson Gylta († 1580), mästare Thomas Fehman (justitiiekanslerns farfar), riksrådet Erik Gyllenstierna († 1586) m. fl. Liknande ämnen behandlas av kapten N. Belfrage (om en sönderslagen, nu sammanplockad gravsten över stamfadern Hans Belfrage, † 1688) och av rektor Welin. Den sistnämndes uppsats rör den tidigare i Västgötatidskriften omnämnda, 1922 återfunna gravstenen över Benedikt v. Ahlefeldt, tydligen en i Sverige (på 1500-talet) avliden kri-

gare av den danska adelssläkten (jfr PHT 1929, s. 175). Generalmajoren Chr. Lemchen har beskrivit Karlsborgs garnisonskyrkas altarkärl, klockor m. m. Kalken härstammar (enligt sin inskrift) egenomligt nog från den skånska församlingen Brösarp 1591. Den ena klockan är ett urspr. ryskt krigsbyte. En uppsats av Hans Toll bär titeln »Var dog Birger Jarl?» En nekrolog över Mannerfelt (se ovan) och bibliografi över hans skrifter ha även influtit. Den av utg. skrivna översikten över nyare västgötalitteratur har i detta häfte svällt till sammanlagt ett ansevärt mått.

Tidskriftens senaste häfte (4: 3—4), som utkom 1930, börjar med nekrologer över landshövdingen K. S. Husberg och kapten Hj. von Hall. Därpå följer en längre studie av frih. K. K:son Leijonhufvud om riksrådet Erik Abrahamsson (Leijonhufvud), halshuggen i Stockholms blodbad 1520. Trots det arbete, som nedlagts, kunna invändningar göras mot denna framställning. Exempelvis må nämnas, att då förf. (s. 10) av ett brev, tr. i Styffes Bidrag (BSH 5, s. 339, nr 259) drar den slutsatsen, att Erik Abrahamsson redan 1509 torde varit riksråd, så är Styffe själv betydligt tveksammare om den saken (ib., inledn., s. 133, not 7). Anders Persson (mussla), som omtalas som »Svante Stures och riksens tromman» (s. 11), är i själva verket den illa beryktade danske fogden (se t. ex. BSH 4, s. 269, nr 183). De data och transaktioner, som anföras i samband med honom äro även i vissa andra fall diskutabla. En dylik uppsats bör f. ö. mera i detalj dokumenteras. Gunnar Jungmarker meddelar anteckningar om Habo kyrka och dess målningar, Bertil Bergström om Skånings Asaka sockens äldre bebyggelse. Reinhold Odencrants of-fentliggör topographica om Källand och Kind ur Celsiuska samlingen i Uppsala univ.-bibl. Kapten N. Belfrage har författat en god biografi över Olof Andersson Silfverlood († 1676), överste för Västgöta kavalleri 1658—60, grundad även på ottryckt material ur flera arkiv. Silfverlood påträffas första gången i rullorna 1609, var med 1611 vid Novgorods intagande, stred i Livland 1626, i trettioåriga krigets bataljer, adlades 1638, var på fälttåget mot danskarna 1644 och blev 1658 överste. Han kunde efter sitt avsked 1660 i en inlaga kalla sig den »älste tjänare i cronones krigstjänst, som jag nu tror under Sveries crono finnas skall» och torde vid sin bortgång varit omkr. 92 år. Byrådirektören frih. L. H. Gyllenhaal har lämnat en levnadsteckning (II s.) över sin farfar, excellensen av samma namn (1790—1858) och Bertel Hallberg meddelar »Ett par blad ur Vänersborgs dombok år 1680». Rektor Welin slutligen skriver om Ölanda kapell i Istrums socken och giver ånyo en lång bibliografi över nyare Västgötalitteratur samt en från samma synpunkt gjord översikt av tidskrifter och liknande publikationer fr. o. m. 1920—21.

B. H—d.

— *Historisk Tidskrift för Finland*, utg. av docenten Eric Anthoni, Helsingfors, har för 1931 utkommit med fyra häften. Jarl Galléns uppsats »Några bidrag till Åbo dominikankonvents äldsta historia» innehåller även ett flertal upplysningar till Finlands kyrkliga

personhistoria, bl. a. till biskopsbiografierna. Tvenne uppsatser av Henrik Grönroos behandla »England, Sverige och Ryssland 1719—1721». Hans Hirn ger ett personhistoriskt bidrag om fortifikations-officeren, sedan landshövdingen i Nylands och Tavastehus län Anders de Bruce (1723—1787). Bruno Lesch har skrivit nekrolog över historikern rektor Bernhard Estlander. Harry Donner belyser stämningar och militära förhållanden i Finland 1810—11, Berndt Federley ger meddelande om planerna på ett sekret utskott vid Borgå lantdag 1809, B. Lesch avtrycker och kommenterar brev rörande B. J. Hastfehls förhållande till Gustav III. Gabriel Nikanders »En historia från Lilla ofreden» innehåller en skrivelse 1757 från handelsmannen (i Villmanstrand och Lovisa) Peter Tesche. På litteraturavdelningen behandlas bl. a. Hans Hirns stora monografi (1931) över landshövdingen Gustaf Fredric Stjernvall (1767—1815) samt det nya finskspråkiga biografiska samlingsverket »Kansallinen elämäkerrasto», av vilket bd 3 (1930) går från Ja— till Ma—.

Av årg. 1932 ha utkommit dels h. 1, dels h. 2—3, det senare tillägnat prof. Carl von Bonsdorff på hans sjuttioårsdag, d. 9 okt. 1932. I h. 1 recenserar Eirik Hornborg major S. Sundquists arbete om »Finlands folkmängd och bebyggelse i början av 1600-talet» (1931). I h. 2—3 skriver prof. P. O. von Törne om »Egentliga Finlands roll som landskap under medeltiden», Eric Anthoni om »Den svenska stormaktens framträdande». Kurt Antells bidrag rör Sigismunds amiral Arvid Tönnesson (Wildeman) till Tjusterby och hans uppträdande 1599—1600. B. Lesch beskriver den svenska flyktingskolonien i Hamburgstrakten på 1790-talet — »ett land, där Sveriges förrädare och Gustafs mördare njuta hägn»; som den svenske kommissionssekreteraren i Hamburg Carl Fredrik Nordenskiöld skrev. Uppsatsen innehåller en mångfald personalia om bl. a. kungamördarkotteriet. L. G. von Bonsdorffs ämne är »Flyktingar i Stockholm 1808» och Hans Hirns »Generalguvernör Zakrevskis inspektionsresa maj—juli 1824». Ett aktstycke om bokbindarskrået i Åbo 1775 avslutar häftet.

B. H—d.

— Den trettonde årgången av *Finlands adelskalender* för 1932 har utkommit, redigerad av riddarhusgenealogen friherre Tor Carpelan. Denna kalender upptager 7 grevliga, 48 friherrliga och 183 adliga ätter, vilka fortleva på mans- eller kvinnosidan. De sju greveäternas namn äro: Creutz, Cronhjelm af Hakunge, Armfelt, Aminoff, Stewen-Steinheil, Mannerheim och Berg. Efter kalenderns utgivande har en ätt, Cederholm, utslöcknat på svärdssidan och en annan, Edelheim, jämväl på kvinnolinjen, så att i närvarande stund jämnt 200 ätter i Finland fortleva på manssidan och vidare 36 ätter endast på spinsidan. Av alla på Finlands Riddarhus inskrivna 357 ätter häröra 187 från den svenska tiden, och av dem hava allaredan 84 utslöcknat. Då emellertid av de efter år 1809 tillkomna 170 ätterna 73 ätter redan lidit en heraldisk död, synes en icke obetydlig livskraft framträda inom de äldre ätterna, enär den historiska döden särskilt

synes ha härjat i de yngre och efter år 1809 tillkomna ätternas led. Av landets samtliga ätter fortleva i denna dag 56 %, men minst ett par dussin av de ännu blomstrande 200 ätterna 'synas vara allvarsamt hotade av utslocknande.

Medlemmarna av Finlands adel utgöra ungefär $1\frac{1}{2}$ pro mille av landets hela folkmängd. De manliga medlemmarnas antal är omkr. 2,000 och de kvinnligas — inberäknat de ingiftas — siffra uppgår till vid pass 3,400. Det kvinnliga överskottet är nu betydligt större än för ett eller ett par decennier sedan. Ungefär en femtedel av adelns medlemmar är bosatt utom landet och företrädesvis i Ryssland, där i de flesta fall alla spår efter dem gått förlorade. Inom icke mindre än 40 olika ätter förekomma särskilda tecken, som tillkännagiva, att Riddarhuset icke kunnat erhålla några underrättelser om medlemmar sedan längre tid tillbaka. Det är därför att antaga, att ovan angivna medlemsantal för adeln är för högt, i det att helt visst en stor del av ännu i kalendern upptagna personer skattat åt förgängelsen i ett fjärran land. Det är vidare att beklaga, att en så stor del av landets adel genom långvarig vistelse i utlandet synes hava blivit expatrierad.

Av omkr. 1,200 manliga yrkesidkare inom Finlands adel hava omkr. 160 valt krigaryrket; omkr. 120 äro ingenjörer eller tekniker; omkr. 110 äro jurister; lika många äro självständiga godsägare. Antalet lärare, redaktörer, skriftställare och utövare av liknande yrken stiger till samma siffra eller omkr. 110; över 100 anställda i affärsfirmor kunna antecknas, medan de självständiga större affärsidkarnas siffra är minst lika hög. Ett åttiotal agronomer och småbrukare finnas; vidare ett sjuttioal läkare samt ett femtiotal banktjänstemän. Resten fördelar sig på övriga yrken. Till adeln höra republikens president (P. E. Svinhufvud), dess utrikesminister (friherre A. A. S. Yrjö-Koskinen) och dess inrikesminister (friherre E. V. L. von Born), Borgå stifts biskop (M. O. von Bonsdorff), samt 28 universitetsprofessorer.

Den värdefulla uppslagsboken innehåller ett stort antal vapenbilder och borde beaktas i de nordiska grannländerna.

Eric von Born.

— I *Historiallinen Arkisto*, bd 39 (1932) har Harry Donner publicerat *Löjtnant Wilhelm Gyllenskiemps krigsdagbok år 1789* (39 s.) med inledning och personförteckning. Gyllenskiemp (1748—1807) sympatiserade med Anjalamännen, ehuru han själv lojalt uppfyllde sina krigarplikter. Hans dagbok, vars original finnes i Finlands Nationalmuseum, har speciellt intresse för belysning av lägerlivet och de stridande truppernas sätt att mellan drabbningarna meddela sig med varandra.

— Tidskriften *Genos*, utg. av Genealogiska Samfundet i Finland, har utkommit för 1931 med nr:is 1—4. Av de svenskspråkiga bidragen märkas följande. Harry Donner, som främst svarar för tidskriftens redaktion, meddelar brev från Göran Magnus Sprengtpöorten till dennes svägerska Sofia Glansenstierna född Creutz (1752—1824).

Genealogiska Samfundets sekreterare Osmo Durchman lämnar tvenne genealogiska utredningar. Den ena rör bl. a. den tyska grevliga ätten Manderscheid, i vilken greve Sten Lewenhaupt 1606 gifte in sig; den andra är en på domboksmaterial gjord komplettering av ätten Rehbinders stamtavla. Gunnar Johnsson ger uppgifter om Gustav IV Adolfs finländske livmedikus Gabriel Gamaliel Rislachi (1765—1808). — Ätten Rosenlindt, som adlades och introducerades i Sverige 1650, har fortlevat i Finland utan att immatrikuleras på därvarande Riddarhus. Jully Ramsay uppvisade på sin tid, att ätten fortlevde på kvinnosidan. I Genos påpekar nu frih. Tor Carpelan, att den består (ehuru i mycket enkla sociala förhållanden) även på svärdssidan samt ger genealogiska tabeller häröver. Elgenstierna har snabbt hunnit tillgodogöra sig dessa i de nya ättartavlornas del VI (1931). Ätten är ursprungligen samma släkt som familjen Roslin, till vilken den berömda målaren Alexander körde (se G. Elgenstiernas uppsats i PHT 1915). Beträffande den av Elgenstierna funne äldste stamfadern *Bengt Mattsson rysstolk* synes emellertid i den genealogiska litteraturen ingensstädes vara observerat, att hans biografi är väsentligt bättre känd, än vad som framgår av ättartavlorna. Samuel E. Bring har nämligen i uppsatsen »Till den svenska slavistikens äldsta historia» (NTBB 1919, s. 186—194) lämnat både exakta och högst intressanta upplysningar om denne man, delvis beriktigande och delvis kompletterande ättartavlorna. Bengt Mattsson fick redan av Karl IX offentligt understöd för att lära sig ryska och har sannolikt då besökt Ryssland. Han avlade i okt. 1613 (ej 1614) ed som »kantzelei person och rysstolk» och var 1619 referendarie. Sex år senare kallar han sig i en egenhändig skrivelse ryssstolk och nämnes i den egenskapen några gånger i riksrådets protokoll för sista hälvdelen av 1620-talet. Han dömdes jan. 1629 av Svea hovrätt för att han på bedrägligt sätt skaffat K. M:ts underskrift på ett för sig själv och sin hustru förfärdigat gåvobrev på 9 de bästa gårdar han sig i riket utse kunde! Bengt Mattsson fick i fängelset begrunda sina bedrifter. I okt. 1631 beslöt rådet, att han skulle slippa ut. Som fånge hade han emellertid ej varit överksam. Han författade ett ryskt lexikon, som enligt Bring möjligen ännu är bevarat i Rålambska handskr. nr 16 i Kungl. Bibl. Bengt rysstolk är således en av den svenska slavistikens föregångsmän. Däremot synes Bring icke ha observerat eller har i varje fall icke antytt (s. 194), att Johan Roslin (Roselin, adlad Rosenlindt) var Bengt Mattssons son. — Bibliotekarien Paul Nyberg gör i Genos 1931 en rättelse till Jully Ramsays utredning om ätten Sölverklinga och Berndt Aminoff lämnar en utförlig komplettering av ätten Tawasts nr 64 genealogi (som ytterligare berikas av förste kanslisekreteraren Gustaf Breitholtz, Stockholm, i Genos 1932, h. 1—2). B. Aminoff har i 1931 års årg. ytterligare skrivit en kort men intressant uppsats (s. 103—104) under titeln »Vem var skalden Johan Henrik Kellgrens moder?» Förf. uppvisar, att skaldens mor hette Christina Elisabeth von Wulff, dotter av Christina Elisabeth von Rechenberg i hennes första gifte med licentkassören Hinrich von Wulff. Efter dennes död blev Kellgrens mor omgift med majoren Johan Aminoff, vilket

orsakat den även i Elgenstiernas ättartavlor (Aminoff, tab. 5) influerna, oriktiga uppgiften, att Kellgrens moder skulle varit född i det Aminoffska gifte. Rörande Christina Elisabeth von Rechenberg åter har förf. ett referat, som innehåller flera mindre nöjaktiga uppgifter. Undertecknad har upptagit frågan om hennes familj i en uppsats om »Anna Messenia och släkten Rechenberg» i »Festskrift till Verner Söderberg den 4 oktober 1932» (s. 101—126; jfr ovan s. 150). Det torde av min framställning där framgå, att ättartavlornas uppgift, att denna Christina Elisabeth skulle varit dotter av ryttmästaren Edvard Wilhelm Rechenberg (Anna Messenias son och Johannes Messenius' dotterson) är alldeles obevisad och på vissa skäl föga trolig, ehuru saken med föreliggande material icke kan bestämt utredas. — Av ytterligare bidrag i Genos 1931 märkas nekrologer över H. J. Boström (finskspråkig, av Harry Donner; jfr PHT 1931, s. 77 ff.) och personhistorikern professor K. Hedman (av Osmo Durchman). Från genealogisk och bibliografisk synpunkt bör vidare framhållas den sällsynt utförliga förteckningen (s. 74—83) över »Utländska periodiska och seriepublikationer, som tillställas Genealogiska Samfundet i Finland i utbyte». På rec.-avd. observerar man bl. a. en utförlig anmälan (av Harry Donner) av K. K. Meinanders »Porträtt i Finland före 1840-talet» (1 bd, Hfors 1931, 475 s. + 592 ill.).

Av Genos' årgång för 1932 föreliggande nr 1—4. Gustaf Breitholtz' bidrag har redan omnämnts (se ovan). R. Sumelius skriver om släkten Bergström från Östra Satakunta och frih. Eric von Born om »Finlands adel 1932». Harry Donner ger under rubriken »Ätten Fleming i Danmark» (s. 38—44) en genealogi efter i huvudsak uppgifter i Sofia Ruds släktbok. I h. 3—4 har Osmo Durchman tvenne kyrkoarkivaliska uppsatser på finska. Harry Donners »En inventarieförteckning från år 1704» rör ätten Horn af Äminne och Karuna gård. Frih. T. Carpelan skriver om en prästsläkt i Ruokolax på 1600-talet, K. K. Meinander om ett prästpar Peldan från 1690 och Emmy Hultman om Svartå kyrkoarkiv och västnyländsk släktforskning.

B. H—d.

— För år 1931 utkom dansk *Personahistorisk Tidsskrifts* 52:a årg. (9. Række, 4. Bd) med h. 1—4. Arkivarien William Christensen fortsätter sina värdefulla studier över äldre danska adliga släktböcker (jfr PHT 1927, s. 179; o. 1929, s. 264 f.). Denna gång gäller det fru Lisbeth Bryské (1585—1674, g. 1. 1605 m. Mogens Krabbe till Vegeholm, † 1614; 2. 1616 m. Henrik Bille) och hennes handskrivna genealogiska arbeten och vapenböcker. De förra, släktböckerna, bestå av tvenne slag, som förf. kallar Lunge-typen och Thott-typen, beroende på deras olika utgångspunkter. Huvudhandskriften av Lunge-typen befinner sig i Landsarkivet i Lund och är utskriven av fru Lisbeth i Norge 1624—25 (med senare tillägg) samt har tillhört hennes dotter Birgitte Krabbe. Senare variationer av denna släktbok finnas i Det kgl. Bibliotek, Köpenhamn, samt på det Hamiltonska Ovesholm. Av fru Lisbeths Thott-typ finnes huvudhandskriften i Karen Brahes biblio-

tek i Odense; bland varianterna är en text i Lunds univ.-bibl. I särskilda avsnitt behandlar dr Christensen Lisbeth Bryskes vapenböcker och mindre arbeten. En upplysande och klar handskriftsöversikt avslutar den intressanta studien, som är både personhistoriskt och metodiskt lärorik. I samma årg. fullbordar tidskriftens red., arkivarien H. Hjorth-Nielsen, den sedan länge fortgående aktpublikationen av biskop Jens Bircherods dagböcker 1658—1708. För dansk biografi och genealogi äro dessa med sina intressanta småkaraktistiker och sitt myller av data och namn en verklig guldgruva. Hela det mera bemärkta dåtida Danmark passerar revy i den flitige biskopens annotationer. En uppsats av det danska Samfundets ordf., kgl. Ordens-historiograf dr. phil. Louis Bobé, med »Bidrag til den ældste københavnske fransk-reformerte Menigheds Genealogi og Personalhistorie» är särskilt bibliografiskt givande för svenska läsare, emedan den orienterar om en mängd nyare fransk och annan personhistorisk hugenottlitteratur. Dr Bobé har även publicerat brev från Christian VIII (före tronbestigningen) till amtmannen läns greve S. L. Schulin; de äro starkt personligt skrivna och röra bl. a. religiösa frågor. I en annan uppsats lämnar dr Bobé meddelanden rörande en del av Goethe i »Dichtung und Wahrheit» samt »Wilhelm Meister» nämnda köpenhamnare. Arkivarien dr. theol. Bjørn Kornerup ger ett bidrag till Grundtvigs historia om en planerad studentsammanslutning 1819. En tidigare blott i koncept känd skrivelse av G. härom kan nu ersättas med det återfunna originalbrevet, som betydligt skiljer sig från konceptet — ett memento för forskare i fråga om slutsatser byggda på sistnämnda slag av dokument. Utom Grundtvig har en annan av det danska 1800-talets andliga giganter behandlats i tidskriften, näml. Søren Kierkegaard. Det är fråga om hans historia 1834—38. Förf., kontrollör Sejer Kühle, fäster uppmärksamheten på, att man ur Sørenns brors, sedermera biskop Peter Chr. Kierkegaards dagbok (i Det kgl. Bibliotek) kan få en viss belysning av Sørenns studenttid. Den årligen och på många olika språk svällande Kierkegaardlitteraturen har härigenom fått ett nytt bidrag av värde (avslutat av Kühle i årg. 1932, h. 2). Eiler Brockenhuus' kalenderanteckningar från 1500-talet beröras i en annan uppsats. Av genealogica märkas dylika rörande släkten Grove. Nyttig är bibliografien över »Stamtavle-Litteratur» för 1929—30.

Av tidskriften har för 1932 (53:e årg., 9. Række, 5. Bd) utkommit h. 1—2. Kühles uppsats har redan nämnts. Arkivarien fröken Henny Glarbo ger listor på danska och norska studenter vid univ. i Franeker och Utrecht, med många bidrag till adels- och prästhistoria i Skåne, Halland och Blekinge samt till Lunds akademiska biografier. Postmästare C. Klitgaard meddelar notiser om de sista medlemmarna av den gamla danska adessläkten Banner. Statsarkivarien E. A. Thomle skriver om den norska adessläkten Benkestok och dir. Hauch-Fausbøll om den lärde Bolle Luxdorps syskon. Arkivarien Kornerup avtrycker brev från 1830- och 1840-talen till Carl Henrik Lorenzen (1807—59), en bror till den kände slesvigske politikern Peter Hiort Lorenzen. C. H. L. är mest bekant för »en yndefuld lille Bog 'Brevet fra Italien'» (1837). Dr Kornerup skildrar i inledningen hans delvis

misslyckade levnad (bl. a. som lärare på Sorö). Hur tilltrasslat det slesvig-holsteinska problemet är ser man bäst av en sådan detalj som att bröderna Lorenzen under arbetet för danskheten i Slesvig korresponderade på tyska! I h. 1 har dr Kornerup även bidragit med en utomordentligt vänlig anmälan av svensk PHT. Arkivarien Christensen har även i år publicerat en större släktboksstudie, nu om »Lisbet og Beate Huitfeldt som personalhistoriske Forfattere». Av dessa den store historieskrivaren Arild Huitfeldts båda systrar är fru Beate (1554—1626) mest känd i Skåne såsom byggherrinna till Svenstorp's ståtliga röda renässansborg. Även hennes genealogiska intressen ha emellertid uppmärksammats av Lauritz Weibull, som i Hist. Tidskr. för Skåneland, bd 2, h. 1—2 (1904), publicerat brev från henne till Sophie Brahe (ibid. s. 49—61). Beate var g. m. Knud Ulfeldt till Svenstorp, Lisbeth Huitfeldt (1551—1608 el. 1609) åter med Niels Pedersen Galt till Ingelstad, också i Skåne. Deras son var den även i svensk historia kände diplomaten Peder Galt, vilken som misslyckad dansk amiral halshöggs i Köpenhamn 1644 och vars depescher från Sverige 1622—24 utgivits av prof. N. Ahnlund i Hist. Handl. 26: 1 (1920). Med hjälp av handskrifter i Uppsala univ.-bibl. visar dr Christensen, att man kan identifiera vissa personhistoriska anteckningar i danska samlingar såsom gjorda av systrarna Huitfeldt. I partiet om fru Beate rör det sig åter delvis om en Ovesholmshandskrift. Även denna uppsats, som kompletterar de gamla Huitfeldtarnas litterära historia, avslutas med källöversikt. En studie av J. S. Vleugel om släkten Vleugel (Wleugel) i Danmark 1675—1862 innehåller även några svecana, i det att sedermera amiralen J. P. Wleugel år 1794 under den väpnade neutraliteten var chef för den eskader, vari även deltog frih. Palmqvist med två svenska fregatter; också svenska förhållanden 1809—14 beröras i framställningen (s. 25 ff.).

B. H—d.

— *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift*, red. av S. H. Finne-Grønn, har fullbordat bd III med fyra häften (1931—32). Av dess innehåll har Henning Sollieds studie över »Blix'erne av Jemtland» redan utförligt anmälts av H. J. Heyman i PHT 1931, s. 236 f. I övrigt märkas i årgången genealogiska bidrag rörande bl. a. de norska släkterna With, Castberg, Lillienkiold, Schjelderup, Sand, Leuch, Wergeland, Henne och Richter (statsminister Ole R:s släkt). Th. Bull behandlar den kända dansk-norska judiska finansärsläkten Hambro (porträttavbildningar). Om riksrådsätten Kruckow från 1400- och 1500-talen skriver dels N. Stene, dels sekretær H. Sollied. Den senare ger i sammanhang därmed uppgifter även om ätterna Haar och Benkestok samt påvisar i en särskild uppsats, att den förnäma medeltida Losnaätten fortlevat minst ett led mer än man förut vetat, möjligen ännu längre. N. Stene åter har även en intressant utredning (»Slekten 'Dal' til Frang») om den knapadel, som på 1500-talet fylkade sig i kring norska ärkebiskopsstolen. Statsarkivarien Thomles undersökning om släkten Gjøs har svenska (särskilt västsvenska) inslag (s. 162—165, 171, 173), arkivarien Finne-Grønns om släkten Hals be-

rör även 1600-talets Ystad (s. 206 ff.) och Malmö (ibid.: Anders Jensen Hals, 1652 »Kgl. Maj.s ridefoged til Malmöhus»). Till Elgenstiernas ättartavlor finnas tvenne kompletteringar, näml. s. 221 (rör Bratt af Höglunda, tab. 18) och s. 276 (adl. ätt. Bonde, tab. 18). En utförlig studie av Olaus Schmidt skildrar den slesvigska inflyttningen till Trondhjem på 1600- och 1700-talen. Den som bilaga till delarna II—III hörande »Rentekammerets norske Bestallinger 1660—1814» är nu avslutad (materialet lämnat av arkivarien P. B. Grandjean, Köpenhamn). — Som en särskild publikation har Norsk Slekts-historisk Forening utgivit *Norsk Navneret*. En fremstilling av de Hovedregler, som gjælder om personnavne i norsk Ret. Av C. S. Thomle (Oslo 1931. 8:o. 116 s.). I detta sammanhang kan påpekas, att prof. Gösta Eberstein i Svensk Juristtidning 1929 skrivit en uppsats (s. 319—341) »Om rätt till namn» med anledning av en annan norsk namnpublikation, nämligen Henrik Lundhs »Navneplikt og navnerett» (1928); jfr PHT 1931, s. 135.

B. H—d.

— *Jahrbuch des Deutschen Vereins für Familienkunde für die Tschechoslowakische Republik*, red. av dr H. F. Zimmermann (1:a årg. 1930, tr. Prag 1931. 115 s.) innehåller bl. a. »Archiv-Schau durch Prag» av A. P. Šlechta.

— I *Archives Héraldiques Suisses* (Schweizer Archiv für Heraldik) lämnar tidskriftens redaktör Fréd.-Th. Dubois i årg. 1931, nr 1, s. 16, upplysningar rörande den schweizisk-svenska ätten *Hogguer* (Högger), som 1713 naturaliserades på Riddarhuset (en gren friherrlig).

B. H—d.

Insända böcker.

- Ahlenius, Holger, Georg Brandes i svensk litteratur till och med 1890. Hans ställning och inflytande. Sthlm, Albert Bonnier, 1932.
- Arbman, F., Norrländska prästhem. Minnen saml. o. utg. Lund, Gleerupska univ.-bokh., 1932.
- Bergman, Johan, Universitetet i Dorpat under svenska tiden. Gustav II Adolfs sista kulturskapelse. Upps. o. Sthlm, Almqvist & Wiksell, 1932.
- Bonsdorff, Carl von, Gustav Mauritz Armfelt. Levnadsskildring. Del 2—3 (Skrifter, utg. av Sv. Litteratursällsk. i Finland, 223, 231). Hfors 1931—32.
- Cederblom, L. A., och Friberg, C. O., Skara stifts herdaminne 1850—1930. H. 5. Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelses bokförl., 1931.
- Föreningen Gamla Halmstads årsbok 1932.
- Genealogisches handbuch der baltischen Ritterschaften. Görlitz 1932 (forts.).

- Hjorth, Carl Wilhelm, Genealogiska anteckningar om släkter och släktgrenar Albin, Apell, Bergengren, Blomberg, Bröms, Chace, Dahlström, Danckwardt, Dederig, Edgren, Eriksson, Fahlander, Falk, Fryckbom, Grau, Hansson, Heræus, Hjorth, Hünner, Kindgren, Kyronius, Lindh, Livijn, Lundberg, Lundskog, Lundström, Mendling, Moberg, Möller, Norman, Rosell, Rothlöben, Ruths, Sasse, Schlander, Törncrantz, Ziervogel m. fl. Gävle, förl.: förl., 1932.
- Hågkomster och livsintyck av svenska män och kvinnor. Saml. 13. Upps., J. A. Lindblads förl., 1932.
- Landgrén, Folke, Nyländska avdelningens matrikel 1869—1900 (Nyland, Samlingar, utg. av Nylands nation, h. 9). Hfors, Söderström & C:o, 1932.
- Laurin, C. G., Minnen 1908—1918. Sthlm, Norstedts, 1932.
- Meddelanden från svenska riksarkivet för år 1931.
- Meurling, Erik, Linköpings stifts herdaminne, del 4, h. 4, Linköp. 1932.
- Schück, Henrik, Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Dess förhistoria och historia, på akademiens uppdrag författade. I. Antikvitetsstudiets början. Sthlm (tr. Upps.), Almqvist & Wiksell, 1932.
- Svanström, Ragnar, Kring kejsaren. Tyska porträtt 1890—1914. Sthlm, Wahlström & Widstrand, 1932.
- Thermænius, Edv., Gamla brev. Några ord i en kulturminnesfråga. Lund (tr. Sthlm), Gleerupska univ.-bokh., 1932.
- Westin, Gunnar, Emigranterna och kyrkan. Brev från och till svenskar i Amerika 1849—1892 med inledning och register försedda och utgivna. Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelses bokförl., 1932.
- B. M. von Willebrand, Den svenska adeln. En demografisk-kulturhistorisk undersökning. Sthlm, Albert Bonnier, 1932.

- Acta Wrangeliana, 1931, nr 1—2; 1932, nr 1.
- Archives Héraldiques Suisses. Schweizer Archiv für Heraldik. Årg. 45, 1931, nr 1—4; årg. 46, 1932, nr 1—3.
- Arctos. Acta historica philologica philosophica Fennica, 1931, 2—4.
- Fornvännen 1932, h. 5.
- Maandblad van het Genealogisch Heraldisch Genootschap »De Nederlandsch Leeuw», Haag, 1932, nr 1—12.
- Namn och Bygd 1932, h. 1—2.
- Nysvenska studier, 1932, h. 1—3.
- Zeitschrift für Niedersächsische Familienkunde, årg. 14 1932, nr 1—12.

Frågor.

- 1) Porträtt sökes av majoren greve *Bengt Gabriel Oxenstierna af Korsholm och Wasa* (1789—1841) på Skenäs. Upplysningar emottagas tacksamt av Vingåkers Sparbank, Vingåker, eller

Govert Indebetou,
Grevgatan 67, Stockholm.

2) Porträtt sökas av nedannämnda personer: *Dücker, Christian Rutger*, greve, major († 1831); *Ekerman, Carl Johan*, grosshandlare († 1845); *Isberg, Carl Erik*, president († 1856); *von Lindecreutz, Justus Christoffer*, justitieråd († 1859); *Ruthensparre, Johan Lorentz*, överste († 1828); *Schützercrantz, Johan Herman*, konteramiral († 1821). — Upplysningar torde benäget sändas till

Johannes Rudbeck,
frih., förste intendent,
Banérgatan 10, Stockholm.

3) Porträtt sökas av följande chefer för Kungl. Upplands regemente: frih. *Gustaf Tungal* (1639—1699); *Otto Wilhelm Löwen* (1659—1712); *Gustaf Stiernhöök* (1672—1709); *Otto Magnus Wolfelt* (1663—1743); frih. *Fabian Casimir Wrede* (1724—1795); greve *Fabian Wrede* (1760—1824); greve *Adolf Ludvig von Schwerin* (1759—1818). — Upplysningar emottagas tacksamt av

Curt Calamnius-Malmberg,
löjtnant,
adr. Krigsarkivet, Stockholm.

4) Uppgifter om eventuellt bevarade delar av fältmarskalken och riksrådet frih. *Bengt Horns af Aminne* (1623—1678) arkiv emottagas tacksamt av

Tor Carpelan,
frih., universitetssekreterare,
Helsingfors.

5) I och för komplettering av min 1912 utg. släktbok »Släkterna Kjellman och von Löwenadler» vore jag tacksam erhålla alla tillgängliga uppgifter om släkten *Kjellman*. Det förefaller finnas grenar därav från Värmland, Östergötland och Småland och vore det intressant, om gemensamt ursprung kunde fastställas. Den småländska grenen har spårats tillbaka till den 1630 utnämnde kyrkoherden i Vetlanda Birger Laurentii, vars son antog namnet *Kjellman* omkr. 1674. Svar torde benäget ställas till

Henrik Löwenadler,
Göteborg.

6) Kunna uppgifter lämnas, huruvida, särskilt från Jämtland eller Härjedalen, någon svensk militär *Roos* (eller något liknande) på 1600-talet eller 1700-talets början invandrat till Trondhjems distrikt i Norge? Benägna upplysningar sändas till O. R., adr. Norsk Slektshistorisk Tidsskrift, Övre Slottsgate 17, Oslo.

7) Var bodde och mantalsskrevs generalkvartermästaren O. A. Berg von Linde på 1740- och 1750-talet? Benäget svar till

Nils Östman,
arkivarie,
Stockholms stads arkiv.

Notiser.

Personhistoriska Samfundets årsmöte ägde rum i Gyldene Fredens festvåning onsdagen den 25 maj 1932. På revisorernas förslag beviljades styrelsen full och tacksam ansvarsfrihet för 1931 års förvaltning. Till medlemmar av styrelsen omvaldes arkivrådet Joh. Ax. Almquist, överstekammarjunkaren greve Adam Lewenhaupt, direktören Govert Indebetou, professor Sven Tunberg och redaktionssekreteraren i Nordisk Familjeboks redaktion Bengt Hildebrand. Till medlemmar av redaktionsutskottet omvaldes arkivrådet Almquist, stadsarkivarien professor Bertil Boëthius, intendenten frih. Rudolf Cederström, postkontrollören Gustaf Elgenstierna och sekreteraren Bengt Hildebrand. Till revisorer omvaldes bankdirektören A. Dandenell och kamrer C. Schram samt nyvaldes till suppleant, efter framlidne direktören Bo Löfgren, fil. dr Sune Ambrosiani. — Vid därpå hållet styrelsesammanträde konstituerade sig styrelsen med arkivrådet Almquist som ordf., direktören Indebetou som skattmästare och sekreteraren Hildebrand som samfundets sekr. och red. för Personhistorisk Tidskrift.

Red.-sekreteraren B. Hildebrand höll föredrag om »Esbjörn Blåpanna och hans arvingar. Drag ur en medeltida släkthistoria från Södermanland, Uppland och Västmanland», varefter intogs gemensam supé.

Utdrag ur revisionsberättelsen för år 1931:

Debet.

<i>Behållning</i> från år 1930	kr. 3,257: 50
<i>Inkomster</i> år 1931:	
354 årsavgifter	kr. 3,717: —
En ständig ledamotsavgift	» 150: —
Tidskriftsförsäljning	» 638: 33
Räntor	» 161: 81
Gåvor	» 100: —
Statsanslag för år 1931	» 1,000: —
	<u>5,767: 14</u>
	Summa kr. 9,024: 64

Kredit.

<i>Utgifter</i> år 1931:	
Trycknings- och illustrationskostnader	kr. 4,638: 89
Uppbörds- och distributionskostnader	» 306: 26
Arvoden	» 1,140: —
	<u>6,085: 15</u>
<i>Behållning</i> till år 1932	kr. 2,939: 49
	<u>Summa kr. 9,024: 64</u>

PERSONREGISTER.¹

- Aage Ingversen, se Baad.
 Aaron Isaac, affärsman, 129 f.
 Adam av Bremen, 171.
 Adolf Fredrik, konung av Sverige, 19, 28.
 Adolf Johan, hertig, 98.
 Afzelius, A. A., författare, 175.
 Agricola, Michael, biskop, 174.
 Ahlberg, P. A., präst, 162.
 Ahlefeldt, Benedikt von, dansk krigare, 193.
 Ahlman, Johanna Catharina, 48.
 Ahlroth, komminister, 54.
 Albrekt av Mecklenburg, svensk konung, 188.
 Almquist, C. J. L., författare, 135 ff.
 Almqvist, K. W., läroverksadjunkt, 162.
 Alströmer, Clas, kansliråd, 179.
 Aminoff, Johan, major, 197.
 (Anckar), Botvid Larsson, ståthållare, 180.
 Anders Persson, se Mussla.
 Angerstein, Uno, kammarherre, 190.
 Anna Hansdotter, se Tott.
 Appeltofft, släkt, 185.
 Araskog, A., prost, 160.
 Arco, Olivero di, svensk-italiensk diplomat, 123.
 Arfwedson, Johan August, kemist, 149.
 — Maria, 172.
 Arrhenius, Johan, professor, 146.
 Ascheberg, Rutger von, greve, generalguvernör, 39.
 Asmundsen, Tyge, biskop i Lund, 175.
 Aspegren, Anna Sophia, 49.
 — Johan Jacob, prost, 49.
 Aspling, Emil Theodor, inspektör, 63.
 — Julia Dorothea, 63.
 Atterbom, släkt, 174.
 — P. D. A., författare, 148.
 Aurell, A. Henning, fil. o. teol. kand., 152.
 Axel Pedersson, se Tott.
 (Baad), Aage Ingversen, riddare, galkare, 188.
 Bagge, ätt, 161.
 Baltzar, major, 43.
 (Banér), Eskil Isaksson, riddare, riksråd, 84.
 — Gustaf Adam, greve, 153.
 Banner, dansk ätt, 199.
 — Frans, 174.
 Baranoff, ätt, 128.
 Barck, Birgitta Catharina, 45.
 — Lars Olofsson, v. härads hövding, 45.
 — Nils Anton, greve, hovmarskalk, 145.
 — Sophie, se Beck-Friis.
 Barnekow, ätt, 174.
 — Adolf Fredrik, frih., kammarherre, 143 f.
 Beck-Friis, ätt, 145.
 — Sophie, 145.
 Beckman, Anders Fredrik, biskop, 147, 162.
 — Ernst, politiker, 148.
 Belfrage, Hans, borgmästare, 193.
 Bellander, Christina Charlotta, 65.
 Bellinus, Olaus Stephani, biskop, 115.
 Bellman, C. M., 179.
 Bendz, Hans, prof., 119 f.
 Benedicks, Michael, affärsman, 130.
 Benedictus Olavi, livmedikus, 122 f.
 Bengta Andersdotter, se Öra.
 — Eriksdotter, se Sparre.
 — Torstensdotter, se Oxenstierna.
 Bengt Hafridsson, riddare, lagman, 189.
 — Jönsson, kanik, Karl Knutssons kansler, 80.
 — Mattsson rysstolk, 197.
 — Stensson, se Natt och Dag.
 Benkestok, norsk ätt, 199 f.
 Benzelius, Henrik, ärkebiskop, 32, 178.
 Benzelstierna, Lars, biskop, 55.
 Berch, Carl Reinhold, numismatiker, 34.
 Berg, John Wilhelm, prof., 124.
 Bergen, Johanna Sophia, 59.
 Bergenstierna, Johan, bergsråd, 54.
 Berger, Anna Gustafva, 61.
 — Carl Gustaf, handl., 61.
 Bergius, Peter Jonas, läkare, 121, 178.
 Bergström, finländsk släkt, 198.
 — Catharina Maria, 66.
 Herman, Herman, krigare, 90.
 Berselius, släkt, 149.
 Bersselius, släkt, 149.
 Berzelius, J., frih., kemist, 149.
 Bese, Gunilla, 160.
 — Johan, riksråd, 181.

¹ Utarbetat av R. B.

- Beskow, Bernhard von, frih., författare, 150 f.
- Bichlié, Carl Fredrik, hovtandläkare, 75.
- Bielke, ätt, 161.
- Claes, frih., riksråd, 132.
- C. G., greve, president, 161.
- (—) Erik Turesson, riddare, riksråd, 181.
- Nils, greve, senator, 153.
- Nils, greve, fältmarskalk, 161.
- Nils Adam, greve, riksråd, 20, 24—26, 32, 33, 161.
- (—) Sten Bengtsson, riddare, marsk, 92.
- Th. G., greve, riksråd, 161.
- (—) Ture Bengtsson, riddare, riksråd, 93 f.
- (—) Ture Kettillsson, riddare, riksråd, 189.
- Billing, Bror Olof Theodor, vågmästare, 48.
- Gottfrid, biskop, 160.
- (Bing), Thorkel Nielsen, väpnare, 187.
- Bircherod, Jens, biskop, 199.
- Birger Gunnerson, ärkebiskop av Lund, 190.
- Jarl, 194.
- Persson, se Finstaätten.
- Birgitta Birgersdotter, helgon, 131, 152.
- Haraldsdotter, se Snedbjälke.
- Bjerkén, Pehr af, överkirurg, 56.
- Bjurman, herr, 22.
- Björling, Eva Catharina, 56.
- Gustaf, justitiarie, 56.
- Björnstjerna, M., greve, envoyé, 163.
- Blidberg, Eva Josephina, 71.
- Blix, svensk o. norsk släkt, 200.
- Magnus, ekonomisk författare, 5.
- (Blå), Knut Bengtsson, väpnare, 188.
- Blåpanna, Esbjörn, väpnare, 89.
- Bobrikoff, N., generalguvernör, 165.
- Bo Knutsson, se Grip.
- Boldeck, släkt, 161.
- Bonde, ätt, 201.
- Bonde, allmogesläkt, 183.
- Carl Gustaf, ryttmästare, 178.
- Gustaf, greve, riksråd, 5.
- Tord, marsk, 92.
- Tord, till Stensholmen, 193.
- Borup, Cecilia Hansdotter, 42.
- Boström, Henrik Johan, finländskt kansliråd, 198.
- Botin, Anders af, kammarråd, 177.
- Borelius, Jacques, prof., 119 f.
- Born, V. M. von, frih., lantmarskalk, 133 f.
- Bo Stensson, se Natt och Dag.
- Botilda Sunesdotter, se Schack.
- Botvid, svenskt helgon, 171.
- Larsson, se Anckar.
- Brahe, svensk ätt, 161.
- dansk ätt, 174.
- Abraham, greve, riksråd, 106.
- Ebba, 110.
- Magnus, greve, riksdrots, 106.
- Per, d. y., greve riksdrots, 131 f., 191.
- Sophie, 200.
- Tyge, astronom, 174.
- Brakel, Didrik van, bårdskärare, 123.
- Branting, Fredrika Catharina, 70.
- Bratt af Höglunda, ätt, 201.
- Brockenhuus, Eiler, 199.
- Broling, Gustaf, bergsråd, 181.
- Bromelius, Olaus, läkare, 171.
- Bromell, Magnus von, läkare, 171.
- Browall, Clas, värdshusägare, 159.
- Brovallia, Catharina, 54.
- Browallius, Johan, biskop, 13, 20.
- Bruce, de, se de Bruce.
- Brunius, C. G., prof., arkitekt, 143.
- Bryske, Lisbeth, 198 f.
- Buchwaldt, Fredrik von, frih., generalmajor, 38.
- Bud Erik Olsson, 172.
- Bure, Lars, riksantikvarie, 171.
- Bureus, Johan, riksantikvarie, 109.
- Bång, L. A., skeppsbyggmästare, 184.
- Båått, ätt, 151, 161.
- (—) Erland Pedersson, 152.
- Seved, frih., riksskattmästare, 98.
- Bäck, Abraham, arkitekt, 124.
- Böös, C. J., smidesdirektör, 181.
- Campredon, J. de, fransk diplomat, 175.
- Carelius, Nicolaus Magni, biskop, 114.
- Carl Henriksson, se Horn.
- Carlander, Christopher, läkare, 121.
- Carlén, J. G., v. härads hövding, litteratör, 136.
- Carleson, ätt, 161.
- Edvard, diplomat, 178.
- Carlsson, Carl Oscar, kyrkoherde, 166.
- Castberg, norsk släkt, 200.
- Cecilia Haraldsdotter, se Gren.
- Ingemundsdotter, se Vinkelhakar, 2.
- Cederborgh, F., författare, 179.
- Cedercrantz, Isaac, överste, 142.
- Cedercreutz, Herman, greve, riksråd, 23.
- Cederström, Bror, frih. generaladjutant, 145.
- Rudolf, greve, generalamiral, 161.
- Champmelé, fransman, 33.
- Christensson, David, rådmann, 42 f.
- Christian VIII, konung av Danmark, 199.
- Claeszon, Aris, skulptör, 171.
- Clason, I. G., bruksäg., 175.
- Isak Gustaf, arkitekt, 169.
- Claus Pockarst, 123.
- Colliander, släkt, 172.
- Collijn, Isak, riksbibliotekarie, 185.
- Comenius, J. A., pedagog, 131.
- Copp, Johan, läkare, 122.
- Cornelius, Johan Henning Axel, förvalt., 71.

- Creutz, G. Ph., greve, diplomat, skald, 170.
 Cronstierna, Märten, generalmajor, 190.
 Cruus, ätt, 161.
- Dahl, G. L., präst, 137.
 Dahlberg, kapten, 33.
 Dahlbergh, Erik, greve, generalguvernör, 161.
 Dahlgren, snickare, 48.
 — Maria Christina, 48.
 Dahlström, Georg Reinhold, borgmästare, 46.
 — Johanna Charlotta, 46.
 Dalin, J. R., jurist, 134 ff.
 — Olof von, förf., 19 ff.
 Dalman, W. F., politiker, förf., 170.
 Danckwardt, Gustaf, auditor, 43.
 Danielson, A. P., riksdagsman, 179.
 Dardel, Fritz von, konstnär, 175.
 David, svenskt helgon, 171.
 Dawid Suendsön, lands- tingskrivare, 97 ff.
 Davy, sir H., engelsk kemist, 149.
 de Besche, Hubert, arkitekt, 171.
 de Bruce, Anders, landshöv- ding, 195.
 De Geer, Carl, greve, 190.
 — Charles, brukspatron, 181.
 De la Gardie, ätt, 161.
 — Jacob, greve, excellens, 171.
 de Mornay, ätt, 116.
 — Charles, krigare, 161.
 Didrik pockeläker, 123.
 Djurman, Margaretha Ca- tharina, 56.
 — Maria Elisabeth, 74.
 — Samuel, prost, 56, 74.
 Drake, Magnus Birgersson, frälseman, 151.
 Drivius, Petrus, kyrkoherde, 105 f.
 Dubb, Pehr, läkare, 121.
 Dubbe, Jacob, skeppsreda- re, 163.
 Du Londel, dansmästare, 33.
 Dybvad, Jörgen, 175.
- Eckert, J. F., handelsman, 145.
- Eckhoff, H. W., brukspa- tron, 184.
 Edström, Catharina Elisa- beth, 191.
 Ehrenheim, F. W., kansli- president, 161.
 Ehrenstråle, ätt, 190.
 Eklund, Erik, rektor, 13.
 Ekman, släkt, 146.
 — Gustaf, bruksäg., 181.
 — Gustaf, fil. dr., 146.
 Elbfass, Regina, 52.
 Elfstrand, P., grosshandl., 184.
 Elliot, Magnus, dir., 147.
 Eneman, Michael, orienta- list, 178.
 Eneroth, O., prost, 183.
 Engelbrecht, W. E. I., tea- terdir., 68.
 Engelbrekt Engelbrektsson, riksföreståndare, 78—93.
 Engeström, Edward, grossh., 146.
 — Max, konsul, 146.
 Erdmann, Axel, prof., 191.
 Brengisle Nilsson, se Ham- merståtten.
 Ericsson, Aaby, major, 190.
 Ericus Erici, se Sorolainen.
 Erik av Pommern, konung, 91 f.
 — XIV, konung, 171, 190, 193.
 — Abrahamsson, se Leijon- hufvud.
 — Axelsson, se Tott.
 — Stensson, se Natt och Dag.
 — Turesson, se Bielke.
 Erikson, Anna Alma Con- stance, 74.
 Eriksson, Edit Signe Elisa- bet, 74.
 — Jakob, prof., 169.
 Erland Pedersson, se Bååt.
 Eschelsson, Elsa, docent, 175.
 Eskil, svenskt helgon, 171.
 — ärkebiskop av Lund, 171.
 — Isaksson, se Banér.
 Eugen, svensk prins, 180.
 Ewert, Chr. H., läkare, 121.
- Faber, Johannes, dansk kyr- koman, 175.
 Fagraeus, J. Th., läkare, 179.
 (Falk), Ida Pedersdotter, 187.
 Falkenberg, ätt, 161.
- Falkman, Hans Johan, lek- tör, 154.
 Faxe, Jörgen, kontrakts- prost, 41 f.
 — Helena (Elena) Jörgens- dotter, 40.
 Fehman, Thomas, 193.
 Fermor, Vilim, rysk general, 52.
 Fersen, Axel von, greve, riksråd, 5, 7, 16, 36, 55.
 Filippa, drottning, 93.
 Finne, Olof Eriksson, skep- pare, borgare, 88.
 (Finståätten), Birger Pers- son, riddare, lagman, 191.
 (—) Birgitta Birgersdotter, se Birgitta.
 Fleetwood, ätt, 161.
 Flygare, Axel, provinsial- läkare, 135.
 — Edvard, 138.
 Flygare-Carlén, Emilie, för- fattarinna, 134—138.
 Folkungarna, 171 f.
 Foot, Albrekt, bårdskårare, 123.
 — Örjan, bårdskårare, 123.
 Forsberg, Svante, inspektör, 146.
 Forsius, Sigfrid Aronus, 115.
 Forsman, Anders, furir, 51.
 Forssell, C., lektor, 184.
 — Victor, landskapsmålare, 180.
 Frankesen, Gert, handl., 39 f.
 Fredebern, Johan (Hans Djäkn, Hans Skrivare), våpnare, riksens skrivare, 82—93, 172.
 (—) Margareta Hansdotter, 88.
 Fredrik I, konung av Sve- rige, 19.
 Fries, Thore M., prof., 179.
 Friis, dansk ätt, 174.
 Frisell, Erik, dir., 147.
 (färla), Tyrgils Klemensson, riddare, 189.
- Gahn, släkt, 120.
 Galle, Peder, teolog, 132.
 Galt, Niels Pedersen, 200.
 — Peder, dansk diplomat, 200.
 Garberg, släkt, 184.
 — Carin, 183.
 Garpe, Anders Joel Eucha- rius Olsson, pastor, 63.
 Gartz, Alma Maria, 72.

- Gedda, Carl, frih., kammarherre, 161.
- Geijer, Erik Gustaf, prof., 148.
- Gera, Holger Carlsson, riksråd, 161.
- Jöran, frih., riksråd, 193.
- Gerle, Anton, konstnär, 183.
- Gersdorff, dansk ätt, 174.
- Geting, Erik, teolog, 132.
- Gezelius, Johannes, d. ä., biskop, 131.
- Girenia, Eva Catharina, 54.
- Girenus, Daniel, kyrkoherde, 54.
- Gjurd Pedersson, se Rumpa.
- Gjös, norsk släkt, 200.
- Golawitz, ätt, 128.
- Gotfred av Ghemen, boktryckare, 175.
- Gottlund, Carl Axel, finländsk lektor, 193.
- Granschough, släkt, 161.
- (Gren), Cecilia Haraldsdotter, 84.
- Gren, Per, läkare, 120.
- Grill, ätt, 161.
- Grip, Ulf, 117.
- (—) Bo Knutsson, riddare, riksråd, 84.
- Grove, dansk släkt, 199.
- Grundtvig, N. F. S., dansk kyrkoman, 199.
- Grönbæk, Isak, 175.
- Grönberg, Jöns Peter, traktör, 48.
- Syster Jeannette, 48. (gumsehuvud), Karl Ormsson, riddare, 91.
- Gustav I, konung, 156, 190.
- II Adolf, konung, 103—118, 151, 156.
- III, konung, 4—37, 129, 142, 152.
- Gyldenstjerne, dansk ätt, 174.
- Gyllenberg, Carl David, greve, kammarherre, 159.
- Henning Adolf, greve, riksråd, 159.
- Gyllenhaal, H. R., kornett, 177.
- J. A., donator, 174.
- L. H., friherre, excellens, 194.
- Gyllenhorn, Jon Olsson, riksråd, 161.
- Gyllenhöök, Maria, 52.
- Per Larsson, härads hövding, 52.
- Gyllenkrok, ätt, 115 f.
- Gyllenkrok, Anders (Andreas Krokus), assessor, 116.
- Christine Charlotte, se Mörner.
- Fredrik, frih., hovmarskalk, 143.
- Gyllenskepp, Hans, 178.
- Gyllenstierna, Erik, riksråd, 193.
- (—) Görvel Abrahamsdotter, 151.
- af Björksund och Helgö, Johan, greve, riksråd, generalguvernör, 39.
- Karin Jöransdotter, 171.
- af Fogelvik, Nils, greve, fältmarskalk, 43.
- Gyllensvärd, ätt, 117.
- Anders, överjägästare, 177.
- Anna Catharina, 45.
- Harald, löjtnant, 45.
- Gylta, ätt, 172.
- Peder Bengtsson, juncker, 193.
- Göransson, A. P., grosshandlare, 184.
- Görtz, G. H. von, frih., statsman, 156.
- Görvel Abrahamsdotter, se Gyllenstierna.
- Haar**, norsk ätt, 200.
- Hallén, Ernst G. M., teknolog, 152.
- Hals, norsk släkt, 200.
- Anders Jensen, ridedogde, 201.
- Halsten Johansson, se Lilja.
- Hambro, dansk-norsk släkt, 200.
- Hamilton, Adolf Ludvig, greve, memoarförf., 7.
- Henning, greve, politiker, 170.
- Hammar, släkt, 155 f.
- Hammarberg, Maria Margareta, 55.
- Hammarsten, Olof, prof., 124 f.
- Hammerstaätten, 172.
- (—) Erenigle Nilsson, riddare, riksråd, 90 f.
- (—) Nils Ereniglesson, riddare, riksråd, 87, 90 f.
- Hand, Johan, kapten, härads hövding, 109.
- Hans Djäkn, se Fredebern, Johan.
- Skrivare, se Fredebern, Johan.
- Harald Larsson, se Snedbjälke.
- Hartlevus Hartlevi, biskop i Västerås, 132.
- Hastér, ätt, 54.
- Hauffman, Karl Gustaf, kyrkoherde, 160.
- Hay, Anna, 190.
- Hazelius, Arthur, 125.
- J. A., general, 170.
- Hebbe, Vendela, 137.
- Hedberg, F. G., kyrkoherde, 162.
- Hedengren, Olof Gabriel, lanthushållare, frikyrkoman, 186.
- Hedin, släkt, 186.
- S. A., medicinalråd, 150, 186.
- Hedman, Abraham, dir., 52.
- Karl, finländsk prof., 198.
- Hedvig Eleonora, drottning, 157.
- Helena [Elena] Erhartsdotter, 42.
- Jacobsdotter, g. Faxé, 42.
- Heller, Frank, se Serner, Gunnar.
- Hellman, släkt, 185.
- Helsing, Gustaf, smedsmästare, 73.
- Maria, 72.
- Maria, 73.
- Helsing, Märten, 174.
- Helvig, svensk drottning, 151.
- Hemming Sunesson, se Schack.
- Henne, norsk släkt, 200.
- Henschen, Salomon Eberhard, prof., 124.
- Herslow, Carl, fil. dr, 146.
- Heurgren, Olof, prost, 160.
- Hillerström, Julius, löjtn., 44.
- Hiort Lorenzen, Peter, dansk politiker, 199.
- Hjelmquist, Anders, prost, 167.
- Hjärne, Harald, prof., 134.
- Urban, läkare, 180.
- Hoffwenius, Petrus, prof., 123 f.
- Hogenskild, Anna, 193.
- Holmgren, Ulrika Margareta, 48.
- Hoppe, komminister, 54.
- Horn, ätt, 161.

- Horn, af Äminne, ätt, 198.
— Agneta, 174.
(—) Carl Henriksson, krigare, 193.
(horn), Håkan Petersson, frälseman, 189.
Horsten (Horst, Horster), Elsa Magdalena von, 44.
Hoven, von, ätt, 128.
Huitfeldt, dansk ätt, 174.
— Arild, dansk historie-skrivare, 200.
— Beate, 200.
— Lisbeth, 200.
Hultman, O. F., professor, 177.
Husberg, K. S., landshövding, 194.
Huss, Magnus, läkare, 119.
Hwass (Hvass), släkt, 38—77.
Hwasser (Hvasser), släkt, 38—77.
— Augusta Maria (Wadsberg), 59.
— Israel, prof., 56 ff., 119, 124.
Hvit, Laurentius, präst, 189.
Hvitfelt, A. E., läkare, 174.
Håkan Petersson, se Horn.
Håkon V, konung av Norge, 177.
Hård af Torestorp, Anna Brita, 45.
Härleman, Carl, frih., arkitekt, 23, 34, 142 f., 191.
Hägg, S. A., skomakarmästare, 191.
Högberg, Karl, källarmästare, 76.
— Maria Sofia, 76.
Hök, se Gyllenhök.
Höpken, A. J. von, greve, riksråd, 5, 7, 9.
— C. F. von, frih., diplomat, 178.

Ida Pedersdotter, se Falk.
Ingemund, domprost i Växjö, 189.
— Ingevaldsson, se Vinkelhakar, 2.
Ingevald Djäkn, se Vinkelhakar, 2.
— Ingemundsson, se Vinkelhakar, 2.
Ivar Ivarsson, se Liljeörn.

Jakob Erlandsen, ärkebiskop av Lund, 171.
Jacobi, Sven, biskop i Skara, 193.
Jacobsson, D. Martin, läkare, 152.
— Ebba Charlotta Elise, skådespelerska, 66.
— Johan Magnus, vaktmästare, 66.
Jansson, Thorolf, dekorationsmålare, 180.
Johan III, konung av Sverige, 110, 193.
— hertig av Östergötland, 104 ff.
Johanson, Klara, författarinna, 184 f.
Juel, dansk ätt, 174.
— Hans Oscar, professor, 169, 179.
Juul, dansk ätt, 174.
Järta, Carl Thomas, prof., 174.
— Hans, landshövding, 174.
Jöns Hemmingsson, kyrkoherde i Korsberga, 116.

Kadow, Erik, arkivinspektör, 161.
Kagg, Nils, frih., guvernör, 98.
Kahl, Anna Elisabeth, 63.
Kahlden, Sophia Agneta Lovisa von, 45.
Kallin, Oskar Fredrik, kronolänsman, 63.
Kalsenius, Anders, biskop, 54.
Kanutus Johannes, fransiskanermunk, 175.
Karin Månsdotter, drottning, 110.
— Månsdotter, se Liljeörn.
Karl Knutsson (Bonde), konung, 78—93, 181.
— IX, konung, 106, 111.
— XI, konung, 39, 157.
— XII, konung, 156, 157, 178.
— XV, konung, 66.
— August, kronprins, 149.
— Ormsson, se Gumsehuvud.
Karlfeldt, E. A., skald, 183.
Kaulbars, Johan Fredrik von, frih., general, 23.
Kellgren, Johan Henrik, förf., 150, 197 f.
Kenicicus, Petrus, ärkebiskop, 114.
Kexél, Olof, kanslist, 177.
Key, Axel, prof., 125.
Kierkegaard, Chr. P., dansk biskop, 199.
— Søren, dansk filosof, 199.
Kildahl, Sören Bolund, skoleläroer, 69.
Kindbo, Nicolaus Benedicti, dekan, 132.
Kjellbom, Laurentius Andree, rektor, 43.
Klewberg, Kristoffer, 176.
Klingenstierna, Samuel, matematiker, 31.
Klingspor, Mauritz, greve, 170.
Klintberg, G., fabrikör, 183.
Klosterlasse, se Laurentius Nicolai.
Knut Bengtsson, se Blå.
— Bosson, se Natt och Dag.
Knös, Anders, domprost, 162.
Kockum, Frans Henrik, fabriksidkare, 145 f.
Kosfeld, Hans, 88 f.
(—) Kristina Sunesdotter, 88 ff.
(—) Sune Hansson Pampe, 88 f.
(—) Torsten Sunesson, präst, 88 f.
Krabbe, dansk ätt, 174.
— Mogens, 198.
Krag, dansk ätt, 174.
Kristina (av Holstein) d. ä., drottning av Sverige, 106, 110.
Kristina, drottning av Sverige, 98, 152.
— Sunesdotter, se Kosfeld.
Krok, Gudmund Davidsson, häradshövding, borgmästare, 115, 176.
— Gudmund Nilsson, jurist, 115.
Krok(ius), Andreas, se Gyllenkrok.
Krok(ius), David, kyrkoherde, 166.
— Nicolaus, biskop, 115 f.
Krokia, Sara, 166.
Krook, Frans, rådmän, 164.
Kruckow, norsk ätt, 200.
Krutenius, Simon, kyrkoherde, 123.
Kröpin, Hans, riksråd, 92.
Källquist, O. W. R., bankdir., 72 f.

Lachmann, Jacob, affärsman, 146.

- Lageman, Margareta Lovisa, 49.
- Lagerberg, Sven, greve, riksråd, 54.
- Lagerbring, Sven, prof., kansliråd, 141.
- Lagergren, Jonas Johan, prost, 166.
- Lagerkrok, ätt, 115.
- Lagerlund, Anna Katarina, 47.
- Lagerlöf, Erland, prof., 51.
- Lamm, Aron Levi, fabrikkör, 130.
- Lang, Johan, handl., 42.
- Lang(e), Sophia, 42.
- Langmark, Anna Stina, 73.
- Lars Haraldsson, se Snedbjälke.
- Laurentius Edberni, franciskanermunk, 175.
- Nicolai (Klosterlasse), jesuit, 132.
- Paulinus Gothus, ärkebiskop, 114 f., 123, 131.
- Petri Nericus, ärkebiskop, 131, 176.
- Lax, ätt, 151.
- Lefebure, ätt, 161.
- Lehmann, Edvard, prof., 160.
- (Leijonhufvud), Erik Abrahamsson, riksråd, 194.
- Lemnius, Vilhelm, livmedikus, 122 f.
- Lenæus, Johannes, ärkebiskop, 114 f.
- Leuch, norsk släkt, 200.
- Leuhusen, ätt, 151, 161.
- Anna, abbedissa, 151.
- Lewenhaupt, Eugène, greve, bibliotekarie, 191.
- Sten, greve, 197.
- Levertin, Levin Jakob, afärsman, 130.
- Lidner, Bengt, skald, 175. (lilja), Halsten Johansson, 89.
- Liljedahl, C., postmästare, 59.
- Liljencrantz, Johan, greve, statsman, 129.
- Liljeström, Carl Claudius (von), assessor, 45.
- Charlotta Dorothea, (von), 45.
- (liljeörn), Ivar Ivarsson, ridare, 171.
- (—) Karin Månsdotter, 152.
- Lillie, ätt, 161.
- (Lillie), Matts Ödgisleson, riksråd, 91.
- Stina, 161.
- Lillichöök, ätt, 161.
- Lillienskiöld, norsk ätt, 200.
- Lilliesträle, G. A., lektor, 177.
- Lind, Erik, bibliotekarie, 177.
- Lindeberg, Anders, förf., 135 f.
- Linderholm, Emanuel, prof., 177.
- Lindholm, Johannes, rektor, 183.
- Linnæus, Samuel, prost, 179.
- Linné, Carl von, botanist, 33, 178 ff.
- Linnerhielm, ätt, 161.
- Linning, Christian, möbelsnickare, 172.
- (Lodehat), Peder Jensen, biskop, 187.
- Loos, Cornelius, militär, konstnär, 178.
- Lorenzen, Carl Henrik, dansk förf., 199.
- Losnaätten, norsk adelsläkt, 200.
- Lovisa Ulrika, drottning, 11 ff.
- Lund, Cecilie Johannesdotter, 69.
- Lundgren, Nils August, kamrer, 154.
- Luxdorph, Bolle, dansk lärd, 199.
- Lybecker, Georg, frih., generallöjtnant, 151.
- Lynar, R. F., greve, dansk diplomat, 5.
- Löttiger, August, kontraktspräst, 74.
- Eva, 74.
- Löwenadler, Selim August, stationsinspektör, 71.
- Macarius Diaconus, grek, 114 f.
- Macklier (Makeléer), överstelöjtnant, 51.
- Magnus Bengtsson, se Natt och Dag.
- Bengtsson, se Ulf.
- Ladulås, konung, 151.
- Olavi, se Tavast.
- Malmgren, Finn, polarforskare, 180.
- Malmsten, C. J., landshövding, 175.
- Malmström, B. E., skald, 185.
- Manderscheid, tysk ätt, 197.
- Mannerfiel, Otto, kapten, 193 f.
- Margareta, drottning, 187.
- Hansdotter, se Fredenberg.
- Matzschau, Johan, läkare, 124.
- Mathias Olavi, dekan, riksråd, 132.
- Matts Ödgisleson, se Lillie.
- Meck, ätt, 161.
- Mechelin, Leo, finländsk statsman, 134.
- Messenia, Anna, 150, 198.
- Messenius, Arnold Johan, historiker, 150.
- Johannes, historiker, 122, 150, 198.
- Michaelsson, släkt, 130.
- Mitscherlich, E., tysk kemist, 149.
- Montgomery, G. A., landshövding, 161.
- Morin, Carl Gustaf, bokhållare, 75.
- Sophia Mathilda Aurora, 75.
- Mornay, ätt, se de Mornay.
- Morvall, Henrika Matilda, 75.
- Mosander, Carl Gustaf, kemist, 149.
- Munck, Adolf Fredrik, greve, 130.
- Munktell, J. T., direktör, 181.
- Munthe, släkt, 138 ff.
- Murray, släkt, 161 f.
- (mussla), Anders Persson, väpnare, fogde, 194.
- Myrberg, O. F., prof., 162.
- Månsson, Nils, i Skumparp, riksdagsman, 160.
- Mårten Helsing, se Helsing.
- Mörner, ätt, 161, 190.
- Carl Gustaf, greve, överstelöjtnant, 190.
- Carl Otto, frih., 161.
- Carl Stellan, greve, landshövding, 190.
- Christine Charlotte, 143.
- Sophie Louise, 190.
- Nassokin, ätt, 128.
- Nathorst, Hjalmar, prof., 146.
- (Natt och Dag), Bengt

- Stensson, riddare, riksråd, 79, 85.
 (Natt och Dag) Bo Stensson, riddare, riksråd, 84.
 (—) Erik Stensson, väpnare, 84.
 (—) Knut Bosson, biskop i Linköping, 84.
 (—) Magnus Bengtsson, riddare, riksråd, 85.
 (—) Nils Månsson, 171.
 (—) Nils Stensson, riksråd, marsk, 82.
 Neijber, Ludvig, möbelsnickare, 172.
 Nerman, Albrecht, handl., 42.
 Nils Erengrissleson, se Hammerstaätten.
 — Jönsson, se Oxenstierna.
 — Månsson, se Natt och Dag.
 — Stensson, se Natt och Dag.
 — Ulfsson, se Schack.
 Nilsson, Lorentz, godsägare, 146.
 Nordencrantz, Anders, nationalekonom, 161.
 Nordenskiöld, Carl Fredrik, diplomat, 195.
 Nordensvan, Georg, konsthistoriker, 180.
 Nordensvärd, Nils, överstelöjtnant, 186.
 Nordewall, Ebba Pamela, 70.
 — Erik, överstelöjtnant, 70.
 Nordin, Daniel, prost, 166.
 Nordlindh, Christina, 56, 74.
 Norman, Georg, superintendent, 177.
 Nybom, Johan, skald, 65.
 Nyström, Knut Axel, distriktslantmätare, 73.
 Näsman, Catharina, 75.
- Odelstierna**, Erik, assessor, 180.
 Odencrants, Th. H., v. häradshövding, 162.
 Odenius, Maximilian Victor, prof., 118.
 d'Ohsson, Constantin Mouradga, diplomat, 150.
 Olaus Magnus, ärkebiskop, 181.
 — Petri, reformator, 131, 156, 176.
 Oliveblad, ätt, 173.
- Olivecrona, K., justitieråd, 174.
 Olof Eriksson, se Finne.
 — Larsson, ärkebiskop i Uppsala, 83—93.
 Orrelius, Magnus, bokhållare, 177.
 Oskar I, konung, 145.
 — II, konung, 156, 170.
 Oxe, Torbern, 171.
 Oxelgren, släkt, 172.
 Oxenstierna, ätt, 161.
 — Axel, greve, rikskansler, 103—118, 123, 190.
 (—) Bengta Torstensdotter, 88, 90.
 — Eva, 102.
 — G. A., greve, 161.
 — Gabriel Bengtsson, greve, riksskattmästare, 1.
 — Gabriel Gustafsson, greve, riksråd, 105.
 (—) Nils Jönsson, riddare, riksföreståndare, 91.
 (—) Torsten Gjurdsen, 88 ff.
- Palbitzki**, Mathias, frih., konstnär, 171.
 Palm, Elisabeth Catharina, 48.
 — Johan Georg, kronolänsman, 48.
 Palmqvist, M. D., frih., amiral, 200.
 Palmstedt, Carl, tekniker, 150.
 Palmstierna, ätt, 161.
 — Nils, frih., riksråd, 23.
 Panten, Kasper, arkitekt, 171.
 Papke, Christian, biskop, 50.
 Pasch, Gustaf Erik, kemist, 149 f.
 — Johan, hovintendent, 159.
 Peder Iversen, kanik i Lund, kantor, 175 f.
 — Jensen, se Lodehat.
 — Munk, 188.
 — Månsson, biskop i Västerås, 156.
 — Svensson i Vibberboda, fogde, 94 ff.
 Peldan, finländsk präst, 198.
 Persson, Per, prof., 174.
 Peter I, rysk kejsare, 156.
 Petre, Maria Charlotta, 49.
 — Robert, grosshandlare, 49.
- Petrus Jonæ, biskop i Växjö, 116 f., 190.
 — Thyrgilli, biskop i Linköping, 189.
 Pettersson, Hans P., fabrikkör, 184.
 — Hedvig Zenobia, 64.
 Piper, Carl, greve, statsman, 142.
 — Carl Fredrik, greve, president, 142.
 — Christina, se Törnflycht.
 — Stephan, stadsfiskal, 51.
 Planck, Hedvig, 42.
 Platen, Wilhelm von, kammarherre, 146.
 Poignant, E., landshövding, 146.
 Pontén, släkt, 167.
 Poppius, Gabriel, president, 149.
 — Johanna Elisabet, 149.
 Posse, Arvid, greve, statsminister, 170.
 Pribilla, Max, jesuiterpater, 176.
 Prytz, Andreas, prof., biskop, 114 f.
 Pufendorf, Samuel, prof., 171.
 Puke, Brik, riksråd, 85.
- Quist** (Svinhufvud i Västergötland), Bengt, assessor, 181.
- Raab**, Christina Dorothea, 48.
 — Elisabeth Bernhardina, 48.
 — Johan Jacob, hattmakaremästare, 48.
 Raimundus Peraudi, kardinal, pävlig legat, 175.
 Ramel, Hans, frih., överste, 142 ff.
 Ramström, M., prof., 175.
 Rantau, dansk ätt, 174.
 — Daniel härförare, 174.
 Rappe, Carl, frih., överstelöjtnant, 145.
 Rechenberg, ätt, 150, 197 f.
 — Christina Elisabeth von, 197.
 Regnell, A. F., donator, 174.
 Rehn, Jean Erik, hovintendent, 33, 34, 143, 159.
 Reisuer, Mikael, skarprättare, 182.

- Rettig, C. A., bruksäg., 181.
 Retzius, Magnus Christian, läkare, 150.
 Reuterskiöld, ätt, 161.
 Rhotovius, se Rothovius.
 Richter, norsk släkt, 200.
 — Ole, norsk statsminister, 200.
 Ridderstad, C. F., journalist, 170.
 Rislachi, Gabriel Gamaliel, livmedikus, 197.
 Rogberg, släkt, 172.
 — Samuel, prost, 167.
 Rogge, Cort, biskop i Strängnäs, 132, 174.
 Roman, Anders Johan, dir., 147.
 (Roos af Ervalla), Ulf Johansson, 189.
 Rosén, Sven, religiös förf., 176.
 Rosencrantz, Mette, 141.
 Rosén von Rosenstein, Nils, arkiater, 121.
 Roos af Hjelmäter, Carl Gustaf, major, 173.
 Rosenius, C. O., predikant, 162, 176.
 Rosenkrantz, dansk ätt, 174.
 Rosenlindt, ätt, 197.
 Roslin, släkt, 197.
 Rothoff, L. W., brukspatron, 181.
 Rothovius, Isak, biskop, 114, 116 ff.
 — (Rhotovius), Jonas, superintendent, 114—117.
 Rud, dansk ätt, 175.
 Rudbeck, Olof, d. ä., prof., 121, 123, 157, 191.
 — Olof, d. y., arkiater, 179.
 Rudbeckius, Johannes, biskop, 111, 113, 115, 131.
 (Rumpa), Gjurd Petersson, biskop i Strängnäs, 90.
 Runbom, Johan, 56.
 Ruuth, Eric, greve, 145.
 Rydberg, Viktor, förf., 147.
 Rydin, H. L., prof., 175.
 Rålamb, Hans Gustaf, frih., hovmarskalk, 3, 36.
 Röhl, Gustava, 49.
 Rönnberg, Mattias, inspektör, 53.
 Sack, ätt, 161.
 Sager-Nelson, Olof, konstnär, 183.
 Sand, norsk släkt, 200.
 Sandell, Jonas, kontraktsprost, 167.
 Scavenius, dansk ätt, 174.
 (schack), Botilda Sunesdotter, 88 f.
 (—) Hemming Sunesson, 88.
 (—) Nils Ulfsson, väpnare, 88 f.
 (—) Sune Hemmingsson, 88 f.
 (—) Ulf Sunesson, väpnare, 88 f.
 Schauman, Eugen, 165.
 Schéele, Knut Georg von, prost, 167.
 Schierman, Anna Christina, 75.
 Schjelderup, norsk släkt, 200.
 Schmidt, Anna Eleonora, 75.
 Schröder, Clas Georg (Jöran), överhovpredikant, 18, 20, 33, 36.
 — Herman, biskop, 18.
 Schulin, S. L., läns greve, amtman, 199.
 Schultz, Frantz Didrik Gabrielsen, toldbetjent, 69.
 — Gunhild Johanne Gabrielsdatter, 69.
 Schwerin, Martiņa von, friherinna, 141.
 Schück, Heyman, grosshandl., 130.
 Sefström, Nils Gabriel, kemist, 150.
 Segerström, Maria, 155.
 Sehlberg, N. J., grosshandl., 184.
 Serner, Gunnar, fil. dr, förf., 160.
 — Jöns, kyrkoherde, 160.
 Sevenbom, Johan, målare, 182.
 Sibylla, prinsessa av Sverige, 1—3.
 Siemsen, Seboldt Herman, handl., 42.
 Sigismund, konung av Sverige, 109.
 Silfvercrantz, Johan, kommissarie, 178.
 Silfverlood, Olof Andersson, överste, 194.
 Silfverstolpe, Malla, översittinna, 148.
 Silkelock, Sven, knekthövitsman, 116.
 Siöblad, ätt, 189.
 — Anders, 190.
 Sjösteen, släkt, 149.
 Sjöström, Lovisa Carolina, 49.
 Skenck, Johan, frih., 193.
 Skytte, Johan, frih., riksråd, 131, 161.
 — af Sätra, Elisabeth Margareta, 46.
 Slots, Margareta, 110.
 Smith, L. O., affärsman, 146.
 Snack, Johan, målare, 182.
 Snakenborg, ätt, 187 f.
 (snebdjälke), Birgitta Haraldsdotter, 151.
 (—) Harald Larsson, 189.
 (—) Lars Haraldsson, ridhare, 189.
 Snellman, J. V., professor, 136.
 Sofia Albertina, prinsessa, 33.
 Sommelius, Malte, direktör, 146.
 Sorolainen, Ericus Erici, biskop, 114 f.
 Soto Major, vicomte, portugisisk diplomat, 155.
 Sparre, ätt, 161, 190.
 — Axel, greve, riksråd, 161.
 — Axel Wrede, greve, överståthållare, 174.
 (sparre) Bengta Eriksdotter, 88.
 Sparre, Carl, frih., överståthållare, 159.
 — Conrad, frih., krigare, konstnär, 178.
 — Erik, greve, riksråd, 161.
 — Fredrik, greve, rikskansler, 29, 174.
 — Gabriel, 190.
 — Jöran, landshövding, 99.
 — Ulla, 23.
 Spegel, Hakvin, biskop, 131.
 Sperling, Casper Otto, frih., guvernör, 97 ff.
 Sprengporten, Göran M., greve, politiker, 170.
 — J. W., frih., ambassadör, 190.
 Stadenberg, släkt, 190.
 Staffan Ulfsson, se Ulf.
 Stake, ätt, 190.
 — Ebba, 50.
 Steffen, Märta Magdalena von, 173.
 Sten Bengtsson, se Bielke.
 Stenbock, ätt, 161.
 — Erik Gustafsson, greve, riksråd, 186.

- Stenbock, Eva Charlotta, 100 ff.
 — J. G., greve, riksmarskalk, 161.
 — Magnus, greve, härförare, 156.
 — »Victoria», 100 ff.
 Stephanus, Stephanus Joh., dansk lärd, 175.
 Steuch, Elof, kommerseråd, 190.
 — Sophia Elisabeth, 190.
 Steuchius, Mathias, ärkebiskop, 54.
 Sthen, Hans Christensen, dansk kyrkoman, 175.
 Stierna, Maria, 161.
 Stiernflycht, ätt, 175.
 Stiernhielm, Georg, skald, 174.
 Stiernhök, Johan Olofsson, jurist, 94 ff.
 Stjernvall, Gustaf Fredric, landshövding, 195.
 Stobæus, Kilian, prof., 180.
 Stolpe, C., magistratssekreterare, 184.
 Stromberg, Claes, greve, riksråd, 27, 33.
 Ström, Christina, 181.
 — Hans Olofsson, handl., 181.
 Strömbäck, C. J., brukspatron, 183.
 — P., krigsråd, 184.
 Sture, Sten, frih., överstelöjtnant, 156.
 — Sten Arvidsson, krigare, 156.
 Styffe, C. G., bibliotekarie, 193.
 Styke, Albrekt, 84.
 (Stålar), Arvid Eriksson, krigare, 132.
 Sune Hansson (Pampe), se Kosfeld.
 — Hemmingsson, se Schack.
 Swab, ätt, 54.
 Svanberg, Gudmund, präst, 177.
 — Lars Fredrik, kemist, 150.
 Svedberg, Jesper, biskop, 131.
 Swedenborg, Emanuel, 179.
 Swederus, Magnus, fältprost, 191.
 Sven Jacobi, biskop i Skara, 174.
 Svono Svenonius, biskop i Skara, 114 f.
- Symbla, Könik, fogde, 182.
 Sääf, Anton, affärsman, 69.
 Söderberg, Daniel Herman, 63.
 Söderblom, Nathan, ärkebiskop, 174, 176.
- Tamm, ätt, 161.
 — Gustaf, frih., 181.
 Tawast, ätt, 197.
 Tawast, J. H., greve, general, 161.
 (Tavast), Magnus Olavi, biskop i Åbo, 91.
 Tegnér, Esaias, skald, 167 f.
 — Esaias, d. y., prof., 174.
 Tellander, Johan Magnus, kyrkoherde, 167.
 Tellbom, N. M., fabrikkör, 184.
 Terserus, Elaus, prost, 105, 110.
 Tesche, Peter, handelsman, 195.
 Tessin, ätt, 161.
 — Carl Gustaf, greve, kanslipresident, 4—37, 159, 172, 174.
 — Nicodemus, d. y., greve, arkitekt, 17, 156 f.
 Thomas Simonsson, biskop i Strängnäs, 79—93.
 Thomson, boktryckare, 136.
 Thorelli, Jöns, kyrkoherde, 160.
 Thorke Nielsen, se Bing.
 Thott, ätt, 174.
 — Tage, greve, landshövding, 143.
 Thulstrup, norsk professor, 69.
 Tigerström, Gustaf Mauritz, gruvförvaltare, 71.
 Tinkel, Ingeborg, 42.
 — Peder Rasmusson, handl., 42.
 Tolstadius, Erik, präst, 17, 29.
 Torndall, Christern, 175.
 Torssander, A., kontraktsprost, 164.
 Torsten Gjurdsen, se Oxenstierna.
 — Sunesson, se Kosfeld.
 Torstensson, Hans, hovsekr., 53.
 — Lennart, greve, fältmarskalk, 173.
 (Tott), Anna Hansdotter, 193.
- (Tott), Axel Pedersson, riddare, riksråd, 80, 82, 84.
 (—) Erik Axelsson, riddare, riksföreståndare, 80, 84, 85, 181.
 (—) Ivar Axelsson, riddare, 181.
 Tottie, släkt, 172.
 — Anders, brukspatron, 172.
 — Charles, grosshandl., 172.
 Tranchell, Carl, dir., 146.
 — Justus, industriman, 146.
 Trogillides, Claudius, kyrkoherde, 178.
 Trolle, ätt, 116, 189 f.
 — Arvid, 188.
 — Birger, riddare, 189.
 — Elisabeth, 190.
 — Fredrik, godsäg., 143.
 — Ture, 190.
 — Wachtmeister, se Wachtmeister.
 Ture Bengtsson, se Bielke.
 — Eskilsson, prost i Västbo, 166.
 — Kettilsson, se Bielke.
 Tyrgils Klemensson, se Färla.
 — Knutsson, marsk, 181.
 Törnflycht, Christina, 142 ff.
- Uchatius, Franz von, frih., general, 181.
 Uhr, Bror Wilhelm, kyrkoherde, 48.
 Ulf Johansson, se Roos af Ervalla.
 — Sunesson, se Schack.
 — Torstensson, se Ulfständer.
 (ulf), Magnus Bengtsson, riddare, 90.
 (—) Staffan Ulfsson, riddare, riksråd, 151 f.
 Ulfeldt, dansk ätt, 174.
 — Knud, 200.
 Ulf, C. R., brukspatron, 181.
 Ulfsax, ätt, 189.
 Ulfsparre, Erik Gustaf, löjtnant, 46.
 (ulfständer), Ulf Torstensson, väpnare, 88.
 Ulrika Eleonora, d. y., drottning, 176.
 d'Usson de Bonac, J. L., fransk diplomat, 167.
 — Pierre Chrysostème, fransk diplomat, 167.

- Wachtmeister, Eva Juliana, 102.
 — H. G. Trolle, greve, 150.
 Wadsberg, Anders Magnus, med. dr, 59.
 — Augusta Maria, se Hwasser.
 Wadsten, Sven O., hospitals-sysselman, 152.
 Wahlbäck, Axel, kontraktspäst, 70.
 Wahlgren, buntmakare, 55.
 Wahrenberg, C. E., borgmästare, 184.
 Waldenström, P. P., lektor, 148, 162.
 Wallenius, Anders, bokhållare, 50.
 Wallenstedt, Lars, greve, kungl. råd, 52.
 Waller, Erik, biskop, 60.
 Vallerius, Göran, mineralog, 180.
 Valley, C., rådman, 184.
 Wallgren, Margareta Christina, 53.
 Wallin, Ernst E., förste post-assistent, 152.
 Vallius, Lars, biskop, 115.
 von Wallwijk, Johan, greve, riksråd, 177.
 Wandstad, Niels, 175.
 Wanzonia, Maria, 43.
 Wanzonius, Johannes Jonæ, kyrkoherde, 43.
 Warholm, Gottfrid, godsäg., 146.
 Warodell, Ingeborg Margareta, 148.
 Vedel, Anders Sörensen, dansk historiker, 175.
 Wegelin, J., brukspatron, 56.
 Welinder, P. P., kyrkoherde, 162.
 Wennerstedt, ätt, 173.
 Verelius, Olof, fornforskare, 171.
 Wergeland, norsk släkt, 200.
 Wertmüller, Adolf Ulrik, apotekare, 159.
 Werving, J. G., diplomat, 161.
 Westenhielm, Carl, 52.
 Westerlind, Olof, kornett, 178.
 Westerlund, Johan August, 62.
 Westin, Jacob, fil. hedersdoktor, gårvareäldeyman, 154.
 Westman, Abraham, bryrgaräldeyman, 186.
 — Ernst, dir., 181.
 — Johan, dr, 177.
 — Margareta Christina, 61.
 Westrin, Th., förste arkivarie, 161.
 Westrup, W., konsul, 147.
 Wibberbonius, Olaus Petri, kyrkoherde, 94.
 Widberg, Hilma Elisabeth Charlotta, 71.
 — Johan Anders, med. dr, kir. mag., 71.
 Widman, O., prof., 175.
 Widstedt, Maria, 44.
 Wieselgren, Peter, domprost, 162.
 Wigert, G., assessor, 183.
 Wiklund, Nils, 177.
 (Wildeman), Arvid Tönnesson, amiral, 195.
 Vilhelm av Sabina, kardinal, pävlig legat, 170.
 Willasson, Erik, prost, 47.
 — Märta Maria, 47.
 Wingård, C. F. af, ärkebiskop, 137.
 (vinkelhakar, 2), Cecilia Ingemundsdotter, 88 f.
 (—) Ingevald Djäkn, underlagman, 90.
 (—) Ingemund Ingevaldsson, 88 ff.
 (—) Ingevald Ingemundsson, prebendat, 88 ff.
 Wirsén, Gustaf Fredric, greve, statsman, 169.
 With, norsk släkt, 200.
 Wittenström, C. G., ingenjör, 181.
 Wivallius, Lars, 117.
 Vleugel, dansk släkt, 200.
 Voltomat, H. J., professor, 16, 18.
 Wrangel af Adinal, Carl Adam, frih., landshövding, 143.
 Wrangel, Herman, krigare, 117.
 — von Brehmer, Helmuth, frih., hovjägmästare, 147.
 Wrede, ätt, 161.
 — Fabian, statsman, 127.
 Wrede-Sparre, ätt, 161.
 Wulff, Christina Eljsabeth von, 197.
 — Hinrich von, licentkassör, 197.
 Wunsch, ätt, 128.
 Zakrevski, generalguvernör, 195.
 Ziervogel, F., donator, 174.
 Åberg, Augusta, 76.
 Åkerman, Charlotta Wilhelmina, 65.
 — Wilhelm Ludvig, klockare, 65.
 Alänning, Peter, rådman, 89.
 Äre, Olof, modellör, 182.
 Ödberg, Fridolf, rektor, 193 f.
 (öra), Bengta Andersdotter, 151.
 Örnbeck, Christina Ulrica, 56.
 Örnehufvud, Olof Hansson, generalkvartermästare, 166.
 Östberg, P. A., bergsingenjör, 181.

- Följande av Samfundets skrifter utlämnas efter rekvisition hos sekreteraren, adr. **FAMILJEBOKEN**, Vasagatan 7, Stockholm, till nedannämnda pris
- Svenska Autografsällskapets tidskrift**, Del I, nris 3, 7—12, årg.
 1879—1888 (h. 1, 2 o. 4—6 saknas), per nr kr. 3:—
Svenska Autografsällskapets tidskrift, Del II, nris 1—12, årg.
 1889—1896 (340 sid.), lämnas fullständig till nedsatt pris av kr. 18:—
Personregister till delarne I och II (44 sid.) kr. 6:—
Personhistorisk tidskrift:
 Årg. I (1898—1899) h. 3 o. 4 à kr. 3:75 (h. 1 o. 2 slutsålda).
 › II (1900) h. 1 o. 2 à kr. 3:75 (h. 3 o. 4 slutsålda).
 › III (1901) (slutsåld).
 › IV (1902) — årg. XXIV (1923) à kr. 15 per årg. utom årg. VIII (1906), som är slutsåld.
 › XXV (1924) — årg. XXXI (1930) à kr. 10:—

Skrifter och Handlingar, utg. genom Svenska Autografsällskapet:

- I. S:t Nikolai kyrkas i Stockholm vigselbok, 1. 1604—1650 och 2. 1651—1700 (182 sid.), utg. av F. U. Wrangel kr. 9:—
 II. En adlig och furstlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G. Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.) kr. 4:50.
 III. Släkten Aminoff (slutsåld).
 IV. Klosterfolket i Vadstena af C. Silfverstolpe (slutsåld).
 V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N. Sjöberg (6+87 sid.) med 31 porträtt; ingår i årg. III o. IV.
 VI. Svenskarne under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102+24 sid.), af B. Schöldström, med 97 porträtt (slutsåld).
 VII. Svensk genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.) . kr. 6:—
 VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt + 56 sid. och 3 porträtt); ingår i årg. VI h. 3—4 och årg. VII h. 4.

Skrifter, utg. av Personhistoriska Samfundet:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905 af G. Elgenstierna (106 sid.); ingår i årg. VIII h. 3—4.
 2. Kalmar regementes chefer 1623—1907 af F. Rudelius (160 sid. + 23 porträtt); ingår i årg. IX h. 3—4.
 3. Register till Personh. Samfundets porträttsamlingar årg. I—III (1906—08); ingår i årg. XI h. 2—4 och XII h. 1—2; även separat kr. 6:—
 4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff . . kr. 6:—
 5. V. Millqvist, Svenska Riksdagens Borgarstånd 1719—1866. Personhistoriska anteckningar; ingår i årg. XIII, h. 2—3, även separat . . . kr. 6:—
 6. Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiknoter i urval, utg. af C. M. Stenbock; ingår i årg. XIV h. 2—3.
 7. Olof och Caroline Wijks porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XV h. 4.
 8. Grefve Reinhold von Rosens porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; ingår i årg. XVI h. 1—2.
 9. Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. männingsregementen till häst och ståndsdragoner under stora nordiska kriget av V. Hamilton, C. H. Kreüger och E. Leijonhufvud; ingår i årg. XVIII h. 1—2.
 10. Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. männingsregementen till fot under stora nordiska kriget av E. Leijonhufvud kr. 10:—
 Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 à kr. 3:—
 Margareta Brahes svenska familjeporätt i Hessen. Beskrifva av Georg W. Fleetwood kr. 10:—

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 10:— pr år + 50 öre för porto och uttages såsom postförskott för Personhistorisk Tidsskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare (adr. se ovan). Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 12:50.

På grund av Personhistoriska Samfundets under 1932 minskade inkomster utkommer årg. 33 samlad och ej i skilda häften.

Samfundets ledamöter uppmanas att söka verka för ökning av Samfundets medlemsantal.

ÅKERHIELMSKA SLÄKTBOKEN

Några ex. av detta i begränsat antal tr. praktverk säljas ännu i mån av beställning. Arbetet grundat på 12 års arkivforskn. Pris 25:— kr. (självkostnad 40:— kr.). 396 sid. jämte 23 bil. o. register m. m., 300 bilder. Beställes hos Åkerhielmska släktföreningen, Lützengatan 3, Stockholm.

Ny släktbok utkommen.

»Genealogiska Anteckningar» av Carl Wilhelm Hjorth, tr. i Gefle 1932, behandlar över 30 släkter, därav de flesta icke förut äro beskrivna. Boken omfattar 166 stora oktavsidor, därav personregister på 18 sidor. Priset kr. 12:— plus porto. Förf., adr. Gefle, emottager tacksamt rekvisitioner.